

మోహనోదయము—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	...	...	౫౯౩-౫౯౪
హైందవశిల్పచరిత్రము—ఏ. వి. రత్నముగారు	...	...	౫౯౫-౬౦౪
పూజకు—పురిపండా అప్పలస్వామిగారు	...	...	౬౦౪
పిట్టకథ—'ఒకరు'	...	...	౬౦౫-౬౦౬
తెలుగువారికి—సంపాదకుడు	...	...	౬౦౬
బ్రాహ్మదొరవారి జీవితము—నిడుదనోలు వేంకటరావుగారు...	...	...	౬౦౭-౬౧౦
శిశువు—జి. జాషువగారు	...	...	౬౧౦-౬౧౧
విజయనగరద సామ్రాజ్యపు—యన్. వెంకటరమణయ్యగారు	...	...	౬౧౨-౬౧౫
నిస్సృహ—లెన్నీరు కృష్ణమూర్తిగారు	...	...	౬౧౫
"నన్ను మఱచినను దేశమును మఱవవద్దు"—ద్రోణరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగారు	...	...	౬౧౬-౬౩౧
పెద్దవాళ్ల పిచ్చిమాటలు—పి. వేణుగోపాలుగారు	...	...	౬౩౨
పునర్విమర్శనము—తెలుగు కావ్యావర్ణము	...	...	౬౩౩-౬౩౪
పరిచేనము—అల్లంరాజు రంగనాయకులుగారు	...	...	౬౩౪
గాంధీమహాత్ముని షష్టిపూర్తిమహోత్సవము	...	...	౬౩౫-౬౪౦
రాత్నము—వత్సవాయ వేంకటసీలాద్రిరాజుగారు	...	...	౬౪౦
పెమ్మసాని వీరతిమ్మానాయుడు—[స్థానిక చరిత్రలనుండి]	...	...	౬౪౧-౬౪౬
భారతీయమహిళామండలి	...	...	౬౪౭-౬౪౮
స్వాగతము—అల్లంశెట్టి అప్పయ్యగారు	...	...	౬౪౮
పత్రికా సన్మానము	...	...	౬౪౯-౬౫౫
కలగూరగంప—యతీంద్రనాథదాసు; కారదాచట్రము; కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు	...	...	౬౫౬-౬౫౮
విమర్శనము; స్వీకారము	...	...	౬౫౯-౬౬౬
మాణిక్యవీణ—వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారు	...	...	౬౬౬
సాభిప్రాయవిశేషములు	...	...	౬౬౭-౬౭౫

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు—పొదుపైన భోజనము; దేవగంధార.

సాధారణచిత్రములు—శ్రీరంగము దేవాలయచిత్రములు ౪; బౌద్ధశిల్పచిత్రము

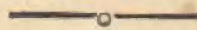
బౌద్ధశిల్పవశేష చిత్రములు ౧౧; పత్రికాసన్మాన చిత్రములు ౨; గణపతిపూజాచిత్రము

ఆకస్మికచ్చాయాచిత్రములు ౭; శ్రీగాంధీదంపతులు; మహాత్ముని రూపచిత్రము

వ్యంగ్యచిత్రములు ౨; సముద్రమున నక్షత్రరూపము; ఇతరచిత్రములును.

భారతి చందాదారుల కొక ముఖ్యమైన విజ్ఞప్తి

ఈ దిగువ నమోదు పటచిన సంఖ్యలుగల చందాదారుల చందాలు ఈ శుక్ల ఆశ్వయుజ సంచికతో ముగియుచున్నవి. ఆయా సంఖ్యల చందాదారులు దయచేసి తిరుగ తమ తమ చందా సొమ్మును మణిఆర్థరు ద్వారా పంపుట గాని, వి. పి. పంప ననుజ్ఞ ఇచ్చుట గాని కావింప ప్రార్థించుచున్నాము. అట్లు నవంబరు ౧-వ తేదీ లోగా మాకు మణిఆర్థరు గాని, వి. పి. అనుమతి గాని రాకున్నచో రాబోవు సంచిక వి. పి. ద్వారా పంపగలము. చందాదారులు ఆ వి. పి. ని త్రిప్పవేయక దయతో స్వీకరింప ప్రార్థితులు.

2018, 2414, 2'17, 2779, 2793, 2818, 2843, 2844, 2853, 2875, 3305, 3582, 3524, 3600, 4048, 4374, 4380, 4394, 4403, 4415, 4420, 4770, 5114, 5117, 5120, 5124, 5125, 5129, 5138, 5154, 5157, 5189, 5557, 5558, 5578, 5581, 5583, 5586, 5587, 5593, 5594, 5597, 5602, 5604, 5607, 5610, 5612, 5614, 5616, 5622, 5624, 5627, 5629.

ఇంకొక విజ్ఞప్తి

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందా దారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుల సంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందా దారులకు భారతి ౧౦-వ తేదీ లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

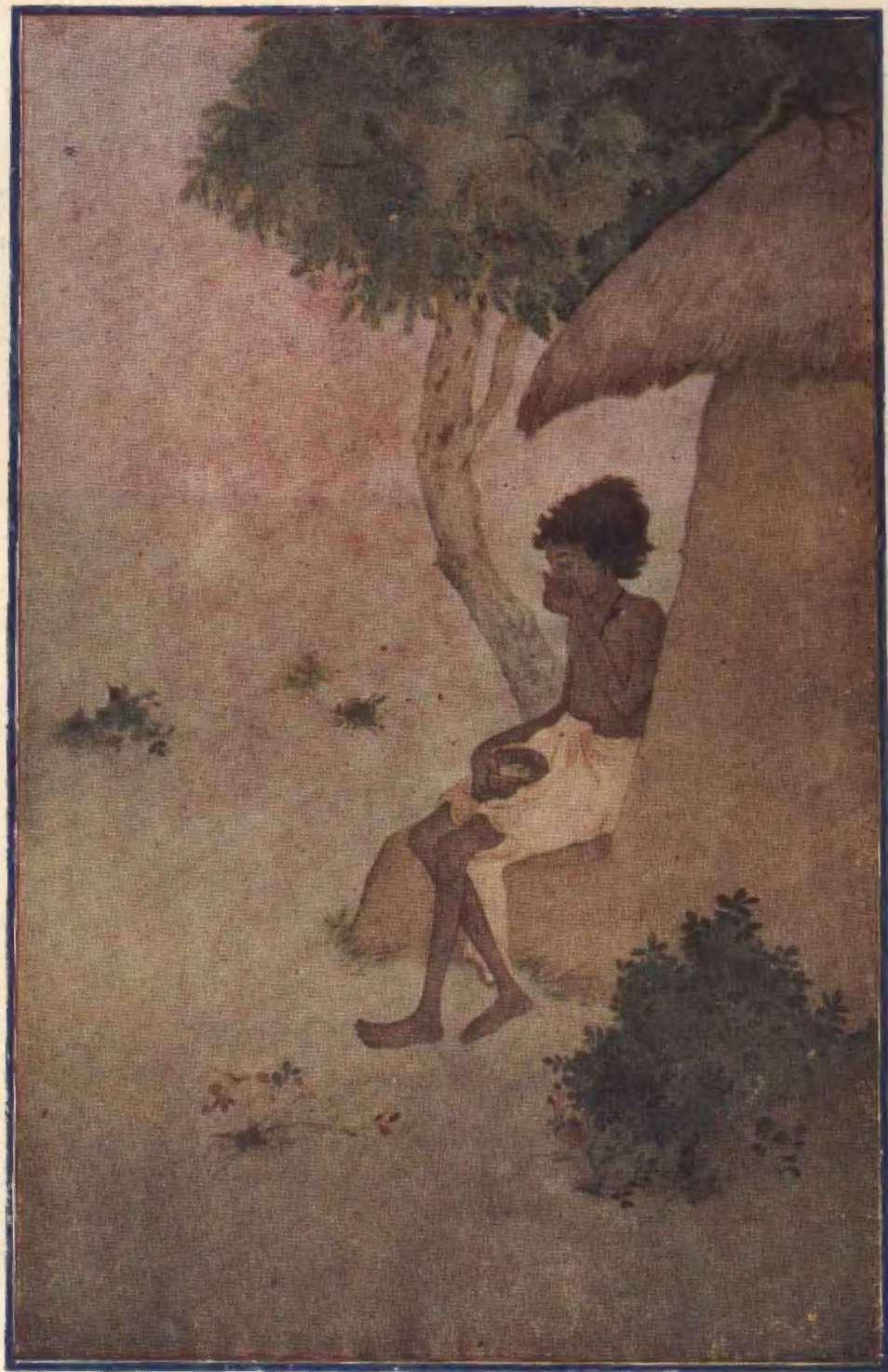
మేనేజరు :

మా వ్యాస కర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నపైజా కాగితములపై ఒకపైపున మాత్రమే విడిచిక్షరములతో బంతులు దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ప్రాకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుపడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు : భారతి.

చెన్న పట్టణము, అక్టోబరు ౧౯౨౯

సంపుటము ౬

శుక్ల సంవత్సరము ఆశ్వయుజమాసము

సంఖ్య ౧౦

దుర్గకొండ

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు

ప్రకృతి సౌందర్యంబు పరికించువేళఁ
బురుషునిమహిమంబు నర సెడువేళఁ
బలుతెఱంగులుగ నిర్మల మైనయట్టి
యానంద మెంతయో యలరారుచుండు,
ననుభవించుచు నున్నయప్పుడు నేను
గవి నంచు భావించి వివరింప నెంతు,
నితరులం దనువంగ నెంతును; గాని,
తెలుపఁ బూనినదానిఁ దెలుపఁగాలేను;
పదములు తడఁబడు వడఁకు నాలుకయు;

పెనుకముందు లెఱింగి వివరింపలేను;
అనుభవించినవాఁడె సాక్షి. దీనికిని.

* * * *

శ్రీత్రయీమూర్తి యాశ్రితచక్రపాలఁ
డఖిలజగద్భంధుఁ డఖిలమిత్రుండు
సంతత సన్మార్గచరణదక్షుండు
ప్రాకటాశ్లేషాదరణబుద్ధి నొంది
పద్మినీమోద సంపత్కరుం డయ్యె.

మూఁడుమూర్తులకును మూలమై యొప్పి
ప్రవిమలంబైన భాన్వచ్చక్తి రక్తి
సింహాధిరూఢమై శ్రీకరం బయ్యె.

భూభృద్వతంసులై పాలుపొందుఘనులు
జీవనప్రదు లాచుఁ జెన్నారుకతన,
నాడుచుఁ బాడుచు, నానంద మొనఁగి,
యమృతకుల్యాతతు లందందుఁ బాతె.

నవనవకాంతుల నలుగెలంకులను
వరిలక్ష్మీ యానందవారి నోలాడె,
వరిలక్ష్మీఁ బూజించి భక్తిఁ జూపించు
పరమపవిత్రమా హరిదినం బయ్యె.

హరిసతీపూజయు, హరిపూజ గూడి,
యొక్కదినంబున నొప్పారుకతన,
ద్విగుణీకృతంబయి విలసిల్లె భక్తి.

భక్తి ముక్తు లొనంగి పోషించు నంచుఁ,
బగలెల్ల రక్తియు, భక్తియుఁ జూపి,
శ్రీసతీశ్వరపూజ శ్రీప్రసాదంబు
గావించి, నేవించి, భావించియుంటి;
అనురాగ మొప్పు, సంధ్యాకాల మయ్యె.

సాంధ్యకృత్యముల యాచారంబుఁ దీర్చు,
బ్రకృతివైచిత్ర్యంబుఁ బరికించి చూడఁ,
బరమేశ నామసంస్మరణం బానర్చ,
నుత్సాహ మొంది గ్రామావకంతమునఁ
బాటుచునున్న కాల్యనమీషమునకు
నల్లనల్లనఁ బోయి, యచ్చట నుంటి.

* * * *
తూర్పుదిక్కునఁ దోచె దుర్గపర్వతము.
* * * *

తనలేనిదినము దుర్దిన మంచు జనులు
తనకు నంజలు లిచ్చి కొనియాడుచుండఁ,
బగలు గల్గియుఁ దమోభావంబు లేక,
యరులైన మెచ్చుకొన్నట్లు కృత్యంబు
లన్నియుఁ దీర్చి, లోకాంతరమ్మునకు
నినుఁడు పోవుచు నుండె; నిరుగెలంకులను
హరిఁ జూచి, గిరిఁ జూచి, యానంద మయ్యె.

* * * *

ఖండచంద్రుఁడు మస్తకమునందుఁ గ్రాల,
కేశపాశముగ నాకాశంబు తోడఁ,
జటులోరువృక్షముల్ జటలట్లు వెలుంగ,
ఝరిణులు సర్పభూషలరీతి నొప్ప,
దుర్గేశుగతిఁ బొల్పె దుర్గపర్వతము.

జగ మొనర్చెడు కర్మ సంచయంబునకుఁ
దాను సాక్షిగ నుండి, తనశక్తిఁ జూపఁ
దనచేయుకర్మసంతతుల కేవేళ
సాక్షి యై యొప్పు దుర్గాధీశుఁ డనుచు,
నతనిపాదము లంటి యర్చనల్ నేసి,
తనకరమ్ములఁ బవిత్రములఁ గావించి,
యా యనంతపదస్థుఁ డరిగె నొండెడకు.

* * * *

అంతఁ బ్రసోపవేళారంభ మయ్యె.

* * * *

పాటుకాలువల శబ్దంబుగా నొప్పి,
రాచువాయువుల స్పర్శంబుగా నొప్పి,
వ్రాలుపిట్టలను హావంబుగా నొప్పి,
బాటులేనియల రసంబుగా నొప్పి,
దాగుపూవులను గంధంబుగా నొప్పి,

తన్నాత్రయాపమై ద్రవ్యమై యొప్పి,
మూడులోకములకు మూలమై యొప్పి,
నెన రొప్ప బ్రకృతియు నిండుగొల్పించె.
శాంతతేజంబున సాక్షియై యొప్పి,
కొలుపున్న ప్రకృతిని గోరి మెప్పించి,
దుగ్ధేశ్వరుండు సంతోషంబుతోడ
ధణధణధణలతోఁ దాండవంబాడె.

తత్త్వ మిత్యాదిశబ్దములఁ గొల్పుచును
పారివృద్ధంగధ్వను లలమె నెల్లెడల.

నవనవకాంతుల నవకం బెనంగ,
నాకు పచ్చనిచీర యందం బానంగ
వరిలక్ష్మీ పాటల బాడుచు నుండె.

స్వస్థానవాసులై చనుభవ్యతరులు
సుమనశ్చయంబుతోఁ జట్టుప్రక్కలను,
నిజకలాసాలికల్ నేత్రపర్వముగ
నభ్యులై దరి నుండు చంద మింపారె.

భూభృద్వరుండు, సర్వభూతేశ్వరుండు,
దుర్గాధిపుండు ప్రదోషకాలమున
నారీతిఁ దాండవం బాడుచు నుండి,
రాణియై చెలువొందు ప్రకృతిదేవతకు
నానంద సంఘాయై వెల్లుచుండె.

దుర్గాధినాథుడై తొలుకాడుచున్న
రాజశేఖరుని వర్తనవిద్య చూచి,
తస్మయంబయ్యెఁ జిత్తం బంత నాకు.

తత్త్వ మృటంచును ధ్వనియించుచున్న
పారిప్రక్క నేనును పారి నైవయట్లు
స్వస్థానవాసినై భాసిల్లునేను

సుమనోవిలాసిని సాం పొందినట్లు
సభ్యుండనై చూచు చందంబు తోఁచె.
అమయాపమునఁ దన్ను నటు చూచుచున్న
ననుఁ జూచి యీశుండు నగుమోముతోడ
సవ్యమార్గములఁ దాండవమాడుచుండె.

జగ మంత యేకరీతిగఁ జూచుచుండి,
తన్మయానంద మందఁగఁ బోలు నైనఁ
బరమేశ్వరుని నాట్యవైదుషీమహిమ
నాకు మాత్రమె యన్న ననువు కన్పట్టె.
ననుఁ జూచి మాత్రమే నాట్యం బానర్చి,
నాకు నొక్కనికె యానందం బాసంగి,
యితరలోకం బేది యెఱుంగనియట్లు
వర్ణనాతీతమా భావంబు కలిగె.

ఆరీతి దుగ్ధేశుఁ డాడు తాండవము
కనుఁగొని ముద్వార్ధి మునుఁగుచునుండ,
వేటొక్క దృష్టి హృద్వీధిలోఁ దోఁచె.

ప్రళయసంఘ్యావేళఁ బరమేశ్వరుండు,
సాక్షి యీ ప్రకృతి కుత్సాహం బానంగఁ
దాండవం బాడు చందంబు కన్పట్టె.

ప్రళయసంఘ్యావేళఁ బ్రకృతి చూడంగఁ,
బరమేశ్వరుండు తాండవంబాడుచుండ,
నపు డందు నే నున్న యట్లు కన్పట్టె.

ప్రకృతిదేవతలోనఁ బ్రకృతి నైనట్లు
పురుషునిలో నేను బురుషుఁ డైనట్లు
రెండురీతుల నాకుఁ బ్రీతి కన్పట్టె.
ఈశుతోఁ దాండవం బే నాడుచుంటి,
నింతితో సాక్షిగా నేఁ జూచుచుంటి,

నెందుఁ జూచినను నేనే తోచుచుంటి,
పురుషుండ నే నంచు నరయుచునుండఁ
బ్రకృతిలోపల నున్న పగిదిగాఁ దోచె.
ప్రకృతి నే నంచును బరికించుచుండఁ
బురుషునిలో నున్న కరణి గన్పట్టె.

ఈశునిలోపల, నితిలోపలను,
వెలుపల, లోపల, నలుగెలంకులను,
నేనే తోచుచునుండి, సృత్యమాడుచును,
సాక్షిగాఁ జూచుచు, నానంద మొంద—
అంతలో—అప్పుడె-దృశ్యము మాటిపోయె.

* * * *

బుధగురుప్రముఖ విస్ఫూర్తి లేకుండ.
ఎదుటఁ గన్పడుచుండఁ గృష్ణమేఘంబు;
శిఖిశిఖాకారమై చెల్వొందె మెఱుపు;
వేణునాదంబయి విలసిల్లె గర్జ;
యమునాజలంబయి యంధకారంబు
వ్యాపింపఁగాఁజొచ్చె నన్ని తావులను;
కాలియఫణియయి కన్పట్టె గిరియు,
సెలయేళ్లు నాగకాంతలుగా నెనంగె.

యమునాతరంగిణీ హ్రదమధ్యమందు
శిఖిపింఛధరుఁ డొంచు జెల్వొందు కృష్ణుఁ
డల కాలియాహి ఘోరగ్రంబులందుఁ
దాండవంబాడు చందంబు కన్పట్టె.
నాగకాంతల భయానందజం బైన
యాక్రందనధ్వని యలమె నెల్లెడల,
వరనారదోపేత పర్వతప్రాంత
జటులయానందంబు సాంద్రమై యొప్పె.

గోపికారామాదీ కోమలాకృతులు
శిఖిరివజంబును తేరి కన్పట్టె.

తన్మాత్రరూపమై తనరారుప్రకృతి
రాధికాకారమై రాజల్లుచుండె.

రాధికాకారమై రాజల్లుప్రకృతి
సాక్షిమై కనుఁగొంచు నానంద మొంద
సరసగంభీరసుస్వరమైన మురళి

మ్రోయుంచుచును వాట్యమును జేయుచున్న
కృష్ణసాందర్యంబు ప్రీతి గావించె.

ఆ సృత్యమును జూచి, యద్భుతిం బంది,
మఱిచూచి, మఱిచూచి, మఱిచూచి చూచి,
తన్మయంబయ్యెఁ జిత్తం బేకరీతి.

పర్వతప్రాంతానఁ బర్వతాకృతియు,
నారదసన్నిధి నారదాకృతియు,
గోపికాదుఃప్రమోల గోపికాకృతియు,
ధరియించి, ధరియించి, తనివొందనైతి.

శిఖిశిఖారూపమై శిరమునం దుంటి,
మురళీనినాదమై మోవిఁ జేరితిని,
గాని, యింకను దృష్టి కాలేదు నాకు.

ప్రకృతిరూపంబైన రాధికాకార
మును దాల్చి సాక్షి నై కనుఁగొంచునుండ,
సంకల్ప మొక్కటి జనియించె నాకు.

రాధనై సృత్యంబు రహిఁ జూచుచుండఁ
గృష్ణుండనై యాడ నిచ్చ జనింనె.

కృష్ణరూపంబున సృత్యంబు సేయ,
రాధనై చూడంగ రాగంబు పుట్టె.

* * * *

ఇంతలో నింకొక్కదృశ్యంబు తోచె.

* * * *

ప్రళయకాలంబునఁ బ్రకృతి యంతయును
నేకమై, సాక్షియై, వీక్షించుచుండఁ,
గాలసర్పఫణాగ్ర ఘనరంగమందు
నాట్యం బానర్చెడు నటరాజమూర్తి
సాక్షాత్కరించె నాస్వాతంత్య్రమందు,
నేను నే ననునట్టి నేను నే నైతి;
నే నైతిఁ బురుషుండ, నే నైతిఁ బ్రకృతి.
ప్రకృతిపూరుషు లైకృత్యావంబు నొందు
నర్థనారీశ్వరుం డైతి నంతంత,
హరిహరాకృతిఁ దాల్చి యలరాగుచుంటి,
నద్వయంబైన బ్రహ్మకృతిం దాల్చి,
చిద్రూపివై యుంటి * *
* * చెదరెఁ జిత్తంబు.

తలచూపెఁ గొంత చైతన్యంబు నాకు,
* * * *

తొలుతఁ బచ్చికపైన నిలుచున్న నేను
తెనతెన నీటిలోఁ దేలుచునుంటి.

వర్షంబు బోరనఁ బడుచుండె మీఁద;
వెల్లున జోరున విలసిల్లెఁ గ్రిందఁ;
జిమ్మన నంతటం జీకటుల్ గ్రమ్మె;
నలుగెలంకులను గన్పట్ట దేమియును;
గుండీయల్ తటతట కొట్టుకొంచుండె;
నిందు నే నుంటినో, యెటు లుంటినొక్కొ,
ఏ మానో నాగతి యెఱుక లేదయ్యె;
పరమేశ్వరుని మనః పద్మమం దుంచి,
యాత్మభారం బంత నతనిపై వైచి,

యంగకారమునందు నద్భుతంబైన
జ్యోతిఃస్వరూపంబుఁ జూచుచునుండి,
యతిభయంకరమైన యానందవారి
మునుఁగుచుఁ దేలుచు మునుఁగుచునుంటి.

* * * *

* * * *

చచ్చెఁ జచ్చె నటన్న శిబ్దంబు వచ్చె,
లేదు లే దను నొక్క నాదంబు వచ్చె;
లోఁతైన వెల్లువలో మునుంగుచును,
దేలుచు, మునుఁగుచుఁ, దేలుచు నున్న
నన్నుఁ శేతులతోడ నడుచును బట్టి,
పై కెత్తి యొడ్డునఁ బడవైచి రెవరొ.

* * * *

చయ్యన మతికొంత చైతన్య మబ్బె,
* * * *

నీటిలోఁబడి మృత్యునికటంబు చేరఁ
గానున్న నాపైని గారుణ్య మంది
దరిఁ జేర్చి కాచిన ధన్యుఁ డెవ్వండా
యనుకొంచు, వెనుకకు నరసి చూడంగ,
మెఱసెఁ దళుక్కున మెఱ పొక్కఁ డపుడె.

దృక్పథంబును బాసెఁ గృష్ణదాసుండు.

* * * *

సంపూర్ణమైనట్టి చైతన్య మబ్బె,
ఆకాశ మంత మేఘావృతం బయ్యె;
గాఢాంధకారంబు గప్పె నద్దెసల;
కాల్వ పాటుచునుండె గట్టులం డాసి.
తడిసినబట్టలు, వడఁకెడు కాళ్లు,
కొయ్యవారి న మేనుఁ గూడి బాధింప

నింటికి నొక్కండ నేలెంచుచుంటి;
కనబడకున్న త్రోవను జూడవైన
దలఁ పొందఁగా లేక, జలమధ్యమందుఁ
గొట్టుకొన్నప్పటి ఘోరసంతోష
మొక్కండే యూహించుచుంటి జిత్తమున.

* * * *

హా హామేశ్వరా, హా కన్నతండ్రి,
ననుఁ గన్నతండ్రి, యనాథనాథుండ,
చిత్రంబు, నీచర్య చిత్రంబు తండ్రి,
యాపదుద్ధరణ కార్యంబు చిత్రంబు;
నిన్నెందుఁ జిత్తాన నిలిపి నేనుందు,
భక్తుండవైన నాపైఁ గటాక్షంబు
పలుతెలుగులఁ జూపి యలరించినావు.

సీవు నన్నరయని నిముసంబు లేదు
కాని, సంపూర్ణహా కరుణను జూపి,
యినుమాటు మాత్రమే ననుఁ బ్రోచినావు.

మనసులో మనసుగా మనియున్నయట్టి,
తనువులోఁ దనువుగాఁ దవరారి నట్టి
యాత్మలో నాత్మగా నలరారినట్టి
ప్రాణేశ్వరిని నాకుఁ బాపియున్నట్టి
యా భయంకరవేళయం దొక్కమాటు,
పాటుపెల్లువలోనఁ బడి జీవితాశ
విడిచి, కాలేతులు విసరుకొంచున్న
యాభయంకరవేళ నిపు డొక్క మాటు,
పూర్ణమోదంబును బొందించినావు;
ఆపదలం బాపి, యరసి కాపాడు

నప్పటి శాంతహా నానంద మద్ది
యానంద మైనచందానఁ గన్నడదు.
ఆపదలో ముగ్ధివవుదు నిన్ దలఁచి
యాత్మభారము నీకు నర్పించువేళ
నతిభయంకరమైన యాకృతిం దాల్చి
డెందానఁ గల్గు నానంద మానంద
మట్లు—సంపూర్ణహా నానంద మట్లు—
అద్వైతమైన బ్రహ్మానందమట్లు—
కనుపట్టుచుండును గాన నా కట్టి
యానంద మిచ్చి నన్నాదరించితివి

నీకుఁ గృతజ్ఞుండ, నీకు భక్తుండ,
నీకు సేవకుఁడను, నీకు దాసుండ
ననుచు నేమేమియో యనుకొంచు, నవలఁ
గృహ బూని నాపైని గృష్ణదాసుండు,
ప్రతివతంసుండు, కారణ దేహచారి
నన్నుఁ గాపాడుచు నున్న చందంబు
తలపోసి, గురువు లందఱకు నైజంబు
గా నొప్పు నిష్కామకరుణకు మెచ్చి,
యల్లవల్లన నింటి కరుగుదెంచితిని.

* * * *

* * * *

ప్రకృతిసౌందర్యంబుఁ బరికించువేళఁ,
బురుషుని మహిమంబు నరసెడువేళఁ
గలుగు భావము లన్ని తెలుపఁగాఁ జాలఁ
ననుభవించినవాఁడు*సాక్షి, యొక్కండే.

అలంకారశాస్త్రంలో, చేతికి మనకు మిగిలి
లిప గ్రంథాలలో, భామహాచార్యుని కా
వ్యాఖ్యానం ప్రాచీనతమము. అతని ప్రాచీన
స్వంలో పండితకోటికి భద్రాభిప్రాయమున్నవి
గాని, సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే భద్రతనికి పిమ్మట
దొరికిన అలంకార వాఙ్మయాల కల్లు భామ
హుడే మొదటివాడని తీర్మానించక తప్ప
కున్నది.

భామహుని అనేక ప్రాచీనాలంకారి
కులు తమ గ్రంథాలలో పరామర్శించారు.
అనందవర్ధనాచార్యులు తన పరమ ప్రామాణి
కుడు తన కవ్యవ్యాసంలోకం వృత్తిలో

‘న పునః పర్యాయోక్తే భామహోవా
హ్యత సర్వతే వ్యంగ్యస్యైవ ప్రాధాన్యమ్;
వాచ్యస్య త్రోహస్యన్వేభావే నావివక్షి
తత్త్వే.’ అని ప్రథమోద్యోతంలోనున్నా,
‘భామహేనా వ్యతిశయోక్తిలక్షణేయదుక్తమ్’.
అని శృతియోద్యోతం లోనూ భామహుని
యభిప్రాయములు సూచించాడు. అభినవ
గుప్తాడు, మమ్మటాచార్యుడు, హేమచంద్రుడు,
జయమంగళాకారుడు, ప్రతిహరేంద్రుడు రాజు
మొదలగు సుప్రసిద్ధులున్నా తమతమ గ్రం
థాల్లో భామహుని కావ్యాంకారాభిప్ర
ాయాలు వివరించారు. ఇంతే కాక సుప్రసిద్ధ
తైన అలంకార సర్వస్వకారుడు, విద్యా

ధరుణుడు, విద్యావాఙ్మయ భామహుని ఆద్యా
లంకారకునిగా స్పష్టంగా చెప్పారు.

‘ఇహహి తావద్భామహోద్భటప్రభృత
యశ్చిరంతనాలంకారకావ్యః ప్రతీయమానమ
ర్థవాచ్యోపస్కారత యాలంకారపక్షాన్నిష్ఠం
మన్యంతే.’

అలం. ప. పుట 8.

‘యత్పున రలంకారకోటినివిచ్ఛత్వం, వస్తు
భవనే రుదభావయన్ భామహాదయః, తదపి
విచారవిధురమ్.

విద్యాధరుని ఏకాంశి. పుట 30.

‘పూర్వభ్యో భామహాదిభ్యః
సాదరం విహితాంజలిః.’

వి. వా. ప్రకాశరుద్రీయము-పుట 3.

ఈ ప్రకారం సర్వప్రాచీనాలంకారికులు
ముక్తకంఠంగా భామహుని ప్రాచీనత్వాన్ని
బహుకొనితేగాని శంకించలేదు. ఉద్భటుని
‘కావ్యాంకార సంగ్రహం’లోని చాలా అలం
కార లక్షణాలు భామహుని లక్షణములకు
పుత్రికలని చెప్పవచ్చు. రసవత్, అతిశయోక్తి,
సహోక్తి, అనమ్నతి, ఉత్ప్రేక్ష, యథా
సంఖ్యం, అనస్తృతప్రశంస, మొదలగునవి
హేల్చుడు.

ఉద్భట సమకాలీనుడైన వామనాచార్యులు
గూడా భామహుని బాగుగా నెఱిగియున్నాడు.

భామహుడు ఉపాసకుని నిరూపిస్తూ, 'విరుద్ధవోప
మానేన...ఉపాసయన్యో యత్ సామ్యమి గుణ
లేశేన సోమ' అని చెప్పాడు. వామనుడు
నీనికే సూత్రీకరించి 'ఉపాసనే నోపాసయన్యో
గుణలేశతః సామ్య ముపమా' అని చెప్పాడు.
ఉపాసమహో 'అతిశయవాచకం'—అనిగా అతిశయముగల అర్థం పొందని చెప్పినా, భామహుడు

'యస్యాతిశాయవాచకం

కథం సోఽసంభవో మతిః,

ఇష్టం చాతిశయార్థత్వ

ముపమాత్ప్రేక్షయో ర్యథా.'

అని వివరించాడు. నీనికే వామనాచార్యుడు
'అనుపపత్తి రసంభవః'.

'న విరుద్ధో అతిశయః'—

అని సూత్రీకరించాడు. వామనాచార్యులు
కావ్యాంగులను వివరిస్తూ, 'ప్రేక్షయో' అనే
అంగంకింద 'అనేకత' మను దాని నొకటి
చెప్పాడు. అనేకత మంటే 'వదాధానోద్ధరణ
మనేష్యమి.' అనముముక్క వ్యాస మాధాన
మంటారు. ఉద్ధరణ మంటే అపసారిణము. వద
ముకు ప్తార్థ్యం సంపాదించవలెననే తాత్ప
ర్యార్థ మిచ్చే రెండుశ్లోకము లేమూత్రముగ్రింక
పుడపరించాడు.

'అధానోద్ధరణే తావ

వ్యావర్జితోలాయతే మనః,

పదస్య ఫాపితే శ్చైర్యే

హంత సిద్ధా సరస్వతీ.

'య త్వదాని త్వజం త్వేవ
పరివృత్తి సహిష్టుతామ్,
తం శబ్దవ్యాసనిష్ఠతాః
శబ్దపాకం ప్రచక్షతే.'

ఈ శ్లోకద్వయమున్నూ భామహ భావతాలనీ
నోపాసకత్వభూషణము వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తు
న్నాడు: 'అతి భావపీడ భావేన ప్రమాద
యతి' అని.

తరువాని వామనుడు సంచమాధికరణం
ద్వితీయాధ్యాయంలో, 'మాతంగం మాన
భంగురమి' అనే ప్రయోగం యిచ్చాడు. ('భిద
రాదయః కర్మ కర్తరి కర్తరిచ' అనే సూత్రం
వల్ల నీనికి సాధుతే కల్పించాడు.) ఈపాదము
భామహాచార్యులలో, ద్వితీయాధ్యాయం, 27 వ
శ్లోకంలో వున్నది. ఈ శ్లోకకర్త భామహుడుగా
జయమంగళ వ్యాఖ్యాత నానా చెప్పబడ్డా
డు. (భట్టికావ్యం వ్యాఖ్య.)

వామనుడికి భామహుడంటే ఎంత భక్తి
తాత్పర్య ముందో ఉండిరిద్దినోదాహరణలు
నిరూపిస్తవి. వామనుడు తన సూత్ర వృత్తిలో
భామహుని అనుసరించి శబ్దసిద్ధికొక కొక
అధికరణం ప్రారంభించాడు.

ఈ హేతువునన్ని భామహుడు శ్రీ.శ. 8 వ
శతాబ్దికి పూర్వం జీవించి ఉండినట్లంటుంది. కాని చరిత్ర
పండితుడు భామహోదాహ్మను డగు వ్యాస
కారుడు (8 వ శతాబ్దము, 38 శ్లో.) కాశికా
వ్యాఖ్యాతయగు బౌద్ధకనోద్రబుద్ధయే అనీ,
అతడు శ్రీ. శ. 700 లో వున్నాడు కాబట్టి,

భామహుడు 8 వ శతాబ్దములోని నాడవుతున్నాడని వ్రాశాడు. కాని బాకోవీషిణితుడు జిన్నేద్రబుద్ధి మితాక్షరీకర్తయగు (గౌతమ ధర్మసూత్రవ్యాఖ్యత) హరిదత్తిని కర్వాచినుడని, అందువల్ల, హరిదత్తిని కాలం క్రీ. శ. 678 కాబట్టి, భామహుడి కాలం యింకా యివలకు వస్తుందని అన్నాడు. వామనాదులకు భామహుడు పూర్వజగుటచేత, 8 వ శతాబ్దంలోని వామనాదుల కర్వాచినుడని అనుభవము.

అసలు, న్యాయకారు డంటే జిన్నేద్రబుద్ధియే కాదు. అనేకమంది న్యాయకారులున్నారు. వారిలో ఏపూర్వమో భామహాచార్యునిదేని కారాదని త్రినేపిషితుడు తన పీఠికలో వ్రాశాడు.

‘కేను’ అను పండితుడు తాను ప్రకటించిన సాహిత్యదర్శనం పీఠికలో అంకితకావచ్చునని చెప్పి వ్రాశాడు. అతను రెండు పాఠాలనూ వాదాలూ వివరించి ముఖ్యంగా యిలా లేల్పాడు: (అరెండు పాఠాలేమంటే, (1) డండి భామహునికి పూర్వజుని పీఠిక, (2) భామహుడు డండికి పూర్వజుని యొకటి;—

‘ఎవరికంటే ఎవరు ప్రాచీనులైనా, డండి భామహునిద్దరూ చాలావర్షాల కాలంలో వున్నారు. వారు సుమారు క్రీ. శ. 500 — 630 మధ్యకాలంలో వుండివుంటారు. పీఠికలో ఎవరో యింకొకరిని విమర్శిస్తారు. ఈ విమర్శబట్టి చూస్తే నాకు మట్టకు నాకు

దండినే ప్రాచీనుడని తోచుచున్నది. భామహుని ప్రాచీనత్వానికి చూపించే కారణాల కన్నా డండిప్రాచీనత్వ సూచక హేతువులు బలీయాలుగా కనబడుతున్నవి’.

ఈవాదం స్వర్ణీకతానైన అభిప్రాయాలు బలం కలదే గాని, హేతుబలం ఎక్కువ కలదిగా కన్పట్టదు. డాక్టరు Berridale Keith అనువాండ్ల పండితుడు తన ‘పాశ్చాత్య సంస్కృత వాఙ్మయ’ మనే గ్రంథంలో (Classical Sanskrit Literature, ‘Heritage of India’ series) భామహునికంటే డండి పూర్వ డని వాదించాడు. అంత వింగసాక్ష్యం (internal evidence) ప్రకారం, భామహుని అభిప్రాయాలు డండి మతాన్ని ఖండిస్తున్నాయి అని చెప్పినాడు. డండి భామహుని స్థాన ముఖ్యతను quote చేయలేదని, ఒక పేజీ డండి భామహుని విమర్శించినట్లు కనపడినా, అది భామహుని school లో పూర్వమైన మేధావిమతఖండకములు కానప్పుడని వ్రాశాడు. బలవత్ప్రమాణము కలది కాదీ అంతరంగ సాక్ష్యం. ఇంక, విహరంగ సాక్ష్యం (external evidence) ప్రకారం నైయాయికుడైన ఉద్యోగితునికే పూర్వమని గావని, అతని నుదాహరించిన న్యాయం జిన్నేద్రబుద్ధిదే అని, అందువల్ల క్రీ. శ. 700 కి ముందు కింద వాదించాడు.

ఈ విహరంగ సాక్ష్యం కూడా అంత విశ్వాసార్హం కాదు. ఏలంటే, ఉద్యోగితుని కంటే పూర్వమే అతని మతం ప్రచలితమై

పుండేదని ప్రమాణాలు చూపించనవచ్చు. తరువాత, శతేంద్రబుద్ధిప్రకారం కాబనిర్ణయం చేస్తే భామహుణ్ణి 9 వ శతాబ్దమునకు యీర్ష్యుకొని రావలెనని పైని నిరూపించాను. దండికంటే భామహుడు పూర్వం వేదానికి మా సాక్ష్యము భావుకులు పరిశీలించండి.

భామహుడు తన అలంకారగ్రంథంలో, (5 వ అశ్వాసంలో) కవిత్వాలుంకారాల్లో శాస్త్రాయుక్త స్థానమును చర్చించాడు:

‘స్వాదు కావ్య రసోన్మితం
శాస్త్ర మ పుష్పయుంజతే,
ప్రథమాలీఢమథః
పిబంతి కటు భేషజమ్.’

దీనికి అచార్యదండి:—

‘ప్రతిభా హేతు ద్వైతంత
హాని ర్దోషో న వా శ్యసా,
విచారః కర్మశః ప్రాయ
స్తేనాలీఢేన కిం ఫలమ్.’

‘ఏవిచారము నెంత రింతో కప్పిపుచ్చినా, అది కలుపుగానే పుంటుంది.’ అని దండి అంటున్నాడు. అసలు ‘విచారః’ అను శబ్దమునకు ‘అలీఢేన’ అనే ప్రయోగం ఎక్కడనైనా చూచామా? కాబట్టి, యీ అసాధారణ ప్రయోగం దండి భామహునినుండి గ్రహించినట్లు తోచుటలేదా? ‘అలీఢేన’ అని మనము

విచారే ‘మధు’ అనేశబ్దము గోచరించడం లేదా?

కాబట్టి దండి యీ శ్లోకాన్ని వ్రాసేటప్పుడు ‘ప్రథమాలీఢమథః పిబంతి కటు భేషజమ్’ అనే భామహుని వాదాల్ని మనస్సులో పెట్టుకొని దానికి సమాధానం యిచ్చాడు. ఇదే బలవత్తరమైన హేతువు.

భామహాచార్యుడు

భామహాచార్యులనేక గ్రంథాలు రచించాడు. అన్యాయానికారికులనేక శ్లోకాలతోనివిగా వుదాహరించాడు కాని, అవి నేటి యిస్లాము మనకు మిగిలిన కావ్యాంకారంలో కానరావు. అతని బహుగ్రంథ పరిశోధనవల్ల, అద్భుతవాదీతీమహిమలనా, ‘అచార్య’ అను పేరున మిచ్చారు ప్రాచీనులు. కావ్యాంకారింకో చాలా విషయాలున్నా, ఏవిగి మైనవికె స్వల్పము, స్వక్రీర్వము (originality) కానరాదు. దాని నిజమైన గుణం అలంకారికుని హృదయంకిరేమ కాదు. అతని బహుగ్రంథముల క్రోడీకరణమం దున్నది గుణం.

అందువలన, స్వస్థాలోకాద్యుత్తమగ్రంథాలలో తత్త్విదాంకారికుని స్వయంప్రతిభ వారి కమరత్వ మిచ్చింది. కావ్యాంకారి అలంకారి శాస్త్రుక్రమ పరిణామ జిజ్ఞాస కల వారికి ఒక చరిత్రనాలె వుంచరిస్తుంది. దాని అమరత్వమందు మాకు శంక కలదు.

కామినియా నూనె

వీనికి వేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది

ఎందుకు?

కామినియా నూనె

పెంట్లకలు ఊడిపోవుటకు ఆయుర్యవరము.

కామినియా నూనె

తలకు చుండులేక నుంచును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లచవలయు గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు పంపింపించి వ్యాధులన్నిటిని పురుగును. దాన్లు ముగా నున్న పుట్టెకు చల్లచవలయు గలిగించును.

కామినియా నూనె

చుండు పెంట్లకలు పెగును కంపన మైన పిచ్చువులు, మొదలు కంపనమైన నూనెలన్నియును గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమృత్తియు ఆయుర్యవరమైన సువాసనగలది.

కామినియా నూనె పోషకములకు ప్రాణము. ఇట్టి సువాసన చుండుటచేతనే వేలకొలది కుటుంబములందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించుచున్నవారు గమకనే దీనిని "పోషకములకు ప్రాణము" దీని యందు గల లాభకారియైన సుగుణములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు ఆ. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తిరుకు రాజైన

ఓ హో ది ల్ బ హో ర్ (రిజిస్టరు) బిడ్డ

హిందు శత్రువుల వంతును వీనికి గల ఎడతగని అత్యధిక అమ్మకము వీనికి గల ఆనాధాన మైన ప్రేమత్వమును గుఱువుచేయుచున్నది. కొన్ని బిడ్లు చేరి గుమాలమైన చిల్లిన వీరుప్రభుత్వములు, పాఠశాలవ్యయముల నానవలె మనోహరమైన చిర సువాసన గలిగించుచున్నది.

1/2 టె. బుడ్డి 1 కి రు. 2. 1/4 టె. రు. 1-4-0. 1 టె. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అలాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 ఆటాలు తపాలాదేక్షల పంపిన కాంక్షి బుడ్డి పంపబడును.

కామినియా నూనె ఓల్డ్ డిర్ బహు సుప్రసిద్ధమైన స్టోరులన్నిటియందును వ్రాసును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ ఆండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టె నెం. 2)32. బొంబాయి నెం. 2.

క తి య వా రు ప్రే డింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తలనూనెలు, అత్తెరులు
మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు

మనోహరమగు నీవు నీలనూనెను

కుసుమార్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్) :-
తలనూనెలలో సాటిలేనిది. సంపన్నులు మెచ్చినది.
చల నీసా 1 క రు. 1-0-0

బైట్ టోల్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్) :- మనోహరపుష్పలలితసౌరభ మిందుగలదు.
నీలనూనెలలో కానరాని గలనూరి కామోద మిషనును.
చల నీసా 1 క రు. 0-14-0

టోటోవర్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డ్) :- లెంకాయనూనె తలనూనె కుసుమార్
గిండువరి ప్రతిభాదీని తలనూనె. కాని నీలు నిద్ర
ముచేసినచో నీటి ప్రతిభా తలనూనె. ఈ 777
నెం. రులో (రిజిస్టర్డ్) చేసిన ఈ లెంకాయనూనె
నీటి నీలుచే నీరుకావలసినవియుగా చేయబడి
మౌక్యమువాసనాసంకలితముగా చేయబడినది. అం
తురే అందరిచే మెప్పుకొనబడినది. చల నీసా 0-14-0

ఫుల్లనూనె హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్) :- నూనె అమ్మినవానినో అతిమనోహరమై మృదాయరంజక
మై యొప్పు తలనూనె యిది.
కుసుమార్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డ్) :- యిది సర్వజనాదరణీయమైన కుసుమార్ మనోహరతలనూనె.
చల నీసా 1 క రు. 0-14-0
చల నీసా 1 క రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుష్పముల అత్తెరులు

అల్ మధురార్ నెం. 777 :- ఈ అత్తెరులందుగల సాగనిన పూలవాసనచే మోహితులై అనేకమంది
యీ అత్తెరులు తమ యభిమానసాధనముగా భావించుచున్నవి. మనోహర ముపయోగించినచో స్వచ్ఛవాసనించిన
పుష్పము.
చల 1 టో. నీసా 1 క 1-12-0 1 టో. నీసా 1 క 1-0-0

టోటో కుసుమార్ (రిజిస్టర్డ్) పరిపక్వములగు పుష్పపుష్పములు :- అప్పుడు కోసిన పూలపులవాసన యీ అత్తె
రులందు తలనీటి సౌరభియందు లభించును అంకితంబిది. నీలా అప్పులతో చేర్చిన యితర అత్తెరులు జూచి విను
చుచెందినవారి మనోభిప్రాయముల నీటి అత్తెరు. నిది కుసుమార్మైన మౌక్యసౌరభము వెదజల్లును.
చల 1 టో. నీసా రు. 2-0-0 1 టో. నీసా రు. 1-0-0

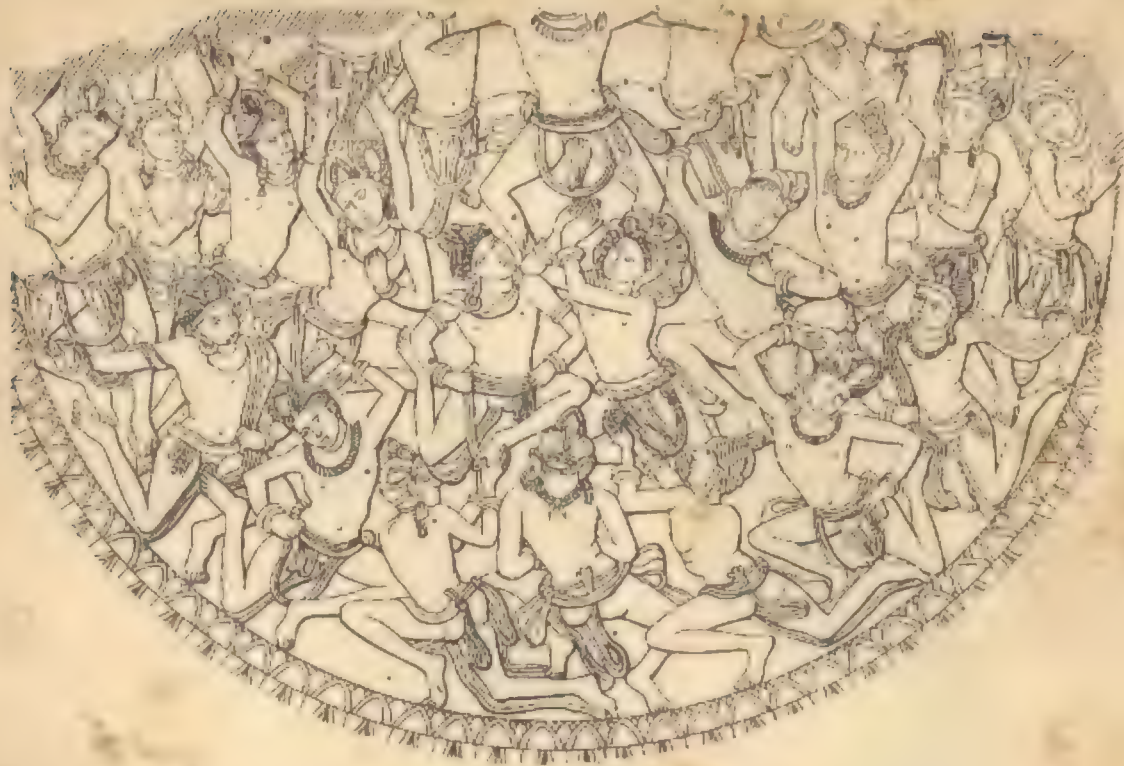
నెం. 777 టోటో నాన్మిసి, టోటో హీనా, టోటో అల్మో, టోటో విజ్ఞానం, టోటో మిస్సో, టోటో నీసోశి,
టోటో బహార్, టోటో మింద్ర ప్రతిభా చల 1 టో. నీసా 1 క రు. 1-12-0 1 టో. నీసా 1 క రు. 1-0-0
సాకింపు పోస్టిక్ ప్రత్యేకము. నెం. 777-వల్లించినచో నీటి అత్తెరులలో మనోహర నీసా నీక
కోరిన తలనూనెలు నీ తెలిపినవను మాదిరినీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుము. దోంగిమోహమును మాచి మోహముకుము. పీడికిమముగా చేర్చినను
అంగీకరించకుము. ఘుగానాగిల టోటోములు దుకాణములన్నిటియందును దొరికును లేదా,

కతియవారు ప్రేడింగు కంపెనీ, బాంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజెంట్లు :- కాజర్ సాహెబు అండు సన్స్

చిత్రము ౧

చిత్రము ౨

చిత్రము ౩

చిత్రము ౧

చిత్రము ౧

చిత్రము ౨

చుక్కగారా జూడ నేన్ను నాబాణ; నిజము;
తనకు పరివారియెడగదా తగును వలపు;
ఇంక నది చాచనిమ్ము! ని నేమి యనను;
దానిచా వైస మెచ్చుకోగగును జూప!

దగ్గరామి. ౧-౧౨

నీవు వసియుచువోటని నెమ్మనాని,
తనకు నివి నిన్నుఁ జూపిన వనుచుఁ గనులు,
నిన్ను నెడఁబాపికద యివి నెన్నగిల్లె
ననుచు సంగంబులను బ్రియమయ్యెఁ జెలికి.
మధ్యమ. ౧-౧౦

చలిమి, మంచితనము, వలపును గలవోట
దగుల మెవరికైనఁ దగును గాని
మనసు తేలివోట మనసు నిల్పుట నగు
బాటు మావె చూచువారి కెల్ల.
హేమదు (వాటి). ౧-౧౧

గోపురముమీఁదఁ గొంత పోఁచెను మేకు
చెంతఁ బాపురములు చేరి యటవఁ,
జూడు! దేవతంబు శూల మెక్కించిన
బాధ నోర్వ కేడ్చు పడిది నుండె!
ప్రవరసేనుడు. ౧-౧౩

కన్ను మూయకుండఁ గడపెను పిల్ల పే
మంతరాత్రు లెల్ల మగువ! యిట్లు;
పెక్కుదామ ములయ్యెఁ బ్రియుఁ మారలేక; ని
పగటిపూట నిద బాగు గాదు.
కంతేపరుడు. ౧-౧౬

వలపు పలుపురపైఁ గల్గువాని చెలిమి
కష్టపడి మైదుపూటలు గాంచినట్టి
వనిత యాటవపూటకు వాయి విడువ
నేల? దండిగ నెట్లబ్బు మేలిరిండి?

అలయఁడు. ౧-౧౨

మగని తిప్పుననుల మన సెంత నోగిలిసఁ
గాని, వానిమీఁది దానియలుక
పదిలి కాజీపోవఁ దొడఁగెను, బిడికిటఁ
బట్టుకొన్న యిసుకపడిది నదిగో!

మెత్తహేమదు. ౧-౧౪

బాధపెట్టలేదు పర దేశవాసంబు
గాని, పేదజీకము గాని నాకు;
కోరినట్టి కోర్కె నూపక చెలికాండు
వచ్చినట్లై పోవ నొచ్చె మనసు.
భోమవిక్రమము. ౧-౧౬

పల్లెలందు గడ్డిపటపుల, వనమందు
కాటుచిచ్చు సెగలఁ గాంపు దొరకె;
పట్టణమునఁ జూడు! పాంథునిపైఁ జలి
కసిని దీర్చుకొనెను కరణిఁ దోఁచె.
వివరములు. ౧-౧౭

ఈపు దొడ్డిగ్రామమునకము యిటకు వచ్చి
యున్న నిరిటి సుఖ మగుచుండు మాకు;
ఇంక మనసార నెవ్వరి నేని చూతు
వట్టివారిల సుఖ మంత! యంతకాదు!
అనెరాజు. ౧-౧౮

కొట్టి చొచ్చిన యొకచేయి పట్టి యతఁడు
వేగ నూర్పుల గాలిచే వివరణోవ,
నేమి చేయుదు? నవ్వుచు నేను వానిఁ
కొనిలించితిఁ బెరిచేతఁ గంకమందు.

పహయా, ౧-౨౬

అలిగి పెడమోముఁ జెట్టి నీ వరుగుచున్నఁ
గాని మానిని! నీపెంటఁ గడలివచ్చు
మగనిప్రక్కనే యున్నది నువ నటునిను
పులకరించిన నీ వీచె పెలుపుచుండె.

రేవా, ౧-౨౭

అస దీక్ష నింక నతనిఁ బాడఁగవలె
నత్త! యొక్కనిముస మపుడు గన్నఁ
గనుల దప్పియెనఁ గడవదు; కలలోన
దాహమెత్తి నీరు ద్రావినట్లు.

విష్ణుడు, ౧-౨౮

ఉన్నయన్ని వాల్చి నొకసాముగా నూజి
నజ్జనుండు వదలివనిన చోటు,
పెద్దమజ్జిమాను పెల్లించిన నేరి
పల్లెటూరిప్రక్క బయలుఁబోలు.

పాఠకుండుడు, ౧-౨౯

తనివి నీటకుండఁ గనుఁగొనఁ దగియుండి,
మనసు మనసుఁ గలిసి, మంచితనము
నూని, సుఖము దుఃఖ మొకటిగ మనువారి
పొందు గనుట పెద్దపుణ్య మిలను.

విష్ణుడు, ౧-౩౦

ఎవరి కెవరు గూర్తు లొను వారికి వాగు
నొంచినను సుఖంబు నించఁగలరు;
దయతు గోటికాటు దగిలినఁగూడ తా
లిండ్ల జెలికఁ బూక లెగయుఁ గాదె?

నీరీపత్రియుడు, ౧-౩౧

చూడలేక యేడ్పుచును గట్టకడఁటి
యివ్వపూలఁ జెసిపె యేలుచున్న
కదిగొ చూడు! చచ్చినట్టిచుట్టమునెమ్ము
కలను వెదకునట్లు కాటినడుమ.

నీరీపయిడు, ౨-౧

నేడుగూడ మఱవనేరను నాపాద
మూకు మొక్కి యతఁడు పలుకకుండఁ;
గాలిబొటనవ్రేల గట్టిగా వాని పె
న్నెలుఁ జెట్టి యాద్య పరమసుఖము.

భమయిడు, ౨-౨

తోడిగొట్లఁ దఱు లాడు నాట్యము మెచ్చు
నెవము పెట్టి, చెంత నిలిచి, జాణ,
యొక్కప్రేత, వారి చెక్కుటద్దములందు
మొలచు కృష్ణ నీడ ముద్దు గొనియి!

సుమయిడు, ౨-౩

చుట్టములు నశింపఁ జూచి యేడ్పుచునున్నఁ
బరమవీరుఁ డనుచుఁ దరుణచోర
నరుని నలుచి చూచె జెఱకొన్న వాల్చిగి;
గుణము నెవరు మెచ్చుకొననినారు?

హేలుడు, ౨-౪

చెంచు మగువ యింటిచెంగటఁ, జెక్కిన
మగనిపెద్దనింటఁ దెగినచిరుగు
పొట్టి మింటి కెగిరిపోయెడు సుడిగాలి,
దానిభాగ్యగుణ పతాక యనఁగ.

హేలుడు, ౨-౫

కనులు మూసికొనుచుఁ గాఁకుండు శివ చిత్ర
తేరినట్లు తలఁచి పెజ్జమీఁద,
కలికి నడలినట్టిగాజల కేలు సా
రించి తన్న కొనిలించిగానియె.

బంహరి, ౨-౬

నందు చూచి చెలియ లందఱుఁ జేరి నా
మనసునందు బలిమిఁ జొనిపినట్టి
యలుక ప్రయునిఁ జూచినప్పుడ నిలునిక
మాయ మయ్యె, రంగముగని కరణి.

నిలయిచ్చడు. ౨-౪౪

మనసునందు నలపు మాయలుఁ జేసి కా
బట్టకుండ నొక్కపట్టునందు
నిలువకయ నలించు నీయరచూడులు
పెల్లగించుగదర! యల్ల మెల్ల.

విజయగయ. ౨-౪౬

నిరవశికిఁ జక్క కుదుట పొవక కన్నుఁ
గోనలంచు నీశ్చికొనుచు బాప
యలు నాలుగంటి యరగంటి చూడులు
యగుట మనముఁజైన నోర్వంగలఁడే

హలుడు. ౨-౪౮

అర్కమండలమున నకలంకమా చంద్ర
మండలంబు సొచ్చియుండుఁగిది
నివని శాస్త్రధమునఁ దవులును లచ్చి నె
మ్ముగము నొని కిడుచు మొక్కు లీరు.

శిలంకుడు. ౨-౫౦

తగినచోటు గాదు దాచుట కిది; యేల
సాహసంబు చేయఁజనదు? కొడుక!
ఇందు దాచినట్టి హృదయంబు లేమి చే
సినను మఱలి నిన్నుఁ జేరరావు!

సాహిజ్ఞుడు. ౨-౫౨

చెలులమాటగూడఁ జెవిని జెట్టక వేని
కొఱకు నాడు నిన్నుఁ దఱిమి యుంటి
నట్టి, వివిగో చూడుమా సౌఖ్యములు! ప్రాగ
ములకె నందియంబు పుట్టె నిపుడు!

శేషుడు. ౨-౫౪

నలునిలకులఁ జేకఱులు గ్రమ్ము పెనుమట్టి
ప్రమానియాకు లెవ్వరైనఁ గోసి
కొందు ననుచుఁ జేసిపె లంగఱు వానినై
నిండఁ జల్లినారు పిండి గలిపి.

అపారాధుడు ౨-౬౬

ప్రీతిపాత్రమైన పెండ్లాము నచ్చిన
యింటిపాడు సూచి యేడ్వలేక,
చనఁడు పాలము విడిచి పు లేకయున్నను
పామరుండు కాఁపువాఁడు కంటె!

పుండరీకుడు. ౨-౬౮

ఇంటికాఁపు పెన్ది యెనుఁజొతు నచ్చినఁ
దానె మోసికొనుచు దానిగంట
నరము తిరిగి తిరిగి సంత లన్నియుఁ దుద
కమ్మవారి దేవళమ్ము జేర్చె.

పద్మసావి. ౨-౭౨

ఇచ్చకొలఁదిఁ దిరుగు మింక; బైరాగి! గో
దావశితలమున దట్టమైన
పాదలుఁ జేరి యుక్కపోగై నెనిగి మా
కుక్కపోతు నిపుడె కూర్చి చంపె.

౨-౭౪

నేను దూతిఁ గాను నీవును బ్రయుఁజెవు
గావు; మనకు నిందుఁ గార్య మేమి?
కాని, యది నశించు; గలుగు నీకఁకీర్తి;
దానఁ జేయవలసె ధర్మబోధ.

అమలదీ. ౨-౭౬

ఎంతసాము చేసె నీతిలకం పారి!
నెలఁచి మొగమునుండి నీదు మొగము,
నిదు మొగమునుండి నాదు పాదములుఁ జే
జేత మార్చుకొన్న కీతి జేర!

హలుడు. ౨-౭౮

చెవిని నామ్ముగ నేరేటి చివురు తెరివి
కాపు కొనుదుడు వీధిలో గపచి పోవఁ
గింజు! నలుపెక్కె గనులు సగంబు మూసి
కొను చామసచాయ వాల్చిటి ముగము.

౨-౨౫

సేపు తక్కు నోరులు నేరిరు చేదుమా
టలను మెతువుగాంగఁ బలుక; దూతి!
మంద గోకునపుడు పోల్చెల్లలకకుంపఁ
గార్య మెల్లఁ దీర్పఁగలవు సుమ్ము!

అపాపపత్రి, ౨-౨౬

‘వాడు వచ్చిన నేమి మాటాడినాడెనో?
నేమి నేయంగవలయునో! ఎట్లు లగునో!’
యనుచు దోలుబొత్తి సాహసమునకుఁ గడఁగు
నతివహ్నిద మూలు గడగడమని వడంకె.

౨-౨౭

అడవిమనుష్యులు, కింపిరి
చెడు మోవియు, నెక్కువాఁలు చెక్కిల్లను నై
పడఁతి ‘ననుఁ దాఁకవల’ దని [తున.
యునుగని పోనమునఁ దోలఁగుచుండుట దలఁ

౨-౨౮

వానిమీఁదఁ బడియె పనిత గోదావరి
జాఱురేవున దిగు సాకు వెట్టి;
కవికరమునఁ దప్ప కానరా దని నాఁడు
గట్టిగాఁగ దానిఁ గొంగిరించె.

౨-౨౯

ఈపు చేతులార నిచ్చిన దని ప్రాచి
పూలసరము తొలి పోయి వాడి

యున్న నింతి దాల్చుచున్న దింకను బూజ
ముగియ నూరివేల్పు వాన్మునోలె.

౨-౩౦

కలికి మంచితనముఁ జెలిమియు నుచ్చొగి
యెల్ల రెఱుంగ నిన్ను నెట్లు సూచె,
నల్లె యురులుఁ గూడ నదీ చూచుచుండును
వినుము! గుట్టు దాచిపెట్టుకొఱకు.

౨-౩౧

‘ముద్దుఁ గొడుకు, మొదట మొచ్చినవఁ బునోముఁ
గొఱికి కొఱికి కాటుకతోచె నిదిగో
‘గొలుండు గిరికి గో!’ యని పెన్దొము
నగుచుఁ దెచ్చిపెట్టె మగనిచేత.

భాగవతపురాణం, ౨-౩౨

తమకు వెడ వెడచూపులఁ బాలుచుచుండు
కలికి నమ్మోయు మఱునాఁడు గాంచినపుడు
గలుగునంతటి పాఖ్యంబు గాదు మదికిఁ
దూఁడఁ దోలునాటి పొపుల చెలిమిఁ గూడ.

భాగవతపత్రి, ౩-౧

కోరినట్టికోర్కీ కూడివచ్చెనువేళ
గుణము దోష మెంచుకొనుచు నందు
ఉత్తర తపస్వు చూచు మండెను మనుజుండు
కడకుఁ జేఱుచుకొనును గార్య మెల్ల.

మాణియంగుడు, ౩-౧౪

నాతి మొదటిశూరి నదిచేంతఁ బొదరింట
నడత చెడుట చూచి కడుఁ గలంగి
పోలె, బలుఁగు లెగిరిపోవుచో నవిగో హా!
హా! యటంచు తెక్క లార్చి యటను!

అద్భుతాయాడు, ౩-౧౫

(సతీమతు.)

అందరికాఁగలక మిది, మున్నగుండు దేవురఁజే
వేంకటాచలమునందు నున్నది కనుక గుంపునాశ్రయ
మున జేయ, అప్పుడు శ్రీ కల్యాణుడు విడుదలయి శేషుని
నతిశీనత్కారమునకై నియోగించి పదిపులక వడలెను.
రాజు పర్వకాలకడ కేగునప్పటికి శేషునియ యాతనిరా
నెట్టిని యుచితసత్కారముల నొనర్చెను. రాజుయను
గా ములుబుట్టి కీర్తిమణిగొన్నగాఁ డలించి పొగించి
యామెపుత్రులము వడిగెను. శేషుని తాను మేనకా
నివాసమైకలపుత్రుని నుండ, గుంపుని యొక బెంచ
ననియుఁ జెప్ప, రాజు తనకామమునుఁ దెలిపెను. శేష
ుని 'తండ్రిగా కొకనిముసమునను రాఁగల' రనియు,
వారు 'తన నొసంగెడి' రనియుఁ జెప్ప, రాజు గాంధర్వ
వివాహవిధిని వివరించి ప్రేరితించెను. శేషుని తనపుత్రు
నకు రాజ్య మొసఁగిన వివాహమున కొడఁబడెన నను రా
జుంజరించెను. వివాహ మైనంతనే రాజు నగరమున
కేగెను. కల్యాణుఁ డడవియిండి తిరిగిచ్చి శేషునిబ్రాహ్మణై
వము నెఱిగి యామెనుఁ బ్రశంసించి, వంశకర్త యగు
పుత్రునిఁ జూచు మనియు, భర్తైకచిత్త నను మనియు
పర మొసంగెను. శేషునికను మాఁచువర్సముల జొక
పుత్రుండు పొడమెను. సర్వసత్విముల దయించుటచే
ఋషు లాతనికి సర్వదమునుఁ డని పేరిడిరి. యెవార
కొన్నియేండ్లుకు ఋషి, శేషుని నత్తవారింటి కనిపెను.
రాజు శేషుని నెఱిగియు నెఱుంగనట్లు 'నీ జన్మరి
తము' ననునది, 'నీమారు' ననునది నామము' ననునది
నిరూకరించెను. అంత శేషుని ప్రమాణమునీయ రా
జుకాశీవాక్యము ననుసరించి నీకరించెను.

పై కథను గదియొకయును ననుసరించి విమర్శిం
తము. రాజులకు కేరల ప్రజానియను నివాసమును కై నర
వ్యవహారము కాదు. దుష్కర్తయని నేలకూడ నర్హుడు. అతడు
సగవదానపరాయణుడై కాదు. తాను శిక్ష పులను క్షుద్రి
యపర్తిగఁ జూచితగా నిగ్గు యించుకొనియే కామించును.
కాని కాముకత యెంతవానినై నఁ గార్యవ్యగ్రహితుడు. కార్య
పనునిగ నొనర్చును. ప్రకృతియను దుష్కర్తయగునూడ కాము
కుడు; కార్యవ్యగ్రహితుఁ బాల్చు నెను. శిక్ష పులతలిదండ్రుల
నివరినది మొదలు పెందినవాడ. కలుగఁడు. అతడ

పోయినది సమీపమున, నచ్చుట కాలస్య మొకటగును: కాని
 రాజాశ్రయ మది కాదు. కన్యా దిష్టవశమో, లేనో?
 ఇత వారించె. గామకాస్త్రములోని మామయిత్య
 ప్రాంతశిక్ష, పుణ్యనేత్రకాశయేతో అనుభవమునే నా
 బంతుల చెను. అదలవలించినవచ్చుమున వాడుక నామ
 ప్రపదరాదా? వెంటనే యాదరికమలయెదుట ఋషి
 ప్రవ్రాణము — గామకాస్త్రశిక్ష — మాత్రనింకి,
 ముక్తకాస్త్రమును ప్రకల్పించి నుపద్రుము. ఇత వారించు
 నెడయినను: నేకాదని నిర్ణయించెను.

ఇది నాకొకవిషయమును విచార్యింపవలసియున్నది.
గుమ్మి మోడు బోధించినట్లు

౧. తనకు ముఖే తానె చుట్టించు దాన తనకు
గతియుఁ ద న్నిచ్చుచో దానకర్త యనఁ
వనజనేర! గాంధర్వవివాహ మతిర
హస్యమును నచుండ్రికమును ననుచు పోవు.

53, 54, 55-57.

అనుబంధము గాంధర్వవిధియ? చంపకవి 28
 కుమారచరిత్రమున రాజవాసానునీ వివాహమును
 గాంధర్వమునఁగా నిరూపించి, సంఘటనమునకై యొక
 ప్రాంతమును నిర్ణయించి, మున్నెవరో ప్రమాదము ద్వారా
 వివాహ మొనర్చెను. గాంధర్వమునఁబుగూడ వన్నియు
 ప్రముఖమునా? దివాస్వాప్యముగూడ దెల్పుచు గాం
 ధర్వమునా? ప్రేమియమునా? ప్రాంతమునా? ప్రేమి
 పన్నా మట్లకేతావహాశనర్తినీం నాయక. ప్రోత్రియ
 గారా దగ్గి నూనాయక కుకా నాశ్చిర్య యథాస్మృతి
 పృథ్వీధి ప్రా పరికరకే; రతో మాతరి పిరిరిక
 ప్రకారేతో, అగ్నిసాక్షికాహి వివాహ నవనరత్న
 కల్యాణాగ్నియముయో నానాకల్యాణము. కావ్య
 మున్నెవరో కుమారకల్యాణము అనియు, గాంధర్వ
 ము గాంధర్వవిధియ? చంపకవి 28

ప్రజలు బాలింపెడురాజు దుష్టశిక్షణము, శిష్ట
వర్తనమును దిద్దుకొనాకలింపవలయును. దుష్టశిష్టము
పల్ల యిద్వైతమును విడిచివదిలి యిట్లందుకొని, దిద్దు నదిద్దు
యనుపది— తాను ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ గ్రహించిన

కాని—కావలసినదిగాని కాక, ప్రజాసౌఖ్యమునకు లేనదిగాని—ఆశ్చర్యముగ న్నివ్వకలయుట లేకమాత్రా, 'వేదోపనిషత్' అనునది క్షేత్ర యధీనయినది. ఇదిగని రాజ్య ప్రతినిధి సంగతులు సర్వవైభవ విభిన్నమైనవిగాకలయుట కావలసినదిగాని కాక, మన కోరిక నెఱవగల్గెను; గాని మన మాకాలము నింత పరిమితము.

దశరథునియొలగమునఁ బ్రవేశింపెను. దశరథుడు భార్యయగు యాత్రేయీకి మునస్సొలగినవలె కలహముచున్నాడు. రాముడు సుగురునిది, ప్రజాపకాగ పరాయణుడు. తండ్రి రాజ్య మేలుచున్నను రాను ప్రజలకాసనల నివారించు నుద్దేశముతో నన్నియోచనములు నిరూపించి 'రాజ' మునకు లేని నిజమును గాంచెను. ప్రజలయనురాగమునకు రాత్తుడు కన పెద్దనమారుడు—అట్టివానికి బట్టాభిషేక మొనర్పవలయు ననిన ననేకమంది ప్రజ లేలే? ఆయొలగ మేల? ఆతికరులముగ, 'భవన్తో మే ౭నుమన్యస్తాం' అని వేద నేల?

ఆకాలమున రాజు నిరంకుశుడు గాడు. తాను పరిక్రమణమునకు వెనక్కినే రాజు కాలించెను. ప్రజల యనుమతి లేనిదే ప్రతిపనియందు వారని శీమియు వ్యాపియును నేను. తాను ప్రజల కోరికపూర్వము, ప్రజలకు పండినవంటలతోని యాజనవంతు. తాను స్థావరమునకు వెళ్ళుట నెవని స్వాధీనమై వెళ్ళు? ఇంకా కార్యము పోషముతో వారియాశయము ననుసరింపవలయును. ఆరీతిఁ జరింపవలయును. క్రమముగా నీవిధ మజేసను, దుష్టమైరికాలమునకు మాటుపు లేక, ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వ ముండవలె. ప్రజలు విజయవిలోని వివాహము ననుమతించవలయును. కావున వారఁ డెట్లు చరించెను.

ఇక శకు స్తల నాలోకింపెను. శకు స్తలరత్న మేనక; తండ్రి విశ్వామిత్రుడు. ఈతడు కెనులగురుడగు నని ఘ్నిని చూచుకొనెను వారిని, యతనితోఁ జోరాడి నెలువలాలక కెనునకుఁ బూసెను. తనయచే నస్త్రావతియను ననినది; గాని నామధుని ప్రాశస్త్యమును జయించి లేక వారలచే బ్రహ్మర్షి యగుట కెనును

తన కనుక క్షేమము. ఈవిషయము ప్రాంతమునకు యింద్రువా ననిచే నప్పైచి దీక్షావేశ్య. కావున మనము శకు స్తల ప్రతినిధిఁ బరికింపవలయు. నామయోగ, శ్రోతమును, బోధమును గ్రహముగ నెఱుంగు విశ్వామిత్రుని నిలవఁగలగాని. లేక కేవాధిపుని బహుపునులపై నాశలేఁ దపో నాశమునకుఁ బూనిన మేనక శీలమును గాని, యీ మేపై వైవలయును. విధిపోషికులు 'మాతర మంగనా' యనునార్థమున నే మునువలించి. ఇంక నీవేదఁ బ్రజామునఁ జోషించినవి సత్యము; సత్తులకు దాకేషుగ సహజము; కాక నీవేదఁ బరికింపవలెనని నీకేషుకు ననునది. పోషకుడు కణ్యుడు కాశ్వతిబ్రహ్మచారి; కావ నీమే కింద కాలయముగూడ నునునయలవలెనగును. తండ్రి కాముకత రత్న ఫలాశేతు యోగ్యుడు భంజింప నచ్చును. ఈమెస్థిని యింతయే.

కణ్యుడు బ్రహ్మచర్యవ్రతుఁ డగు బ్రహ్మర్షి యే మునుఁ బ్రతిపదికగాను నెఱవకలదు. కావన శక్తి యానునొప్పునునక రాత్తే నుండవలెను. పోషకులను మిగిలె. కాని కాశీనామధుని ప్రకృతిని కాలమునకు నచ్చెను. కావున కాలము మార్చింపవలెను. పశ్యంతిమనుష్యుఁ డని ప్రకృతియొకటి; మట్టి ప్రకృతి నొచ్చెను.

కాలిదాసు కవి. విధిపోషికునిచే నున్న దున్నట్లు నిరంకుశ నక్షత్రము. రాత్తే నిర్భయము, ప్రతినిధి స్వాంతృప్తియును నెఱవలంది, పోషకులనుండి నీతి గతులను, దనయాశయములను వివరించి, పోషకుల నాపండితులములుగ నొప్పువలయును. విధిపోషికుని ప్రతినిధిగానై పోషకులము కిందకు కనుమలముగ నుండుటచే తాను వివరించె యనునవియు వివరింపవలయును నీ 'యభిజ్ఞానకాకు స్తలము'ను రచించెను. ముఖమున భావనాముఖుల నెఱిగింపకే కావున విభిన్నమున నప్పటిసాంఘికస్థితినికాత్ర మిందు వివరింతును.

నాలోకియంగమునఁ బ్రవేశింపెను. ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వ ముండరించినది. రాజు వస్త్రాంశపుత్రియై యోషను స్వలిమయమునఁ గాని, బరవిమయమునఁ గాని ప్రజానమతి యనవలెము; కాని తాను నిరంకుశుడు

గాడు. తనవృత్తి ననుసరించి 'తల్లి' లేనివానికే తల్లి గాని, మరలొకరు లేనివానికే తనయ్యవలెను, మరలొకరు లేనివానికే మిశ్రుడుగను' సర్వవిధములనుపకరించుచును. అధికారులమాలల గాని, యమాత్యునివ్రాతల గాని, యామ్నాయములనలే బ్రహ్మణీకరింపక, వస్తు యాభార్యమును స్వయముగా గనుకొని ప్రజలకు న్యాయమును గలిగించును. తనకుబంబలిషయముల మాని వేరొక ప్రజాకాగ్యముల నుంచును. అది క్రొవలను పడుల గెలుచును, బ్రజాకాగ్యముల స్వయముగా నుంచును. ప్రజాపతిల కలగనిను, స్వప్రజాపతిగను పడు వస్తును గూడ యువహారముల లేఖమాలముగనేని జూచును, బ్రజల బాలించుచుండును. చిత్తవివేచ మునకై చిత్తరువుల వ్రాయుటలో వ్రాసినవానిని జూచి వ్రాయబడినవారే యని భౌద్ధినిబ్బుటలో వారల (ఆకాలపుప్రజల) కపార మగు చాతురి కందు.

అకాలమునందలి రక్షకభటులు (పోలీసువారు) ముగ్గురూ పట్టుకొని ముఘల్లల ప్రాంతానికి వెళ్ళిరి. న్యాయముపై వాగలప బిట్టి తిక్కుచు, నమ్మపు కాన్పించి నంటికి దానినూగచునకారణము వాచరియను విచారిం పక, మజిలనామ్మల బ్రహ్మానియను వధికారిముఖ మున రాజునకు విన్నవించుడు. అధికారిగారి, రక్షక భటులగాని లంచముల గొనుటయు, వానిని గట్టుదుకా ముల నొనరించుటయు చెనదీయరు. బంధించియు లంచముల దీసికొనక రాజు లేనపుడును, గార్యాదరా సక్తి నున్నపుడును రాజకార్యముల జూచుచు, రాజు పట్టాభిషేకమున బ్రహ్మశివునిబంధించును. ఆ కాల మునఁ జోరునకు కూలారోపణమే దండనము. వాటిజ్ఞ మకాలమునఁ బ్రబలియుండెను. ద్వీపాంతర ముల కేగి యందలినుంచినమ్మవుల గొనుటయు, నిచ్చి నమ్మవుల విక్రయించుటయు, నోవలపైఁ బయక మీన గ్గుటయు నాకాలమునఁ గలదు. సముద్రమున నోడలపైఁ బయకము నేయునపు డెండుతో వర్తకులు మృశ్యులేవరు. వారై బడుచుండెరి. ఏకాగ్రమునఁ జూచినను, ఏయింటఁ జూచినను బంగారునాణెములే. అకాలమున నంతటి ప్రాధికమున మనినది మనదేకమే.

ఇతః పురాణమును, చా... గురించును గూడ
నింపము. పాదులలో గొంతయు వర్ణనముచేయును,
కార్యానంతరముండియుండవచ్చును. గ్రామములలో
మంతగా తెలిసికొను నవకాళ మిందు జన్మించును.
మనస్సులై బల్లెటూళ్ల గా మూసొంపవచ్చును గాని ముం
దియగును. గ్రామములలో ముఖ్య విశిష్టముల తెలు
కాని సామాన్యముగా నేకజాతీయులగు కొందఱు కల
సంఘముగఁ జేరి పునాథావ్యవస్థధరును వేర్వేలా వ్యవహరిం
తునీగములఁ గల్పించుకొనియుండు రచియు, కొందఱు
గొందఱు బ్రహ్మచారులు, కొందఱు స్వచ్ఛములు,
కొందఱు వాగ్ధోషముల నుండును. స్త్రీలుగూడఁ బెల్లి
మున నే ముండును. కొందఱు కవియు, పద్యరచ
నరత్రి, స్నేహము, విశ్వాసము సహజగుణము లుండును,
కొందఱు సంకల్పము, కౌశల్యమును నికలములముందు
కలములఁ గలంపు భావన మూర్ఖులగు నుండును,
వ్యవసాయభాగవిరహితుండగు వాతనియాజ్ఞ వాగ్ధోషము
లందుఁ గలవనునట్లుండును. కానియు కొందఱు మూలము
స్వచ్ఛము నుపదేశించును భగవత్పాదమున నుండియును,
వ్యాధిగతుల నుండియును జన్మించును, మునిషులై
బల్లెటూళ్ల గా నెండిన) మూసొంపవచ్చును. పాదు
లలో గొంతయు లాకాలమున ననేకవిధసామానులఁ జేసికొం
దురు. కొందఱు సత్కర్మకర్తప్రణయముగూడ నుం
దురు. కాని, వాశల వివాహము లవసర్పితాళివశాత్పర్యటి
చులు గావచ్చును.

పురుషు లిట్లు పెక్కువివాహము లగుచున్నను,
వాగలవివాహములుగాని, వాళలక్రస్థములుగాని, వా కేమి
మగవాడవని స్వేచ్ఛగాఁ జేసికొనలు గాక, పరిశోధ
మును, పురుషులతో ముందుగాఁ జేసి మనమును గూర్చి,
దేయనురాగమును దేలుప భయపడుచు, ననురాగగతిమ
వివాహము చేయింపబడినప్పుడు, అంతటికి వాని మును
పెంచుట, అవసరము. మ్రోగఁ జేయ వలయును. పు
నుండక పురాణముల, నిరీక్షణములఁ జరించి, యంతటి
యొకవంతు భక్తియుల బుచ్చింపఁ, ప్రసాదము, ప్రేమ,
మైత్రి గలిగి, లెమ వోడివాకల యాపదలకు సాయ
పడినయె, పురుషులతో ముందు జరిగె ముగియఁగోరు

యి! వాటివారకే!

పాపము నీవీగారు కృప విహారముగా మార్చితే
నీవీగారు నీవీగారు నీవీగారు నీవీగారు
నీవీగారు నీవీగారు నీవీగారు నీవీగారు
నీవీగారు నీవీగారు నీవీగారు నీవీగారు

మారు భరతమహాశయ!

మహాశయ! మహాశయ! మహాశయ!
మహాశయ! మహాశయ! మహాశయ!
మహాశయ! మహాశయ! మహాశయ!
మహాశయ! మహాశయ! మహాశయ!
మహాశయ! మహాశయ! మహాశయ!

నిష్కాసనము

వేటూరి శివరామశాస్త్రి గారు

మాగ్యహాసీమ లన్నియును మజ్జనశాలలు పాకశాలలు

కోగపు శాలలు మజ్జియు రోక్కపు శాలలు నికర నక్కునో
కోగపు శాలలే యిచట బుట్టదు బెత్తెడు నేల నీకు ని
దేగతి వచ్చు? వచ్చినటు లేగును! ముందర నేగు మీశ్వరా!

మియిటియందు నెమ్మియి జోటు లేకుండుగాక మీయూర నెక్కడనో యుండు
నందువా? యెంతటి మందుండ వింత మిక్కుటమైన వెట్టి కక్కుటిలి యేల?
గ్రామమధ్యం బది కలుగదా? యందవా? కరణమ్ముగా రది కలుపుకొనిరి
గోష్ఠంబులం మండగోరుదువా? క్రొత్తలేగదూడకుండు లేదు వోటు
బంజ రెండేని చిక్కదా ప్రభువు వినిన-జేతి కందండుములు ముందు చిక్కగలవు
ఇక నెండేని జూనుమా! యెంత వెట్టి-వేగు వేగును నిలువక యీశ్వరుండ!

అక్కడ మూడుతావు లరుదారంగ నూనక యున్న వచ్చిరా?
ముక్కటి క్రీస్తువారంకు రోక్కటి యల్ల తురుచ్చు జాలికి
జిక్క శృశానభూములుగ కేషము మా కది రచ్చుటగా
దక్కను నాలుగేళ్ల పలికెం బది నీ కెవర దిచ్చు తెప్పమా!

పోనిమ్మల్లిదిగో విభజిత శిలాపుంజులు తత్త్విమహా
నే నుండం దగదా? యదా? మును పొగిగ నీ పున్న శీర్షాలయం
జే నేటన్ వితయంచు దాని భువి ద్రోయిపించియుం శ్రీశా
లా నిర్మాణము చేయుచుంటి మది యేలా నీకుఁ బో పొ మ్మిగళా.

ఎక్కడ నేనియుఁ దా వది-చిక్కకపోనిమ్మ నీకుఁ జిత్తము లేదా?
అక్కడ నేను వసించెద-నక్కరణిక సమ్మతిం వా? మనుజుండా!

పరిహాసం బది యేల? యందుల జనాభా లెస్స యవ్వారి నం
దజనుం బైటికిఁ కీయుదో జగతియుం దాఁ జాలునే? యందులకా
గిరులకా దాటిన వస్తుపుంజము లేటల్ నిండాఁగనో చూడవా?
యిటకాటంబయి గాఢి దూటుటకు నే నిం దేది నం కిశ్వరా?

ననుఁ గట్టుకొన్నట్టి నాతి నల్ చెఱఁగులు చెఱఁగు లాడించుచుఁ దిరుగవలదో?
కన్న కొమారుండు కడు గ్రంథసాంగుఁ ముండండు కొంపకటఁ గూర్పుండవలదో?
అనుపదంబునయందా నరుడెంచు నెచ్చెలుల్ నెమ్మిమై నట శయనింప వలదో?
అది నీ కొనంగుదో పల్లి రహస్యముల్ నమ్మి యెచ్చటను నున్నంగ వీచో?
ఎంత కోక కోరితి పెంత యాశి? శనకు మాలిన ధర్మ మింతకును దగునా?
నన్ను నావారి నవల కో యన్న నెట్టి-కాపురం బుండదలఁచితి కాదె యిచట.

కాని మ్మొట్టులొ యొక్కట్టులు-నే నుండం గలను నెంత యిట్లకట మది తా
నైనను దీని పరీక్షకు-నైనను ఊ యనుమి యుండు నందకా మర్త్యా!

నీకు నాశయె క న్నే మొ? కాకయున్న-సేగకాల్గినైనను వేది చోటు?
విషయముల నిండి మది యని విడిగఁ గలదె? వడిగ వేంచేయు మెంత యీశ్వరుండవైన.

విద్యాప్రచారము - గ్రంథాలయోద్యమము

కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, యమ్ ఏ., యల్. టి.

గ్రంథాలయోద్యమము మనుషుని యీ కాలపు బుజ్జీకవిగములగు సాంఘిక రాజకీయోద్యమముల వలెనే గూఢానికముగ చిహ్నముగా గనబడుచున్నది. కార్మికోద్యమము, సహకారోద్యమము, సంఠాసని కార్యోద్యమము, సంఘసంస్కరణోద్యమము, ఆసహకారోద్యమము, ఆస్పృశ్యతనివారణోద్యమము, ఆది బాల్యవివాహ నిషేధోద్యమము, అన్యకేరణాలయస్థాపనోద్యమము, జాతీయోద్యమము, స్వాతంత్ర్యోద్యమము మొదలగున పీకాలమున రాజకీయ సాంఘికవిషయముల నెట్లు ప్రాధాన్యమును ఇహించుచున్ననో, అట్లే విద్యా విషయమున గ్రంథాలయోద్యమము కూడ ప్రాధాన్యము చూపుచున్నది. విదేశీప్రభుత్వము, ప్రజాస్వామ్య భావము ప్రబలుచున్న యీ కాలమున మనదేశమున విద్య విషయ రాజకీయసంబంధము కలదే యగుటయు, ప్రతివ్యక్తియు పరిపాలనావిధానమున బాట్లాని యుద్దాని నడప వలసియుంచే సాగ్వజనీయ బగురాజకీయవిద్య యావశ్యకం బగుటయు తలచుకొనినది. విద్యాప్రభుత్వవిషయమున బ్రజాస్వామ్యభావ మాదరింపబడుచున్నట్లే, మాధ్యాగ్నితత్త్వవిషయమున బాహ్యప్రకృతి పరిశీలనయు, తిద్వజయము పరమావధిగా గ్రహింపబడుచున్నది. మొత్తముగాఁ జనులవిజయపుష్టి బాహ్యనిర్మలమై బ్రవరించినట్లు ఆంతరంగిక స్వత్రులమై బ్రవరించుచున్నట్లుగపడెను. చతుర్విధపురుషార్థములతో నర్థకానియులు బలనియుల్లి తమయధికారము నవ్యాపారముగ కైపును కోకదాని నొకటి విరాగదముగాఁ తము స్వర్ధించుచున్నట్లున్నది. ఇట్టిది ప్రజాస్వామికత్వభావముచే నగుపరుచుచుండు నాధికర్యుగ మగుటచే ప్రతియు విద్యయు సగ సహాయమున సంఘముచేతనే నగుపరచవలసి యున్నది. కావుననే సంఘ కత్తి కలా యున

మాట సాధికత్వమును బొందుచున్నది. ఇట్టి కాలక్షేపకను సూముగ విద్యాదానము, జనసామాన్యమున విద్యావ్యాపనము సంఘముచేతనే నగుపరచవలసియుండుటచే చల్లార్యసాధనకు గ్రంథాలయోద్యమ మత్యంతావశ్యకమై నగుచున్నది.

విద్యావిషయమున ప్రాచీనకాలపు నీతిగతులకు నాధునికనీతిగతులకు విశేషభేద మగుటచుండుటచే గాలప్రవాహమున బడిపోవుచు చేరిక వొరకైన సాధనముల బ్రయోగించుకొని కార్యసాధనకై యత్నింపవలసినదే కాని వానిని పోర్చి చూచికొనుటవలన లాభమును విశేష మగనవచ్చును. ప్రాచీననీతిగతులు మాలేనవి. అవి ఇప్పుడు రావు మగము చెనుకకు పోలేము. కావున వానినిగూర్చి తలపోయి-తేల యని విమర్శనొనవారు నూడికలగు. కాని ప్రాచీన హిందూనాగరకలయ, విజ్ఞానమును సామన్యసామాన్యము లనిమాత్రము సర్వజనాంగీకారమును బడసియున్నది. అది ప్రాచీనమహర్షుల యతీంద్రియజ్ఞానకేత్రులచే పెంపొందింపబడిన పది తలంచువారు పలువురుకలరు. ఆతీంద్రియజ్ఞానకేత్రులయం పపమ్యుక్తము గలవారు ప్రత్యక్షమునే పరమప్రమాణముగా గ్రహించి, గూఢానిక ప్రకృతికాస్త్రవిజ్ఞానము, నాగరకత బీదియందగ ప్రాచీనవిజ్ఞాననాగరకతలకు సానము లేనియు, నది కర్మితగాకలతో గూడినవి కాని సత్యసమృతములు గానివియు తలంచువారును గొండలు కలరు. కాని యిటీవలి కాలమున జి. సి. బోసు, అలివర్ లాడ్జి మొదలగు వారు ప్రకృతికాస్త్రమునందును, మానసిక కాస్త్రమునందును సల్యమందెడి పరిశోధనలభిరతములు ప్రాచీనమహర్షుల సాగ సాంతరములచే సాధించిన విజ్ఞానాంశములనే పునరుద్ధరించుచున్నట్లున్నది.

చేసెనుబులునోరె నచేసెనముల

శివశి బాపి బ్రహ్మాండవృత్తి యుల్ల

పరమపురుషుని ప్రతింబధాన మగుట

వాసుమంతరే జగత్తంద్ర వంద్రబోమ.

ఇట్టిరీతు "ఈ కానాన్య మిదం సర్వం" అను ప్రాచీనసాహిత్యం యుపనిషత్వాక్యాన్యమునే ప్రత్యేక ప్రమాణస్థితిముగఁ జేయుచున్నట్లున్నది. అంతరిక్షమును మన మన్నయొక్క అన్న తిక్షణునగుర్చి వర్ణించుచు నీది యపారం బగు నోక మహాసముద్రమనెంటే దనియు, పాదవచే తఁ దినకొలది నన్నుతెలుసు, నవంతింబులు ను శివులు దీనినంటి బయలుకొనలవలయు నాధునిక సాంకేతికాస్త్రపరిశోధకులొక వర్గగణ్యులగు "లరీ లోడ్జి" (Sir Oliver Lodge) అనువారి నెరికి యున్నది. ఇక బ్రహ్మాండమునం దెట్ల నిర్మాణము చేయి వ్యక్తమగుచున్నదో, అట్టి నిర్మాణకళలమే పగ నాణువునందు గూడ వ్యక్తమగుచున్నదినియు, నీ పగ నాణువులకంటెనూపే ముక్కుతరంబులుగా నిర్మల గని నట్లుబడిన "మత్రియాన్స్" అనబడు పదార్థాంశములు (matter particles) శక్తివ్యూహములే యనియు సాధునిక ప్రకృతికాస్త్రపరిశోధకులు తలుపునుంచుచు నీది శక్తివ్యూహపు పునఃసంఘటన విద్యానూత్రమునకు లభింపజే జగన్వ్యూహమున దాల్చినది తెల్పిన ప్రతి వాక్యములనన్వేషించుచున్నప్పుడు దీనినియున్నది

"న ఇద్ధిక బహుస్యాం ప్రహయేయేతి-న తిపోః ప్యో-స తప స్యైవ ఇమం విద్వ బాప్యతే-త త్పైవ తదేవానుప్రాదితే."

"అనాదిభవం బ్రహ్మకృష్ణత్యం ప్రవక్షతే, వివర్తనః కరభావేన ప్రక్రియా జగతో యతః."

ఈ మొదలగు ననేక వాక్యములు స్థూలరూపమున జగన్వృత్తియందలియు నేవోదగముగ శక్తివ్యూహమే

in form of energy, శక్తివ్యూహమే యని మూలమునున్నది. ఆ విషయమునే యాధునిక ప్రకృతికాస్త్ర పరిశోధన కంపాక్యగా మనకు బోధపడుచున్నది గమనింపుడు. అప్పుడు తరీతుక చిలుక పుట్టుటవలె, న్యాయము చేయుచున్నా మని నదిని గాఢచేయుట మాత్రము వోదనే సంకుప్తి కెందు చెడినది తీవ్రతవాన్యముల కథము తిరిగినిది యాధునిక ప్రకృతికాస్త్రజ్ఞుల మతో సమన్వయముచేసినదిగా నివృత్తికంటె విశిష్టము, నయ్యుంటుంది అను వ్యవహారము సంపాదించగల వారగుదు రమటకు పంచేమము లేదు.

కావున ప్రాచీనాన్యవిజ్ఞానము సాధునిక ప్రకృతికాస్త్రజ్ఞానముతో మేళవించిందొ విద్వాని ప్రభావము మనకు సుబోధము కాక మానదు.

అయితే కాలము, యుగ భేదమునుబట్టి యవి లంఘింపబడిన వ్యక్తములలో భేదమునక తీరదు. అయి యను మన మిప్పుడు సుసమ్రాజ్యుల గొప్పతనమును విగ్రహింపబడిన విలువకెట్టికొనెలయు ననిచే తలంపుచున్నాము గావున, నాకాలమున నా యాన్యపంథులును నడిపి యంతిగోష్ఠివానిగా జీవన మాలంకారము చేసి యో (basic principles) యిందుక విచారించుట యప్రసక్తము కానేరదు. మన మిప్పు డెంత వాగరకుల ముఖమగున్నామ, అప్పుడు నాగారమేయున్నది యా వాగరకత వెంటగా వాగదోమగున్నామ, సామింకాలమునందలి శిలిపితికి నిన్ను శిలిపితికి ఇట్టి వ్యత్య సమ కలకో ప్రేక్షకకానంధమున కిందుకపూర్వము యవిని దేక్షమనెడి యాదేశమునకు రాయబారిగా వచ్చిన మగధక్షర (Megasthenes) అను వాతే నా కాలపు సాంసారకములను గూర్చి చెప్పిన మాటలనుబట్టి కొంత తిరిగిచేసెదమను. అతని మాటల నిష్ఠులు స్థిరమిటని ముగారః—

* Indians all live frugally, especially when in camp. They observe good order. Theft is very rare occurrence, and this among people who have no written laws, but are ignorant of writing and must therefore in all the business of life trust to memory. They live nevertheless happily enough being simple in their manners and frugal.

"హిందువులు మిగుల పాశువుగా కనిపింతురు. వారికి నియమమునం దాదరము కలదు. దొంగతనములు పాపములుగా భాసిలేవు. ముఖ్యముగా లిఖితపూర్వకములగు కాపనము లేమియు లేక ప్రాతమున్న దేమో యాచుకక, తమ కృతిచర్యలను లన్నిటిలోనూను కేవల జ్ఞాపక క్రియతో మాత్రమే పరిపూర్ణముగా నున్నది. వీరిలో దొంగతనములు లేకుండుట విశేషము. వీరిది నిరాదంబర మైన ముఖశివము. యజ్ఞములలో తప్ప సారాయమును వీరెప్పుడును త్రాగరు. ఎప్పుడును వ్యాయాసములను భోది. దీనినిబట్టి వీరార్యులు, నిబంధనలు వంత సహజములు, సహజములు వైవిధ్యమును నున్నవి. ఒకరినియొ గెతరులయొద్ద వానికేర్పరస, సాక్ష్యములతో గాని, ముద్రలతో గాని పరిచేరు. ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటలనునూర్చి దొంగవ్యాపారము, దుర్మాయలు లేక, యుద్ధములుపై నున్నకలు గలవాడై యుండును. వారియొద్దను, ఆస్తులను కాపలా అక్కర లేదు మరల ఇల్లెదురు. దీనినిబట్టి వారు మంచి మధ్యమంతిమ, సామ్య స్వభావులని తెలియవచ్చుచున్నది."

ఇట్లు క్రీస్తునకు పూర్వకాలమునాటి హిందూ సంస్కృతినినూర్చి పోగడనీను తెల్పిన మాటలలో దొంగిలించును పట్టి సంపదము. ఇప్పటివారితం మే వాగక మిలనది తలంపునూర్చి వారు యా నాటిసంస్కృతును నూర్చి యిట్లు మట్టి ప్రాయమునే పోగడనీను పునరుద్ధరించుచున్నది. నివ్వగలదా యని మనము విచారించుకొనకలసి యున్నది. అట్లుంటే తప్పక పరిశీలించు వాలోను, సంస్కృతి తెలిసినది, వాగరకత నూర్చినది. ప్రకృతికాన్త్రు జ్ఞానముక మైనది. కావున ఇమకటిపరిశీలనలలో తప్పక వీరి పోల్చరాదని చెప్పి కేవలమనము గాని, ఆ సంస్కృతి సంస్కృతి, అధ్యుపరత్వము, ఆ దరాదంబరమును ముఖ శివము, ఆ మాముష్మికనింతయు నివ్వకలదా సంస్కృతి

They never drink wine except at sacrifices. The simplicity of their laws and their contracts is proved by the fact that they seldom go to law. They have no suits about pledges or deposits, nor do they require either seals or witnesses; but make their deposits and confide in each other. Their houses and property they generally leave unguarded. These things indicate that they possess good sober sense".

మన సాధారణములు యాచువులు కావలెనా? ఇప్పటి వాగరకమును వీరిలోనే సంబంధము లే యెగలమా? కావ్యోగ్యము తిప్పటికి నివియే యైనను, మానవసంఘము యొక్క యంతరంగకృత్యములు మాటుటచే, ప్రకృతిలక్షణములై చుట్టములకును బ్రవర్తించును సంబంధము కలియుచున్నట్లు చేరు. తివరియే కాంచితము, కపలము, కృత్రిమములనున్నట్లు చేరు. ఈవాగరకయొక్క స్థితి ముట్టి గానోను! ప్రపంచము స్థిరమగు శాంతిని కల కాన్పించు కేలులకు యత్నములు, పథలు ఎవ రు రెం తెంత బలము, సాధనంప ద్రికలవార్త మున్నా వీరిక ముచిటి వాటి వెంటనే ముపరాగప రున్నవి. విద్య, మతము, ప్రాంత్యము, సామ్యము మావ అర్థ సంబంధిత తోవలెను నమల సామ్యపరత్వమునే వెంట యిండు చున్నట్లు చేరు గాని జ్ఞానాభివృద్ధి, పర మాభివృద్ధి ముట్టు చేరు. మానవోటి వాంఛ లధిక మగుచుండుటచే నిరాదంబర కీసనమునకు తావు లేక పోవుచున్నది.

అర మే పరమాధ్య ముటచే మహాత్మయన్న ముచే వాగంపదకం ప్రకృతికాన్త్రుజ్ఞానంతయు సాధ్యమై గొల్పక నిరదానంపదకుచున్నది. ఈ యధ్యుపరత్వమే కాదు ప్రకృతికృత్యమేగాక కుటుంబములను, సంఘము లను, జాతులను, కేళములు, రాస్యములనుగూడ బట్టి వీరిం నునుండుటచే ఇట్లు జాచినను పోలేరు, పృథ్వీ, కల రాములు, జయోపేత్తయనే గానాచ్చుచున్నది. ఇదియే యాధునిక మానవశివముయొక్క సవలనకృత్యమునకు (activity) దార్శానికముగా తెప్పరిత సమతీతంపదకు చున్నది. ఇక నిరాదంబరమైన శాంతి, యశస్వినమున కల కాక పోక, కిం? వానికై యత్నించువారికి సంఘమున స్థాన తెచ్చుకొని? మేతూర్ అండ్ థో (Mathew Arnold) అను వాంఛయవిమృశాగ్రేషుడు జొకదా

The simplicity of their laws and their seldom go to law. They have no suits about pledges or deposits, nor do they require either seals or witnesses; but make their deposits and confide in each other. Their houses and property they generally leave unguarded. These things indicate that they possess good sober sense".

Mac Crindlie's Megasthenese.

సంఖ్యమందిరి యల్పసంఖ్యాకులు (good minority) సమ్యక్రమము లవసరములు బట్టివ యధిక సంఖ్యాకు లతో తిలగూడుతై నిపుడు వారు చేయుచిన పనినిగూర్చి చెప్పుచు, పద్విగాలిగుమారము పట్టినపుడు బయట జోవు చున్న పాంథు పద్మాని వెదుర్చి నిజాన పాపానంద కీక యది తనను దాటిపోవునకు నొకగోడమూలకు తిరిగి యుండియుండి పినప కట్టు తనదారిని పోవునో అట్లే యిగ్నావారినివారు కాలవ్రవాహము పెట్టిన యత్నిం పక కొంతకాల ముండి యుండుననియునని సుహృచ్చియున్నాము. అట్టి కీగు నానలహానే యనునెంపవలసి యందును.

ప్రాచీనకాలమున వట్టి యున్న తిప్పిని ఎండియున్న యా శిశువునూడ నిట్టిది సందభించుచు కన్పటిజనులు కూడ వర్తమునకు దాను లగుటయే ముఖ్యకారణమని గుర్తించవలసి యున్నది. అయినను, మహత్వోగవచే దాను సాదించిన విజ్ఞానమును, తత్సాధకయంత్రములను శనిలార్థవశత్యముచే నేజ్యము కంపెనీవారితో అమ్మి వేయ నోలక, హైందవవిజ్ఞానము సాగ్వజనము గాని యొకరినొకరు గానని ప్రకటించి, ప్రాచీనాగ్రహపాఠ్యుల మార్గమును గాపాడుచున్న బోసుపండితునింటి ఋషి సంతతిని రీతేయని నివృత్తిని లేకపోయెను. ఈ యుగ పరత్వము పాశ్చాత్య వాగ్ధత వ్యాపాహుటలముచే పరిపాపించుచుచున్నది తరిసికొనిన విద్యాధికులు గూడ వాయుదేశముల ప్రబలి యా వాగ్ధతకు మూలములై, వారి గూఢచర్యముల కనుసాలములై బయలుదేరిన సంభుసంభులనూడ యథాస్థితియొకటి యా శిశువున చెట్టులయిననని యత్నించి వానికై ప్రచారము విజృంభించుదుట కాలమహిమ యని తలంపవలసివడే గాని నేటుకాదు. ఇట్టి కాలిలో శ్రీ స్వాతంత్ర్యం బను దానిని గ్రహించియు, వ్యభిచారము చేయుట నిషయముగా సంఖ్య మన పురుషులకు గల పాములు శ్రీలకు నేనికారణమున శ్రీలకు స్వాతంత్ర్యము తక్కువగా నున్న ననియు, కావున శ్రీల పౌతిప్రత్యగివయక నియమములను సమించి వారికి స్వేచ్ఛ నొసంగవలయుననియు, వివాహాంతరముగాని, తిష్ఠావ్యయగాని, వారియిష్టానుసారముగా

కని వారచేసిన యావాగ్ధతలను పాపించుటకు సంఖ్యము సంక్లిష్టము యుండులనినో యనియు, కావున నవాగ్ధత కాలముచాపనోగ్యమప్రచార వికమును జరుపవలసిన ప్రచారములలో నొకటిగా నూదించ బడుచున్నది. స్వాతంత్ర్యేచ్ఛని శేషముగా ప్రబలుచున్న యాకాలమున ఎన్ని విషయముల విషయకు సంక్లిష్ట స్వాతంత్ర్య మొకగ నులయు ననియు మూడమే గాని, వ్యభిచారము గర్హిత మనియు తలంపబడినది, పురుషులకునూడ శ్రీలకు నేని ప్రత్యేకమైన పాముల తీసికొనుటకు సంఖ్యమున కట్లు వానిననిన ప్రయత్నింపరాదు? ఇగ్నాపౌతింత్ర్యమునకే గాని పృథ్వినిగోచమునకు, విండియనిగ్రహము నకు నిది కాలము కాదు కావలయును.

నమకనినకే యిప్పటినించు వేళ మన్యవేళ పంపగ్రములేక విడిగా నిలిచి యుండుట కనికారమున కాలమున శేధము నిశ్చయమే. దీనికి పరాధీనత సందభించినచో నుపాదే. అగ్రపగులకు పరకావల దీనికి నిష్పి విప్పియుండునుచే మనయూరికనితిని వాసులమున కొను నుపాయముల నవలంబించవలసి యుండుటయు వానియొకమే. వ్యయభివృద్ధి కనుపై ఎంతవరకు పాశ్చాత్య విజ్ఞానము నలవలనుకొని యుపయోగించుకొనవలయు ననుటయు విరాళేషణీయమే. అంతేగాని పాశ్చాత్య సంస్కారమున దిని పృథ్వినిగోచగాని మన నానాను లని గులతగా లే మనతలంపునో, నీనించి గర్హతని గోచయన్ని నేళియసంపలను సంస్కరించి పునగువీధి ముల గానిండుటకు మారుగా వానిని కేవల మంతరింపజేసి, వానినివలముల పాశ్చాత్యసంస్కారము నాలయత్నించుట శ్రేయోదాయకం బనువా యనవిషయము మాత్రము విద్యాధికులందరు సానిధానముగ విచారింప వలసి యున్నది.

పాశ్చాత్యసంస్కారము నగ్రవాసము కంటియున్న యంత్రనిగోచమున వర్తనింపుచుచేయు పద్ధతికంటె పాశ్చాత్యసంస్కారము చేసినవల నిశ్చయమిదియనుటయే యా శేషమునకు శ్రేయోదాయకంబని యిదేవికాలమున గుర్తించబడుచున్నది. బహుశంకులకు వాధునికరాజ కీయసంస్కారం తె ప్రాచీనకాలమున నీ శేషమున ప్రబలి

గ్రామసంస్కరణ దేశభివృద్ధియకాగకములని భరింపబడుచున్నది. విద్యుత్తును గ్రామభివృద్ధికి కారకమును నుత్పాదనమునో సహాయించు బడుచున్నది. విద్యావిషయమున గ్రామసంస్కరణ, పరిశోధన, విజ్ఞాన సాధన కవిద్యావృద్ధులు ఆమెరికా మొదలగు పాశ్చాత్యదేశములు చే నిర్వహించుచున్నవి. ఇందువలనాగ్రహణము చేయుట సుకరం బగుటలంపునో విద్యాభివృద్ధిని నికరంబుచేయు విషయమున బాధ్యులు (leader), తేదా కలంపుగా గ్రహించిన యుగమువిద్యాసంఘములు (Adult Education Societies) బయలు పడుచున్నవి. ఇట్టివిధిలో మనదేశమున ప్రవీణమైనది విద్యావృద్ధులు సాధునికవిజ్ఞానములను దగినవిధిని ప్రచురింపవలయును. దేశభివృద్ధియందు నిష్పన్నమైనా యువము యువము మనము బాగుగా నాలోచింపవలసి యున్నది.

విద్యముక్క- ఆ దర్శనముల విషయము
ప్రాచీన కాలమున నెట్లుటి విశేషమున్నది.
ఆ దర్శనము కొంతవరకు నవివేచనముగాని ప్రాచీన
ముల యుత్పత్తియు నుచు గలుగింపలేదు. ప్రాచీన
కాలమున నీశ్వరున విద్యకు పరమాధికమున సంపాదనమే
ప్రధానఫలముగ తలంపబడినట్లు కనబడుచున్నది. బ్రహ్మ
దర్శనమునుగ్రాహ్యమునునువాచములే ప్రధానపాదన
ములుగ నుండెడివి. బ్రాహ్మప్రవృత్తిని స్వాధీనపఱుచుకొని
మానవకోటి వాంఛాసంతర్హతమున కుపయోగపడునట్లు
చేసికొనుటకంటె, అంతరంగశక్తిల సంక్రమణిగ్రహము
ములముగా వికసించుకొని యత్యంతయల్భాన సంపాద
నమునం నెట్లుంతిశ్రద్ధ వహించుటచే యవశ్యకరమై
ముగా నెంచబడినది. జ-సామాన్యమున స్మృతివిద్యలు
ప్రబలియుండి నులక్రమానుగతములై యుండుటచే నీరు
శీతనోపాధిక్త తాపప్రయోపదేశలనైన యావశ్యకత కలిగె
డినకాదు. ఆ కాలమున విరుద్ధోగననుభవము లేదని చెప్ప
గలము. ఇది యాధునికయుగమునా మే. విద్యాభ్యాస
కాలము సంక్రమించు వార్షికమున మొదలుకొని నూటది
నెనిమిది వార్షికములవరకు వాటివారి యిష్టానుసారముగా
నుండెడిది. విద్య శీతనోపాధిక్త పాదనము కాదు. ఎంత

సత్యకాముని పరీక్షలయందు కృతార్థము నొంది ధనసంపాదనోత్సాహమున బ్రాస్త్రు పునః ఆంధ్ర సాహిత్యని తలంప పునః ఆంధ్ర కావు. ఆ సాహిత్య లక్ష్మీదాస్యగుల కిప్పుటికిం బె హారాట మెక్కుడుగా నుండెడిది. సత్యకామునిపాపమును లక్ష్మీకలాపము సామాన్యముగా గల్గెడిది కాదు. వీనివాంఛను నల్లము లగుటచే వీ డెంద్రానిని లక్ష్మీకలాపమువాడును గాక, విద్యాగ్గులు నగుటలవాసము చేయుచును, నుడువు నాచూరిగ్యాగ్గుల మేధాసంపత్తికి సహజమైన విద్యాకావము చేయుచుండుచును సంభవించెడిది. అదియొ గ్రంథములకుంకి గ్రహించబడిన కాక, నుడుములమున నుండి గ్రహించబడి విద్యాగ్గుల నానాభలకము లంటే ముక్తికొను యుండెడిది. విద్యాభ్యాసకాలము చిత్తప్రకాంక్షని, ఏకాగ్రతను పెంచుచును బ్రాహ్మముచూర్ణకాలము. కాలక్రమమున కెరుగుచువిచ్చిన విజ్ఞానము ములభముగ నోధించుటకు, జ్ఞాపకముంచుకొనుటకు ననుసరించుట మూత్రరచనాధర్మ యనలంబింప బడినది. అన్ని ధనసంపాదనోత్సాహ గానశ్లేషముగ వాసులుల కొఱుకును, అశ్లేషకర్తృప్రకటనకొరకును గూడ గాక, ఆశ్రమధర్మసంగ్రహము మూలముగా, ధర్మానుదరణము మూలముగా, నాత్మజ్ఞానసాధనకాంతి విశేషానిపడుచుండెను. మహాప్రభావంపన్నుండెను నుడువు అగ్రతెగల, తేనా అధికారియగు కిష్కినను విద్యాకావమే గాక కేవల హస్తస్యకమాలముగా నతీంద్రియజాలక్షులము గూడ బ్రసాదించెడి నాదని పెద్దలు చెప్పుదురు. సమర్థుడగు నుడువుయొక్క, గుంపరేణిలముచే నభార్యజ్ఞాన సమర్థుడగు కలుగగల నెదుట ఈ కాలమున నానసికలేక్షులము మున్న జరుపబడుచున్న పరిశోధనల విందుక గననిందిన వారి క సంభవముగా నోపహాడగు. ఏలయున, మాంత్రికు డొకడు (mesmerist) తన మనోబలముచే విరిగుల మనుమల నాకర్షించి స్వాధీనముచేసికొని, మున్న జ్ఞాతిలో (sub-conscious state), తేనా స్వప్నావస్థలో నున్న మాంత్రిక సహనానసికలేక్షులను, భావములను, మాంత్రికులను బదిలీచేసి (transfer) తాను తలచినదీరిది మార్చుచుండు గలుగుచుండుటను మానము తగుదుగా చూచి యునందించుచుండెగా, వి శిష్యునిధన చే నతీంద్రియజాలక్షులము బహిషిం

మేధానుకుడును నుగువు తమోన్మునకు విశేషమును
లను ప్రసాదించె నన మనము పందేరింపవలసిన పని
యేమి? ఈ కాలమునందలి యగువులు, కన్యలుగూడ
పాఠశాల, క్రైస్తవశాలలందు చేయవలసి పోనిస్కొలును
తత్వముకలవాస్తవ కాగితప్రాణాలనులచే మనకు ప్రత్యక్ష
నిర్వచనములు లేకపోవుటలంపించెడిది. మొదట నీమధ్యనే
ఇంగ్లండుదేశమున మార్ మెర్న్ (Malvern) అనుపట్టణమున
విద్యార్థినిషయక నూతనాచార్యులను గూర్చి (new
ideals in education) జరుగవలసిన యొక సభ్యుల
నూతనార్థ (Prof. J. E. Marcault) అను పంకి
నుకు స్ఫూర్తినిచ్చి యువజనమున మునుపలముక్క
unconscious mind) విశేషకృత్యములను గూర్చి యువ
జనములందు, వాటిలోని పోకకలలోనున్న వాడు మనము
గమనించుచు, మనముగ చేయుచు గాని, జరుగుచున్న
వానిని కని విని చెప్పగలవనియు, ఈ కర్తవ్యంపై యువను
చారిత్రులందుండి పంకనములనుగూడ గ్రహింపగలవనియు
చెప్పి, యిట్లు స్ఫూర్తినిచ్చి నీతిలో నున్న మనముగ
కృత్యములను చెప్పలేమనియు, వాని పరిమితిని గమని
యింపనేగవనియు వాస్తవికమునున్నాడు. తత్వవేత్త
మీరగ్ లెవిజానులు ప్రాచీనమహర్షులకు గగతలనులకు
లని విందుముకదా. నూతనపరిశోధనలు ప్రాచీనమహర్షు
లచే విగల పుట్టియు యత్నించుచున్నట్లున్నది. ఆయిదే
నిత్యార్థమిది మనకు నా గూడగములు, ఆయుర్దేశములు,
ఆ సాధనము, ఆ మేధాశక్తి, భాగదాతృత్వము ఆ గూ
తులములకుంపటి నీతిగములను బట్టి వాగ్ముఖిని
జూచుచు.

కర్మమును మన ప్రవృత్తియు మోక్షభాగమున
 కర్మము భాగము వ్యాపించుటచేసి మన ప్రవృత్తి
 భాగము భాగము విడిచి మన భాగమును
 కర్మమును విడిచి మన భాగమును
 కర్మమును విడిచి మన భాగమును

దానివల్లమునందు విద్యావ్యాపకము చేయుటయును
 నుద్దేశమును, దానికి గ్రంథరచన అనునది పాదయుగ
 మనదే ప్రాగంధీయ ప్రకృతులున్నది. కాలక్రమ
 మున గ్రంథరచన పెరిగెను. వాక్యకలలు త్పరిగెను
 వ్రాయించి గ్రంథములు భిలము గాకుండ గాపాడుట
 యొక పరిశ్రమయుగానే కాని రాజ్యము, మహారాజులు
 వ్రాపాతము వ్రాసినప్పుడు గ్రంథిగరి. వారి గూఢానమున
 స్వేద గ్రంథముల పెరుగులచే నెల్లట గ్రంథాలయము
 చేర్చుచునున్నది. తంత్రానుబంధి నాస్యకభాంధా
 రము మొదలగు గ్రంథాలయములే యందుకు దాదా
 యము. ప్రతివిద్యాధియు దాను వ్రువుగ్రంథములను
 వ్రాసికొని వ్రువుకానుదానియెట్టి నెంబలివయ మం
 తియు మనోగతి బంధున గాక, తిభిగ్రంథములును
 పెరుగుచున్నది. కాని యిటీవలికాలముక మద్రా
 గావ్యమును నున్నది. గ్రంథములను మనోగతము చేసి
 కొనబడితే మనోగతము తగ్గివాయున గ్రంథములు
 ముఖ్యములు. విద్యావంశమున, వ్రువుయొక్క
 మనోగతము తగ్గివాయున. మనోగతమునకు బాధ్యు
 నానందతేనెంబడు మేలు. ఇందు పాద్యుత్పప్రభుత్వము
 కలగవలెకొంది. తనకు మనోగతకారవంపాదము
 రిన్నులమున నెప్పుడమునే పరచుటకైయున్నది.
 ప్రాచీనకాలమున నెప్పుడు లునాయునున నేంబులనో
 మూలమున నెప్పుడునున గ్రంథమున చేయు
 ముందెన గాని అవలంబునెప్పుడును మిక్రమగ
 తములను తనరచి నెప్పుడును, నెప్పుడునును విడిచి
 యున్నో గాధికారివంపాదమునకు యితరవిధముల
 నెప్పుడునున కేవలములనో మునునాదనెన్ను కాదు.
 ప్రతివిద్యాధియుగము ముంద్రెబుయున వాధార
 తవలెనునెప్పుడునున కేవలమున నెప్పుడును. ఇంతకు
 లాగ్యము నెప్పుడునెప్పుడునెప్పుడునెప్పుడునెప్పుడు
 నెప్పుడునెప్పుడును మిక్రమగతమునెప్పుడునెప్పుడు
 గాని మిక్రమగతమునెప్పుడునెప్పుడునెప్పుడునెప్పుడు

"In a state of trance, that which went on in the next room or in another part of the world could be heard, and communications from those with whom we are linked with affection can come to us." "We cannot," he added, "measure the contents of the unconscious."

మన దేశ ప్రభుత్వమునందు నే దానివత్సరమునందు
 దనులొకటి నేకవృత్తిని మరియొకవిధమున నవలం
 బించుననినా దైరి. ఇట్లు యంత్రములకు దానులు
 కొంగు, విద్యుత్ ప్రభుత్వ యంత్రములకు దానులు
 కొంగు, పాశ్చాత్యవాగ్ధికతాభావమునకు దానులు
 కొంగు ననుటచే నుపదేశముః వాస్యము, భావదాస్యము
 నొంగొందిరి సహాయం జనులను పిల్చి పిల్చిచేయు
 చున్నది.

ఆధికారావరణం విట్టి దనుటచే పాశ్చాత్య
 సంస్కరముచే రాజకీయ విషయమున ప్రజాస్వామికత్వ
 భావమునూప వ్యాపించినది. ధర్మము, మోక్షము
 పరమాధ్యము నైనపుడే ధర్మముగ్గిప్రపంచములను రాజుల
 ప్రభుత్వము బహుగలదుగాని, ఆధికారములు పరమాధ్య
 ము నైనపుడు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము, ఆర్థికసర్వము,
 ప్రజాస్వామికత్వభావములు చెలరేగక మానవు ప్రజా
 స్వామికము ప్రభుత్వం దైవసోపితే ప్రజాసామాన్యము
 ను రాజకీయవిషయభావ మావశ్యకం బగుచున్నది.
 ప్రత్యక్షియు దేశముయొక్కస్థితిగతులను పరిశీలన
 చేసాభ్యుదయమునకు నొప్పించగలవారు నెవరైనా
 క్షితి సవ్యముగా వినియోగింపగలవాడై యుండవలసి
 ను శక్తి కలుగుచున్నది. ప్రత్యక్షి నీవిధముగా
 సాభ్యుదయమునకు నొప్పించగల వానిగా దీయుటయే
 యాధునిక విద్యార్థిభావముయొక్క పరమలక్ష్యము. ఇట్టి
 విద్యార్థ్యమును కీకాలనునంతాగ యంత్రసహాయమున
 ముద్రములనున్న గ్రంథములి విశేషపకాదకం బగు
 ననుటలో సంశయములేదు. జనసామాన్యమున విద్యను
 వ్యాపింపజేయుటకే గాక విద్యార్థ్యయనవాదనేకవిధ
 విషయభావమును సులభముగ సంపాదించుకొనుటకు
 గూడ నీగ్రంథముగ, గ్రంథాలయములు నొప్పించగలవు.
 అయితే, ఇంతకులూద్యము వృత్తివిద్యల నభ్యసించిన
 వాదేవ్యులు యంత్రములకు దానుడైనట్టి యంత్రకాలము
 కంటే నురువునెట్టి విద్యు నభ్యసించి జ్ఞానంపాదనము
 చేసినవాదేవ్యుడు పుస్తకములకు దానుడైన స్వేచ్ఛాప్రస
 తము విశేషముగా ద్వికాలని వివిధవిషయజ్ఞానమును
 సామ్రము విశేషముగా సంపాదించగలిగిన వాడగు

చున్నాడు. ధర్మసాగ్ధప్రపంచమును నునునియొక్క పక్షము
 శిక్షాములేక సాధనకు మొదటినుండియు నలవాటుపడి
 టుండుటచే యునాధికాలమున గ్రంథములయాలమున
 సంపాదించినాభావమునకు నీవ్యాపారమునకే యలవాడిన
 ప్రపంచావస్థితక సంబంధము కనానక తీర్చుమునకుతీర్చు
 ప్రసాదమునకు బ్రసాద నున్నట్లునున్నది. ఇప్పటి
 విద్యార్థులకు లగువాగు కూడ నీమాత్రపదపదలలో వారి
 తేరినవారే గావు ధర్మమునందుకంటే వగమునందే
 యొక్కవ ముక్కున కలవార్త, తాము నేర్చికొనిన
 దానిని విద్యార్థులలో నెవరున కొకటి నెంచు గంటలు
 మాత్రమే కలసియుంటి ఇత్తిరాంతియున బగుచుకొని
 నన్ని పరీక్షల బహుగొనించుటలను నుపవ్యసించి కృత
 గన్ముఖ్య లగుచుండుటచే మరల వీరీకొట్టక నవదవాభి
 ప్పియగుచున్న వాకాలలలో నుపాధ్యాయపదవుల
 నాక్రమించు నీశిష్యులును ననుకటినురువుల బోలినవారే
 యునుచున్నాడు. ఈ విషయపరీక్షనమునకు నిలకడ
 యొట్లు గలుగునో తెలియకున్నది. విద్యార్థ్యాప్తి
 యిట్లు చేసినచు ప్రయత్నములనలన పాశ్చాత్యసంఘము
 లందు ప్రబలిన సూచులకంటే దోషములే నునకు విశే
 షముగా నెప్పుడున్నున్నవి. ఆపాశ్చాత్యుల విజ్ఞానము,
 ముఖ్యముగా నాగు వాధించిన ప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానము,
 జనసామాన్యమున వ్యాపించి, దేశములలోవిత్తమును నిధి
 ప్రభుత్వము కీయుటకు పనియంకాకము కలుగుట లేదు.
 ప్రాచీనముహూల విజ్ఞానము, అప్పటి సాంఘికవియ
 ములు, అంతరింగికసాధనము, శిక్షులు కాలక్రమమున
 కీడించి కలిపినది. ఆధునికప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానమును,
 ఆర్థ్యమునాగులవిజ్ఞానసాధనమును ప్రాప్యం బొక్కటియే
 నైనను విద్యములు భిన్నములుగా నున్నవి. కాని ప్రస్తు
 తివాదేశమున కొకటి కీడించినావులయు, రెండవదిభింప
 టుండుటయు నుండుండుటచే నేకకీటి ముగ్ధముగ్గియై
 నట్లున్నది. గావున వాధునికప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానమున
 కును ప్రాచీనాధ్యులహూల దైనికీపనివిద్యజ్ఞానమునకు
 సమన్వయము చూపుదు వాధునికప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞాన
 మును దేశమున వ్యాపింపజేయు గ్రంథముదామును
 బయలుదేరిదీసి, జనసామాన్యముయొక్క మనోనేత

మధ్యమందుకుండు ధర్మమునందు లక్ష్యంబగుట్లు చేయు నాగ్రముల నిర్వేషించి కృషిపల్పగలిగిన నీ గ్రంథాల యోద్యమము తిప్పక దేశకల్యాణమునకు నోడ్పడి గలిగి యుండును.

సామాన్యముగా నిపుడు గ్రామాదులలో బయలు చేరియున్న గ్రంథాలయములలోని గ్రంథములు చాలవరకు నవలలు, నాటకములు, కథలు మొదలగువానితో నిండి పోవుచున్నవి. ఆ ప్రదేశములందు మునుపువారికిగూడ నిట్టి వారితోడే యభిలాష మొందుగా నుండును. ఆర్యము కొల్లెడ యశేషము గ్రంథిక్రేత లీట్ల విస్తృతగ్రంథసమితిని (light literature) ముద్రించి ప్రకటించుచుండుటయు తలపించుచున్నది. జనసామాన్యమున నడుపుటకు తీరికగలవారుగాని, అభిలాషగలవారుగాని, జ్ఞానగలిగిన వారుగాని చాలకొద్దివగా నుండురు. ప్రాథమికవిద్య వర్ధిల్లినచిందిన మాత్రమున పల్లెటూరిజనులు గ్రంథపఠనము దాసత్వికలనా రగుదురని మనము తలచుట కవకాశము లేదు. అట్టివారికి గ్రంథపఠనమున దాసత్వికలగ శీయుట మొకపని. ఆ నగువువానికైనను విజ్ఞానాభివృద్ధికరములను గ్రంథములు కొరకుట గాని, వానిని వారు పఠనములందుట గాని సంభవించుటలేదు. అట్టి గ్రంథము లనులభింపజేసి వారిని శీఘ్రమునపుట్టు జనములగుచి పుట్టింపగలిగిన మాగ్రముల నిర్వేషించుభార మీ యోద్యమప్రచారకులపై నున్నది.

గ్రంథాలయముల శీవో కొన్నిగ్రంథములున్నంత మాత్రమున గూడ ప్రయోజన ముండదు. ఆ గ్రంథములు తెలుసుబడికే యుండవచ్చును. గ్రంథాలయములున్న గ్రామములలో గూడ కొన్నిటిలో జనులు కానియొద్ద చేరుటగాని, అందలిగ్రంథములను చదువుట గాని ఆకు గుగా సంభవింపుచుండును. ప్రాచీనకాలమునందు జనులకు గల పురాణపాఠశాలాదులయందలి శ్రద్ధ ఈ కాలమున నెరుగఁజిగినది. ఇవియుటకు కనాభివృద్ధిమాగ్రముల నిర్వేషించుటయగును. వీరలకు తీవ్రపాఠమాగ్రముల నిర్వేషించుకొనుటయగును కాలము సరిపోవుచున్నది. పరమార్థచింతకు, సత్కృత్యమునకు, జ్ఞానాభివృద్ధిచేసి

కొనుటకు కాలము దొరుకుట ముగ్ధమనచున్నది. పట్టణములలో శీవపాఠశాలములతో, క్లబ్బులయందో, పలువురు నూడినపుడే రాజకీయవిషయములనుగూర్చియొక చర్చలు సాగుచుండును. కాని పల్లెటూళ్లలో పెరిపని వానిలే. సామాన్యముగా నొక కొల నలుగురు సమావేశమగుటయే కష్టము ఒకవేళ కూడినో, యే సంసారగోష్ఠియో, ఏ కుటుంబ కలహముతో, ఏ వివాహసంబంధ విచారణయో, ఏ బాకీవివాదో వడ్డీవ్యాపారమో గగనవరలో, ఈ మొదలగువానిని గూర్చిన సంభాషణయే బయలు చేరును గాని, అంతకుండు మున్నతభావములను పురికొల్పు సంభాషణలు, చర్చలు, చర్చలచారణలు నీగ్రంథాలలో సామాన్యముగా గానవచ్చుచుండుటలేదు. ఇట్టి గ్రామములలో గ్రంథాలయములను నెలకొల్పినందువలనను విశేషలాభ ముండబోదు. ఈ ప్రదేశములలో వా గ్రంథాలయములను వడిసి వానిని ప్రచారములోనికి తెచ్చుకార్యవర్తి బహు సమగుడై యుండవలయును. పాశ్చాత్యవిజ్ఞానశాస్త్రము ననుగూహనము చేసికొని యైందడువిజ్ఞానమునందు చట్టి మానము కలవాడై, సాగ్యమైనంతవరకు తెలిసిని సమన్వయించుచు, గ్రామములయందలి పుర్యాచారపంతులులను గాని, వననాగరకతావాసన గలిగిన యువజనమును గాని, త్యాగోష్టిక యొక్కొకవిషయమునుగూర్చి యుపన్యాసమొనముననో, పురాణముగనో, వారికభాగూపముగనో జనసామాన్యమునకు గంజకంబనునటుల బోధించి, వారి కాయా విషయముల గూర్చిన గ్రంథములను చదువుటయందు రుచి కలుగునట్లు చేయువలయును. పాశ్చాత్యగ్రంథముల సేకము లిదివరకే కలవు గావున వివిధ శాస్త్రనిర్జ్ఞానమున బోధించుగ్రంథములు కులభ్యుద్ధిని పఠములు, పాటలు, కథలు, వచన గ్రంథముల రూపముగా దేశభాషలో రచింపబడవలయును. గ్రామజనుల వృద్ధి వీరిపై బ్రసరించునట్లు చేయుటకుగా మాన్యోకాంక్షకు ప్రవర్తనములతో నూడిన యుపన్యాసములు జరుపవలసియుండును. శ్రీనివాసోపాకర్త గుల్కెత్రిములంబు, కోర్టువ్యాపారములందు న్యాయపుస్తకైయున్న ఏ నీగ్రంథాలయములసొంతకే పోదు. ఆర పరవ్యయ మాన్యి ద్విపరవ్యయమును, అమృష్టిక చింతయగును, మారకజ్ఞానసంపాద

వాపరత్వమునను నాచారావధ్యముయొక్క పుష్టి ప్రపరించునట్లు చేసి భర్తృత్వమునకు గ్రంథాలయ కార్యవర్తి, వీరి కేకాలయన నున్నవానియ నాకమించి, పుష్టిని దేవమందున దే గ్రంథపరిశ్రమమునకు నుచితమైన పనియనుచు, ఇట్లకార్యమును సాధింపవలయుననిన కొంతవరకైనను ప్రాక్ పన్నువినియలయు దారి వీరి నా కార్యమునకు వీరిన ననుద్యలే కావలయును. అట్టివాని ప్రభుత్వములో కొరముల కొంతవరకు కష్టమే గాని, పుష్టియందు సాధ్యమగుటకు గురికి యుపకారకేతనముతో విగమించిన విద్యాధికులగువారు, కళాకాలయందలి యుపాధ్యాయులు నిట్టి పనులకు బునినచో నీ కేకాభ్యుదయకార్యము ముగిసినాధ్యము కాగలదు. ఆ యా గ్రామముల నిట్టిగ్రంథాలయ కార్యవర్తియే నున్నారనియు నాకమింపగలదు. మిగిలిన నిట్టిపనిని పలువులలో విశ్వవిద్యాలయములందలి విద్యార్థిబృందములు పూనుకొనినచో నుభయభావకంఠై యుండును. పుష్టిగ్రంథైవ ప్రతివిద్యార్థియు తనయభిమాన

కావ్యమున కళాకాలయో నేర్చిన విషయములను గొన్నిటిని గూర్చి గ్రామములలో గ్రంథాలయముల తరపున గొన్ని యుపన్యాసముల నిచ్చి తీరవలసినదిగా విశ్వవిద్యాలయాధికారు భావించుటకు చేయుటయు, నిట్టివారిలో ననుద్యులగువారికి జిల్లాబోర్డులు తాలూకాబోర్డులు, గ్రామపంచాయతులు మొదలగు సంస్థలు, తగిన పేతన మిచ్చి వీరి నా యా గ్రామములలో గ్రంథాలయ ప్రచారకులుగ నియమించి పోషింప దొడంగుటయు సంధివించినచో, నీ గ్రంథాలయోద్యమము కొనసాగుటయే గాక విద్యార్థిగణమువ్యాపాది కొంతవరకు సాధింపబడినదగును. ఇట్లు గ్రంథాలయకార్యవర్తియే ఆయా గ్రామములందున్న కార్యక్రమమును తనవీరి కొనసాగింపగలదు. గ్రంథాలయోద్యమప్రచారమునం దభిమానము కలవా రీ విషయమును గమనించి యాచరణలోనికి దెచ్చుటకు యత్నింతురు గాక.

మనజన్మభూమి

విద్యార్థి గతిమెల్ల సోమచ్చ గాని, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దనరావధ్యములు

శ్రీ హిమాచలవిద్యార్థిభిరోన్నతంగా

గౌరవీసింధు గంగాపాననంబు

చతురాయుధము ప్రవరిత పీఠంబు

బహుపుష్పఫలసస్యభవ్యవానంబు

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు

వననదీనగరమ్యభరతఖండంబు.

అంగ వంగ ద్రావి డాంధ్ర కర్ణాట

కాశ్మీర కేరళ గాంధార మగధ

మాళవ నేపాల మళయాళ వోళ

పాండ్య మత్స్య విజేహ వత్స పాంచాల

సౌరాష్ట్ర శక సింధు శబ రోత్కలాది

భూభాగ విస్తారము మనదేశము

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు

వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

కాశీ కురుక్షేత్ర కాంచీ ప్రయాగ

మధు రోజ్జయిన్యాది మహానీయపురము

మనజన్మభూమి యీ మాన్యదేశంబు

వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

నేద స్మృతి పురాణ వేదాంగ యోగ
సాంఖ్య మీమాంసార్థశాస్త్ర వేదాంత
శిల్ప నాటక కావ్య చిత్తరంజకము
మనజన్మభూమి యీ మాన్య దేశంబు
వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

మనుష్మధుశ్రీ గామ సూర్యాంశ్చ భరత
నల హరిశ్చంద్రాది నామపూతంబు
సావిత్త్రయంధరి జానకీప్రముఖ.
సాధ్వీమతల్లి కాచరితపావనము
మనజన్మభూమి యీ మాన్య దేశంబు
వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

హర్ష వర్ధన కని మ్మాశోక మౌర్య
పృథ్వీరా జాకృగు శ్రీకృష్ణరాయ
రాజరాజ శివాజి రంజీతుముఖ్య
రాజపుంగవకథా రారాజతంబు
మనజన్మభూమి యీ మాన్య దేశంబు
వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

పద్మినీ పుత్రమాం బాహ్యబాహ్య
సుల్తాన రీజియా తూరచాంపీబి
ముఖ్య వీరాంగసామ్రాజ్యవర్తనంబు
మనజన్మభూమి యీ మహిళ దేశంబు
వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

భూభరతమూర్త్యై బుద్ధకామణ్య,
సర్వాత్మతాయాథ శంకరజ్ఞాన,
మాన్యభక్త్యుదిత, రామానుజప్రేమ,
మహిత పూర్ణప్రజ్ఞ మధ్వవిజ్ఞాన
భాసురం బీ మన భరతఖండంబు.

మనజన్మభూమి యీ మాన్య దేశంబు
వననదీనగరమ్య భరతఖండంబు.

నర్వదయాధర్మ సంతతవ్రతులు
ప్రసిద్ధులందు రిందు ముప్పదిమూడుకోట్లు.
వీరిలో బహుకోట్లు పేనల్ల యుగ్రుడు
వీరిలో బహుకోట్లు విద్య లేకుండ్రు
వీరిలో బహుకోట్లు వ్యాధిలో నుండ్రు
వీరిలో బహుకోట్లు వెలిబడి యుగ్రుడు
వీరు తేగంగనలయు విగత బాధులు
భారతీయుల కెల్ల వలయు సౌఖ్యములు
భారతీయులు బ్రిటిష్ ప్రజలసఖ్యమున
గౌరవసందరీ గలిగి మనవలె.

అజ్ఞానమును బాప మైకమత్వమును
విజ్ఞానవశచిత్తవిధవంబు నిచ్చి
జనులందు మాన్యతెం జనునట్లు చేసి
భగవంతుఁ డోముతే భరతఖండమును
భగవంతుఁ డోముతే భరతఖండమును
జయ విజయూ భవ జయ భారతీయ
జయ నిజగౌరవం సంపదంచ జయ.

మహాశయబాగా! శుక్లసంవత్సర ఆషాఢ శ్రావణమాస భారతి సంచికలలో “ఉత్తర రామచరిత నాటకరసవిచారము” అను శీర్షికతో బ్రహ్మశ్రీ కొంపెల్ల సుబ్బరాయ శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్యాసమును చదివితీరి. అందలి విషయములు, పూర్వ ఘట్టములు, సిద్ధాంతములు సర్వతోముఖములుగా నుండి శ్రీశాస్త్రులవారి సాహిత్యవిశిష్టతను ఆసాదించి పదవల్లుచున్నది. శ్రీవారు వ్యాసాంశమున “ఇట్టింతవరకు నాబుద్ధికొలది విచారణగా నియుత్తరరామచరిత నాటకము కరుణ విగ్రహంబు శృంగారరసప్రధాన ముందు తోచుచున్నది. సేనీవ్యాసమును సాధ్యమైనంతవరకు సంక్షేపించి దలంచుటచే విస్తరించి వ్రాయలేదు.” అని వ్రాసినారు. ఈ వ్యాసమునందలి విషయమునంతను శ్రీశాస్త్రిగారు తమస్వంత బుద్ధితో నాలోచించినారట. ఎంతఆశ్చర్యము! నిజముగా నిదీ యంతయు శ్రీ శాస్త్రిగారి ప్రతిభ చేతనే వ్రాయబడినదో వారు జగద్వంద్యులే; కాని శ్రీశాస్త్రిగారి కరమనాహసము గాని యిందు వీరి ప్రతిభాచేతము గూడ కానంబడుటలేదని నేను తెలియజేయు చుంటిని. శ్రీకుమారతాతార్థ్య విరచితమైన “కల” యను వ్యాఖ్యానముతో ఉత్తరరామ చరిత నాటకము 1906 సంవత్సరమున ఆనందముద్రణాలయమున చిన్న ఫిలిం నుండింబడి

యున్నది. కాని గ్రంథము పునర్ముద్రితము కాకుండుటచే ప్రస్తుతమున విరచి ప్రచారము గలిగియున్నది. ఆవ్యాఖ్యాన యీ నాటకమునలి రసమును “ఏకో రసః కరుణావన” యను శ్లోకవ్యాఖ్యానమున విపులముగా చర్చించినాడు. అందలి విషయములే తు, చా, లో గూడ కేవలములేకుండు శ్రీసుబ్బరాయశాస్త్రి గారు ఆంధ్రీకరించినారు. సాహిత్య చక్రవర్తి యగు తాతార్థ్యుని గ్రంథమునంతను భాషాంతీకరించి, ఆవ్యాసనామమునైనను స్పృశించక, యిదియంతయు “నా బుద్ధికొలది విచారణ” యని వ్రాయుచుండిన శ్రీశాస్త్రిగారిస్వంతము సాహసము గాక ప్రతిభ యెలా? తాతార్థ్య వ్యాఖ్యయందలి ఒక్కొక్క సంస్కృతవాక్యమునే తీసి దూరప్రభావలోనికి తీర్చుచు చేసినదో శ్రీశాస్త్రిగారి వ్యాసము, తు, చాలు తెప్పకుండా తయారగును. గ్రంథవిస్తార భీతిచే విరమించు చుంటిని. ఇట్లు సాహసించుట అన్యాయ మనియు, హాసిత్రోహ మనియు శ్రీశాస్త్రిగారికి తెలియజేయుచు, నాయభిప్రాయములను సంక్షిరించి మహా పండిత తాతార్థ్యునికి కృతజ్ఞులై, “నాబుద్ధికొలది” అని విడిచి, “తాతార్థ్యవ్యాఖ్యానసారము వ్రాసితని” అని శ్రీ సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు స్వయముగా నీను వ్యాసమును భారతీయో పేరెండు కేసిన బాగుండునని కోరుచున్నాను.

బ్రహ్మశ్రీ కొమ్మ సుబ్బరాయ శాస్త్రి గారు 'భారతి' [సంపుటము ౬, సంఖ్యలు ౭, ౮] శుక్ల సంవత్సర ఆషాఢ శ్రావణ మాసమున సంచికలతో ఉత్తరరామ చరిత నాటకమందలి రసమును విచారించుచు ప్రసాసన వ్యాసమును యథామణిఁ బరికించితిని. ఏను ఆ తమ వ్యావ్రాగమున, "నా శైక్యకాలఁ దొ బ్రయత్నించి చూచినను సాహిత్య మీ మాంసానన్యతని నహృదయ హృదయ రంజక ముగా సాధించు నెదుఁపాయములు సంశ్లేష్ట కరముగా నిప్పటికిం జక్కనెందున నా విషయ మున ముగోత్సాహుఁడ నగుచుంటిని. కావున నీకొం బరిశ్చిన్నమును కరుణ వివ్రలంభ శృంగార రసమే ముప్పటికే ప్రబలముగా నాకుఁ గనఁ బడుచున్నది. వర్ధన వేశమున .... తలంచి యుందుఁ బొందవలయుచున్నాఁడను." అనియు, "ఇట్టింతవఱకు నాబుద్ధికొలఁది విచారింపఁగా నీయుత్తరరామచరితనాటకము కరుణవివ్రలంభ శృంగారరసప్రధాన మనిమే తోచుచున్న" దనియుఁ చెలిపిరి. మఱియు, "కళాప్రపూర్ణ మహోపాధ్యాయ బిరుదాచితులును, యశః కాయులు నగు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకట రాయశాస్త్రిలవా రీ నాటకము నాంధ్రీకరించి దాని యువోద్ధానిమం నాటకము కరుణ వివ్ర

లంభ శృంగారరస ప్రధానమని వివిధ విషయ ములను విపులముగఁ బఠానుర్ఘించి సిద్ధాంత ముఁ గ వింది రని నా వ్యాసము కొంతవఱకు ముద్రణ మొనెమ్మటఁ చెలియవచ్చినది. దాని బాధాభాగ్యము నా కింతవఱకుఁ గలుగలేదు. ...." అనియు వ్యాసమగ్యమున నుడివిరి. పిరి, ఉ. రా. చ. నాటకమందలి రసవిచారముం జేసి తన్నాటకము కరుణ వివ్రలంభ శృంగార ప్రాధాన్యమని తేల్చితిమనిరి. ఇందునకుఁ కమ చిరపరిశ్రమయు, బుద్ధియు సాధనము లైనవనిరి. శ్రీ వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు తమ ఉ. రా. చ. నాటక (తమఁగు) ముఖమునఁ జేసిన రసాదీశచర్చి బాధాభాగ్యము తమ కింతవఱకుఁ గలుగలేదని కొం. సు. శాస్త్రి గారు నెగవుతో నమ్ముఁబడిరి. వారిమాట కా నవ నేల? శ్రీ వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు నశీ పులుగ నుండినపుడు ఈవ్యాసము నెలువవఱక ఇపుడు నెలువడెనే యని, వా గుడి కిదిని బాచియుండిన నెట్లాదరించెడివాలో కదా యని, నా కొకత మహాక్షేత్రము గలిగినమాట విజము.

శ్రీ కొం. సు. శాస్త్రిగారు తమ వ్యాస మున 'దయాభివ్యాదయులు', 'వైక్షిప్త్యవికారము', 'వీలు' అని వాడిరి. 'నిర్ణయ మొర

1. (భారతి) పుట ౮, కలము ౧, పంక్తి ౧౮. 2. పు. ౧౪, కల. ౨, పం. ౧౮. 3. 'పెక్కువాల్లు'.

కృత్యము" అని నిమానము. నీవిధాన మేమి యో! ద రుణాభారకృత్యముగూడ నుండునా? ".....వి మవిరమా.....జానకీప్రియోగః" అనిన రాముని వాక్యము నుదాహరించుచు, "ఇది జానకీ వియోగమున 'కుశశ్రుతి' గా నున్నది" అనిరి. ఈయనశ్రుతి కిచట ప్రయోజన మగపడదు.

ఇక నిందు, వాక్యరచనయందును ప్రసాద గుణము కొఱవడి భావము వ్యక్తము గాని స్పష్టము పెక్కులు గలవు. 4. పేం. శాస్త్రుని వారు సూత్రప్రాయముగఁజూపిన విషయములు కొం. సు. శాస్త్రు గారు వివరించిరి. వారి రచన చర్చాదీకమున విదవర్ధించుముగ నుదాహరణములైన ఆలంకారికప్రమాణములు పెక్కులు వీరి వ్యాసమునను గలవు. వీరు "కరుణవాదులకు 'చరితార్థ' మగును" అనిరి. ఈ చరితార్థమున కిటు అర్థమేమా! వీరి యువ్యాసమున 'చరితార్థ' ప్రయోగము లనేకము. 'అనిష్ట' శిష్టము వాడిరి; నీనికి 'కష్టము' అని యర్థముఁ బ్రతిపాదించిరి. అనిష్టమని యుద్దేశ్యము కాఁ జోలు! అనిష్టమునకు ఇష్టములేమి అని అర్థము ప్రసిద్ధము. 'నిష్టపాత్యము', 'నా కాష్ఠాపిచెను' అని యిష్టముగఁ బ్రయోగించిరి. "నర్వధాఖలు ఋషయో విధాన్యన్త" అని నటన ననెను. ఇంకవలనఁ ఋష స్సమూహము సూచించుచుట లేదా? అని వ్రాసిరి. మరి

వికాశచో "ఋషి దేవతానుగ్రహమునాన భావికాలమున శ్రేయస్సు కలుగఁగల" దని కూడఁ చెలియవలెను." అని రెట్టించిరి. ఈ పునరుక్తికే గారణ మగపడదు.

దక్షిణదర్శన మాత్రముగఁ గొన్నిటినిఁ జూపితిని. భాషాభిజ్ఞ లింకను గనిపెట్టె గాదు.

ఇక పేంకటరాయ శాస్త్రునివారి రచన చెప్పికును, ఈసుబ్బరాయ శాస్త్రుగారి రచన విచారమునకును గల సన్నిహిత సంబంధము, వారి గుణభేదములను, తద్వమర్మక ప్రవణతను పరిశీలింపఁ జెద్దలు కర్తలు.

పదసంవత్సరములనాడు పేదము పేంకటరాయ శాస్త్రునివారు ఉత్తరరామచరిత నాటకము వ్రేసిరి. దానికి జెప్పదీపుట. ఉపోద్ఘాతము రచించిరి. ఇంక భవభూతి జీవితస్మృతాంతములను వివరించిరి. ఆతనికాలమును, గురువును ఊహించిరి. ఆతని విద్యావిశేషములను స్పష్టపఱచిరి. ఆతని కవనప్రశస్తిని కాళిదాసాదికవుల సూక్తులచేత కొని చూడిరి. ఆతని నాటకత్రియారచనాక్రమమును విచారించిరి. ఆతని ప్రతిభాదీకమందలి ప్రతిభాణ్యమును సాధించిరి. తన్నాటకత్రియమును విమర్శించిరి. మూలతి మహావీర ఉత్తరరామచరితమును గూర్చిని భండారకార, మెట్టానల్, కలే, కృష్ణమూచార్యాది పండితుల అభిప్రాయములను

4. పు. ౧౧, కల. ౨, పం. ౮. 5. పు. ౮, కల. ౨. 6. పు. ౧౪, కల. ౧, పం. ౨౫. 7. పు. ౧౩, కల. ౨, కల. ౧౪; పు. ౧౪, కల. ౨, పం. ౬; పు. ౧౫, పం. ౧, పం. ౩. 8. పు. ౧౩, కల. ౨, పం. ౨౦. 9. పు. ౧౫, కల. ౨, పం. ౧౬.

మంథించిరి. నాటకలక్షణ ప్రతిని బోధించిరి. ఉత్తరరామచరిత్రకథను చదివెరి. కథలోని విషయములు చదివెరి. నీతా వివాహము సర్వము అభ్యర్థనా అని జరిపించి సాధు కేసుని నిశ్చయించిరి. అంతట రవచర్చకుం బోధించెరి. ఈనాటకమున రవము సర్వవీర మనియు, సమీచముయు, విప్రముని శ్వేంగారి మనియుఁ జెప్పెడి భేష్మనాదములు జరిపెరి. కథావస్తువును మంథించిరి అలంకారికమునమును నుద్ధరించిరి.

వేంకటరాయశాస్త్రిగారి యుపదేశముగాని మారని రవచర్చాభిగమము విప్రవాముగా భావించుచును. భారతిలోని కొం. సుబ్రహ్మణ్యరాయశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యమునందలి ఆయాముఖ్యమును అభోక్ష్యవికగా సూచించును. వారి శ్లోకోక మానందని వనిమర్మముగ బోల్చి నిజము నారయుఁగాత.

వేంకటరాయశాస్త్రిగారి రవచర్చ

ఈ నాటకమున రవము ధర్మవీరమనియు, నాయకుని ధర్మవీరుని ననియు విశ్వాశించు నాయకుని గలను. అందులకు వారి యుపసాదములు:—

“ఉత్సాహశ్చ భవేత్ స్వేచ్ఛా సేవా సేవాసతి,
నాయకోద్రుతిశ్చేత్స్వేచ్ఛా సేవా సేవాసతి.”
—రామాయణము.

1. (భారతి) పు. ౮, కల. ౨—“...విరమ విరమా...”.
2. పు. ౯, క. ౧—“త్యయా జగన్తి...”.
3. పు. ౯, క. ౧—“...కావ్యీకృత...”.
4. పు. ౯, క. ౧—“అత్యంతకర్మముల...”.
5. పు. ౯, క. ౨—“ముఖసంకేతా యు...”.
6. పు. ౯, క. ౨—“విప్రము నుదసి...”.
7. పు. ౧౦, క. ౨—“రవచర్చ...”.
8. పు. ౧౦, క. ౧—“అరిష్టవో...”.
9. పు. ౧౦, క. ౨—“అయికళోర...”.
౧౦. పు. ౧౦, క. ౨—“త్రైవేదోదయ...”.
11. పు. ౧౨, క. ౧—“కావ్య విద్య...”.
12. పు. ౧౨, క. ౧—“ఉపాయ నామ్...”.
13. పు. ౧౨, క. ౨—“వ్యర్థమయత్ర...”.

“ఉత్సాహశ్చ భవేత్ స్వేచ్ఛా సేవా సేవాసతి,
విషయభవతి రిష్టివృత్తితో నాయకః ఖ్యాతిః.”
—దుండటా.

“సౌహృదముద్ధేశా సేవా సేవా...” — పోముద్ది.
“వీర క్షిప్రగా, నాదయాయుధ రత్న ప్రసూపాశ్చ
సత్సాహస్య సమర్థతాత్.” — రవచర్చ.

ఈనాటకమున నాయకునందు ధర్మవీరతా పాతకములయిన నాశ్వములు:—

ఆయుధములో ఆపనాదప్రస్తావము. ప్రభునాంకమున:—ఆరితినీగారి-పు. ౮ (పూర్వము ౫); కల్పా! లోకులు ౫ (౨); పుస్త్రులకు నిజ ౮ (౧౫); అయికళోర ౧౮ (౩౩) 1; ఏకార్యముచే వైరము (౩౪); వివాహము (౩౫); కలన (౩౬); నాయకుని ౧౫ (౩౭); విన్నతత (౩౮) 3; వీరనిమునరా (౩౯) 4; నాయకుని (౪౦) 5; ఎడమ ౧౬ (౪౨) 6.

విశ్లేషణాంకమున:—కుడికరను ౨౨ (౧) 7; వెలికి ౨౮ (౯) 8.

త్యేతీయాంకమున:—ఓయికళోరకం (౨౧) 9; నీరకం (౨౧) 10; వేద పాశిడి క (౨౬) 11; సరని క (౩౨) 12; ఎడమ (౩౮) 13.

మృతాంకమున:—మొదలనే ౮౧ (౨౪); నిరతి కేయంపు (౨౬); ఆకృతి ౮౨ (౩౧); అయధాని ౮౩ (౩౪).

సప్తమాంకమున:—మహానలు ధర్మములను సాక్షాత్తునించినాను ౨౪; తాల్యమున ౨౬ (౧౫); విష్ణుయం దెల్లను ౮౭ (౬); మందు ౮౯ (౧౨).

ఇందు శీతావరహాలోలోదురతాపకము లైనవా క్కములు తత్కారణధూరి ప్రకారంబన భక్తికాళి నిరీత తాత్పర్యములు. నాటకము ఆదిలోనే అపవాద మాలకము. అంతమున నిరపవాదకరణ పరము. లోక గంజను అదిలో త్యాగముచేరి, అంతమున తత్సమాకల నభూర్వక తస్మితిబోధనముచేరి; ఏతియసారముగా భగవదాకాశముందు “అంగంజీని యుంబు” అను వాక్యము అపవాద నిరపవాదభూర్వక భగ్గనిర్వాహపరము గాను, “శ్రేయముల పంగోహంబు బొందించుతే” అనుట శీతావరహా ప్రపరముగాను గ్రాహ్యములు; కనుపపద్యంబును అట్లే. ఈమరియున విరరసమునకు అంగి కరుణ విప్రలంభము అంగము, భిర్యాభినివేత దాగ్ధి బోధము.

శీతావరహా ప్రాప్తికై వ్యాఖ్యలయందు చేయ బడినట్టి శీతావరహాభాతి ముఖాది సమన్వయముల నెల్ల నిరపవాదసాధనకై చేయవలయును.

కరుణవిప్రలంభ సిద్ధాంతము

† ఈనాటకంబున కరుణరసము అంగి యని యొక మతియు కలదు. — సాహిత్య దర్శనముందు నాటకలక్షణ మున “ఏక ఏక భవే వస్తి శృంగారో ఏక ఏన నా” అని తెంతు ఏన కాగములతో నియమము నిబద్ధమై యుండెగా, “శృంగారో ఏకోనేతి కళనం శు పయ చితి రసమూదనమ్. తేనో త్తరరాసుచరితే కరుణరసస్య, ప్రబోధన్యోదయే కాప్తిస్య చాన్యస్య మన్యాహతిమ్.” అని ముద్రకల్పాపిక. ఈజ్ఞాపిక గ్రాహ్యముగా నుండలేదు. ఎట్లన— ప్రబోధం ప్రోదయమందు విరరసమే అంగిగాని శాంతి రసము గాదని మతాంతరము కలదు; అదే సాధువుగాఁ గోంచుచున్నది. మఱి ఈ జ్ఞాపిక చే ఏమాపకమందుఁగాని తిల్లముతో కరసమే ఉండవలయు ననునయమును నల విషయము. మఱియు నీ జ్ఞాపిక కరుణ విప్రలంభ లక్షణ మునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ఎట్లన: పా. ద.,—

“యూనో లేకతరస్మిన్

గతవతి లోకాన్తరం పునర్లభ్యే,

విమనాయతే యదృక

ప్రదా భవే త్కరుణావిప్రలంభస్య.”

“యథాకాదమ్మర్థాం పునరీకమహ శ్వేతాన్మనాప్తే. పునరలభ్యే కిరీరాన్తరే నాలభ్యేకుకరణాన్మ ఏవరసమ్.” అని తద్వృత్తి. సీత పునర్లభ్య యైనది గావున కరుణరస ము గాదు. దీనిని మరలం దిడిచెద.

కరుణాశబ్దము గాని, కరుణాశబ్దముగాని (దీనిం గూడ సాధకముగాఁ గొనియున్నాడు), అక్కడక్కడ నాటకమందు కనఁబడుట సాధకము గాదు. అనునీని, నూ లరియందును అంగి కరుణరసమే గావలయును. ఎట్లన— అందు ౧, ౧౦ అంకములలో ఈ ప్రయోగము లున్నవి: (సకరుణం నిశ్చేష్ట);—(సకరుణం పరిన్యత్యాహారాకర్త);— (సకరుణం విమున్య);—(సోన్యాన్యసం కరుణా);— (సకరుణం నిశ్చేష్ట);—(సకరుణం సాప్రసవ);—మఱి యు “కరుణా విశేవరవచనాత్” ౧౦ (౧౪), “కరాణా యతేనా చ్చాయ ముచ్చర త్కరుణాగ్ధవై:” ౫ (౨౧); ఇంతమాత్రకే మాలరియందు కరుణము అంగి యగునా? “ప్రకరణమందు శృంగారము అంగిగా నుండు”నిని తల్ల త్కరము గదా. మఱియు మాలరియందు—

“అకరుణ, వితరస్మిన్ శృంగారమ్....” ౧ అం.

అను శ్లోకమున కరుణరస మని వ్యాఖ్య. అంగులన నాటకంలో కరుణరసమే అంగి యగునా? మఱియు,

“జనస్థానీ కూశ్యే.....” ౧ (౨౨).

అను నుత్తర రాసుచరిత శ్లోకమున పూర్వరాసుచరితాం శము విద్ధితిమై యున్నది. దానిం గూర్చి ఆర్యావైచిత్ర లిలో—

శ్రి “భవభూతే స్వంబద్ధా.....కోదితి గ్రానా?” అని యున్నది. [“కారుణ్యమ్ కరుణా ఘృణా”.

* (భారతి) పు. ౧౩, క. ౨. † పు. ౨౧, క. ౧. ‡ పు. ౨౦౪, క. ౨; ౨౦౬, క. ౨. శ్రి పు. ౧౩, క. ౧.

అనిన, కరుణము గాను, ఇంక నెవని మహావీర - సింహా - గూడ కరుణరసమే అని యనరా? కామంతలమున పంచమాంకములో—

“వత్సశార్దూల, అనుగచ్ఛతీయం నః కరుణపరిదేవి సీతశ్చైతలా...” ఇందిరి కరుణశబ్దముంబట్టి కామంతల మందును అంగి కరుణరసమే యనరా?

*కావున కరుణశబ్దప్రయోగము కరుణాంగిశబ్ద సాధకము గాను, అట్లే “కరుణోర్మయః” ౨౯(౧౨); “రామస్య కరుణో రసః” ౨౯ (౧) — ఇదియు కరుణాంగి శబ్ద సాధకములు గావు. ఇందు కారుణ్యకరుణ రస శబ్దములు నిరుక్త కరుణరసపరములు గావు. ఏలన, రసము కథాపురుషులయందుఁ గాని వస్తులందుఁ గాని ఉండదు. అని సామాన్యము జ్ఞానియయినందు యద్భుతమగును. మఱి “కరుణస్య మూర్తి రథేనా శీరితీ, విరహావ్యక్తే న వన మేతి జానతీ” [“కరుణమూర్తియే” ౩౦(౧)], ఇదియు సాధకము గాదా? కానే కాదు. ఇటు కరుణపదము నిగుక్తకరుణరసపరమే అని యంగీకరింతుమేనియు, ఈ శ్రీమద్రథానముచేత విరహావ్యక్తాధికమును తెలు పుచున్నదే గాని, ఈ వాటకమున కరుణరసము అంగి యని నలకొల్పఁజాలను; పైగా అంగి కావనియే నిరూ పించుచున్నది; దీని సర్వాదుమే “శీరితీ విరహావ్యక్తే న” [“మెయిగొన్న విరహాధరమి.” ౩౦(౪)].

మఱి “రామస్య కరుణో రసః” [“రాముని కరుణ రసము” ౨౯(౧)] అనునో కరుణశబ్దము నిరుక్తరస పరము గాదని కవి వానిని రస మని వ్యవహరించినాడే, అది యెట్లు సంగత మగును? అందులేని, ఇట్టి స్థలము లలో రసశబ్దము భావపరముగాని శృంగారాది రసపరి గణాంబర్ధత కరుణరసపరము గాను, మాళేవికయందలి యాశ్రింది ప్రయోగముం గనుఁడు:—

“అక్లిర వర్మి గిత వానైః...”

ఇందులకు “రసేషు సాత్త్విక స్వభిచారిభావేషు” అని శ్రీనివాస వ్యాఖ్య. “అక్ర రసశబ్దేన ఉపచారాత్

పరివాహనీయియో భావాః కశ్యచై ప్రకృతిత్వాత్. రసే వ్యక్తిప్రసక్తాత్.” అని కాటాయనేను వ్యాఖ్య.

“రసము గామాదులయం దుండ వని మీరు చెప్పుదున్నారు. రామాదులయం దుండునని యిది నరస రాశీయ నవనము:—

మ. ‘రమణీయోల్బుగతా న మేత మను.....’

ఇందుల కేమి చెప్పెదరు?” అని యాశేప మేని- నిరుక్తకరుణరసము రామాది నిష్ఠ ముగాదని స్థాపించిము. — సా. ద. త్వు. పరి. చూచునది.

“పారిమిత్త్యా త్లాకత్వాత్.....”

మఱియు— “రామస్య కరుణో రసః” † ఇత్యాది వాక్యములందు కరుణపదము నిరుక్తకరుణరస పరము యేని కవికి నాయభిప్రాయంబు రసమును వ్యవస్థముచేతనే చెప్పివదోషము సంగఠించును. ఎట్లన — సా. ద. సప్త మపరిచ్ఛేదము—

“అథ రసవోపావాహ—రస స్యోక్తి స్పష్టి త్తేన...”; “రసస్యస్య శబ్దో రసశబ్ద శబ్దోంబి శబ్దశ్చ- క్రమేన యగా—‘త ముద్వీకృత—’.”

అట్లయిన, “రామస్య కరుణో రసః” ఇత్యాది వ్యవహారములందు అశబ్దమున కర్థ మేమున, ముగ్ధగవిర హావ్యక్తయే యధము; అదియే కరుణ విప్రలంభోద్భూతము. అట్లే “ఏకో రసః కరుణ ఏవ నిమిత్తభేదాత్” అను వాక్యమున ముగ్ధగ విరహావ్యక్తయే విప్రలంభ శృంగారాది వివర్తములం కెందు నని భావము.

ఈ వాటకమున కరుణవిప్రలంభ మంగి గాని కేవల కరుణము అంగి గాదని ములవుగా తెలియుటకై కరుణ రస కరుణ విప్రలంభాది వ్యవహారములను అభియుక్త కృతములం గొన్నిటి ముగ్ధరించెద:—

“యూనోరేకతరపీక.....” అని దీవిరవాధి?

ఇది విప్రలంభశృంగారస్య ప్రార్థనారాగ...త్రైకరణ తాత్పర్యవ్యవహారే.”

*(భాంధి) పుట ౧౩, క. ౨; ౧౪, ౧౨; ౧౫, ౨. † పు. ౨౦౩, క. ౩. ౧ పు. ౨౦౪, ౨౦౬, ౨౦౭, ౨౦౮.

"కోకస్య పరిపానః కరుణః.....కోకో మః
భవే." — సత్యశక్తి.

"స్వాధీశ్వర పశ్చత్వే...ఏవ సః."

"ఇత్యుక్తవాణః* స్మిగ్ధయా తేరస్య పశ్చత్వే
యాతే...ఏవ గమ్యమా...ఇత్యుక్తవాణః విప్రలక్ష్మ్య
మౌ నాయకానామక పరిపానా స హానానామయం
ప్రదర్శితమ్." — కాగ్ధులకాగ్ధాః.

"అథ విప్రలక్ష్మ్యవామా....కరుణాత్మక శ్లేషః."

వాగ్ధాత్ — శబ్ది...కరుణావిప్రలక్ష్మ్యశ్చార్
ఏవ, యథా కారణానామక ప్రతిపత్తి మనోవాచం
సప్తః....

"కరుణ స్వవిప్రలక్ష్మ్య.....ప్రలక్ష్మ్యే." —
రుద్రబిః.

"కరుణ విప్రలక్ష్మ్యస్తు కరుణఏవ. యథా—'హృ
దయే నవసీతి' ఇత్యాదురతి ప్రమాదేషు." "విప్రలక్ష్మ్యే
న చిహ్న ఏవ; నిరాశిశ్లేష కరుణ ఏవ వ్యాప్త." —
హేమచంద్ర కావ్యానువాసవమ్.

"అధ్యక్షావార్థశ్చే...దేశతి హృదయమ్—అత్ర
రామాదేః మఃభవ చిత్త మధ్యజ్యతే."

"భావో యదా రతిర్నామ..."

"పూర్వానురాగప్రార్యమ..."

"మూర్ఖా విలాపా కరుణే..."

[ఇది కరుణ విప్రలంభముం గూర్చి చెప్పిన
మొదటి.]

"మృతేరి ప్రేత్య..."

"అత్ర నాయనో విభావానుభవస్య భీదాది సంహా
నాత్...కరుణానామక మంతాగశ్చేంద్రాభ్యాం లభతే."

"తేనమావీరీ యథా—'అహి వనకమలయా
...' రీయం సీతావిషయినీ రతి. తులనమానుభవశ్చే
రామం రమయతే."

"...విప్రలక్ష్మ్యశ్చేంద్రాభ్యాం లభతే....

ఈ ప్రకరణములో — పూర్వానురాగము, మా
నము, ప్రవాసము అయిన తిర్వాతి నాలంబన కరుణ
విప్రలంభ స్వరూపముః—సంగతియోగే వాన్యతనిన్య
పాదౌ కరుణ—అథ సంభోగః...చతుర్థిశేవ విప్ర
లక్ష్మ్యే ప్రకర్త మానవ్యతే." — [ఇత్యుక్తవాణః
వరుణగా స హానానామయం సప్తయము. అందు ముద్రా...
"కరుణేవ యథా—

'స మర్త్యలోక స్త్రిధివా...'

[తీకః—మరణానంతర జీవనం ప్రముఖవస్య
స్వర్గాదపి ముఖకర మితి భావః.]

"కరుణానంతర మాలిషం యథా—

'నన్దాగ్రిదం సా చ క్రామా...ఇత్యం పృ
థ్వీ సిన్ధుశేవ భేదే'."

"పుంస ఏవ ప్రవాస కరుణే యథా—

'సీతా వేళ్ళ యతో...రోదితి.'

"అవిష్కాసవార్థశ్చే.....మనోవిష్కాసశ్చే."

"అధ్యక్షావార్థశ్చే.....'చేశతి హృదయమ్...'
.....చిత్త మధ్యజ్యతే." — మాయుర్నాగము మాలతిశా
క (౧౨) సం గలదు.

"కరుణానంతరే మనోభావానాం యథా—

'అనుమరణప్రసీతయా...జాతమ్.'

అత్ర...అనుభూయతే."

"కరుణానంతరే నమృత్తో యథా—'శీర్ష తో
య...' ఇత్యుక్తవాణః...ప్రతిపాద్యతే." — ఇత
యే నమృద్ధిక్రియ పూర్వానురాగ మాన ప్రవాసముల
వెంబడి చెప్పబడినది.

"సీతా...రామం కరుణాభివ్యవస్థయః సీతానంతరే
సమాసానుభవస్య చిహ్నః—విప్రలక్ష్మ్య శ్చేంద్రాభ్యాం
లభతే...కరుణే."

అని యొక్క మించి నమూనా నీ మూలము నిశ్చయించి
వరుగుమన కరుణ విప్రబంధమును చెప్పట.

"సంగతియో... 'హృదయే చనసీతి...' ఇహ
అనర్జునిషయో... ఇత్యాఖ్యాయతే" —

[ఇది ప్రవాసానంతరము అవ్యవహితోక్తము
కరుణా విప్లవంబు విస్తరము.]

— సగంశతీక వ్యాధిరక్షణ.

“ସ୍ବପ୍ନନାଟକ ସମସ୍ତେ ସ୍ବପ୍ନ ହୋଇଗଲା କହିଲେ—
 ସ୍ବପ୍ନନାଟକ କହିଲେ ଯଦ୍ୟା, — ‘ଅସ୍ଥିଶୂନ୍ୟନାଟକ...’
 ସ୍ବପ୍ନ... ଯଦ୍ୟା ପଢ଼ାଯାଉଛି.”

మృతే త్యక్త...ప్రత్యపన్నే తు నేతిరః.

యశోమతిమరణా విజయ కరుణ ఏవ రఘు
 పం శే. కాంచనాద్వైత ప్రసంగ కరుణ, అకాశ సుర
 పుత్ర వజరా దూర్వం ప్రవాస శ్రీకృత ఏవ.

‘ఏకతో రోదితి... రో బాయితిం హ్యవయమ్,’
 ఇత్యాదుః నవ్యైశ్చానాః (సమావేశః అని వాక్య-
 శేషము) ... — అతో భర్త స్సంగ్రామరహి-
 తః సోద్యమేః ప్రకాశియౌ ప్రయవనా కిరణో-
 విర మేవ పుమతి. — దశరూపమ్.

“మృత్యువు వివాహమునకు వచ్చి కైక్లమునకు
వచ్చింది కనుక కోరుతున్నాను వివాహమును
మృత్యువు.”

— ५२४ — ५५६.

“పదిప్రసాదా విజ్ఞేయః...ప్రవాస కరుణా విరి.
ద్యయోరకస్య మరణే...కరుణ ౭వి ప్రవాసవత్.

అంతా—“అయ్యో మరణవధూ రుష్యవాస్తవే!”
 .....అంత సోఽస్తీ తిత్రి విశ్రుత్యుః ఏవ...”
 —రసాన విషధాకరః.

“యమనా” గత మర్త్యము .....భిక్షువు
వివరములు.

(780) මු. රජ. †මු. 20෦. ‡මු. 200. §මු. 20෦. ||මු. ෨෦. ¶මු. 20෪. **මු. 202.
†‡මු. 20෪. §මු. ෬෦.

యగా—కావ్యరత్నం పూర్వక మహాశ్వరా
 వ్యతాసే... "మనమునకు విశేష సంభావనాత్మకము
 మేమి యిది మన్వత్వే."

శ్రీ కృష్ణ రతిః ప్రకృష్ట

వాభివృద్ధి మునైరి విశ్రులమ్మా లిసా. ||
అభివృద్ధం నాయకం నాయకాం నా.

సచి శూర్కరాగ మాస

ప్రవాస కరుణార్థక కృతుర్నా పాఠ్యం.

ప్రతి ప్రకరణమునకు ప్రధానముగా ప్రస్తావనలు
 గాన నొకటి ప్రతి ప్రకరణమునకు రెండు ప్రకరణములు
 ప్రస్తావనలు ప్రకృతి.

1. ప్రభువా శివానందం శివారావు పుత్రుని
 పూర్వపురుషుల వారసత్వ ప్రమాద కరుణాత్మక
 చుట్టె కట్టికొ..... వాయుకు ... పట్టె కోయి.
 కేమర్ల శ్రీమణిబ్రాహ్మణ కామధ్యానిత్ర జాయనీ.
 ..... రతిమూలకామ.

ప్రేమంపదోగ్య వీరము... కరుణాసన్నతస్య నాస్తికా,
తస్మాద్విక్లార..... విరళం బుద్ధః."

శృంగార లిలకః.

"కరుణా కోకలద్రక్కులి... నాయక పుత్ర."

—ర్య పట్టక.

“అత్తా మీ రామవనవాసనితిలో కార్తవ్య...
కరుణింపలమ్మ దేవుల మామ.

శ్రీకృష్ణాయనమః... ప్రసంగభాగవతము. ౧౪
— నా పోత్యముగలది.

[illegible]

మొదటి పాఠశాల... మొదటి పాఠశాల వ్యవస్థ." రామ.

కర్మమార్గమున కోకస్థాయికయు.....ఉత్తర
రామచరితము ౧౩౫-వ బా-దినము రతి స్థాయిగానే
యున్నది. —కావ్యదీపికా

.....పిమ్మట సీత మరల లభించినది. లభించుటకు రాముని విలాపము కరుణ విప్రలంభము. [ఇటు దర్శనవాక్యముం గూర్చిన టీకావాక్యమున కర్థము— మరల లభింపనియెడల రతి నశించుచుచేయు, ఉక్తిలు కోకము కలిమిచేసెను కరుణాపము గారి విప్రలంభము గాదు.]

ఈ గాటకమున రతి నాకే మొందక ఉక్తిలు ముగా మన్నించునని, ప్రత్యాకేము కలిగించునని అని

విప్రలంభ మయినది అని సిద్ధాంతము.

* * * * *

నే. నే. శాస్త్రీగారి ఈ చర్చను, శాస్త్రీగారి ఉక్తరసవిచారమును రసజ్ఞులు పెరికింపెనుగాక. న్యాయము గ్రహించుటకు ధర్మములు అధికారులు అని మఱియుకమారు మనవి.

నుమార్చన

శ్రీ. శ్రీనివాసరావు గారు (కవితాసమితి)

జరియింతు నుజ్జ్వలము రమణీయ సునిత వీధుల
పూజకు కోర్కె నాయన రవుల్కొను నింతట; సంతోష ప్రభా
భాజనమైన నాపసిడి పల్లెము తాలించి స్పృహవాటికా
రాజితమార్గగామి నయి నా గినుట్టు లతొంటిసంతోసుల్.
హాసమనోహరమ్ముగ సుమత్రతసుల్ నను హ్మరించి, పూ
జానభాగ్యవాంఛలు జాలుకొనక కను వీరి విచ్చి ఆ
హాసమున రించెను; మనంగుట నిదుర నందలించగా
వానిని కోసి పోసికొని పల్లెమునక, పయనింతు మెల్లగింక.

ఈవిరివోట దాటుదు బహిష్కరమందన కాలు పెట్టగా
బోవు ముహూర్తినేళి తలపోయగి బోని మహోత్సవమ్ముగా
నీ వొక రమ్యమూర్తి నయి నిల్చువు ముంగిట; నీపదవ్యయిక
పూవులు ధైరమ్ము దిగబోసి నిలుకుదు నేను లజ్జచేక.

చాలు నలించు మామ్ములునమ్ముగ తానక దివ్యమూర్తి నే
పీలుననో కనుగొని అపద్యమనోజ్ఞ సుఖానుభూతులక
తేలగ, నాయనగద భవనీయ దానతభాగ్యశేఖులక
వ్రాలు నవప్రభులు మునునప్పుచుమాక్పతి నర్చనారతిక!

దాహము లేదు, తాగ నంటాడు

వసరా: గిలకలు త. వారాయణాచార్యులు గారు (ఆంధ్రగోష్ఠాన సాహిత్య పరిషత్తు)

అనమోన ప్రమోదనంబున నమువ్వచ్చాంతి ముసల
 ప్రసవాని గొల్చి చాత నుడు మనుజువాతంబులై యున్న
 ద్వ సమూహంబుల బాదుయన్ నగిరికిల్ మూల మ్రొయింపుమన్
 దనకాంక్షలతోన బాలుకు మహానరాత్మలై నుంపెడిన్.

నింగులీతి నాతయు హారంగుల బాణముల గ్రహించి క్షే
 నం గలవారలం నునుమనన్ దనిమగ్నులం తేలి హస్తాది
 బంగుల సెంతయు బహుమం బూవులై కంపించుచున్న యు
 ర్విం గల బాంకావయిల నీతి నలువంగు జోద్యమయ్యడిన్.

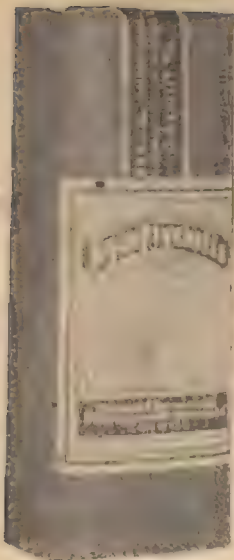
పోడిమిమూపె మన్మథుని బొల్పుగ వొక్కట గుర్రం గింకా కా
 నేవకు బోగలంకనుచు వేచిన కిన్న రుతే వృష్టి తే
 బాహులేపి శోరి యన బా నగు మాన శరణి గొందు తే
 వాహం నాచివన్ భువి సవార్యగతి జరియ్యుమి సింధుకున్.

బొందజాలు నెంపటి పద్యలకాయనవార ముదియున్
 బొందవార దుండ విభాసితి సూర పరీమళాగతో
 ద్వేల బిళింకబ్బంద పృథువేళిగాన వివాద లీలము
 లంబితిన్పక్షి నొప్పు నవిలంపముగా శిరిదొప్పనానకన్.

పద్యముల బంధిం నపార ముదంబున నేస్తు లిమ్మద్రా
 యోద్యములైన పద్యముల వాదలు బంధి నును పోనంగుగా
 పృథ్వములై వావి భింబించియు పద్యులేని నుండు పద
 ముద్యకాయముల బలిమిగా గొవి తిందు సూర్తిదంభకున్.

ప్రతిపురి శారవోత్సవ విభాసున తేలియంగు గాయకే
 ద్రవణి మనోజ్ఞగానవిదూరముతో, సున తేగపాన నం
 దిహిమహో గిశోరికి చుథానిభిర్య జయస్వయముతో
 నతిమిత శోభతో నుని మహా ప్రమదానపాతీల నొప్పెడిన్.

బెంగాలు కెమికల్స్ వారి

3 దివ్యోషధములు

అక్వివీకోటిస్
కాంక్

అశీర్వాదాన్ని మంచాగి
మొదలైన ఉదర సంబంధ
మైన వ్యాధులకు దివ్యోష
ధము. నిత్యము భోజనానం
తరం నేపించిన కలరా ర
సీయకుండు కాపాడగలదు.

వికోటిస్ చిల్లలు

అక్వివీకోటిస్ కాంక్ నకు బదులు
తయారైనది. ఒకచిల్ల నేపించినకంటేనే
బాధ నివారణమగును.

లిక్విడ్

ఎక్స్ ట్రాక్ ఆఫ్

కాల్ మెగ్

లివర్ సంబంధమైన వ్యా
ధులకు నూమివ్వగలదు. పె
ద్దలునూడే నేపించదగినది.

బెంగాల్ కెమికల్ వారిచే తయారైన ఔషధములనే కోరుదు.

మట్టుపురకం కొనకుదు.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్

ఫార్మక్యూటికల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్, కలకత్తా.

కొలది ప్రతులే గలవ్వు!!

మతివంచన
దీపిక.

20. 14.0 1940 1940 1940

చిరునామా:—ఆనందవోధిని ఆఫీసు, 6, హైదరాబాద్ స్ట్రీట్, విజి, మద్రాసు.

కర్మ కాల ర్న (విజ్ఞానము)

[illegible]

అక్షరము:—డాక్టర్ డి. యస్. జస్సేని, 137 కి కామ్రా, ఎలంట్ వాన్, బాంబే, పు. 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASANI, 137 Kika Street, Gulabvadi, Bombay, 4.

© 1984 by The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved. Printed in the United States of America. This book is printed on acid-free paper.

[దేవాల్ అలెగ్జాండరు ప్రభువు; సేవాదళము; చక్రవర్తియెదుట కాలాకు, చేతులకు సంకెటలు వేయబడిన భయంకరస్వరూపుడగు నొక క్రైస్తవ.]

అలెగ్జాండరు

హే! కొల్లగొనుటలో ననమాన ప్రజా
భక్తులు ఉని పేరు మోసుచున్న క్రైస్టి
యను దొంగలనాయకుడవు నీవేనా?

దొంగ

నేను క్రైస్టియను సేకస్థుడను, పీడుడను.

అలెగ్జాండరు

పీడుడవా!—దొంగవు, దోపిడిగాడువు, హంత
కుడవు! దేశమునకు నీడవు! నీ సాహసమునకు
సంపించితిని గాని, నీ నేరములు కనిపెట్టి తగిన
శిక్ష విధింపక తప్పదు.

దొంగ

నే నేను చేసినవి నాపై నేరము మోపెగవు?

అలెగ్జాండరు

నా యధికారమును పుచ్చి త్యక్తంబు లేదా? దేశ
శాంతికి భంగము కలుగ జేయలేదా? ప్రాంత
ములు తీయుటలోను, ఆస్తుల కొల్లగొనుట
లోను, నీజీవితము వినియోగింప లేదా?

దొంగ

అలెగ్జాండర్ ప్రభూ! నేను ఖైదీని. నీవు నెల
విచ్చినయంతములు నే నానీగించెదను. నీవు

విధించినట్లకు పాటించెను. నాని చూడ్చుకొనీర
మగు నా "గూత్మ" జుబుబు కానిది సుమా! నీవు
నాపై మోపుటకులకు ప్రత్యుత్తర మియ్య
వలసివచ్చిందో, నేను "స్వల్పగ్రతువ"గక జవా
బిత్తును.

అలెగ్జాండరు

ధారాళముగ మాటలాడుము. నాకృపకు
పాత్రులైతివే నీ, ఎవ్వరినిగాని, చేకూర్చివైతు
నని తలచకుము.

దొంగ

అల్లెనాచో ఎదురుప్రశ్న చే నీకు జవా బియ్య
వలసియున్నది. నీజీవిత మెట్లు గడచితివి?

అలెగ్జాండరు

పీడుడనై. "యశో దేవత" నమ్మగుము, ఆమె
యోగికు ప్రత్యుత్తర మియ్యగొను. ప్రత్యుత్తరము
లలో నీ క్రైస్తవమును—చక్రవర్తియలో క్రై
స్తవమును—దేశమును జూచుచు
టలో మహా యోధుడను.

దొంగ

పన్ను గురించి మాత్రము చెప్పకదా, యశో
దేవత? ఇంత సాహసమున జైలు, ఇట్టి ప్రత్య
ుత్తరములు నాయకుల క్రొంద నిరసన కప్పుడైన

నుండేనా? నిజముగ నుండేనా? — కాని
ప్రజలు చెప్పకొనుట నా కిష్టములేదు. నేను
పట్టనడుట అంత తేలికకని కాదని నీకు స్వాను
భవమున తేటతెల్లమగుదా!

అలెగ్జాండరు

అయినప్పటికిని, నీవు దొంగవు గాక మఱేమి?
నీ చుడవును, అయోగ్యుడవు నగు దొంగవు!

దొంగ

సరి, దేశములు జయించిన సైన్యాక్రమశాలి
యనవచ్చును? అంతములేని రాజ్యకాండచే,
న్యాయము, ధర్మము విడిచి, జనులచూచి, దేశ
ముల కొల్లగొని, ప్రశాంతి ధ్వంసము చేసి,
తామదేవతను విడియించుచు, నీవు కూడ
క్రూరరాక్షసుని వలె దేశము లన్నియు
గ్రామ్యులొలేదా? పంకమంది బుగముతో,
కొద్ది దేశములో నేను చేసినదని అనేకమే
పాదానో రాజ్యము లన్నిటిని సంక్షోభిం
చేయుటలో నీవు స్వహింపితివి. జనసామాన్యమును నేను నాశము చేసితివి; ప్రభువు
లను, రాజపుత్రులను నీవు నాశము గావించి
తివి. నేను కొలహవల్లెలను తిగుజెట్టితివి గాని,
నీవు శృంగరమును పట్టణములను, రాజ్యము
లను మట్టముచేసితివి. అట్టితిరి, నీకును నాకును
గలవ్యత్యాస మేమి? జన్మచే నీవు చక్రవర్తివి.
నేను సామాన్య మానవుడను. అందుచే నీవు
నాకంటె శక్తిమంతుడనగు దొంగ వైతివి.

అలెగ్జాండరు

నేను కొల్లగొనుటలో నేనప్రభుత్వాధికారిగా
ము జూపినో, తిరిగి దేశముచేయుటలో నా
తికు మిక్కుటముగ తొగ్రెము వెలిబుచ్చితివి.
కొన్ని రాజ్యములు సంక్రమించు చేరినప్పటికి,
నంతకంటె గొప్పగ మరికొన్ని స్థాపించితివి
వాటిజ్ఞముకళిలు మున్నగువానినిపోషించితివి.

దొంగ

నేను కూడ భవవంతులను దోచి, వీరును
ధారాళముగ పంచిపెట్టితివి. మిక్కిలి భయం
కరమును మానవజాతులను తరివీడు చేసి,
క్రమముగ విత్తులో నుంచితివి. శిష్టులను రక్షిం
చుట కభయహస్త మొగ్గితివి. నీవు చెప్పు
వేదాంతము నా కంతగ పథమగుట లేదు కాని,
మొత్తముమీద నీవును నేనుకూడ ప్రపంచ
మునకు చేసిన ద్రోహమునకు సరిహద్దు మెద్ద
యు లేదు.

అలెగ్జాండరు

ఇంతటి విధియించుము. (సేవకులతో) కూచి
బాధవిముక్తుని చేసి, యిటుపై సోయము గారి
విభుడు.

(దొంగ నిష్క్రమించును.)

(స్వ) ఆహా! మాయువుపురకు సాహసాలిక
యున్నదా!

(అందఱు నిష్క్రమించును.)

(చతుర్థి పంచిక తరువాయి)

నొగుతా నెత్తగు రెండుకీటకము స్థూన్పూజ యత్నించినకా;
నగరూ నిర్వృతు స్వాములు గొలుచు దుర్భాగ్యులు ప్రాప్తించినకా;
జగతి స్త్రీకు శవాశేదేవతకు సర్వభేయ ముకొనినకా,
సుగము నేమిట కోలుపోదు మిట నందు రామచంద్రద్రక్షభూ!

తన కే నవ్వులు చేయఁగావలయు నంతాత్పర్యమో తాను దా
నిని తేయవ్వలె వారి; కన్య లిక దేని తేయఁ దా నొచ్చు దా
నిని తేయఁ దగ దెస్సె నవ్వులకు—నింబట్టి సాగించు తే
నన మవ్వాఁడతఁడొను రెంటు సుఖ దేవా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

ఏ దెట్లుందును మ్రోలు నడ్డయె యట వీక్షించనొ న్వచ్చమా
నాదర్శిలున, నట్లు ద్రష్టలకుఁ బితృవంశ మెట్లుండు న
క్షే ద్భట్టలగు లోక మెల్లఁ; గనుకన్ సృష్టిక్షేత్రంబైన దో
పాదు ల్లావియె, కాపు దానివి, మహాత్మా రామచంద్రద్రక్షభూ!

కోరనా దిహసౌఖ్య మేది నిను భక్తుఁ; క్షణ రాధాగదా
పారప్రేమయు నిస్సృహశ్వ మెద వైవాళిగ వాసోజలా
హారదు ల్కలలు సేవ యనుచున్ భ్యావించెన్; బ్రాహ్మణ
జేరం బొనుట మాకుఁ గూడకు కృపాశ్రీ! రామచంద్రద్రక్షభూ!

శాశి రామయశీకఁ బోవును మనః స్వాభ్యుదయ; లోలబులకా
సారంబట్టలు చిత్త ముందునకన్ శ్వశృంగులను భ్యావించు, ని
జారం భక్తిశలలు నిచ్చుట కవశ్యం బందుచే బూర్ణ దే
హోగ్యులని పెద్ద లందుకు రమేశా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

స్వాపాహారజలములు స్మరణ బుష్టంబయ్యెను స్తవన
వ్యాపారములు శిక్ష మె చేసిన దేహంశంబు; లవ్వానిచే

నేపుం గాంధు మునియుగూనః; గనుక స్త్రీ: యూర్ధ్వ విర్విష్టాః
మూలంబునాడను భక్తసారము మహాత్మా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

సంతాపార్థమే పెక్కి కాని మనితేచ్ఛాశ్చక్తి సంభూతమా
సంతోషంబున కెట్లు గాదని శ్రుతు ల్కాత్మంబులు నైష్పతిక,
గాంతాభోగవరాయణత్వము నణంగం ద్రోక్తి గేస్తుండుతా
కాంతి ద్విధి గడింగ జూడనలె, నీశా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

వినుకొంటేకరణంబు, దేహంబుము, నిర్భయతపీత క్తి, హై
ర్యము, విత్తాధ్యత, మాత్మకల్పననమర్థత్వంబు, దేశంబు, స
ర్వము, శోలోపుటకుం గతంబురయ నార్జ్యస్తుత్యనద్రవ్యహృద
ర్యము లేకుంటుండు యందు: దోచు రఘువీరా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

క్రిమినందోహమువంటి నంతటి, కభుక్తి వీశమందెట్లు: శ్రే
తముల ట్లుండెమనారకిం గొద వొకింత స్థిమ: నద్రవ్యహృద
ర్యము తక్వాత గృహస్తులై కనిన శౌర్యస్థీతు తావారు మా
క్రిము కాన్పించు నిన్ను బొంట్లు మహితాత్మా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

వాసంబందునఁ బెద్దవారివడన, లైవవాహికాచారముల్,
గ్రాసంబందున లేమి నేమము, అనన్యోభావంబు, న్రంతుకై
యూసంకల్పంబున్రసంగములు, నిత్యాదు ల్మితెన్నో శమూ
భ్యాసోమద్రుతిబంధకంబు లను దేవా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

నీరాహర సుషుక్తి వాంఛల నెటు ల్నిర్జించలేదో నగుం
డారిత న్నవతాభిలాషయును దా కడ్డంగ లేడంట ని
స్సారాశత్యపుమాట కానియెడ, భీష్మప్రాయు లైనట్టి లో
కారాధ్యు ల్బువి నుంట సాధ్య మీపు కెట్లు? రామచంద్రద్రక్షభూ!

హిందూ: శేశపుఁ బ్రస్తుతస్థితికి నెన్నేఁ గారణా లున్న; వి
కందు న్నాల్పవివాహము ల్కడంగ మూలాభారము ల్బుద్ధివ
త్సందోహంబుల కంచు: శిష్పదురు పెద్ద లెక్కు; రామాట ని
స్సందేహం బని నాకుఁ దోచెను రమేశా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

తిను నాహారముఁ బట్టి యుండు మనము దేహంబు; శవ్యోదయంబు
బును స్వాగీసము చేసికొన్న నిశఠింబుల్యశ్యమై యుండు; గా
వున, నద్దానిని బ్రహ్మచర్య నియమంబు నిల్పుకో జూచువా
డు నిరోధించుక వర్తిం న్నవలయు నెట్లు రామచంద్రద్రక్షభూ!

శమనకషణి, చికాయు, నద్భుతమనీషాశక్తి, యారోగ్య తే
జము, ద్వస్పిష్టమై గహస్యవేత్తృతయు, నిచ్ఛాసత్వపుంబెంపు, న
త్యముగా నిన్ను నెఱుంగఁజాలు మహితత్వంబు, న్నదా బ్రహ్మచ
ర్యమునం గల్గు నమూల్య లాభములు దేవా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

విమలస్వాంతత నిన్నుఁ గొల్వనో, రుజాన్మధ్యవ్యకీవాత్తు తో
తను వారిం బరిచర్యుల దనుకనో, వైస్వక్థమా నాత్మదే
శము సేవింకనో, పెద్దలీ మానుకొని యిచ్ఛాపూర్వక బ్రహ్మచ
ర్యమునో నుండుదు కొందఱు త్తిములు దేవా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

త న్నట్లే సకలేతరోరుతర భూతవ్రాతముం జూచుకొం
డున్నం గట్టతమంపుం గృత్య మగుచో, నిం కన్యకీవాళియం
దు వైస్వక్థకన్యత్తిమై బాడము నా దుర్దేవప్రభావంబుతోఁ
దన్ను స్ఫక్తుఁడు చూచుకోవలయు నీతారామచంద్రద్రక్షభూ!

విషయం బున్న సమస్తసద్గణము లావిర్భూత మా; నద్ది భ
క్తున కానశ్యక మైనలక్షణము; తన్నూలంబుపై నిల్చు న
క్తిస యాధ్యాత్మికవృద్ధి యంతయును, ముక్తి గూర్పు సామగ్రియు; ;
ఘనసౌధంబు పునాదిపై న నిలుచుంగా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

ధనవిద్యాదుల పెంపుచే నరున కౌర్థస్యంబు రానున్నచోఁ
దనకంటె న్నవత్తరుం దలచి డిందంతీయ నౌ దాని; నిం
కను గవ్వంబులఁ గల్గుకుందు నవలంగా నేం బ్రపంచంబులోఁ
దనకంటెం బృథుకప్రకీవిఁ గని; నీతారామచంద్రద్రక్షభూ!

రానున్నట్టి విఘ్నంబు న్నరుఁడు నేరం దక్షి యావంగఁ దా;
గాన, న్నావిని ధరిచిత్తతఁ దితిత్త వైస్వచుకొం బాప్స; నే

చేచి నీవీరని నూలి వీరభక్తియై యుట్టెను తాం గొట్టు కో
కానీటం బడియున్నది, దేలి మను; నీళా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

శ్రమ మొనెక్కువ మొన దానివెనుకం బ్రాస్తొనుపొఖ్యంబు గా
టమి యకా నంతగ; నిన్నె నమ్ముకొనియుంటం గల్గుమోహంబుతో
నమకా మోదము లేని, నడ్డి యగుం గట్టం బండునే కాన, గ
ష్టములే భక్తులు కోరుకొందు రెపు డీళా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

ఎవడుం దాం ననచర్మచక్షువుతో, హృద్భావనాతీతమా,
రవికోటివ్యతి మించు కీర్తి గలదా, బ్రహ్మచ దేవార్చ్యమా
భవనీమాకృతి జూడలే దని కృప న్నావించి యడ్డన డి
ననతారంబుల నెత్తుమందు పరమేశా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

“నీపాపంబుల బట్టి నీగతులు నిర్ణీతంబు లా” నందు వే,
నోప న్నే నిలువగ నీయెనుట వ్యాయోద్యుత్తికా! నీ విం కే
పాపంబుం బవలీల మొలిత మొనర్చ న్దక్షిమా సత్కృపా
కూపారింబవు! నన్ను బ్రోవ భరమొక్కో? రామచంద్రద్రక్షభూ!

“నీకర్మా” బని కన్ను దుడ్చి చను, దంతే కాని, నీవే సదా
వాకు న్భావము గర్వము న్నడపి సర్వప్రాణులం ద్రిష్టు దీ
లోకంబందున; నిద్రి దూషణముగా లో నెంచి కోపింక క
య్యా! కే లోడ్చీ నమస్కరింతుం బరమాత్మా! రామచంద్రద్రక్షభూ!

వందనము సుందరాంగా!-వందన మచనర్గపొఖ్య వలదాము! ద్రక్షభూ!
వందనము దేవదేవా!-వందన మో జానకీశవా! శ్రీరామా!

వందన మానందాత్మక!-వందన మో చిత్స్వరూప! వందన మభవా!
వందనము భక్తకృష్ణక!-వందన మఖిలప్రపంచపాలక! రామా!

శ్రీరామా! శ్రీరామా!-శ్రీరామా! రామ! రామ! శ్రీరఘురామ !
శ్రీరామా! శ్రీరామా!-శ్రీరామా! రామ! రామ! సీతారామా!

నేను పుట్టిన వేళావిశేష మేమోగాని, నాకు చిన్నప్పటినుంచీ కలహమం తీమహానందం. చిన్నప్పుడు నాతోడివాళ్లతో ఏ విషయాన్ని గురించి అయినా ఊరికే వాదక్కు వుండేవాణ్ణి. తర్వాత తర్వాత విద్యార్థిదశలో 'డిటెంటు' స్కూలులో వాదన. ఒకప్పుడు 'జె' నన్నది నేను 'కా'దనాలె; వాళ్లు 'కా' దన్నది 'నే' 'నా' ననాలె—ఇది నాకు నహజస్వభావ మయ్యింది. తర్వాత మా ఆవిడతో కలహం. 'కలహ' మన్న పదాన్ని కెన్ని అర్థాలున్నా నా 'కలహ'నికి మాత్రం 'ప్రాయశ్చిత్తం' మనే అర్థం. నే నొకప్పుడొకరికి పోను. కాని మా ఆవిడతో 'కలహం' లేకుండా ఉండలేను. నాది "ప్రేమక దీపం"మని నాభావన. అందుచేత నా మనో గతి మేమిటంటే, ఏకో నకక్షుద్రకలహం అప్పు డప్పుడు లేకపోతే నాకు 'ప్రేమ'లోని గురు రుచికరంగా ఉండవలెను. అందుచేత కారణం లేనిదే—(ప్రణయశ్చిత్తం కారణమే లేకుం టుందా?)—మా ఆవిడను కుంహంబోకి దంపి వాణ్ణి. ఇది నాకు నహజస్వభావ మయ్యింది. ఏమి చేసినా ఆ స్వభావం మారకుండా నున్నది. క్రమేణ అది నాలో నక 'పెద్దబాధ్యంగా' పెరిగి

మించింది. అది నాలో జీర్ణించి ఉండి ఏవారిన రోజులకో, ఏడురోజులకో, ముఖ్యంగా నాకు సెలవు దినాల్లో, కలయెత్తేది. ఇది నాకొక పెట్టి—కాని ఎన్నో నెంబరు పెట్టో?

'ప్రేమ' అంటే కేమో నాకు తెలియదు. కాని నా భార్యను నేను ప్రేమిస్తున్నానని మాత్రం నాకు తెలుసుకు. ఎట్లా? 'ప్రేమ' తిత్త్వి మెటువంటిది? ఏమో! నాకు తెలిసిన 'ప్రేమ' తిత్త్వి ఏదీ! వాప్రేమక తిత్త్వి నాది! ఒకప్పుడు అభిప్రాయంలో నే నేకీభవిస్తానోలేదో, నాతో నొకప్పుడు ఏకీభవిస్తానో లేదో, నా కననరం లేదు. నా తిత్త్వి నాది. స్వయంగా చెబుతాను:

ప్రేమ యెల్లప్పుడూ జగ్రతావస్థలో నుండాలె. దీనిదవాభివ్యక్తి కావాలె. విమృశం కూడా వుండాలె. అందులో కేవలమైన మిత్ర మమూ నుడసూడదు—అని.

కాని జగ్రతావస్థలో నున్నదో లేదో యెల్లు తెలుసుకోవచ్చును? నిష్కారణ కల హాలవల్లు! నిర్వాధానమైన కలహాలవల్లు! అందులోనూ మితి ఉంది; అనంద ముంది. ఒక్క-పేదాహరిణి మిస్తాను. మనము నవ్వుగా

స్నానం చేయడానికి చెరువుకు పోతాము. చెరువులో నీళ్లు నిశ్శబ్దంగా ఉంటుందామో, ఇంకా దానివల్లనే ఒక నది ప్రవహిస్తూ వున్నది. పైనుండి కెరబాలుతో భయంకరంగా గర్జిస్తూ ప్రవాహం వస్తూవుంది. ఈ రెండింటి చూడండి. అప్పుడు నిశ్చయించుకోండి. చెరువులో స్నానం చేస్తామా, నదిలో స్నానం చేస్తామా? ఎందులో స్నానంచేయడాని కా నందంగా వుంటుందో— ఉత్సాహంగా ఉంటుందో—

ఇంకొకటి— సర్కసులో పెద్ద పులులతోనూ సింహాలతోనూ ఆటలాడించే వాళ్ళని చూడండి. పడుక్కున్న సింహాలతో ఆడ తారా? లేవుతారు. వాటికి పొరుసు, కోపం పుట్టించేలాగ పాడుస్తారు. అవి నోరు తెరచి కొని వాళ్ళ మీద దూకవస్తవి. అప్పుడు వాటి చేత అవి చేయవలసిన పనులు చేయిస్తారు.

మరొక్కటి— పాములవాడు పాముల బట్ట తెగుస్తాడు. అందులో పాము పడుక్కుని పూటుంది. దాన్ని ఆడించడం మెట్టా? దాన్ని బుల్లుతోనో, పేడ్తోనో పాడుస్తాడు. దానికి నోవు తగిలి 'భస్' అంటూ వాణ్ణి పొడవ నస్తుంది. అప్పుడు దాన్ని ఆడిస్తాడు.

ఈ ప్రదాహరణలు చాలు! ఇంక ఆలోచించండి— ప్రేమ సమంగా క్రమంగా సాగి పోతూవుంటే అందులో అందం, చందం, సారస్యం లేదు. ఆనందం లేదు. అది మాటికి మాటికీ 'బుస్ బుస్' అంటూ

వుండాలి. ఎదురు తిరుగుతూ వుండాలి. ఉద్దేశం కలుగుతూ వుండాలి. అంతతో నది చల్లా చూపుండాలి. ఇది నా ప్రేమ తత్త్వం! చిత్తం.

కాబట్టి వారంలోజల కొక్కసారి అయినా నేను కలహం లేకుండా వుండలేను. నాకు తగ్గదే మా ఆవిడ. ముక్కుమీదనే పూటుంది కోపం! నీదేలేనే ముక్కుమీద పూటుంది! అంతే! నాకు కలహానికి కారణం ముఖంగా పోలికేదే.

ఇంక యింట్లోతో సహా పోషాతం చాలించి మొన్న మొన్న జరిగిన ఒక విషయం చెబుతాను.

దనరా సమీపిస్తూన్నది. రేపు, ఎల్లుండి కూడా పలువులు. ఇంట్లోనే వుంటాను. కాబట్టి కలహం వుండక తప్పదు. కానీ, కారణ ముందే గదా! ఆలోచిస్తూన్నాను. ఒక్కడిన మంతా ఆలోచించాను. అనేక కారణాలు పొడగట్టినాయి. కానీ ఒక్కటైనా నచ్చలేదు. ఎంతేత నంటారేమో! మాయిద్దరి మధ్య కలహం మూడోవారికి తెలియకూడదు. మూడోవారి మెగుట మొహం చిట్టింపులు, మా రొమ్మలు, బులులు ఉండకూడదు. ఎంతైనా లోలోపానే కుళ్ళాలె—బయటికి మొహం మీద ఆనందం, ఉత్సాహం, సంతృప్తి, ఉల్లాసం, ముఖమయిచ్చు లెన్నో అన్నీ కనబడుతూ వుండాలి. అట్లా పోవాలే కాదు! తం చేతే వాణ్ణి! ఇప్పుడు చాలాకాలానికి, మా పిల్లల్ని కూడా (అనగా—మా అక్కయ్య), ఆమెనుగూ, ఆ పిల్లలకొమకూమాయింటికివచ్చి వున్నాను. పండికో నమని తీసుకొచ్చాము.

వాళ్ల మొదట మాకు కూడా మెట్లా? కాబట్టి యీమారు కూడా, ముఖ్యంగా మనోమనస్సుగా వుండి పోవాలే! ఆలోచిస్తూన్నాను. తప్పులు పెనకుతున్నాను. పెదకేవాళ్లకు తప్పలే కనబడక పోతాయా? ఎంతటి తుదకారణమైనా చాలు ననుకున్నాను.

ఆనాడు ఎప్పటిలాగా కోర్కెకు వెళ్తున్నాను. నా కెదురుగా పోస్తుబంట్రోతు వచ్చాను. నాకు కళ్ళిరాలున్నాయా అని అడి

గినాను. అందుమీదట వాడు ఒక చిన్న పార్సలు (ఇచ్చాను చేసింది) చూపాడు. దానిమీద మా అవిడపైవిలాసం ఉంది. ఆపార్సలు అవిడ అన్న గారు పంపారు. అందులో నేమున్నదో

నాకు తెలుసుకు. ఇంట్లో మమ్మని బాటో సుఖో చెప్పి నాతోన వేను వచ్చాను. కాని, నాలో నొకవిడమైన వికారం కూడా పోయింది. ఆపార్సలు నా పేరిటికి రాక నా భార్యపేరిటికి వచ్చింది. అదే నాకు కలిగిన వికారానికి కారణం! అయినా, అవిడమట్టాలు, అన్నవమ్మలు మొదలైనవారు అవిడపేరిటికే బాలుల వ్రాస్తూండేవారు సాధారణంగాను. నా పేరిటి కెప్పుడో వకప్పుడు వ్రాసేవారు. బాలులు వ్రాయడమంటేనూ, వచ్చిన బాలులకు బాలులు వ్రాయడమంటేనూ నాకు మహాచెడ్డ బద్ధకం! అందువల్ల మావాళ్లకుకూడా అవిడే బాలులు వ్రాస్తూవుండేది. ఇట్లున్నప్పటికీ ఆపార్సలు నా పేరిటికి రాలేదే అన్న కోరిక— కించికోరిక—నాకు కలిగింది! ఈ కోరిక తోటి—ఈ ఆందోళనతోటి కోర్కెలో నే నేమేమి చేశానో నాకు జ్ఞానంలేదు. కాని, తప్పులను సరిచేయలేదు మమంజీ! మంమూలు నేళ కిటికి వచ్చాను. వస్తూవస్తూ తోవలో నేను పార్సలుపొగితి అవిడను అదగ కూడదని మనసులో నిశ్చయించేసుకున్నాను. ఇంతమాత్రం నిజం.

ఇంటికొచ్చాను. మామూలుగా కారంగా కాళ్ళి, చేతులూ, మోహం పన్నీతో కడుక్కుని, శలహారంచేసి, 'టీ' తాగి, తిమ్మ పాకుల 'బీజీ' నములుతూ, 'రిజిస్ట్ర' కాలిస్తూ, మొనమొన్న వచ్చిన 'భారతి' చదవుకుంటూ వాలుడుకున్నీమీద వాలి వున్నాను. మాబావతో ముచ్చట లాడుతున్నాను. మా

మేనల్లుడు—అనంతం—‘భారతి’ లోని బా
మ్మలు చూపునట్లు మామూ—మామూ—అని
నాచేతిలోని పుస్తకం లంకొ—నడచికి తులూ
లుచుచున్నాడు. ఈ విధంగా సాయంత్రం
గడచింది. రాత్రి యభ్యాసకారంగా భోజనం
లుచునాము. ఆ రాత్రి అంతా మామూలుగానే
గడచిపోయింది. విశేషా లేమీ లేవు. నేను
పార్సలు సంగతి ఆవిడను అడగనూ లేదు,
ఆపె తనంతట నాతో నేమీ చెప్పనూ లేదు.

వాళ్ళ అన్నయ్య ఆవిడకు ‘దయా కానుక’
అని పంపాడు. అది నాకంట బడ్డది. నేనూ—
ఆవిడ నిన్నటినుంచి నాతో చెప్పనికారణం
లేన—మూర్తిమూలకుండా ఉండిపోయినాను.
నాళ్ళప్పటి కళ్ళి పోయాలెనని మా ఆవిడ
కుగింది. కన్నులు నాకు చూపాలె నని ఉద్దేశం
తో కాబోలు—నేళ్ళతో, తన ముగ్ధమీక యే
మోకన్నట్లు, ముందుకో పోయింది. ఆవిడ
లో, ఆకర్షణలతో చేతిలోని ‘కాఫీ కూచ’

తెల్లవారింది. మా ఆవిడ
యెవ్వరూ నిద్రలేచిందో నాకు
తెలియదు. ఆరు గంటలు కొట్టే
టప్పటికి నన్ను నిద్రలేపింది.
ఇట్టో నందడిగా వుంది. తలం
టుతాను లెమ్మన్నది. నన్ను.
అట్లాగే నని నేను ప్రాతఃకాల
కృత్యాలు తీర్చుకుని తలంటి
పోసుకున్నాను. చావడిలో
మాబావకూ నాకూ రెండు
పీటలు వేశారు. ఇద్దరూ చేరి
వకపీటమీద కూర్చున్నాము.

ముందుగా తల్లెల్లు తెచ్చిపెట్టారు. మేమిద్దరమూ
గలాచారం చేశాము. అంత మా ఆవిడ నాట
కరంగం మీద కథానాయికలాగ సింగారించు
కుని సొక్కుతూ సోలుతూ కులుకుతూ
నచ్చింది. ఆవచ్చిరావడం తోట నాకంట
ముట్టమునట బడ్డది ఆవిడ చెవులు నున్న
రవ్వల ‘కమ్మలు’. అదే నిన్నటితోజూట పా
ట్రాప్రతి తెచ్చియిచ్చిన పార్సల్లో వచ్చింది.

బారి నా ‘కథామీక’ వడి క్రింద పెడిపోయింది.
నాకు నచ్చు నచ్చింది. మా ఆవిడకు సిగ్గుచిన్నది.
ముహూ యెల్లెట్లో అయిపోయింది. మూసీగనలే
మీరుగ లోనికి పారిపోయింది. అర్థగంటపేపు
నేము ‘కాఫీ’ కోసం కనిపెట్టుకోవలసి వచ్చింది.
మాబావ “పారబాటున చేయి బారింది” అన్నా
డు. నిజమైన కారణం నాకూ తెలుసు—ఆవి
డకూ తెలుసు. కాని, మే మిద్దరమూ—ఇద్దర

మొక్కపో?— నేనుమాత్రమే— మా ఆవిడ లోనిది పారిపోయిందా?— ఏమీ మాట్లాడలేదు. ఎంతెంతోగాని, నా కప్పుడు కోపమే మూర్తిమూరాలేదు. మరొక్కప్పుడు కీలాజరిగి పున్నట్లయితే యెట్లుండేదో. ఇప్పుడుమాత్రమిది పారిపోయిందా? కాదు, కమ్మగ్రాభానమని నేనుకున్నాను. కప్పుకున్నాను. ఉరుకున్నాను!

ఆశ్చర్యంతో నేను పేదరుచదువుటలోను, ముక్కును చూడడంలోనూ కాంక్ష గడిపినాను. మధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ. ఈలోపు ఆవిడ నామొదటికి నాలుగైదు సార్లు వచ్చింది. కాని, నేనట్టి లత్యపెట్టలేదు. ఆవిడ యేదో పనుల సందట్లో పుండిపోయింది.

పన్నెండు గంటలు కొట్టారు. బావా, నేనూ, మాయిద్దెరిమియ్యి మా అంజలి భోజనానికి పీటలమీద కూర్చున్నాము.

లోకాభిరామాయగంత్తోటి భోజనమేమో న్నాము. మధ్యమధ్య మా అంజలిని నవ్విస్తూ, నాకీ ముద్దుమాటలకు మేము నవ్వునూ ఉన్నాము. మా ఆవిడ వడ్డిన చేస్తున్నది. అక్కయ్య పాంపూరీలు చేస్తూన్నది. మా ఆవిడ నేమిచూచి వెరమాన్నం గిన్నె తీసుకుని మా బావకు వడ్డించింది. అనంతానికి వడ్డించింది. నా కంఠం దగ్గరికి వచ్చింది. అంతలో నేను యిదో— పన్నెట్టాడీ తిల పకమాదిరిగా విసిరింది. ఆ విసుగుడువల్ల చేతిలోని గిన్నె జారింది— చా కంచంలో జోర్లావడ్డిది! మా ఆవిడ నామొహం కేసి చూసింది. నే నావిడ

మొహం కేసి చూశాను! బావా, అనంతం అట్టే చూస్తూన్నాను! ఏమి చేయను? ఒక్కవైపున నాకు నవ్వు వస్తూ వున్నది. ఒక్కవైపున కోపం! ఏమి అడవి లెక్కనా చోచిందా? కాదు! ఎట్లాగైతే నీమీ? “ఈ నేళమొట్టో” నా నా కలిగిందేదా? ప్రాద్దాన ‘కాఫీకూబా, ఇప్పుడు వెరమాన్నం గిన్నె! అన్నీ నేనే తాగాలనిది ఉంది. ఒక్కసారిగా పెద్ద గిన్నె గిన్నె నామొహం పెట్టరాదా? ఈ గిన్నె గిన్నె నానంచోలో జోర్లావేయక పోతే? ఈ కేళి వాలక మేమీ బాగుండలేదు! కారణ మేమి చెప్పుమా!” అని మూర్తి మన్నాను. “మామో, మామోనా, అత్తియ్యో వెరమాన్నం మాతా పీకే పోచేదని. నాకు తిండివూ, ప్రాద్దాన చేయనేలేదు. నేను నీదీవ్య చేయకొనా? అత్తియ్యక చేయకొట్టింది!” అన్నాను. “నాకు అందరినూ నవ్వాము. ఆవిడ మొహం మాటుచేసుకుని వెళ్లిపోయింది! ఆశ్చర్యం మా అక్క స్వీ వడ్డియ్యు చా కేళిచేసింది. మా ఆవిడ మా యెడటికి రానేలేదు.

ఈపూట భోజనం కొంచెం బరువుగా పుండినంతట, రోజుకిన్నా నేళ కొంచెం మీరినంతట తానూ, భోక్తాచూసు తిన్నకోవలె నని నేను నాగిడుబోకీ, మా బావ తినిగిడుబోకీ వెళ్లిపోయాము. నాకు ఒగిటి పుస్తకం వాటు లేదు. అయినా కాస్తనే పూరక పడుకుందా మనిపించింది. అనంతం కిక్కిలో తాంబూలపు ‘చీకెలు’ తిచ్చియిచ్చాను. తాంబూల

కన్యకాచేత్రా 'పిమ్మ' పకటి వెలిగించి నా ముందరినాడ పడుకున్నాను. కొంచెం నే పిమ్మటప్పటికి ప్లెట్టింగ్ కాసి నాకు నిద్ర వచ్చింది. సుమాకు గొట రెండుగంటలు నేపు నిద్ర పోయి పుంటానేమో! కళ్లు తెరిచేటప్పటికి మూడవ గదిలో పల్లమిది నిలుపుటద్దము వైపుకు పిరికి కుక్కతో కూచొని అద్దంలో తిన్ను చూచుకుంటున్నది. జడగిడాలంతా తిన్నావైచి. కొద్దాటిచీర — 'కీర' 'కలర' (చీరకరం) చీర కట్టకుంది. తగులూరు అయి ప్లెట్టింగ్ దివిక తోడిసింది! ఇట్టా ప్లెట్టింగ్ లో పున్న పిమ్మలు నాలుగూ తగిలించు కుంది. చెప్పుకు తగిలించుకున్న కొత్తకమ్మలు తీసింది. చూచింది. 'సాలివ్ తడర్' తోటి ముడి చింది. చేతిరుమాలాతో చెవులు తుడుచు కూడు. పిమ్మలు చీర తీసింది. చెప్పుకు ముట్టి పోయింది. నే కుక్క పిరికిచూచింది! నేనా తిరిగూ పిమ్మ చూస్తూనే వున్నాను. వెకక్కి

తిరిగి చూచేటప్పటికి కళ్లు మూచుకున్నాను! నేను చూడాలె ననుకుందో సోమో! నేను చూడలే దనుకుంది!

మెల్లగ లేచింది. నన్ను సమీపించింది. పిమ్మ తట్టుతూ "ఈనాట 'సీ' అక్కడకు కాబోలు? నాలుగున్నర నేళారు" అన్నది. చే నులిక్కిపడి నేచాను ఆవిషను మంచి నవ్వాను. ఆవిష పైకి ఉపచార మ్రాతావికే ముందస్మితం చేసింది. "ఏది 'సీ'?" అన్నాను. "తెచ్చియివ్వాలి" అని నేనూ చూపుతో విలి చింది. నేను "దే" అన్నాను సస్పెన్షన్ తే.

ఆవిష వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయింది. ఆ నెకలో అప్పుడు ఆశాభంగమూ, అసంకృప్తి, అనెండ్మెన్టీ వాకు కనబడ్డవి! ఆవిష వెళ్లిపోయిన తర్వాత "ప్యూటీక్లెవ్" యింకా నాతో చెప్ప దు కదా!" అని అనుకున్నాను.

అంతలో ఆవిష ఒక ప్లెట్లో రెండు మూడు పాలపూరీలు, రెండు ఆమవడలు పట్టుకొనివచ్చి నా ముందు పెట్టింది. నేను "బావ కలహారం చేశాడా?" అన్నాను.

"అ. చేశారూ. జమ్మి పాకకు, పాప్లకు పిల్లారు."

"అః! నేను లేనిదేనన్ను నిద్ర లేకపోయినావా?"

"నాకు తోచలేదు. ఎప్పుడూ లేని అలవాటు ఈ పూల అప్రమోదని నాతో

నేనకూ చెప్పలేదు. అయినా విద్రాధలేఖదానుని
రెండుమూడుసార్లు వచ్చాను; గాని, లేకపోయి
మనస్కరించలేదు."

"ఎంతే?"

"ఏమో—ఏం కోపం వస్తుందో. చాలా
సమయం దరిలో ఉన్నానుకదా. ఎటుంగా నీ
నష్టం వచ్చావని—"

"ఎవని?—కేనా?"

"అలా."

"ఏం తొందరపనిలో ఉన్నాను?"

"కుంభకర్ణుడికి బాబు—"

నాకు నవ్వు వచ్చింది. ఇంతవరకూ ఆవిడ
మాట్లాడుతూనే ఉన్నది; కాని, ముహూ
మీద సహజంగా పుండవలసిన కళాకాంక్షలు
లేవు. ఏమో, చెప్పలేను గాని, ముక్కుకనో
యేమో లోపం కనబడుతూన్నది.

"కుంభకర్ణుడికి బాబు—" అని యేమో
ఆమె అంటూన్నప్పుడు నాకు నవ్వు వచ్చింది.
ఆవిడకూ నవ్వు వచ్చింది. నేను మంచమీద
నుంచి చివాలున లేచాను. అంతలో మా
అంతం గదిలోకి వెళుకున వచ్చి, "మామ
య్యా, నన్ను పాశ్వర్యకు పంపకెళ్ళరా?
నాన్న నాతో చెప్పకుండానే వెళ్ళిపోయాడు."
అని మారాము చెబుతాగాడు. నేను వాణ్ణి
కుని, "పోదాంతే. కాస్త 'జీ'తాగి మరీపోదా"
మన్నాను. నేనూ వాడు కలిసి భలాపాడిం
వ్వకొ భాళీ చేసి, 'జీ'తాగి, క్రైస్తవు (ఖద్దరు)

నేనుకుని, దేవుడిపాశ్వర్య చూడ వెళ్ళిపోయి
నాము.

మే మురికి వచ్చేటప్పటికి పాబు వెలి
గించారు. అంతం గిలకలు, 'టమా టమా
బుడి' కొనుక్కునివచ్చి వాడీతల్లికి, అల్లికూ
చూపుతూ పెద్దగోల చేస్తున్నాడు. మాబాన
చాలాపొట్టం పట్టుకుని యింటికి వచ్చాడు. కాస్త
నేపు మేము పాశ్వర్యంపంపగూర్చి మాట్లా
డు కున్నాము. అంతలో భోజనానికి వెళుకు
వచ్చింది.

ఈపూట వంట పనులు, వడ్డనా మా
అక్కయ్యే. మా ఆవిడ నేను, మంచినీళ్లు,
పెరుగు మొదలైన చిల్లిరికదాఖాలు వడ్డింగ
జానికి నేటిగిన్నె పట్టుకుని మాయవటి నిలిచి
వుంది. నే నప్పివట్టుకు మూ ఆవిడవైపు
చూస్తున్నాను. ఆమె ఆవిడ చూపులు నే
వైపుకు తిరిగేవి.

నేను ప్రాద్దాటినుంచీ చేస్తున్న 'టక్కరి'
నింపిస్తూ మా ఆవిడకు కప్పుకలిగివుంటుందా?
నేను కమ్మలు చూచి చూడనట్లు ఉన్నాను!
ఆవిడ నాకు చూసినూలేదు. అవి వచ్చినట్లు
నాతో చెప్పనూలేదు. నేనై "యి చెక్కడిది?
ఎవ్వడు వచ్చింది? బాగుంది." అని అడగాలె
నని ఆవిడకిదేకే! నేనా, "ఈ కమ్మలు చూ
శామా? మా అన్నయ్య పంపాడు. నన్ను
టపాలో వచ్చింది. బాగుందా?" అని ఆవిడ
అడగాలెనని అనుకుంటున్నాను. నే నడగను.
ఆవిడ చెప్పదు! కానీ, యెప్పుడు చెప్పతుందో—

అని ఈవిధంగా ముప్పది ఎనిమిట్లకు వాళ్ళ మట్టానికిపోయినాము. ఇంకా ఆవిడ ముప్పయ్యే నొప్పిస్తా మనుకున్నాను. కారణం తెలియదీ కనబడలేదు. చూస్తున్నాను.

మా అక్కయ్య మా రన్నం వడ్డించ వచ్చింది. మా ఆవిడ ముప్ప గిన్నె చెప్పేట్లు కుని నిలబడింది. అక్కయ్య అన్నం నా కం చులో వడ్డిస్తున్నది. అంతలో నేను “అక్క

అన్నం నేను “అక్క! కృతకృత్యుణ్ణయినాను” అని అనుకున్నాను. కలవా ముప్పది పెద్దమా కయిదని నాలో నాకు తెలిసి రాసాగింది. అంతలో మేము భోజనందగ్గరనుంచి లేచి, కాస్త సే సామాటా ఈమాటా చెప్పకుంటూ ఎవళ్ళ గదికి వాళ్ళము వెళ్లిపోయినాము.

బల్లమీద తమలసాకుల ‘బీడి’ లేదు. వచ్చి యిస్తుందేమో అనుకున్నాను. ఎద

గంటలుకొట్టినప్పటికిని ఆవిడ రా లేదు. ఒకటిరెండుసార్లు పిలుస్తూ మనుకున్నాను. కాని, బెట్టునరి నన్ను పిలవ వివ్వలేదు. మంమీద నరుండి ‘సిజర్స్’ కాలు స్తున్నాను.

ఎదకొందున్నార అయింది. నాగదెలుపు తెరిచుకుని మా ఆవిడ లోనికి వచ్చింది.

య్య, అట్టికా ముప్పది చేయించాడే? క్రొత్త దా? ఎంతయిందీ? కేంపులు బాగున్నాయి సుమా! చాలా బాగా ప్రకాశిస్తున్నాయి!” అంటూ మా ఆవిడ ముహూ కేటి కుచ్చిగా నోరేమోపుతో చూచాను. మా ఆవిడకు ఈ బాణం చాలా చురుకుగా తగిలినట్లయింది కాబోలు! తల వాల్చింది! మా అక్కయ్య నాక్రొత్తకు జబాబుగా “నేను క్రొత్తలే— మాటాల్లో చేయించాము. ఎడమరాచామ అయింది. కాస్త బాగున్నాయి” అన్నది. మా ఆవిడ మరిచుకుపోయిపో నాకేరీమోచింది.

నేను కల్లెట్ల మూసుకుని నిద్ర పడిచాను. మంమీదగ్గకు వచ్చింది. నిలిచింది. లేపు రామావద్దా అని ఆలోచించుకుంది కాబోలు! నిలిచి నిలిచి “నిద్రా?” అన్నది.

నేను మారుపలుకలేదు.

“నిజమైన నిద్ర అయితే పలుకుతారు. దొంగ నిద్రకు పలకరు” అన్నది.

ఈదెమత్తా—రానికి నవ్వు రాకుండా ఉం టుందా? చెప్పండి? ఇటుముహూ అయినాను. అంతమాత్రానికే సంతోషమా? నానవ్వుకని పెట్టింది.

“ఈ కోహ్లా మనుష్యులకు కండ్లులే కూడా కనబడకపోవడం ఆశ్చర్యమే!” అన్నది.

ఇది నన్ను గురించిన ‘సూర్యప్రకాశం! ఇతే మొదలు ‘అంతఃపురోపన్యాసానికి.

“పంచగవ్యాల తాంబూలం యివ్వడానికి మరచిపోలే ఆశ్చర్యం ఏమో?” అన్నాను నేను.

“ననుసందట్లో పురిగిపోయినానేమో— అదిగిలే చెప్పా?” అని అన్నది. తాంబూలంపు ‘నీటి నాచేత ఇచ్చింది. నమలూనూ నేను ‘పిజ్జు’ వెలిగించాను. పానీ బయటి కూడా నేనూ, “మనుష్యులకు కనబడకపోయిన కండ్లు గుడ్డికండ్లు! నిజమే. నేను కాదనను. కాని, మూలోజుగ దేవో ప్రార్థించానే కాదే గాను! పంచగవ్యాల సంతోషం, సంబరం పనికి రాదు కాబోలు! కొంచెం ఆనేళం పుట్టి పట్టింది! ఏచోనో ప్రార్థించుండి ఆలోచిస్తున్నాను. కారణం కనబడలేదు!”— అంటున్నాను.

“ఎవరకు కనబడుతుంది? చూడలేదను కొబ్బరిమీ కనబడదు. బకల్లమల్లీ చీరల్లో ఎర్రరాళ్లంటే అవి స్పష్టంగా బాగా కనబడ గవి—”

“ఎవరి మల్లీ? ఎవరికి కనబడగలిగి?” అని ఆశ్చర్యంతో అన్నాను.

“ఎవరికైనా! ఇప్పుడాని నస్తువు పూర్వ కాంతిలోగ మరస్తున్నా కనబడను. ఇప్పు చీకట్లోఅయినా కనబడుతుంది.”

“ఈపూటయీవిధంగా సాగించావేమీ? మాటలకు నాకు అర్థం పోవడం లేదు.”

“ఆలోచించుకుంటే బోధకమవుతుంది. బోధకం కూడా లేదంటే నాచెప్పా? ఎవరి మల్లీ ఎర్రరాళ్ల ‘టికా’—”

“దేంమందు-ఎవరి మల్లీ చెప్పా? అది—మీ అక్కయ్య మల్లీ చూచాను— అది మల్లీచూచి కేమిపట్టించి? బాగున్నది తాంబూలం గానూ—”

“అది కూబట్టలే, కాని—”

“అదే ఇంకేమి కనబడాలె? ఇంకా నేను చేసేమిదూ అక్కయ్య! నువ్వేమీ కనబడినట్లు లేదే? కొత్త దింకా యేమి—?”

“కొత్తది కనబడ్డది కాబట్టా? మీ కి నేనో నేమీ కొత్తది కనబడలే తేమో! నిజం చెప్పండి!”

“నిజంగా, నాకు కొత్తగా యేమీ కనబడలేదు. కాని, కాకిమూలా చేయి కాకినడం, పరిమూలం పుగిచ్చ నా కంచంలో పడడం— ఇతేనా కొత్త? అనే అనుభవే బాగానే కనబడ్డవి.” అంటూ నేను నవ్వాను.

“చాణ్ణిండి పరిరూపం! ప్రార్థించుండి మరస్తున్నాను—మనుష్యులకు కనబడమింగా లేదా అది! ఊహించి, అన్వేషణ క్రమిస్తూ పున్న భావ్యాని మల్లీ నేమూత్రం నూనడం నున్నా కనబడక మానదు.”

“కాబట్టి? నీ వనే దేమిటి?”

“ఏముందీ? నాకేసి చూస్తారేమో నని ప్రాప్తమయినచో చూస్తున్నాను. కనుక్కుకొని రో లేవో అని మొంతో మొంతో చూచో కనిపెట్టుకున్నాను. కాని యేమి లాభం? నానంటి మీద యీనాకు విశేష మేమునో తెలుసు కోలేకపోయారు కాదా?”

“ఏనీ? ఏముందీ!” అని అంటూ నేను మారాణిగారి చేతులు చూచాను. మిల్లో చూచాను—

“అక్కడే మున్నాయి? చెవులు చూస్తే తెలుస్తుంది.” అని అన్న దామె.

మొహం పైకెత్తి చుబుకం పట్టుకొని

అవిడను చూశాను. “అరేరే! ఏమిది? ఈ కమ్మ లెక్కడివి? ఎప్పుడు చేయించావు? ఎంతవెంటి? ఛా! చాలా బాగుంది సుమీ! ఆ-ఔను. ఇప్పుడు ఇచ్చికి వస్తున్నది నా

పువ్వురాగాలా, వజ్రాల యివి? పువ్వురా గాల కిందమీర పుంటుందా? వజ్రాలే కాబోలు. ఇది నీమొహాని కింకో చక్కదన ముస్తున్నది సుమా! ఆ-నాకు చెప్పనేమి! ఎప్పుడు చేయించావు చెప్పరా?” అని అన్నాను మహదా నందంతో.

“ఆ-ఇప్పుడు చెబితే కనబడుతూ కాబోలు, కేను. మీకు నామీద మొంత ప్రేమ వుండేది యిందులోనే కనబడుతుంది.”

“ప్రేమకూ నీవీ సంబంధ మేముందీ? నీ చెవులకు కమ్మలు తగిలించుకున్న సంగతి నా కేలాగ తెలియాలె? పోనీ! ఈ పూట్ల కొత్తగా వున్నదా? ఎప్పుడైనా చెవులు ఖాళీగా వుందా! కమ్మ లెక్కడు నున్నవే.”

“కాని, యెప్పుడూ నున్న కమ్మ లేవి? ఇదేనా? అది తెలియవద్దా?”

“ఇవో-ఇంకేవో! పోనీ చెప్పకూడదు?”

“ఏమని చెప్పవలె? నేను కాంగా ‘కొత్తరవ్వల కమ్మలు వేసుకున్నాను. చూడండి! బాగుందా? నే నిచ్చి చెట్టు వున్నాను?’ అని నే నడగాలనా? కాక ‘ఓహో! కొత్తగా వుండే! ఏనీ? ఈ కమ్మ లెక్కడివి? బాగు న్నది.’ అని యెవరైన అడగాలనా?”

“ఔను-సుమా! ఏనీ అంతజ్ఞాన మెక్కడ దిది మనవాళ్లకు? ఇది పాతదేనా, కొత్తదా అని గ్రహించే శక్తి మాకే వున్నట్లయితే—

కొక్కొక్కటిగా! ఇందుకేకాబోలు—నాకు ప్రాధాన్యత కాఫీ లేకపోయింది! కూడా పగిలిపోయింది! నా కంచంలో పరమాన్నపు గిన్నె బోల్తా పడ్డది. ఆ—బోను. అన్నట్లు మరిచా. నేను మధ్యాహ్నం పండుక్కుని నిద్రపోతూన్నప్పుడు చెవులకమ్ములు చేతికి వచ్చినవి. మరల చక్క పడం చూచుకోవడం ముంది. అక్కడనుంచి, నేను చూచానో లేదో అని నావైపుకు చూచి, నేను చూడక పోవడంచేత నిరాశతో మొహం చిల్లించుకుని మళ్ళీ చెవులలో కక్కిరించుకున్నావు. బోను - ఇవన్నీ నాకు తెలిసీ కూడా—”

“అప్పుడు నిద్రపోతున్నారు కదా? మరి—”

“బోను. నిద్రలే పోతున్నాను. పోతూనే చూశాను. అన్నీ నాకు తెలుసు.”

“వేపం.”

“దొంగవేపం! సొమ్ము తగిలించుకుని మగడు కనుక్కుంటాడో లేదో అని వేపం. కనుక్కో లేదే చూపుదామని కూడా వేపం వేపం!”

“చాల్లండి!”

“చాలిస్తా. అన్ని వేపాలూ చెప్పి—”

“పోనిద్దురూ ఇప్పుడు దొంగకు? నిజంగానే కమ్ములు పొద్దటినుంచి మీకు కనబడలేదా?”

“కనబడకపోవడం మందుకు? కనబడ్డది— కాని, నీవు నాతో చెప్పావా?”

“లేదు—కనుక్కుంటారో లేదో అని.”

“కనబడ్డది. అడగలేదు— నీవు చెబుతానో లేదో అని సరికిసరి తిరింగి?”

“వదివగారి మెల్లో టీకా—”

“అదొకవేపం. నిన్ను ఉడికించాలె నన్న వేపం. నే ననుకున్నట్లే జరిగింది.”

“ఏ మనుకున్నావు?”

“కమ్ములసంగతి నాతో చెప్పలేదు నీవు. కాబట్టి నేను నిన్ను అడగకుండా అక్కయ్యను టీకా సంగతి అడిగితే నీకు కుట్టు కలుగుతుందని—”

“చాల్లండి—మరి—”

“ఉడుకు కలిగిందా లేదా అప్పుడు?”

“ఎవరైనా నవ్వుతారు—”

“ఎందుకు? నిజం చెబితేనా?”

“కాదు. పట్టికుగా సూర్యగర్భిలంగ మెరుస్తున్న ఈరవ్వకమ్మువిషయం తెలియలేదే? మెల్లో నాలుగుదంపలసంచన యెక్కువో నక్కి—వున్న టీకా యెట్లా కనబడ్డదా అని—”

“ఉలుకు కలిగింది! అంతేకదా! పోనీ— అసలుసంగతి చెప్పి. ఇప్పుడైనా చల్లారినా? ఈకమ్ములసంగతి నాకు ముప్పటిరోజు నీకు ‘పార్సల్’ వచ్చిన రోజే తెలుసును. కాబట్టి యెక్కడ యిప్పుడు కొత్త యేమీ లేదు. కాని నీకు ఉడుకుమోతుతనం—”

“అయీ అనకండి. మన కెప్పుడూ వున్నదే— కలాటికలహం! ఈకేళి సెలవుకాదూ? ఏనాడమ్మా, మీకు సెలవుల్లో కలహం లేకుండావున్నది?— ఇంక మరచిపోద్దాం.”

చివ్వురులు కంపు పెంపెనంగఁ జేయు నసంశయము వచ్చె; నెన్నఁచో
కవలలు మాని శుష్కరసకాండత నున్న రసాలశాఖపూ
ర్వ విధమునం గిసాలవిసరంబులుఁ బూరితిం దర్శనీయమై
కవగొనె మాధవీయను; గర్వములుం గడఁదాఁక కుండువే.

చీకటియుంటి కాపురపుఁ జీకు చొలంగెను; జ్వలవెన్నెలల్
ప్రాణి కుటీరకుద్యములు రాత్రి దివంబుగ మార్చె; స్నేహధా
రా కలితంబు సెమ్మె; కసరా విక భావసౌఖ్య హాసముల్;
చేకుతఁ జిత్తశాంతి; విరచించెడి నూహలు భావిచ్చితముల్.

“గతము గతంబె, యెన్నటికిఁ గన్నులుగట్టెను; వర్తమాన మే
సతత మవశ్య భోగ్యమగు నొండొక్కయన్న ఖియాము సూక్ష్మ
మతి నిడి మల్లికాలతిక నాటితి దగ్గగత స్మృతిక, సుమ
ప్రతతుల పౌరభంబు పరిపాకము నొందఁగఁ బండు వెన్నెలక.

అను నిమిషంబు జీవితమునందు నవీన దిగంచలంబులే
కనఁబడు; దుఃఖముక సుఖ మగాధత విస్తృతఁ బాపు; రెండునుక
వనుజుని జ్ఞానస్పర్ధి నమానమె; ఎవన, సగాధతక వరిం
పను వెనుకీయుఁగొ యురిమంభవతోల మనం బభీరితిక.

అంతంబొందె మనయమో కృతీవియోగాధ్యాన మీనాఁడు చి
త్తాంతస్సాయమితానురాగ రసముల్ వ్యాపించ సేతుద్యుతిం;
జింత్రాకాంతత యావనంబు న్యయము జీయంగ నేమాయ; నా
గింతుక జీవితసందనంబున అతాంశి వోహద్రక్తకంక.

చతురంబొగడ వైవకల్యనము! లాశాభంగముల్ గూర్చి దు
స్థితులం దేలిచి, లోతుపాఠులఁ బరీక్షింక వెలిగొట్టి, వై,
ధృతిహీనుం దగు మానవుం గని దయాద్రోభానుడై సంస్మృతి
క్రతుకర్తం బొనరించుచేపుఁడు సుఖప్రాజల్య మేపారంగక.

○

ప్రస్తుతం గడుస్తూ ఉన్న ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో ఆదివారం వస్తుంది అంటే ఏదో ఒకవిధమైన ఆనందం వుంటుంది. అది వారం వస్తుంది అంటే ఏదో ఒకవిధమైన ఆనందం వుంటుంది. ఆ ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం నిరంకుశాధికారం తెల్లించే అభీప్రాయం ఉన్నందున, వారి కోరికలను చూడమంటే ముక్తికొంది, భగవంతుడు ప్రసాదించిన స్వేచ్ఛా తాత్పర్యం ఉంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం వున్న సేవిస్తూ ఆనందించుచున్న గదా అని దాస్యదేవతారాధన మొనరించువారందరూ సంతోషిస్తూ వుంటారు. ఆదివారం వుంటేనే, కేవల వారం వాడు మధ్యాహ్నం సంతకం పోటీ కెందుంటులు దాటాయి అంటే చాలు, మరునాటి ఛాయలు మీదటనే సేవాసదువా లనేస్తూ రీల్లో నుక్కరితక్కునా పెడీను దుక్లాగు పనిచేస్తూ ఉండే దానజనబృందాల పరితప్తహృదయాలకు తెల్లని కాంతిని గలుగజేస్తూ ఉంటాయి. సర్కారు వాకరీ వకాన్ని పరస్పరం వేర్వేరు గ్రామాల్లో మారమారంగా ఉంచిన తర్వాతనే ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏదురుచూస్తూ ఉంటారు, అది ఎప్పుడు వస్తుందా, ఎప్పుడు దీర్ఘం గలనీ ఒకరికొకరును లాకరితో చెప్పుకొందువా అని. సంవత్సరాల పర్యంతం ఇరుకైన అడ్డకొంపలే కరణాలయాల కావడంవల్ల సాధారణాధ్యక్షుల పరివారాలన్నీ ఆదివారాన్నే జరిస్తూ ఉంటాయి, ఆ వారానా యానూల్లోనుంచి బయటటికి దీని రావాల్సిన పంచం జాబిస్తారుగదా మావా రనీ, ఇక నిద్రాల్సిన గృహాలకుం కందరికీ ఆదివారమంటే అట్టగనే వచ్చిపోయింది. 8 లేక 8కి గంటలయ్యే సరికే ఏముక్కునో, వోలనో యిన్ని మెతుకులు కొట్టుకొని కచ్చిలప వేరప వాడగు గాకపోయినయెడల మగల వాకరీ లెక్కన పోయినా తానూ అనే భయంచేత సాపం ప్రతిదినకూ తెలవారు.

పాత పుస్తకముల పట్టిక చేయించినప్పుడు కింది. ఆది
 పాత పుస్తకము అంటూ యిలాంటివాల్లాంటా అనాదు
 పుస్తకముల పట్టిక చేయించినప్పుడు నువ్వలు కొనుచూ
 ఉంటాడు. ఇదానీం తన భారతీయపాఠశాల, పాఠ
 పుస్తకముల పట్టిక చేయించినప్పుడు, కొందరి వాడు
 తనూ. అందుకే ఆదిపాత మంటే ప్రజామే.

ఇక ముందు పాదలు గాబోద్యోవాహ, వారిని
అనుచును రియ్యూచేసి ఉపదేశములు తెలుపి
... మా ... న్ని అభివేదింపనే ఉంటారు. ఎల్లండి
... మా ... న్ని పట్ట పుష్పహస్తాదులకే పగమావెల్లి పు
పోతుందంటే ఇక పిల్లకాయలు పంగలి ఏం చెప్పారో
మూలవాళ్ళకు శుక్రవారపు సాయంకాలం మీదే
... తూ ఉంటాయి, ఆనాడవు కిలెచ్చాయలు. ఆది
వారపు కేరు న్నరించుకొంటూ ఉస్తాదులు కొందరు
శక్రవారవాడే ఇచ్చరు పీచీల్లకే తొంటూలం చెప్తా
ఉంటారు. ఇక కాలేశీల్లో చదివే యాదువాచ్చిన విద్య
... తంబాడే పాకమే కేరు. సముద్రం ఆనాడ మం
... : అబొట్టే అబొట్టే. ఏ మహాముక్తాక్షు తీరు
... న్ని పాదాలు తెలుసుకొనే ఉంటాయి. అబొట్టే
అబొట్టే కేరెనా ఉన్నట్లంటే అది కాలేశీప్టెడెం
ట్లకు గలుగు అదివారాగమన క్రమాజనిత మహాపందసాగ
... కే. అబొట్టేనాటి పుట్టి గల విద్యాగ్రామం—ఆచారా
... : అబొట్టేనాటి విద్యాగ్రామం, విద్యాగ్రామ పట్ట
... : అబొట్టేనాటి—అబొట్టే గనుకొనటా వుం
టాయి, అబొట్టే కేరు వింటేనే. కరిద్దంబాగా
సాహసోత్సాహగారిరములైన వీరి మనోశీతాల్లో
గిరున దిరుగుతూ ఉంటాయి, లవపార్కులూ, పిసీ
మాలూ, థియేటర్లూ, సముద్రశీతాలూనూ. అందులో
యెహోవా అనుగ్రహపాత్రుల భాగ్యమే భాగ్యం;
దేవుడే అదివారాన్ని చమకొరకే నిర్మించి ఉంటాడనే
... క్షమించుకోవలసిందిగా కోరుకుంటున్నాను.

[illegible]

ఈ ప్రకారం సమస్తమైనవారికి ఆనందం సమ
కూర్చే రవివారం సూర్యాస్తమిని సులభ చంద్రోదయం
లాగు ఉదయమై సుమారు 7 గంటలు కావచ్చే సరికి
మద్రాస్-బెజవాడా 22 నెంబరు డౌను పోయెజరు
పెగలు పొగలు జమ్మగుంటూ వంగోలు ప్లాట్ ఫారం
మీదికి వచ్చి అగింది, చెంటనీ ఇంజియర్ జంటిలో మేక
రిమ్మలు పోతూ (Indian gentlemen reserved
vehicle) రిమ్మలు పోతూ, పోయింది. మద్రాస్-
బెజవాడా రైల్వేలో వాటిని రైల్వేలో పోయింది. పోయింది.
అప్పుడు పోయింది. పోయింది. పోయింది. — 24
వీధులయినూ, రైల్వేమిలిటరీ వై కాంరెపాగు దయా
స్వభావా లీయనమొగంటూ సప్తైక్మమోకూ ఉన్నాయి.
కాని గవంత్ ఆనందాభాసంకూడా వుండి అమృతంబా.
సర్కారు కార్యాలయ వేర్వేరు ప్రదేశాల్లో వుండవం రు
అప్పుడు పోయింది. పోయింది. పోయింది. పోయింది.
అప్పుడు పోయింది. పోయింది. పోయింది. పోయింది.

నాడు ముసగోపాలరావు, ఈయన యం, యస్, యం.
రై చ్యేవారి హెడాఫీసులోని ఆకిట్ విభాగంలో ఒక
క్లర్కును నలుగురు హెడాఫీసుల మానికం. ముద్రాసులోని సు
పాదన అద్దెయిక్ల మా, కాఫీ హోటల్ మా, పూటమాల్ మా
గివవాళ్లను చాలా అర్హులనుంతులనే ఎంపికమవును.

అదాయంలో చూడోపంతు పెరిరేనే గాని ఒక
మాదిరికొంప దొరకడు, బోళింది యింకను దక్కనకు
తీసుకొన్నామా అంటే తరిహ్యమైత్రం యా వత్తూ
కాన్యగననీ కల్లూరినీ కల్లూరినీ అనుకోవలసింది. కావున
మద్రాసులో కాపురంపెట్టడానికి తాకత్తునాళక, మం
దెప్పుడైనా తీరంలో ప్రవాహంక అయి తేగియితే చూచు
కొందామని భార్యమ ఇతడు స్వగ్రామంలోనే ఉంచి, వీ
రైనలాగు నెలకో, వారానికో వెళ్లి ఆమెను చూచి వత్తూ
ఉంటాడు. కారణాంతరాలవల్ల గడచిన రెండు చూడు
తీరవాగుమరల వెళ్లి చూడో పేర్ల వలనకాదు. ఇవే వత్తుని
కొంచెం నేపటిలో తన ప్రేయసిని గలుగుకొంటాను గదా
అని దాస్యదీనతాహృతిమైన ముఖంమీద రవంతనంలోప
రేఖ కనబడుతూ ఉంది.

७

[illegible]

తనతో దానిని ద్రవ్యించారనీ, వారు ములకలనే చేరును గలిగియుండినందున దాని కాపేరు వచ్చిందనీ ఒకకొత్త సిద్ధాంతం ప్రకటించారు. కానీండి! ఈ గొడవంతా ముగియకుండా ఉన్నప్పుడు ముగియకుండా ఉన్నప్పుడు, చెరువుచేరూ, దానిమీద గ్రామానికి చేరు రావడం—ఈ విషయంలో ఈ రెండు పక్షాలవారి మతం ఒక్కటే—అదే మనకు గావలసివది. ఇంత యెందుకూ, గ్రామానికి ఉన్నప్పుడు ఒక పక్షం చెరువుచేరూ కావడం ముందుకొండి, అంతే చాలు. ఈ గ్రామంలో గోపాల రావుపూర్వులు శట్టించిన ఒక మంచి మిద్దె ఇల్లు వుంది. మద్రాసులో అద్దెకొంపల భరించడం కష్టం వకటి. రెండోది గ్రామంలోని యింటిని బొత్తిగా పదిలేస్తే ఎలుకలూ, పందికొమ్మలూ ప్రవేశించి కిందా మీదా గుల్ల చేసిపోతే పిన సమయంలో చూడ వలసిందా అంటే కప్పునాల్గుమూలలనుంచి సహస్రముఖాల ఆకాశ గంగాధార లారంభమై యాత్రామాత్రా ఉండగానే యిల్లు నేలగురి చీరుకొంటుంది. కావునముండి ఎవరై నా యిల్లలో ఉంటున్నట్లు కొంటూ ఉంటే ఈ ఆకాశాన్ని పొంగదీసి ఒక ఉపకారమై తేనె, గోపాలరావు భార్య నీరమ్మ ఇంటిపట్టునే ఉంటువచ్చింది. కాని ఎప్పుడు మగనికి కొంచెం ప్రయోమనవునా, ఎప్పుడు తనభాగ్యం పండునా అనేకాకీక ఈమెకు లేకపోతేదు. ఈకొక మరొక ప్రబలకావడానికి కారణంగాదా ఒకటి కలిసింది కొత్తగా. జనుక గోపాలరావుపనిచేసే ఆడిట్ విభాగానికి తా సమఖుడుగా ఉండిన జాకోసక ఆరోగ్యం తప్పి, సర్ది పోవుచున్నప్పుడు ఇంట్లో ఉండిన నల్లమీస, గోపాలరావుచే రసంత అభిమానం కావడంవల్ల తిరిగి రావడంకోసం కొంచెం దీరం ఎప్పుడుగాగల మరోపనిలోకి లాక్కంటామని వాగ్దానమిచ్చి మరీపడ్డారు. ఆ వాగ్దానం నెరవేరితే నీరమ్మ వెంటబెట్టుకొని నల్లి తనవగ్గర ఉంచుకొని స్వంత యింట్లో ఏగ్గుబాట్లునైనా బతిమాలుకొని ఉచిరంగా ఉంచుదామనే ఉద్దేశంతో పోయిన తరువాత వచ్చుడు భార్య కీ విషయాలన్నీ తెలిసి ఆమెను చాలాసంతోష పెట్టాడితను. మామవారాల కిందటే దొరగారు వచ్చి చాట్టి పుచ్చుకోవలసింది కాని రాలేదు. వారు వచ్చినతరువాత

కొత్తనాకరిలో తీరి మరీ పళ్లవచ్చునుగదా అని ఇంటికి గూడా వెళ్లలేదీతను పోయిన రెండువారాల్లో మా. దీరా మామవారాలు గడిచే సరికి దొరగారు మరిమామవారాలు పలకెను అప్పుచ్చుచేసికొన్నామని తెలియించింది. ఇంటిలో ఆకలిన్న పోయి ఇంటికి బయలుదేరాడు. పాపం నీరమ్మ కేం తెలుసూ ఇదంతా. పెనిమిటి రాక ఆలస్యం చేస్తామంటే, అంతలో కొత్తనాకరిలో తీరి పని నిమిత్తం ఇంటిని లోననవనానిని ఏర్పాటుచేయడానికే అని నిశ్చయించుకొని, తన నిక దప్పకుండా వెంట బెట్టుకపోతారని మహాసంతోషంగా ఉండి ఆమాయవారాలు.

గోపాలరా వేలాగో డొక్కకుద్ది గావించుకొని మద్రాసులో నాకరికి కుదిరాడుకాని, ఇతని తండ్రి తారెలు చట్టగర్హిరకులు, సాధుస్వభావులు, విద్వాంసులునై గ్రామస్థులందరికీ పూజ్యులై ఉండినందున, నారి పుత్రు లేకపోయినప్పటికీ, ఉండిన మాత్రం జమీందారు యెవరి బూజ్యుని పాపే కలిగియుంటే, ప్రస్తుతం ఏమీ భారతములోని హిందూసంఘ స్వరూపమునకు చేరు పురస్కరించిన అబ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణ కలహం ఆపివేటి మెలకెత్తి ఉండలేదు. కాబట్టి గ్రామస్థులందరూ గోపాలరావును ఉంటినిగ్గి ఉండరాక, తండ్రి నాకు నాటివరే చేకాడన లేకుండా ఇంటికిరుప్పలన్నీ జరుపు తామని చాలా పర్యాయాలు చేతుకొన్నారు. కాని ఉద్యోగం పురుషులకుగల మైనందుకల్లా, క్రైస్తవ విశేష కతాబ్దంలో భారతీయుల కాఉద్యోగమనేది కేవలం సర్కారుకాకరీ కావడంవల్ల ఇతడు వారిమాటలను బాటింపక రైలుఆఫీసులో గొలుపుకు గుదిరాడు.

గ్రామస్థులందరూ నీరమ్మ నీరానిని పేర్కొని మా ఉంటారు. పతిధర్మ పరాయణులైన సాధ్యమరెల్లులు ముగ్ధులైయున్నందున సాధ్యమరెల్లులు ముగ్ధులై విజయో కల్లో మనకు తెలియదు. కాని ములకలచెరువు పాసు లందరూ ఈమెకు గుణగణములకు పోధుతులై అపరదేవియనియే భావిస్తావుంటారు. మూర్ఖమించిన ప్రాచీన సమీపాచారాల సమ్మేళనం వీర. కావున ఇరు పక్షములవారికి పుత్రికాప్రదయే యైన నీరమ్మ. ముగ్ధులైన

మృతి వసంతమందరి మీదనుండెను. జనమందఱు పంపింపిరి. తరి తరిగాను కలసిపోయిరి; కాని పక్షికల సభ్యులందు, ముఖ్యముగ నిజకాంతుని అనుపస్థితివేరలందు, స్వర్గమునందఱు మాపాదించు నామె దానోపవాసవ్రతాది పుణ్యములను పాటించుచున్నందున, కోమలగ్రాసంపుర్యనసౌఖ్య మీలనామెపోషింపవల కింకనూ కలిగియుండలేదు, అట్టి కుమారయ్యలను నమ్మన నెక్కు కొని పాలుగారు లేకుండునను నాపాదించి పరి తపిస్తూ ఉండునని తలచి యామెను పరిమళ యుక్తమైన ఓవయ్యగృహము. కాని దైవానుగ్రహం లేనపుడు మనుష్యులందఱు లేమి చేయగలరు? కడచిన రెండు మాడువారాల్లో, మీద మదానానిన ప్రకారం, పైని మిటి రానందున మరింత ఉత్సాహపూర్వకము, తెల్లవారు గల్గే సేపు అంత సమయము వచ్చి చెట్టుకొని ముగియవలసి మొంది మొదలుకొని రేచేదధ్యానంతో నరసింహ కందు చూస్తూ ఉండి, సుమారు తిగింటలు కావచ్చును. ముగియవలసి ముగియవలసిగా గ్రామం ప్రవేశించగానే కలిగిన మిగులతో మాట్లాడుకొంటూ వచ్చి గోపాలరావు యింటివద్ద మెక్కిగానే ఇరవినాది యామెముఖం ప్రభాతకాలకమల మొంది, మిగులతోపాటు వసారా లోని అరుగుమీద వేసిఉన్న చాపమీద నిరతు ముగి గానే కాళ్లు కడుక్కొడానికి నీళ్లు తెచ్చిపెట్టి వెళ్లి పోయింది. అయితే నిమిషాల పర్యంతకాలంలో మిగులమీదలొక ఉత్సాహము ప్రకటించుచున్నది. కాళ్లు కడుక్కొనుటకు గోపాలరావు లేవడంతోనే మళ్లీవచ్చి కలుస్తామని చెబుతూ పేదమీద రెవరిండ్లకు వారు వెళ్లారు. అంత నిరతును పాదప్రక్షారణం చేసు కొని లోపలికి వెళ్లిగానే నీర ఎదురుగా వచ్చి, "పోయిన రెండువారాల్లో వచ్చారు గారే?" అంది.

"నీచెటిదేవినందరం ఎల్లప్పుడూ జేమకొనే భాగ్యం నాలాటి దరిద్రులకు ఉంటేకాదా?"

అని అనగానే సగ్గరేత నవ్వున దలచుకుని నీవే అనగానే నవ్వున భాగ్యం లేన చేతుల్లోనికి బొక్కొని కృతజ్ఞతా జనితనందరమ్మల వామెలై రావలసి "నీచెటిదేవినందరం ఎల్లప్పుడూ జేమకొనే భాగ్యం నాలాటి దరిద్రులకు ఉంటేకాదా?"

మృతి వసంతమందరి మీదనుండెను. జనమందఱు పంపింపిరి. తరి తరిగాను కలసిపోయిరి; కాని పక్షికల సభ్యులందు, ముఖ్యముగ నిజకాంతుని అనుపస్థితివేరలందు, స్వర్గమునందఱు మాపాదించు నామె దానోపవాసవ్రతాది పుణ్యములను పాటించుచున్నందున, కోమలగ్రాసంపుర్యనసౌఖ్య మీలనామెపోషింపవల కింకనూ కలిగియుండలేదు, అట్టి కుమారయ్యలను నమ్మన నెక్కు కొని పాలుగారు లేకుండునను నాపాదించి పరి తపిస్తూ ఉండునని తలచి యామెను పరిమళ యుక్తమైన ఓవయ్యగృహము. కాని దైవానుగ్రహం లేనపుడు మనుష్యులందఱు లేమి చేయగలరు? కడచిన రెండు మాడువారాల్లో, మీద మదానానిన ప్రకారం, పైని మిటి రానందున మరింత ఉత్సాహపూర్వకము, తెల్లవారు గల్గే సేపు అంత సమయము వచ్చి చెట్టుకొని ముగియవలసి మొంది మొదలుకొని రేచేదధ్యానంతో నరసింహ కందు చూస్తూ ఉండి, సుమారు తిగింటలు కావచ్చును. ముగియవలసి ముగియవలసిగా గ్రామం ప్రవేశించగానే కలిగిన మిగులతో మాట్లాడుకొంటూ వచ్చి గోపాలరావు యింటివద్ద మెక్కిగానే ఇరవినాది యామెముఖం ప్రభాతకాలకమల మొంది, మిగులతోపాటు వసారా లోని అరుగుమీద వేసిఉన్న చాపమీద నిరతు ముగి గానే కాళ్లు కడుక్కొడానికి నీళ్లు తెచ్చిపెట్టి వెళ్లి పోయింది. అయితే నిమిషాల పర్యంతకాలంలో మిగులమీదలొక ఉత్సాహము ప్రకటించుచున్నది. కాళ్లు కడుక్కొనుటకు గోపాలరావు లేవడంతోనే మళ్లీవచ్చి కలుస్తామని చెబుతూ పేదమీద రెవరిండ్లకు వారు వెళ్లారు. అంత నిరతును పాదప్రక్షారణం చేసు కొని లోపలికి వెళ్లిగానే నీర ఎదురుగా వచ్చి, "పోయిన రెండువారాల్లో వచ్చారు గారే?" అంది.

ఈమాటలను వినగానే ఆమెహృదయం కలకల్లు మన్నది. కొంచెం వెళ్లి బారిన ముఖంతో, "ఏమీ! నెలపు మీద వెళ్లిన మీ పాద ఆశీస్సుగారు ఈనెలలో వస్తారని చెప్పారుకాదా? వారు రాలేదా ఏమిటి?"

"లేదు వారు రాకపోవడం అట్లా ఉండగా, ఇప్పుడు మా ప్రాణాలు ఉన్నప్పుడు ఈకంటే ఇంకా మూడునెలలవరకూ ఉంటాడట, దరిద్రులమైన మనవంటి యల్పల సంతకల్పాలకే ఎన్నో ప్రతిబంధకాలు గలుగుతూ వుంటాయి."

ఇందులకు జవాబుగా ఆమెముఖంద్వారా నిరంతర పూర్వమైనదై న్యాన్ని జాపించింది కాని నోటివెంటనే మిగుల సంతకలేదు. ఇందులకుమీదల పర్యంతకాలంలో మిగులమీదలొక ఉత్సాహము ప్రకటించుచున్నది. కాళ్లు కడుక్కొనుటకు గోపాలరావు లేవడంతోనే మళ్లీవచ్చి కలుస్తామని చెబుతూ పేదమీద రెవరిండ్లకు వారు వెళ్లారు. అంత నిరతును పాదప్రక్షారణం చేసు కొని లోపలికి వెళ్లిగానే నీర ఎదురుగా వచ్చి, "పోయిన రెండువారాల్లో వచ్చారు గారే?" అంది.

మానవులకు ప్రయత్నములతో గనుపించే సుఖం భరితావస్థలో గన్పించదు. నిద్రాహారాలకు తిలంబలు వచ్చి, రాత్రికొద్దమునే నీరసం నాలుగు పాదముల నీరసముగా వచ్చి, నీరసమునందు నీరసం ప్రయత్నములు సమస్తముగా వుంటే భాగ్యవంతులైన వారు నీరసమునందు నీరసముగా వాగా తెలిసివుంటాయి. దైవమువిన చరణలకు అది వారం వస్తూఉంది, అనాడు రెవరుకంటా ఆపని చేసి

నీరాటి, యీవని కేవల తీరితి. అక్కడే కల్పాది, బిల్వ, కే
 కల్పాది, వానిని చూచుచు, కేవల చూచుచు
 అని లేచిపోని పులులను ఎన్నింటికో కల్పించుకొని దాని
 కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటే, చివరకు రావేళ్ళు తెలి
 యుపించగా ఎరిగిపోతుంది ఏని ప్రభుత్వో, ఏ ప్రసంగం
 లోనో, ఏ ఆలస్యంలోనో, నేక ముందు నిలపెట్టని విజయ
 పాత కార్యంలోనో, ఇక్కడ ముగిసింది. మేమిటంటే,
 పని తీర్చిదిద్దడం బడి పలుకుతున్నాం. పని పని
 రేగిన వారాలన్నీ యాప్రకారంగా గడచిపోతు
 న్నాయిగా అని గోచరమైనా అవుతాయి. కాని ఈ
 అధివారం ఎటువంటి వచ్చి ఎటు పోయిందిమాదా తెలి
 యదు. గోపాలరావు ఎన్నో కష్టపడుట నిలపెట్టుకొని
 వచ్చినాడు కాని అలాంటి వచ్చిలో జరిగిందికాదు, ఇతను
 అలోచించుకొని వచ్చిన ప్రకారం. తమ మనోరథాలు
 నెరవేరకపోయిన అని తమపక్షముల కలిగిన దుఃఖమే
 ఇందులకు కారణము. దివమంతా వీరికి ఒకరివొకరు
 ఏదాన్నుకొనడం లోలే పడిపోయింది. మరునాటి నామ
 వారపు అగ్గిను సింహంలాగు రెండుదానికీ రావడం మొద
 లెట్టింది. సాయంకాలం ఆరుగంటలకు అచటినుంచి
 బయలుదేరి నేనే కాని రాత్రి ఎనిమిదిగంటల వైపుమీద
 ఎక్కి తెల్లవాటి ఏకగంటలకు మద్రాసు చేరుకోలేదు.
 అప్పుటి కయ్యల రాకపోకలు ఇప్పుడేగాని లేవు. తూర్పు
 తీరంగా మద్రాసు ముంచి తెలువాడకు కొత్తగా
 లైసు వేసిన లోకాలని. తెనిమిటి వెళ్లవలసి
 విజయమున సమాధిపన్ను కొంటే నీనిమకములో ఆరాటం
 ఎక్కి, ఏ గానానిం, భక్తతోనూమి వల్లి ఒకటొకటి కలి
 సేయడానికి ఎన్నో కష్టమంతా ఉద్విగ్నమునూ ఉంటే.
 మనసులోని కోరిక నెరవేరడానికి లోనపడయం చాలా
 దూరంగా ఉన్నా అంతచింత ఉండదు—కాని నీరా
 టికి వచ్చినాకే వచ్చి చేతిమీదే జాగివాయిసంపద
 సమేతు సహింపనలలికాని ఆపేదన ఆంధ్రమైనది.
 అయిదు గంటలు దాటినపిమ్మట ఏకాకాంచెం పయించిన
 మట్టుకు ఎరిగిపడి, ఎవరికో మిగ్రునికాది రావలెననీ,
 నీయమం బోవడానికి నీటికి చెప్పుకొనిన గోపాలరావు
 పలుకుచు కల్పాది. ఇదిమిటా తన తీరాని రావడం

వెళ్లడం ఎన్నిసార్లో జరిగాయి. కాని దైవదిక్ర
 మేమిటో తెలియదు, తనరాయ మిమెను అలాగ
 వేదన జనించింది. పెనిమిటి వెలుపలికి వెళ్లగానే అన్న
 మైనా తనకు తనకంటే కలిగి వీడున్నా పొన్నున్నది.
 కొందరి వేషజ్ఞో గోపాలరావు తనకు వచ్చినాడు. ఇది
 రాక ఈమె దుఃఖాన్ని ఇంధనము గా విలసిల్లూ లేద
 నిలుచుంది. వెంటనే ఇత దామెను సమీపించి మంచం
 మీదికి వేస్తాడు నూర్చుండితెచ్చుకొని, మెల్లగా కంఠ
 నీగు కుదుస్తూ అనుమయించుకుని ప్రయత్నించేదామ
 కాని, అట్లుగాక కోకావేగ మెచ్చి, కై నూరినవేలము
 మీద బడి కల్లుగాని ఏమిచూసింది. అంతనిమిట వైశ్యము
 చిక్కబట్టుకొని,

“నీతా! నీవీలగు చేస్తావని నే నెప్పుడూ అనుకో
 లేదు. ఇప్పుటినికీ నీ మానీ నాకు మిగి పాటుకాంది.
 వైశ్య మాగవంటేను. నీ చిక్కబడి ఏమో ఇంజనీర్లవ
 సుఖంగా ఉన్నా వనేటంలోమీమే కాదు, ఎన్నో కష్ట
 పలమైన వట్టివాళ్ళి చేయిస్తావన్నది. ఈనాడు నీవు
 దుఃఖిస్తూ ఉంటే నాకు కాలాపతాయా? ఏమైనా
 చేయగలనా? నామత్రం నిన్ను వెలికికట్టి ఉంచాల
 నని అభిలాష? నీతా! జరిగిలం మన మేమిచేయ
 గలము? తెక్కలాపేనగాని దొక్కలాడవు. ఇక్కడే
 వుంటామింటే, అని నా కంఠమాత్రం మనసు కన్నుల
 లేదు. మనయిద్దరికీ కూడా కష్టం లేనిదండ వైశ్యుల్ని
 జుపుతారే అనుకో. ఆప్రకారం ఉండడం మనకు
 భిక్షువా? మనమాయులంబు కష్టమిప్పుడే ఉండేవందన
 వారెల్లా కేవల పనిచేస్తూ ఉండేది. కామికి వీరిల్లా
 కాదు సహాయం ఉంచుతూన్నాడు. నా కోరికతోమీద
 లేమో ప్రకాశ! ఈనాడు ముగ్గురికీ కలియండి నీకు
 కానికీ మనసాత్మక, ఏమోనా నాన్నోర్వకంగా ఇప్పుడం
 కష్టమిదే కేవలనా? దైవ ముగ్రహించకపోతానా అని
 ఈపనికి బానుకోన్నామ గాని, నాప్రాణమా! నిన్ను
 వెలిపియి మారంగా ఎక్కిపో ఉండేమిటికన్నులముగ
 నే నెరచిపిస్తూ ఉంటానో పరమాత్మకే తెలుసు. నీ
 కున్న తెలియాలా? ఇదిగా ఇన్నోపాన్ నీకే నాకు వైశ్య
 చెప్పవు. ఇన్నోకే నీయం కేవల ఆప్రకారమిందే నీన్న

న మ్మ క మే

పలుకుబడినిపొందుటకు హేతువైనది

మావద్ద కొను పోకునే ఖాతాదార్లు ఇమకు కానుకన నాణ్యమైన సరకులకు, సొమ్ములకు మమ్మును పట్టుమున్నది. వారి కప్పివచ్చుము శ్రేయమును పోకూర్చుటయే మా విధియై యున్నది.

మా కంపెనీ మంచి మర్యాదను గాంచుచున్నది. మొదటిసంగియు ఒకేధరకు విక్రయించుట యనుదానిని వదలకుండ నుంజెను.

మట్టిపురకం సరకుకు యిచ్చి మోసపుచ్చుటగాని, ఒకటిచెప్పి మరొకటి యిచ్చుటనునది ఎవ్వడు సంభవించదు.

ఒకేధరగా నుండుటబట్టి, కొలాతీతమునకు నృధాశ్రమలకు తావులేదు.

మేము గ్యారంటీ యిచ్చిన వస్తువులు చెప్పిన ప్లీండ్మెంటు వాపసు పుచ్చుకొనుటకు సంసిద్ధులము.

మాతో లావాదేవి లాభనాశిగా పోస్తుద్వారా చేయవచ్చును.

మా సరకులపైవను, మా సమ్మకముపైవను మీరు ఆధారపడి యుండువచ్చును. ఖాతాదారుల అక్కరలను మావిగానే గుర్తించి వర్తించెదము.

సురాజ్ మల్ లల్లాభ యే ఆండు కో.,

డైమండువర్తకులు, జ్యాయలర్లు, బంగారు, వెండినగల వర్తకులు

313, ఎస్ప్లనేడ్, మద్రాసు

మా యితర ఆఫీసులు:

బొంబాయి,

కలకత్తా,

రంగూన్,

తిరిచినాపల్లి.

858, కల్చరేవిరోడ్డు

12, లాల్ బహారు కి

184, మంగల్ కి

185, లక్ష్మీ బహారు కి

చెన్న పట్టణమునకు సమీపమున ఆరోగ్యవర్ధకముగానునరించి చికిత్స చేయుటకు చక్కని ఆశ్రమము

ఆవడి ఆరోగ్యశ్రమము

మారదుగులయొత్తును, ఇక్కడినీడయను, పచ్చనిబయళ్లును, విశ్వలమైననీరును, ఇసుక నీలయును గల్గి సప్త సకల మైనను నివాసయోగ్యమై ఋష్యాశ్రమమునాటి సీతకేశియు మిక్కిలి ఆరోగ్యవంశ మైయున్నదని డాక్టరు ముర్తు మొదలగు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులేతలు హెచ్చుగా కొనియాడియున్నారు.

డాక్టరు ఆ. లక్ష్మీపతి, బి.ఏ., ఎం.బి., సి.ఎం. భిక్షగ్రామ్మి, మేనేజింగు డైరెక్టరు,
19, హోరిసురోడు, మదరాసు అని వ్రాయవలెను.

మీకు సంతానం, అనర్థకం, అనవసరం, అయితే

‘కాంట్రా సెప్టిన్’ ఒక్కటే

నిరపాయమైన, అమోఘమైన ఉపాయం

ఉపయోగించండి!! తెలుస్తుంది.

పెద్ద పెద్ద డాక్టర్లచే పొగడ్తగన్నది

16 మోలాదుల ట్యాబులు రు. 1-12-0.

ట్యాబులకు, ఇతరవిషయములకు ఈ దిగువచిరునామాకు వ్రాయండి.

ది స్టాంపల్ హైజీన్ సిండికేట్,

"అయ్యా! నాయం దనుగ్రహముంచి నాకు సెల విప్పించి. నే నిప్పుడే బయలుదేరిపోయి 11½ గంటల పైబడిన మా గ్రామం వెళ్లుతాను. నాభాగ్యుడు కలరా తిరిగిందట - కళ్లపై నా చూస్తానో చూడనో ప్రాంతం ఉండగా; నాకు సెలవు దయచేయండి." అని మహా దీనంగా వేడుకొంటే,

"ఇంక అనాంతరంగా వచ్చి అడిగితే నే నేమి చేయగలనా? మీకు తెలియదా? దొంగగారి అడ్డంకు లేంకే ఎంతో ఏం చేయడానికి కట్టినది, - అనంతరం ఆశీసుడు రాతేను - మీకు వెళ్లి మీపనిని చూసుకొండి, దొంగగారు రావడంతోనే వారి ఉద్దిరువును బొంది వెళ్ల వచ్చును."

"అయ్యా! అప్పటికి నా కీర్తనలు దొరుకుతుందా? అయ్యా! పరిగిని నోగం కలరా - ఇంకోటి ఇంకోటి కాదు. మనల్ని తప్పితే సాయంకాలం నవ్వు మనోటి లేదు. నాయందు నయం ఉండండి. నా ప్రార్థన మాలిం చేండి. ఈదిమని ఇల్లు నిల్పండి. మీ చేతు లంటి వేడుకొంటాను. నాకీ భీతి పెట్టండి."

అని యరిచిచేతుల గ్రహింపబోవగా నివ్వక,

"ఏమిటి ఆహూయిత్వం - అదదానిలాగు ఏమి న్నూనూ! ఏవో రెండు విధాలనా రైలే అక్కడివాళ్లు భయపడి నీ కీ తెలిగ్రాం ఇచ్చివుంటారు. ఇంకమాప్రతి గానీ నీవు చూచుకోలేనేమిటి, నీ నాకు చెప్పవలసింది అడిగి పోవచ్చునయ్యా అంటేనూ?"

"అయ్యా! ఇంకోఇంకో నోగం కాదు, ప్రాంతాలు తీసుకొనిపోయే నోగం. అబద్ధాలుమాడా తులాటి నెవరైనా యిస్తారా? నాకువని ఆలకించండి. నన్ను విడిచిపెట్టండి! అయ్యా! నాయంటిదిదం నిల్పండి. మీ కాళ్లు పట్టుకొంటాను. నన్ను పోనిచ్చండి."

అని ఏమిన్నూ కాళ్ల మీది బడబోవగా వడక్కులాక్కొని,

"దొంగగారి అనుమతి లేంకీ నే నేమి చేయలేను; నిశ్చయం - భాగ్యముండిన దొర్లనా కాదు. ఇప్పటికిరి ప్పటికీ, మోసానో అంటి. ఇటువంటి, మామూలుమామూ

నామూలానికి ఉగ్రతెచ్చి కొనే మార్గం నేనీ చేయకపోయాను. నీవుంటి."

అని కఠినముగా పలుక నిక చేయనది లేక ఏడుస్తూ ఇరుడు తులూటికి వచ్చినాడు. అహో! ఇంతకంటే భూగర్భమైన కష్టనా ఉందా మోసానో! ఇది భాగ్యమేమని, తన మోసానికి నీవు, తన సౌఖ్యమును కాలవాల మని, తన నిధానమని, తన శరవ్యవస్థమని నిరంతర మేదని విలపించుచుండెనో, నాని విలపించు యావడం వచ్చిన నానినూ నీవున్నూ అమెను నాభాగ్యశోభము ప్రకాశముచేసి చిచ్చిపోయి ప్రాంతంమీదికి చేరి, నానికీ రనంతరంగా కలిగిన. నోక మీ మునిగెనని విలపనో అట్టి తన ముద్ద నిలబట్టి ప్రాంతానికి దొంగమునిగి నిష్క్రమింపబోనో చూచుంటే మోసానో నీవు కలిగిన్నా పలుక విన్నాడంటే, తన నిని అనంతరకాలమందేత మాన కొనుటకు ఈ కాకిమిచ్చిలా నాకు మహిమిచ్చి ఇచ్చి, తన ప్రాంతపడమైన తివ్వంగి ప్రాంతిర్యాణ వేరలంకు చెంత నిలిచి గొంతుకలో నింత నీరు పోయట్లైన సెల విచ్చింది కా దీనో భాగ్యుడు నాకరి.

నవంరమాటలాడగలిగినది మొదలుకొనీ ముంచేకే ప్రయత్నాలన్నీ తులాటి పాకునాకరిలకొరకే. మన మునిగిందే మునిగింది. మూడో నాకు భాగ్యమైతే కటికనాకరిలకే. ఇటువంటి అధికారికర్ణకుల ఆశుగుల కిందబడి నలుగుటకొరకే. వేలకొలది ద్రవ్యమును ఖర్చు పెట్టి నీవును తిన్నాను లక్ష్యం నీవు చేయవలసివుంటుంది కొరకే. మనబలాన్ని, మన ఆరోగ్యాన్ని, తుదకు మన జీవితాన్ని బలియిచ్చే మూలం నీ నామనామనీని నీవు చేయవలసింది. ఎంతో నోగం నీయమైన, ఎంతో నీవు చేయవలసింది. నీవు చేయవలసింది నీవు చేయవలసింది! నీవు చేయవలసింది నీవు చేయవలసింది. నీవు చేయవలసింది 11½ గంటల పైబడిన మా గ్రామం వెళ్లుతాను. నాభాగ్యుడు కలరా తిరిగిందట - కళ్లపై నా చూస్తానో చూడనో ప్రాంతం ఉండగా; నాకు సెలవు దయచేయండి." అని మహా దీనంగా వేడుకొంటే,

మన కిటునుమనకు లాభి నున్నది మనముగ నా గానమున విడిచింపడానికి వారూ అనుమరులే.

ఒక్కొక్కప్పుడితనికి దేవాస్పృతి తప్పకూపుంది; ఒక్కొక్కప్పుడు సర్వం అంధకారమయం. మునుకు మాడు గంటలవేళకు దొరగారు పట్నీ సమేతులై మోటారుపై విచ్చేసి ఆఫీసు వలంకరించారు. దొరసాని గారు వారి వక్కడ సుఖాపీఠుని గావించి తాను వేరేపని మీద వెళ్లిపోయింది. దాసానుదాసులందరు వందవా ల్పించుకొనడా రియిపోయినాయి. ముం దగత్యంగా దొరగారిలో మనవిజేసిపోవలసిన విన్నపములకై కొంతకాలం పట్టింది. అన్నీ అయినతరువాత షాడ నుమాస్తాగారు జడుస్తూజడుస్తూ చేతులను వెనకకు దీసి కొని, కొంచెం ముందుకు వెళ్లి దీనస్వరంతో గోపాల రావుసంగతి విన్న వింపగా, దొరగారు చీదరించుకొంటూ-

"You uxorious Indians; always concocting letters, telegrams and useless stuff of this kind only to go and play with your wives. Well sir, go and tell him that he cannot leave the office without finishing the work allotted to him."—

"మీసానువులంతా అతిస్త్రిమూలలు. ఎప్పుడూ కూటి పుత్తరాలనూ తెలిగ్రాములనూ, నెడవనంకలనూ కల్పిస్తూ వుంటారు. నెలపు దీనుకొనిపోయి భార్యలతో ఆడుకోడానికి. మంచిది, మీరు వెళ్లి ఈవేళ ఆయనపని పూర్తికానీ ఆఫీసు వదలడానికి వీలుకాదని చెప్పండి."

ఇక మళ్ళీ దొరగారి ముందు నోచిత్తడానికి వీరికి నుండెక్కడ? కిక్కురు మనసుండా అక్కడినుంచి బయటికి వచ్చి ఆసంగతిని తెలియజేతామ కని ఈయనపట్ల నితడు పనిచేసేదేమిటి? అంత విరనికి సాయంచేయడానికి నేనీహితులైన కొందరు నుమాస్తాలు ముందుకు రా పని కేదోవిధంగా సర్దుబాటుంది కాని దొరగారు

కచేరీ వదిలేవకమా ఇరని కాఫీసు వదలడానికి వీలుకా లేదు. దొరసానిగారు మోటారు తెచ్చేసేకాని దొర గారికి వీలులేదు కచేరీవదలడానికి. గోపాలరావు దుగ బృష్టమో అంటూ ఆవాడు దొరసానిగారు తిరుగ రావడం పూర్వం ప్రతిదినం కంటే ఆలస్యమైంది. తుద కా విషగారు వేంచేసి దొరదొరసాను లిద్దరు మెదలిపోయిన తరువాత ఇది డాఫీసు ఇటువప్పటికే ఏ గంటలు కాన చ్చింది. ఇద్దరు మిశ్రులుమాడ నెంటరా చావునరుగుతో ప్పు నెంట్రల్ స్టేషన్ లో బడ్డాడు కాని లాభి మేముండి! అయిదు నిమిషాలకు పూర్వమే బండి బయలుదేరి పోయింది. జీవన్మరణాను ఇరెడు భూమిమీద సజి పోయినాడు. నెంట మన్నిచారు మధ్యనే పట్టుకొనబట్టి గాని లేకపోలే ఆప్యదే ఇరని ప్రాణాలు పోయ్యేవి. ఈభుటనంతో విరని! భార్యను చూడగలననే ఆక చాత్రి గా పోయింది. మళ్ళీ పట్నంలోకి పోకపోవడం అట్లా వుండగా పచ్చిగంగ్లానా పుచ్చుకోలేదు. ఏడుపులతో, పెడబొబ్బలతో, కలవరింపలతో రాత్రంతా ఆక్రడే గడిపాడు. మర్నాడు తెల్లవారు గట్టే ఏలూగ వేళేం, అయిదుగంటల బండిలో పడేగా రీ కేరీరాన్ని మిశ్రులం దమూ గలదీ, గార్డుగారి పరంజేసి.

౪

శుక్రవాళం మిట్టమధ్యాహ్నం సన్నెండుగంటలు దాటిపోయినాయి. ఆకాళిలో ఎటుచేపు చూసినా తిల నూత్రం మబ్బునూడా కనిపించడం లేదు. ఎండ నిర్ధా మధానంగా క్షేరుమని కాస్తూఉంది. చూపునెండు గ్రామమంతా జనసూన్యం. క్షేరుపడిన గ్రామంలాగు, నిప్పుల సురిపించే బ్యాలామళిపర్వతం కింది పట్టణం లాగు, రెండేత్రమధ్యమన జిక్కినపుట భేదనంలాగు, ఉరంతా కళాపీసానమై పొడుసడిన దానివలె గవబు చుతూ ఉంది. ఇందులకు కారణ మేమి టంటారా?

ఈ యా మోతునామల కిట్టి మరణి గ్రామాలునులులున కారణం కొందువులే. అందులో పరిమిష్టతేమిటి? కలం బొడ్డకనవచ్చులే బ్యాల్ పిష్టా యానానెవచ్చు పోగితుల నవలంబించి భూస్మ్యులునులెని కొనామంగానే పని చేసినామో ఉంటుంది; కొన యా మర్నీ ముల వనిజావాల్సి సామాన్యమస్తాలకు త్రినే పనుతూవుంటాయి.

[illegible]

తెచ్చి, ఆకాశప్రసాదం పొందిపోయినవా అంటే ఎందుకు
పనికిరాదు. కొన్నాళ్ళపాటేమిటి? ఒక్కడైనమైవా
బుద్ధి బోధించాడు. తలుచండి. ముప్పాట కి ముప్పా
వారంభమై దగ్గరికిగూడ రానివ్వదు, ఆత్మబంధపుల
నైవా. అలాటిసంగతిలో ఇంత ఎంతసేపని నిరీక్షిస్తారు
మాపం వీరంత-అఖరుకు గగ గంటలకు జరిగించువలసి
యగుతుందా? జరిగించి ఈ శృకావంలోనికి దీసికొని
వచ్చారు. ఇక్కడగూడ అన్ని కార్యాలను విషయ క్రంగా
నైవేద్య కర్మాది... తెలియజేయు. చంద్రుని నాం
దరు మందుకట్టెల నాలువైపుల నంటించారు కాని
...
ఆరిపోయినాయి. ఎందువల్లనో ఆరిపోయాడని తమ
లను చెప్పు మరిమోపెనుకట్టెలను ఏగాదిగ మండేలాను చేసి
నాని నమాంతంగాదీసికొనిపోయి రిగిలించారు కావికాష్టం
క్రింద పెట్టుచేతే తడవుగా అన్ని చప్పున చుంయ్యి
మంటూ ఆరిపోయినాయి. ఏమిట వింతయని ఏమీ
తోచక, మరికొన్ని ఎందుకట్టెలను, చొప్పకట్టెలను
నాలుగువైపుల కాష్టమునకు తేల్చించి సేరిని పోయించి
మందుకూపున్న కట్టెలను, చొప్పకట్టెలను పది
పన్నెండుమంది ఒక్కమాటుగ తేల్చుచుకొని కాష్టం
నాలుగువైపులా ఒక్కపర్యాయంగా అంటించారు. కాని
ఏమి ఆశ్చర్యమో! ఒక్క పెట్టున కాష్టమంతా
జ్వాలాపయమై పోదానికి మారుగా నీర్లుపడినాని
లారున అచ్చియు ఊమాత్రంలో ఆరిపోయినది. ఈ
సారి ఎంతో ప్రయత్నించేసి అగ్ని వంటించి నప్పటికీ
...
అక్కడ ఉన్నవారందరి హృదయములలో భయభక్తి
లుర్పిన్న ములుగా కాళ్ళచేతులు కంపమొందసాగాయి.
ఇంగుల శీదో మూర్తిరమైన కారణమున్నదని అందరూ
లెపోశారు. మిట్టపథ్యాన్నాం - ఎండ ఈడ్చేయాడ్చి
కోడుకూ వుంది. రిఫ్యూరిఫ్యూన బీచ్ గాలికా రిక్కిన
లేదు. కాష్టానికి నాలుగైదుగజాలమారాన్ని ఏగా
దిగా మండేకట్టెలు చితిక తాకవడంతోనే నీర్లలో
ముంచివనివారె ఆరిపోతూ ఉన్నాయి కాని ఏమి
సార్లు ప్రయత్నించినా కాష్టాని కంటుకోవడం లేదు.

[illegible]

ఓ లుండి హాకాడుగ బ్రహ్మకృష్ణాచార్యుని గోపాలరావు.
 ఏనుసుయన్ని, ఏప్రకారం, ఎటునుంచి వచ్చిందీ ఎవరికి
 గోచరంకాలేదు. చైత్రుని చాస్తే ప్రేమకొద్దరికమంచే పరు
 గైత్రునిగట్టు తోడ్కుంది. కట్టుకొన్న ఏకవస్త్రం పప్పు
 ఎంజివిధ మరచి తేదు. అది కలిగి మంజులు గారుకున్న
 డెబ్బతో ఫిడెసిపోయివుంది. ఇరవీ జూనిస్ రిపోర్టు
 మందరికి జిక్కుపెట్టున తోక మున్నోగివచ్చింది. కల్లె
 జిక్కు పు మున్నోగివచ్చింది. అదిగో బలగోగివచ్చింది.
 అట్టించున్న గుంపులను తోసుకొంటూ తోకొమ్మ కట్టా
 వేగమున పరుగెత్తుకొని వచ్చి కావ్యమును పరిపాదించి,
 చూపరులందరూ ఏమి చేయునో అని తలుస్తూ వుండగానే,
 "హా! నీలా" అని దిగ్గరగ కేక వేసి, చిటిక వేసింపకమాటా
 ఆశించింది బలిపోయినాడు. ఆశించుం దిక్కువే వు
 క్కొనింది. అన్ని క్కొనింది. అన్ని క్కొనింది. అన్ని క్కొనింది.
 ఏకవస్త్రహాథత్యాలను ఆపహించాయి. ఇట్లు కొన్ని క్కొ
 ములు గతించిపోయినాయి. తరువాత కొందరువస్తున
 తోచివచ్చి చాస్తే ప్రేమకొద్దరికమంచే పరుగైత్రునిగట్టు
 తోడ్కుంది. కట్టుకొన్న ఏకవస్త్రం పప్పు ఎంజివిధ మరచి
 తేదు. అది కలిగి మంజులు గారుకున్న డెబ్బతో ఫిడెసిపో
 యివుంది. ఇరవీ జూనిస్ రిపోర్టు మందరికి జిక్కుపెట్టు
 న తోక మున్నోగివచ్చింది. కల్లె జిక్కు పు మున్నోగి
 వచ్చింది. అదిగో బలగోగివచ్చింది. అట్టించున్న గుంపు
 లను తోసుకొంటూ తోకొమ్మ కట్టావేగమున పరుగెత్తుకొ
 ని వచ్చి కావ్యమును పరిపాదించి, చూపరులందరూ ఏమి
 చేయునో అని తలుస్తూ వుండగానే, "హా! నీలా" అని దిగ్గర
 గ కేక వేసి, చిటిక వేసింపకమాటా ఆశించింది బలిపోయి
 నాడు. ఆశించుం దిక్కువే వుక్కొనింది. అన్ని క్కొనింది.
 అన్ని క్కొనింది. అన్ని క్కొనింది. అన్ని క్కొనింది.

అప్పుడు డిక్టేషనును పూర్తిచేసి అనుబంధములను
మనోహరము చేసి కలదు? భాగ్యభర్తల కీరముల రచన
తన సమములుగా పెట్టించి, యెరిపించి ఉన్నకట్టు
వన్నింటి బాగుగ చేర్చించి, విద్యుక్తముగ సంపదము
చేయబడిన అన్ని నిమగ్నదశలనుగా—ఎంత విచిత్రము
నయ్యును! డిక్టేషనరీయముగ కావ్యము వాల్చనపుల
కావ్యల లుప్తములుగా, బాగామోహదానంజేత పరి
మిత్తమున నాననమువున తమమోహంలో కలవించుచేతను
హాస్యనాహమ దీపవిశామవిద్యయాన్ని.

వ్రాసి పోయిన తెలిచిరి మరల

చెడరసరుదుముఁ గాఁపుచిన్నదియొకర్తు

పోవుచున్నది పాడి మాపులను తోలు

కొనుచు, సరునవ్వచినుచు చెక్కుల బిగింప.

ససపుఁ బచ్చఁగాఁ బండినపైరు పొలము

సముచు కుచ్చెల్ల జీరాన కొడనని గొని

చేను కోయుచు వలపుల సేనుపాట

పాడుచున్నది పల్లియపడు చొకర్తు.

నీటిదరి గడ్డిత్రవ్వెడునీటుకతై

యొకతె రెల్లులోఁ దనద్రయ్యుని కనుగొని

మోము ప్రక్క కు త్రిప్పి మెప్పుడును లేని

క్రొత్తిరీతిగాఁ జిటునవ్వ కొనుచునుండె.

గుమ్మపాల తొలుపుమట్టు కొనలనుండి

పుప్పొడిని జల్లు పెన్నెలపూవుఁ జూచి

లేతజవరా లొకర్తు 'బలే' యటంచుఁ

జూచుచున్నది చిటునవ్వ మాపుకోడి.

పంజకన్నెపై ముసుగును జార్చుచున్న

ప్రక్కనిశోభను కనుగొంచుఁ బడుచుగొల్ల

పల్లయుక్కతె యాపుపై విడిచియున్న

చేయి తీయుట మాననేమో యెఱుంగక.

కొండపై పెండిగుండు కన్గొనఁగ వేగ

నడచు చుండిన కవిని కన్యక యొకర్తు

చూపు నల్లకలువనేకు శోభచేత

ప్రేమపెంపొందఁగ నలంకరింపుచుడె.

పదియునొకయేడు నిండని బాల యొకతె

పరికిణీ జారుచుండఁగా సరుదుకొనుచు

తల్లి కోపించు నని యెడఁ దల్లడిలుచు

వెడలుచున్నది పెన్నెఱుల్ విడ భుజాన.

దినదినము కూడ క్రొత్తఁగాఁ గనఁబడు సుమ

ప్రకృతిఁ గల్గెడు వింతసంపదలు, వాని

నీలలితమాధురీసుధా నిలయ మంజ

లేఖనిని జార్చవలెఁ దేనెలీల నిక

తెమ్ము నూలేన వ్వన్న పోలికలనూఁగి

వ్రాయవలయును క్రొత్తికావ్యము కుమార!

పూర్వము బ్రహ్మదత్తుడు కాశీరాజ్య
మేలుచుండగా, బోధిసత్తుడు జాతని
పట్టపురాలో కడుపువడ బుట్టెను. తర్వాత కుమారునికీ శీలవకుమారుడని పేరుపెట్టెను. ఎదు
నాడొక్క యీడుసనే ఆ రాజకుమారుడు
పకలవిద్యా పారంగతుఁ డయ్యె. తర్వాత స్వర్గ
ప్రభుడైన పితవ నతిఁడు మహాశీలపుడను నొకడు
సహించి సింహాసన మెక్కెను. క్రైస్తవమునందు
భక్తి, ప్రజలయం దనురక్తి నుంచి భర్తృకరిపా
లనఁ జేయుచుండెను. ప్రజాసౌఖ్యమే తనసౌఖ్య
మని భావించుటచే రాజతిథి అభ్యాగతుల
కొంతై పురద్వారములందు నాలుగు మండప
మూలును, ప్రాసాదద్వార భూమి నొకటియు,
పురములోపల నొకటియు మొత్త మూలు శా
లలు నిర్మించెను. ఇట్లొక వర్ణికోటిని దానముల
చేతిఁ దన్నుచు, నిజశీల రక్షణము గావించు
కొనుచు, ఉపవాసవ్రత మనుష్ఠించుచు, వ్యత్య
దమాశౌచ గుణములు మూర్తీభవించెనో
యన్నట్లు సర్వభూత దయాభువై మునిగుడు
తర్వాత బిడ్డలను పోషించునీతి ప్రజలను కాపా
డిజీవాడు.

కొన్నాల్ల కలినిమూర్తి యొకఁ డింటిపురి
ద్రోహము గావించెను. వెంటనే రాజన్యాయ
విచారణచేసి మూర్తి వోషియని నిశ్చయించి,
అతని రావించి, “ఓయీ! మదాంధుడవై

గిన్నులు గనక చేయరానివి చేసితివి. నీ వింక
నా రాజ్యమునకు నుండుతిగవు. నీ భార్యపుత్రు
లను గొని ఎక్కడికైన పోమ్ము” అనివారికి దేశ
ము పెడలఁ గొట్టెను. దేశాంతరిగతుడైన
మూర్తి కాశీరాజ్యము వీడి కోసలరాజు కొలు
వులోఁ బ్రవేశించి కాలరమమున ప్రభువిశ్వా
సమునకుఁ బాత్రుఁ డయ్యెను. ఒకనాఁ డాతఁడు
కోసలరాజుతో నిట్లనియె:

“దేవా! కాశీరాజ్య ఖాగలు లేని తెన
పట్టినలె నున్నది. రాజన్ననో మెత్తిపమనసు
కలవాఁడు. కొలఁదిబలముతో దాడివెడలి రాజ్య
శ్రీని కైవసముఁ జేసికొనవచ్చును.”

రాజు, “కాశీరాజ్యము శత్రువుల కిచ్చెన్
ము. ఇతఁడేమో చిన్ననందుతోఁ గలువవచ్చు
నని చెప్పుచున్నాఁడు. వీఁడొకవేళ శత్రుఁ డైపు
గూఢచారియేమో?” అని విలించి నిట్ల
నియె: “అసంభవము. నీవు చారునివలె అగ
పడు చున్నావు.”

మూర్తి—“లేదు. దేవా! నేను గూఢ
చారుడను కాను. నిజము చెప్పుచున్నాను.
మీకు నా మాటలందు సమ్మతము లేనివోల్లె
నున్న పట్టెలను కొల్లగొట్టిట కై మనుష్యులనుఁ
బంపుడు. అప్పుడు నా తేమి చేయునని ఏచె
దను? వారికి ధన మిచ్చి సంపదేయును.”

రాజు—(తనలో) “ఇది శేషాగట్టిగాఁ జెప్పినదాదు. అయినను నష్ట మేమి? పశి ప్తించి చూచెదఁగాక!”

రాజులు లేచి మొదట సమీపగ్రామములు కొల్లగొట్టుటకై కొందఱి బంపెను. దోచిడికాండ్రు పట్టునదిరి. కాశీరాజు వారిని గొని, “ఈ హీనవృత్తి సహించియుటకు మీ కుదగితో యేమి పట్టినది?” అని యడిగెను.

దొంగలు—“దేవా, ఏమున్నది? పాడు పాట్రకులేక—”

రాజు—“మీరు మూఁగులవలె నున్నారు. అంత పాట్రకు జరుగనప్పుడు, ధర్మరాజ్యమైన మా కాశీకి రాకపోతేగా? మీకు కావలసినంత ధన మిచ్చియుంటే కే! సరే, ఇంతటైన నదొంగతనము మానుడు.”

ఇట్లు బుద్ధిజెప్పి కాశీరాజు దొంగలకు ధన మిచ్చి పంపివేసెను. వాగును తిరిగి వచ్చి తమ ప్రభువున కా సంగతి విన్నవించిరి.

కోసలరాజునకు కొంచెమైన ధైర్యము చిక్కలేదు. రాజ్యమధ్య మందున్న మండులమును కొల్లగొట్టునిమిత్తము మరల సేవకులను బంపించెను. కాశీరాజు వారికి మరల ధన మిచ్చి పంపివేసెను.

ఇప్పటికిని కోసలరాజు దాడినదను సాహసించునయ్యె. కాశీనగర వీధులలోని మనుష్యులను పట్టునగలే దోచుటకై సేవకులను బంపెను.

కాశీరాజు మునుపటివలెనే వారికి ధన మిచ్చి పంపెను.

ఇన్ని తిండివలు పరిక్షించి చూచినపిమ్మట కోసలరాజునకు ధైర్యము చిక్కెను. అని రంగమిత్తుని మాట లిప్పుడు చెవికెక్కెను.

“ఈ రాజు నవనీలకోమల హృదయుడు. పరులు కష్టపడుటఁ జూచి సహించలేడు. ఇది యే మంచి యదను. కాశీరాజ్యముపై నందెత్తి తీనా, నెలుపు సులభము” అని నిశ్చయించి సముద్రమునకు సేనతో కోసలరాజు బయలుదేరినను.

అకాలమందు కాశీరాజు కొలువులో మోక్షమొంది వీరభటులు, అభద్రవనిశూరులు, యోధానుయోధులు వేయిమంది కలగు. పక్షికింక లేని ఆ మహాత్మా తానంతయు నెదిరిన నెవ్వరికిల సాధ్యముకాదు. వాగు మదిలించి యేనుఁగువైన డీకొను పోటుబంటులు. నెదిరిన మోక్షభేరిమని పిడుగు విడిగిడినను చలింపని మేలిధీగులు. పోడు ముదలయిడినఁ జాలు, జుబూన్వీములోని యే రాజ్యమువైన నవలీలఁ గబళించఁజాలు డిక్కుతుస్కలు. ప్రచండనైస్య సమేతుడై కోసలరాజు వచ్చుచుండెనని విని, ఆ కూరాశ్రేణులు రాజు కడ కేగి, “దేవా! కోసలరాజు మన రాజ్యముపై నందెత్తి వచ్చుచున్నాడట. సెలవిండు, ఇప్పుడే వెళ్లి వాని నోడించి బండ్లకృతునిఁ జేయుదము.” అనిరి.

“మిత్రులారా! నా కొఱ కిందఁగల నెత్తెంద నేల? పాపము, రాజ్యాధిమై వచ్చిన యీతని యభిలాష తీరవలదా?” అని రాజు శాంతముగ వచించెను.

కోసలరాజు విజయస్యముతో పాలిమేర దాటి కాశీరాజ్యము జొచ్చెను.

మంత్రులు రాజనోద్దకు వచ్చి మరల మొఱలిడిరి. మునుపటివలెనే రాజు వారిని వారించెను.

కోసలరాజు నగరమువెలుపల విడిసి పగ తున కిట్లు వర్తమాన ముపెను: "రాజ్యమిచ్చి నా సరే, యుద్ధము చేసినా సరే."

కాశీరాజు విని ఇట్లు మ్రోతూ మొసంగెను: "యుద్ధముచేయుట నా కిష్టము లేదు. వలయుచో రాజ్యమును గైకొనుము."

మంత్రులు రాజనోద్దకు వచ్చి మొత్తు కొనిరి:

"దేవా! కోసలరాజును పురములో నడుగుపెట్టనీయము. కనుతప్పపాటులో నతని నోడించి చ్చెలునుండుము. సుఖమొనంగుడు."

వెనుకటివలెనే రాజు వారి యుత్సాహమును వారించెను.

మహాశీలవరా జంతట కోట తలుపులు తెఱచి, అమాత్య సహస్రము చుట్టు గొలువ, సభామండపమునందు రత్నసింహాసనాసీనుడై శత్రువురాకకై వేచియుండెను. ప్రతి వీరుఁ డొక్కఁడును తానరానందున కోసలరాజు నిర్భయముగ నగరుఁ జొచ్చి నిరవరాధి యగు కాశీరాజు సమాత్య సహస్రముతో బంధింప నెంచి నేనకుల కిట్లాజ్ఞాపించెను: "దీని భటు లారా! ఈరాజును, మంత్రులును పెడతెక్కలు విడిచికట్టి శ్మశానభూమిలో గోతులు తీసి కంఠ

ము వజకు పూడ్చిపెట్టుము. చిరకాలముగానే నక్కలు వచ్చి వీరిపని బట్టంగలవు."

చోరరాజు నాజ్ఞ భటు లొదలఁ దార్చి కాశీరాజును, అతని మంత్రులను ప్రేతభూమికఁ గొంపోయిరి. అప్పటికిని శీలవరాజునకు చోర రాజుమీఁద లేశమాత్ర మైన ద్వేషభావ ముద యుంలేదు. కాశీరాజు భటులు సుశీతులైన శూరసైనికు లగుటచే బంధింపఁ బడునపుడు మాటుమాటాడక, శౌర్యధైర్యస్థైర్యసంఘన్న లయ్యును రాజాజ్ఞమీరక మిన్నకుండిరి.

కంఠము మునుగు గోతులలో రాజును, మంత్రులును పూడ్చిపెట్టఁబడిరి. నడుమ రాజు, చుట్టును మంత్రులు. గోతులను మట్టితోఁ బూడ్చి భటు లిండ్లకు వెల్లిరి.

కాశీరాజు మంత్రుల కిట్లు ధైర్యము, తెప్పెను:

"మిత్రులారా! కోసలరాజు దష్టఁడను మీ రాగ్రహణపరుడు. సాటి మానవుఁ డని యెంచి ప్రేమించుడు."

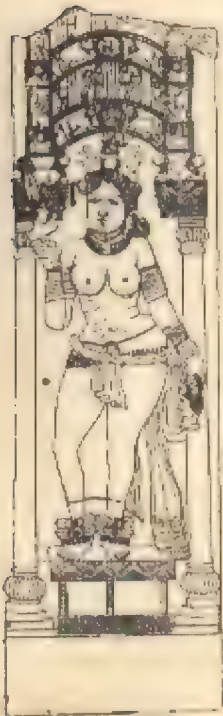
అర్ధరాత్రి మయ్యెను. మనుష్య మాంస మురుచిగొనఁదలంచి నక్కలువచ్చెను. వానిఁ జూచుటతోడనే రాజును, అతని మంత్రులును ఒక్కమాటు విగ్గఱగ నెఱచిరి. ఆ యజువునకు వెఱచికాఁజోలు, నక్కలు పిక్కబలిమిఁ జూపి నవి. కొంతద వ్వేగి నక్కలు వెనుదిరిగి చూడ తమ్ము తలుమువా రెవరును లేరని యెఱిగి తిరిగి వచ్చినవి. రాజును, మంత్రులును మఱల ఒక్కఁగి వెఱపుగొలుపు అజువు అజచిరి. నక్కలు పారిపోయెను.

చిత్రము ౭

చిత్రము ౮

చిత్రము ౯

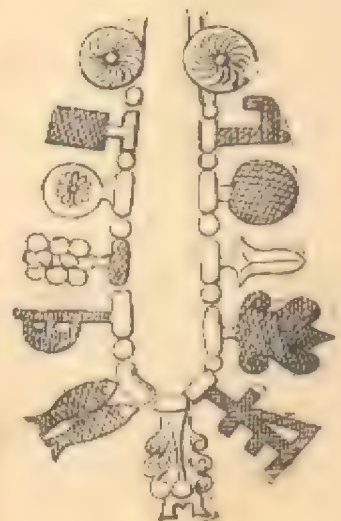
చిత్రము ౧౦

చిత్రము ౧౧

పౌ ధ శి ల్ప చి త్ర ము లు*

భోపాలునగల సాంచిస్త్వాశిశిలముల నున్నవి

* ఆర్థ, ఇంట్లో జర్నలునంది.

కొంతవడికి నక్కలు తిరిగి చూచినవి. ఏవ్వకను తిలకింపలేదు. వాటికి ధైర్యము వచ్చినది. “వీరు నభాగ్యులై యుందురు. కానివో మన వెంటఁ బడలేమి?” అని లోకవలించి నక్కలు పారిపోలేదు. నక్కలజేయ రాజును సమీపించెను. తక్కినవి మంత్రులదరి కేగినవి. రాజు నక్కరాకంబు, యది మెడ కొఱుక యత్నించుచుండగా దానిని పెద్దతొంగిచిట్టి యంత్రమునందువలె నొక్కిట్టియుంచెను. సింహాసరాక్రముఁ డగురాజునోటిలోఁ జిక్కి కదలుమెదల నేరక, నట్లు విడిపించుకొన లేక, ప్రాణముల మీఁది ఆశ వదలుకొని నక్కల జేరే పొక్కుపెట్టున గిపెట్టెను. ఆ యూర్తనాద ము విని మిగిలిన నక్కలు ఏలిక చిక్కినవి యెంచి మంత్రులజోలి వీడి, ‘బ్రదుకు జీవుఁడాయని ఒక్క నగునతీసినవి. రాజుపండ్లతోఁ జిక్కిన నక్కమాత్రము బ్రదుకునాన వీడి విడిపించు కొనుటకై విలపించుచున్నకొని రాజున్న గోతిలోని మట్టి నెగఁజమ్మెను. రాజున నక్కను విడిచివుచ్చి, అటునిటు కదలి నడలిన రెండు చేతులను పైకి లాగుకొని, గోతిదరి నూతిగైకొని, గాలిచే గొట్టబడిన మబ్బుతునుక వలె నొక్క యూపున బయట వచ్చి నడచెను.

ఉపాయకులందఱు రాజుట్లు స్వచ్ఛంబొంది, మంత్రుల నూటదించి, గోతులలో నుడి ఒక్క-కొక్కరికే పైకి లాగెను. అనంతర మా శ్మశానసీమయందే చుట్టును మంత్రుల పరివేష్టించియుండ రాజు కొలుపు కీరెను.

అదేతరుణమున కొంగఱు శవ మొందు గొనివచ్చి యక్షిణీద్వయము మధ్యనుంచి దోగిరి. శవవిభాగవిషయమున యక్షిణులకుఁ బూర్తి కుమర లేదు. వారిట్లునకొనిరి: “ఈ శవమును మనము పంచుకొనలేము. సుఖీల చరిత్రుఁడు మహాశీలరా జిచ్చట నేయుండెగదా! అతని యొద్దకుఁ బోదము.” వా రాశవ మీచ్చుకొనుచు పోయి రాజును సమీపించి, “ఓలేవా! కినివి మా కిద్దఱకును పంచిపెట్టుము.”

“ఓ యక్షిణులారా! అట్లు పంచిపెట్టెదఁగాని, అరిశుద్ధుడ నగుట నేముందు స్నానముఁ జేయవలయు”నని రాజు నుడివెను.

యక్షిణు లంత మంత్రశక్తిచేత పోయి రాజునకై సిద్ధపఱచిన పరిమళోదకముఁ దెచ్చి రాజు నెదుట నుంచిరి. రాజుఁడ జలకమాచెను. యక్షిణులు పిదప చోరరాజు ధరించు చలువ మడతలు, గమగమనివలచు అత్తగుప్పు, పెట్టె, మణితాళివృంతముల నుంచిన నానాసూనవితానములును దెచ్చి యిచ్చిరి. మహాశీలరాజు రాజోచిత వేషము ధరించి, గంధలేపములు పూసికొని, కమ్మని వాసనలు చిమ్ము పూల నలంకరించుకొనియె.

“స్వామీ! ఇంక నేమి వలయు?” నని యక్షిణు లడిగిరి. అతలిగా నున్నవని రాజు పైగఁజేసెను. వారంతఃపురముఁ జొచ్చి పంచభక్త్య పరమాన్నములు పెట్టుకొని వచ్చిరి. రాజు దుదిరాహారము సాదించెను. యక్షిణి యొక నె బంగారుగిన్నెలో సుగంధ జలము

నానినా, రాజానిర్మలలోకములు ప్రాచీనోట
పుక్కిలించి చేతులు కడుగుకొని పంచమగంధ
ద్రవ్యయుత కన్నుకతాంబూమునేరికొనెను.

“స్వామీ! ఏమి సెలవు?”

“హంజీ, కోసంస్వామి తలదించు క్రొవ
నున్న నా మంగళభిక్షము తెండి.”

యక్షిణు లా కత్తిని దెచ్చి యిచ్చిరి.

సత్త్వివంతుడైన రాజు త కత్తి దూసి
నిలువఁబట్టిన శవమును రెండు ముక్కలుగ
నడికి, ఇద్దఱకు సరిసమానముగఁ బండి యిచ్చె.
యక్షిణు లా మానవశవము భజించి తృప్తి
తెంది మోదంబున నిట్లనిరి: “దేవా! మేము
మీ చూడ్చులి శిరసఃపొందుము. ఏమి చెప్పె
దరు?”

రాజులోచించెను. “ఓ యక్షిణులారా!
మీ దివ్యశక్తి ప్రభావమున చోర రాజు పరు
డిన గడ్డోలికి నన్నుఁ చేర్చుము. ఈ నా మం
త్రుని వారివారియిండ్లలోఁ బ్రవేశపెట్టుము”
అని రాజు వచించెను.

“చిత్తిముదేవా” అని యక్షిణులు చెప్పి
నట్లు చేసిరి. రమణీయూర్వశిమగు * శ్రీ
గర్భమందు చోర రాజు హంసతూలికా తల్ప
మన నిద్రించుచుండెను. † శ్రీశయన వీరమందు
హాయిగ గుఱుక వేట్టుచున్న కోసలరాజును
శీలవరాజు కత్తితోఁ బుల్లగఁ దాఁకెను. కోసల
రాజు వెంటనే మేల్కొంచి భయవిభ్రాంతుఁ

డయ్యెను. నీలపువ్వుతురులోఁ గాశీరాజును
గుర్తించి, శయ్యనుండి లేచి, ఒక్కొంటి వైర్య
మఱుంగించి ఇట్లనియె: “ఓ మహారాజా! మీ
రిచ్చటి కెట్లు రాఁగలిగితిరి? ఆశ్చర్య మాశ్చ
ర్యము. గడియలు నేసి యున్నవి. తలుపులు
మూసియున్నవి. ఈ ప్రాసాదముచుట్టు నాథలు
తమఱక కావలి గాయుచున్నారు. ఇచ్చటి పాశు
లీగకై న నిందఁ జూట నశక్యము. ఈ దివ్య
మామతో, ఈ మంగళభిక్షముతో, ఇట్టి అర్థ
రాత్రుమందిచ్చటి కెట్లు వచ్చితిరి చెప్పుము.”

శీలవ రాజు జరిగిన దంతయు నవిస్తర
ముగఁ దెల్పెను. అది విని చోర రాజుంబోధన
పడి, “మహారాజా! మీమించనలెను. నేను
మానవమాత్రుడను. నీ గుణగణము లెఱుగ
వైతిని. రక్తమాంసాశనులు, భయంకరిన్వహ
పిణులు యక్షిణులు గ్రహించినంత, మను
ష్యుడైన నేను గ్రహించలేకపోతిని. నరో
త్తమా! ఇట్టి అద్భుతగుణరాశినని తెలియక
నేతో విరోధము జెచ్చుకొంటిని. ఇప్పుడు బుద్ధి
వచ్చినది. మన్నింప వేడెద. ఇదిగో కత్తి పట్టి
శవభము చేయుచున్నాను. మీ సానకమలము
లాన! ఇద మీ జోలి కెన్నఁచును రాను” అని
పలుక, శీలవరాజు ప్రసన్నుడయ్యె. శ్రీ
శయన వీరమందు శీలవమహారాజును నగుండు
మని తాను ద్రక్కనున్న దిన్న ముదము
మీఁద నిద్రించి ఆరేయి గడపెను.

* శ్రీగర్భము—రాజుగారు శయనించు మందిరము.

† శ్రీశయనవీరము—రాజుపరుడు పడక.

ముఖము ముదయము, కోనలరాజు పట్టణ మంతయు జూరించి, సర్వవర్తిక శ్రేణులను, రాజనాథికులను, బ్రాహ్మణులను, గృహస్థులను అందఱుని రావించి సభఁ జేసెను.

ఆ సభలో శీలవరా జాకాశమునందలి పూజ్యచంద్రునివలె ప్రకాశించుచుండిను. కోనలరాజు నిందుసభలో శీలవరాజు సర్వణగణమును పాగడి తన్నుడిమింపుమని వేడి, “ఓమహారాజా, ఇకనుండి దొంగలను శిక్షించుట నావని. చట్టగ ప్రజాపరిపాలన మొనర్చుట నీవని. నీ రాజ్యమును నీ వెప్పటివలె ఏలుము. రాజ్యరక్షణము నాకు వదలుము” అని వశ్యుత్తేజ మనస్కుడై పలికెను.

కోనలరా జంతట తనను పురిగొల్పిన కొండెగాని శిక్షించి నిజస్వయమును వెంటగొని, వచ్చినత్రోవఁ బోయెను.

ఇట శీలవ మహారాజు రాజోచిత వేషములు ధాల్చి శరభపాజాలంకృతమును, భవభిచ్ఛ్రావిరాశంబును అగు రత్న సింహాసనము మీద నాసీనుడై సచివ్మండలితో నిట్లనియె: “పట్టదల యున్న నెట్టి క్షణకార్యమైనను సాధించెదచ్చును. ఈసభయం దీనాడు గన్పట్టు అద్భుతయ మైన శోభయును, నా నేయిమంది మంత్రులు రక్షణయును, నా పట్టపల లేనిది

సాధ్య మయ్యుండదా? న ప్తిశ్చర్యమును తిరిగి సంపాదించితిని. పీఠంనఱి ప్రాణమును కాపాడితిని. కష్టము లాపన్నమైనప్పు వత్సర్యపడక పురుషయత్న మొనరింపవలయు. అప్పుడు గాని కష్టమును తప్పించును.” ఈ భానముచే నాతని హృదయము సంతోషపరంగితి మైసం దూష నీకొందిగితి మానందపారవశ్యముచే నిట్లు పాడెను:

గీ. “పట్టు వదలక యత్నించు వానినీకు
పట్టు ము. కాని మొనరించువానికృషియు
శౌర్యసాహస సత్త్వివిధ శ్రేయగుణము
భూరిఫలము నొసంగకపోవు తెట్లు?

“మానవుఁ డెల్లప్పుడును స్వయముగ కష్టించి కృషి నొనలెను. బుద్ధిమంతుడైన వాఁడు చేతిక్కిన తనుణమును వ్యర్థముచేయరాదు. నా విషయమున సర్వమును చేసెను కొనినట్లే జరిగినది.”

బోధిసత్త్వుఁ డిట్లునుకొనెను:

“ఓహా! సచ్చరిత్రులు పట్టదల వహించి నీ వగలెక్కడి మనోరథులగుట ధ్రువము.”

శీలవమహారాజు జీవిత శేష మంతయుఁ బూజ్యకార్యములొనరించి సాధ్యపుణ్యకర్మానుసారము జన్మాంతర మొందెను.

౧

అ యటవీధిల్లో నునుదృఢాంకురము ద్రిసి కొండ మాఁగలున్
 కీయని నీవు గ్రోలి పుపునీగల నీడల విశ్రమించు నీ
 నేయవకారి నైతి నని యీ నిశితాంబుక మేసినావు! మీ
 బోయలు కేగితిరి వెలియఁబోలును మామక పాకుమార్చిముల్.

౨

నేయియు పాయసమ్ము దిన నేర్చిన పెద్దలపాద నేనిక
 నేయఁగరాదె నీకుఁ గల చెట్టతనం బొకకొంత మాను—స్వ
 స్థీయల తానికుంజముల కిన్నెరసానులు వోవు దారులన్
 బోయెన నిక నాకు పెలవుం దయనేసి క్రుధం ద్యుతంపురూ!

౩

కొలము నెప్పె, మోతి రిసికన్నయ లక్కిలు! మువ్వయోగమున్
 దాళక నాకున్తె మెదురు దారులు సూతుడు; బోయకొంత! యి
 న్నీలు వృథా గుమారిలెను! నీవయింక జని వార లందఱున్
 నేలనివాస కంట తడిపెట్టకయుండఁగ నూరఁచింపురూ!

౪

వేదిమ పూలు వెట్టి తినిపించి మరందము వోసి సంజుల్
 తేనునె నీసిచూడి యరచేసులఁ బించిన తాంసాంగిలన్
 నీ గిట నాడు పాకము శరీరించిన యూయవసానపున్
 చారము సంధ్యబాష్పకణజాలముతో నయింక నెదింఁగన్

మీనాక్షి విజయరంగ వొక్కనాథునిభార్య. ఇతఁడు మంగమ్మ* పరమ పండితుని పిమ్మట 1706 వ సంవత్సరమున మధుర ఆంధ్రనాయక రాజ్యమునకుఁ బోయి పంపియ్యెను. ఇరువదియేని సంవత్సరములు రాజ్యమును బరిపాలించి విజయరంగ వొక్కనాథుఁడు 1732 వ సంవత్సరమున దిహలోకమును వీడెను. పిమ్మట రాజ్యాభిరము వహించుట కీతనికి బురుషవంశితి లేదు. అగుటచే రాజ్యనిర్వహణభారమంతయు వొక్క పెట్టిక విలుచుకొని మీనాక్షిపైఁ బడెను.

యథాశక్తిని ఆమె నాయకరాజ్యపరిపాలనము నాగింపదొరఁగొనెను. మధురనాయక రాజవంశముతో రక్తసంబంధముగల బుగారతిగుమల చునువాని పుత్రునిదత్తవశేషికొనిను. ఇతనితోను విజయకుమారుఁడు. ఈదత్తవశ్యకారమున మీనాక్షికి ఆమె సోదరుఁడు పెంకట పెంపొన్నాఁడు అమరసాహాయ్యము చేసెను.

కాని ఈదత్తవశ్యకారము రాజ్యాభివృద్ధికి వోహదము చేయలేదు. పై పెచ్చు మధుర రాజ్య వివాదమునకును, మీనాక్షి ప్రాణత్యాగమునకును గారణభూతి మాయెను. చేవోహదమోడు కానియిన బంధువులే మీనాక్షిమీద ద్రోహచింతను బయిరి. తనకుమా

దాని దత్తవశ్యతని కొన్నివిధ విశ్వాసము లేక పంపింపఁగొనిమలయ్య అప్పటి మధురనగరవాసు అగు నెంకటాచార్యునితో లాలోచి అయి మీనాక్షిని సింహాసన భ్రష్టును చేయుటకుఁ బ్రయత్నము వలెను. తిరుచునాల్లికోటలోఁ బంపింపబడి మీనాక్షిని నెకలనడుపవలయునను వారి ప్రథమ ప్రయత్నము భగ్న మయ్యెను. మధురనాయక రాజ్య మిట్లు 1734 వ సంవత్సరమున గృహచ్ఛిద్రముతో వేగిపోవుచుండఁగా, ఆర్కాటునవాలు తన కుమారుఁడును నభదరాలిని, అల్లుడగు చాందాసాహేబును మధుర సింహాచార్య రాజ్యమును జయించి కప్పము రాబట్టుటకై పంపెను. ఇట్లు మధురపై వెత్తినచ్చిన మహమ్మదీయులతో బుగారు తిరుమలయ్య చేతులు గొలిపెను అతఁడు స్వదరాలికి పంపరాని లంచము లిచ్చెను. నందు దొరకనదికదా యని స్వదరాలి మీనాక్షిపైఁ గత్తిగట్టెను. అప్పుడు మీనాక్షి తిరుచునాల్లికోటలో కాణ్యముచేసికొని యుండెను; చేయకన్నులతోఁ గోటను రక్షించుచుండెను. ఇట్టిపరితోఁ గోటను ముట్టజించి పట్టుకొనుటకలలోనివా రై యది అతఁడు నిశ్చయించి మోసము చేయఁ దలపెట్టెను. తిరుమలయ్య మీనాక్షిసంతున నెకచుచ్చునెగదాఁ బరి

స్కరింనువాని వలె నటించుచు నభదరాళి ఉభయుఁవాదములు నినుటకని ఒకసభ నెఱా వేశపఱచెను.

మీనాక్షి తురకవాని మాటలు నమ్మ లేను. ఆసభతో నామె యెట్టి జోక్యమును జెట్టుకొనలేదు. అంచము తిన్న సభదరాళి తిన్న బంగారుతిరుమలయ్య పక్షమునఁ జేసెను. తిన్నకారము కార్యము నిర్వహించుభారము బాసమఱుడి చాందాసాహేబున కప్పగించి యారఁడు ఆర్కాటునకుఁ జోయెను. అప్పుడు మీనాక్షి చాందాసాహేబుతో రాయబార ము నడపెను. సభదరాళి చేసిన ఏర్పాట్లు జరుగకుండ చూచినచో చాందాసాహేబున కామె కోటిసూపాయ లిచ్చుట కచ్చుకొనెను. చాందాసాహేబు నల్లె యనెను. ఏమైన నో ఆమెను రక్షించుట కాలిండు కొరాను నెత్తించి జెట్టుకొని ప్రమాణముఁ జేసెను. అప్పుడు మీనాక్షి చాందాసాహేబును దనకొటలోనికి రావించి స్వాగతము చేసెను.

ఇంతలో మీనాక్షి తిరుమలయ్యతో సంధిఁ గావించుకొనెను. అగుటచే నామె తిరు మలయ్యను, విజయకుమారుని సురక్షితముగా మధురకుఁ జేర్చి వారికి చాందాసాహేబునుండి ఏవిధమైన ప్రమాదమును సంభవించుకుండ బాగ్రత్తగా నుంచెను. ప్రత్యేక తిరువును సంధిఁ జేసికొని స్నేహముతో నున్న సోగడి సాహెబునకుఁ దెలిసినది. ఒకరితో నొకరిని డి కొల్చి యధికారముఁ జలాయించుటకు

సాహెబునకు వీలు దిక్కినది కాదు. మీనాక్షి మోసము చేసినదని భావించి, కోపము నహించి యారఁడు ఆర్కాటునకుఁ జోయినాఁడు.

1736 న సంవత్సరమునఁ దిరిగి చాందా సాహేబు మధురపై నెత్తినచ్చినాఁడు. మధుర రాజ్యము నీతడవ జయించితీరవలెనని ఆతని క్షణవిశ్వయుము. తిన్నగాఁ జోయి తిరుచునా ప్లికొటలోఁ బ్రవేశించి మీనాక్షికిఁ గల శత్రువుల నందఱుని సంహరిం నుద్దమించి నట్లు నటించెను. మీనాక్షి ఇది నిజమని నమ్మి చాందాసాహేబు చేతులలోఁ గీలుబొమ్మ ఆయెను. చూచిచూడని మఱపుతో నామె చాందాసాహేబు చేతిని కగికరించుచుండిను. మధురనాయక రాజ్యపాలన మంతయు చాందా సాహేబు హస్తగత మయ్యెను. తిరుచునాప్లి యందు సాహేబు పలుకుబడి విస్తరించును. గోవిందయ్య, రెనగాయ్య అను మీనాక్షి. కళ వాయిల నిద్దఱుని ఆతఁడు ఎనుబడ నేల ఆర్థిక దళముతోడను, మఱికొంత క్షాత్రిముతో డను దక్షిణాదికి బంపెను. బంగారు తిరుమ లయ్య చేతులలోనున్న దండగిల్లుకొటను వారు జెట్టుకొనిరి. చాందాసాహేబు నెవలు మధురాపట్టణముపైకిఁ జోయెను. అచ్చట తిరు మలయ్య కొంత రానువతో సాహేబునకు నెదిర్చి పోరెను. కాని తుదకు ఓడి విజయకు మారునితోఁ గలసి పాతపోయెను.

మధుర రాజ్య మంతయు మహమ్మదీయ నేనలై వనమయ్యెను. చాందా సాహేబు

స్వతంత్రులై ప్రభావము ప్రారంభించెను. అతఁడు చేసిన శ్రోహమాత్రయు మీనాక్షి కిష్కటికిఁ జెరియఁ దీసివది. కాని కార్యములేదా. శ్రుతిమీఁది వచ్చినది. కొర్రాను శిరమునఁ బాల్చి చేసిన ప్రమాణమును బూడిఁ గలిపి చాందాసాహేలు ఉచ్చరించుములు లేక మీనాక్షినిఁ జెఱుఁబెట్టెను. బ్రతికి చెడ్డది గావున కారాగాహాస మార్పగ్రరమణేమణికి దుర్భర మునిలించినది. విషము త్రాగి ఆమె ప్రాణములు త్యజించినది.

1529 న సంవత్సరము మొదలు అవిచ్ఛిన్నముగా నాగుమిడిన మధుర ఆంధ్రనాయక రాజ్యము నాటితోఁ దుదముట్టినది.

అయితే మధుర ఆంధ్రనాయకరాజ్య వివాశమునకు మీనాక్షి ఎంతవఱకుఁ గారకుండు? నిమిత్తమాత్రము. అంశము ముంప

వలసిన ఆమె దళనాయి శత్రువుతో కుమ్మకు- అయినాడు. రాజ్యక్షేమాభివృద్ధికిఁ దక్కు ధారపోయవలసిన ఆమె దత్తపుత్రుఁడును, ఆశివత్పడియు శ్రోహచింతనలై కొంపమీఁదికిఁ దెచ్చినారు. కొర్రాను శిరమునఁ బాల్చి చేసిన ప్రమాణములను చాందాసాహేలు గానికి ఎగురఁగొట్టినాడు. అంతఃకలహములు, పరరాజులు దాడి-వీనియందు తగు స్కూచి ఏరాజ్యము ముందునకు వచ్చినది? పైఁగా, 'పర్వము గడంజేయు కాలమూర్తి' కూడ నామెకు ఎగురు తిరిగినాడు. ఇంక నామె ఏమి చేయఁగలదు? కాలపురుషునకు వోలిలి యుగ్గి కొర్రాగారమున విషము త్రాగి మీనాక్షి దుర్భరజీవితమును దుదముట్టించినది.

—'ఆంధ్రరమణీమణుల' నుండి.

ని శీ థ ము

యన్. వి. వి. శంకరరావుగారు

దూరదూరాన వణకు చేతోవిపత్తి

మిన్ను నుండి వ్రాసుకొ యవి మన్నన కను శింకఁ దీర్చించుచు విజయనంబునందు వెలుగుచుండెను దారి కావితఱు లెల్ల.

పులుగుతండ్రిలు బందరిందు బాదలు బాదె; ననిలుఁ డలనటచేనేమొ యాఁగిపోయె;

శబ్దజేవల నిదురించు సరణి దోఁచ

మర్త్యబోకంబు గాన్పించె మాటలు మణిగి.

ఏను నా నిశీధంబున నేకతమున

నేగుగానంబు నలిపెడి నేడ్పుతోడ

హృదయవేళిక నెప్పుడుఁ బదిలెఱుఁచు

నేగువును గొని మఱచిలి విశ్వమెల్ల.

లీలలకుం గారణము

ఎచరిమట్టకు నాకే యేదో ప్రసిద్ధిని పొంద
వలయు నని యెంచుచుందురు. ఒక్కరి
కొక్క విధముగా, నొక్కరి కొక్క కీతిగా,
నొక్కరి కొక్కవృత్తిచే మార్గములు తోచు
చుండును. ఉపాసకులు పుష్కలమును, తిలంపులు
తమలోనే యడంగి యుండును. ఉత్సాహ
ముండును, పాపమును చూచుకుండును. బరి
తెగింతురు గాని కొందరకు నోరు, చేయి స్వాధీ
నములు కావు. మాటాడలేరు, అభిప్రాయము
లను దెలుపుటకుఁ దగినన్ని మాటలు భాషలోఁ
గృహిచేయకపోవుటచే దొడకవు. భాషింతురు;
అక్షరజ్ఞానము తక్కువగు కారణమున వ్రాసి
పెట్టలేరు. ఎన్నెన్నో పురణలు, పై కురుకపు;
ఉచితము నెదిరింపుగా నుండవు. విషయప్రకట
నమే ప్రధానము గాని, భావ, దాని యింపు
మన కెంతవని యచేకులు—భావ యక్కఱ
లేనివానికి విషయ మేమి? విషయము కావనిన
సాలె నడుపుకొనకుండుగదా? తన చేతులలో
వన్నె గాంచుచున్నాడు. వ్యవసాయశాస్త్రము
చదివియేనా కమ్మతగార్చు మనకుఁ గావం
సిన వనభాగ్యములును లంగించి యున్న
చున్నాడు? వానికి జనుకే కాదు. అక్కఱలేదు.
మంగిలికిఁ గైక్కి యిట్లు మూల మట్టు పట్టు మది
యేపుష్పకములోని విషయము బోధించినది?

పాకశాస్త్రము చదివిన ముదిత నంబులకుఁ
ద్రాసు, కొలపాత్రలు సుప్రసాదములకై
యత్నించెనా, మంట మెంత సొంపుగానో
పొందును; అది మెంత కుడగానో యుండును.
కాననినవాని కన్నియును గాచుమును. విష
యమును గాచుమును; భావయుఁ ఒక్కగ
నుడివలయును. కేవల విషయమును లోక
మునకు నెప్పవాడవు. కేవలమీంద నెగిరి
పోయినవా నున్నాడు. ఒక్కగా మాటలాడ
లేనివాడవు విషయము నెంతచక్కగా తెల్పు
దనో! భాగ్యు లెన్ని శాస్త్రములు వ్రాసినారు!
అందేమి తక్కువ? భావ, భావిమృదుశ్యము,
పరిశుద్ధత, విషయమును గ్రహించవలయు నను
నభిలాష చదువుచుండగ నే పుట్టుటలేదా? అట్టి
దిష్టాడు వ్రాయుశాస్త్రములలో కేమి? భావ
చక్కగా వర్ణించింద వ్రాసినవిషయ మెవ్వ
డేది వ్రాసినను జనులకుఁ జరుగ వలస
పుట్టును. మనస్సున కెక్కును. నే కేతరగతి
లోనివాడనో నే నెఱుంగను, గాని, ఉత్సా
హము మొదలైనది. విష్ణుమాయచేత నార
దుడు కొలవినలో మునిగి స్త్రీయు పురస్కృతి
లేక యజ్ఞవిత్తునట్టి, నే నెవ్వరినో, కను బడిమా
దిలో, పడవలయు ననునుత్సాహము పుట్టు
గానే నాన్వర్తంతము లాకుఁ దెలియలేదు.

“మోక్షాచార్య” అని నా కీపేర్కెట్లు వచ్చి
ననో ముగగుగాఁ దెలిసికొన మనసు పుట్టినది.

కొందరుకుఁ దమతమ గ్రామములు చరిత్రము వ్రాయుటకుఁ, దమమండల భూగోళశాస్త్రము వ్రాయుటకుఁ, దమదేశచరిత్రము వ్రాయుటకుఁ పోయిరిని విషయములను. — ఆవలించినఁ బ్రజ్ఞలు లెక్కపెట్టునట్లు — ఎవ్వరో చెప్పిన మాటలను బట్టికొని నైనశత్యురీతి చేయఁజొవుట, ఒకరియూహను దాను గాదనుట — ఆ కాదనుటయుఁ దన యూహ నహాయమున నే — వా న్నెవము వాకును వారికినిగూడఁ తెలియదు. కాని తన యూహయే మిన్న యనును. అందఱువియూహలే, తనయూహకు లోక మెక్కుడు గౌరవము నీయవలయు ననుకభిమానము — ఇట్లున్నది ప్రస్తుతలోకము. దేశ చరిత్రాదులిపుడు కరిగాఁ తెలియరావు. ఏకచ్ఛాత్రాధికారిము చేసిన ప్రభువులకాలమే యొక్కప్పుడు సందేహముగా నగవడుచున్నది — రాజుపేరే కాని కొంతటి కీర్తి పొందినకాల మక్కఱలేదని. కాదాను పోయిరినివాడు తేకు. అతఁ డెప్పటి వాడో యిప్పుడు కొందఱ కక్కఱలేదు. కాని యూతఁడు “చల్లయో! వెల్లి కుక్కయో!” అన్నాడను నాధారముపైఁ దెనుఁగువాఁ డని వాటంక మాత్రము యోచించుచున్నారు. శ్రీశింకయూ మిళియూళి దేశమువాఁ డనుటకుఁ దెనుఁగువాడు సిగ్గుపడుచున్నాడు. నిజము తెలియునట్లకుఁ గొంతయత్నము చేయ నాకుఁ దలఁపు పుట్టినమాట సత్యము. అది యెట్లు సమకూడును? నాయాజనలో రెండు కాకినాడలు, రెండు చెన్నపట్టణములు, ఇట్లు రెండేసిమూఁదేసి కనబడుచున్నవిగాదా. చెందుల్లు లెన్ని

యన్నో యని మన్యులకుఁ ఇట్లు పట్టెనా రిపైఁ బుట్టించినాడను. బహువిధ ప్రయత్నములు గావించితిని, గాని, పేరు — దాని పుష్ప శి, సరికవలేదు : చాను (చందా) లాల్ కట్టించి నాఁడో? ఊరు, ఊరి, తుట్టు, తుర్తి మొదలైనవి గ్రామసంకేతములలో అట్టివి మొగలితట్టు, కుండుట్టు, వెల్లుర్తివలె — అట్లయినఁ బూర్వము సుందరముగా నుండునట్లు — చెన్ను = సుందరము గనుక, చెన్ను, తుర్తి — రెండును సంధిలోఁ జెందుర్తియు దా? ఈయూరిపేరింటి పేరుగా నున్న వారెవ్వరైనఁ గనబడియెదరా? వారి నడిగినఁ గొంత వ్యత్యాసము వారకును. వెదకఁగా వెదకఁగా, ఎన్నిగూ పేముక్కను కృష్ణంపాలెములో చెందుర్తి మొకమ్మ యను వృద్ధరాలున్నది. అమ్మా! మీపెద్దలు తొల్లి యెంతంజెడి వారు, మీ రిందు నచ్చుటకుఁ గారణ మేమని యడిగిన, వా కేమియుఁ తెలియ దన్నది. చెందుర్తిలో నిపు డాయమ్మ కులమువారు లేనేలేరు. ఈనడుమ, వామి, చరిత్ర సంశోధకులు విశేషముగా తలుదేటి సందేహస్థలములకుఁ దాము పోయి విశేషాంశములు కనుఁగొని మహోః కారిము చేయువారి ప్రశ్నలకు త్తిరము లేయకుండఁగ నే, చరిత్రాత్మక మహానముద్రములో సాశయనావ బుడుగు మనుగు మునుగ, స్వస్తిగారా లైనది.

పోనిమ్ము, గ్రామముల సంగితి మనము తెలిసికొనలేము. మండలములు, దేశముల సంగితి బొత్తిగాఁ తెలియఁజాలము. నా కీతుంబాచార్యులనుపేరెట్లు వచ్చినవో. స్వవిషయ

మన కరిశోధనమునైన చెయ్యగలవా యను నది—ననెచ్చడను? నాపై, తాపి, ముత్తాపి, వీరిని చెలిసికొనుటక కష్టము. నే నేమూరి పాపవో యెఱుంగను. చిన్న పిల్లమందే తలి దండ్రులు మృతిచొందరి. పోనిండు, ఏతావుని పై న పివేరివా రున్నారా యని దేశాటనము నకు వెదిలితిని. “ఇథపుయ్య నిద్రదన్యము నెఱుంగువయ్య” అను భారతములోని కథ విలక్షణముగ గాదిగుగగా, నోదావరీ మండల ములోని తాపురములో తుంబాచార్యుల కోనే తొకటి వివరించినది. నా యద్వైతమున నే యది కొందఱుమాత్ర మెఱిగియుండరి. ఇంక గొంతకాల ముపేక్షించితివా మాధవ పుష్కరిణినే కాని తుంబాచార్యుల కోనే తొలుంగి మను ప్రతితి పుట్టిపోవును. ఈ పుష్కరిణి ద్రవ్యించిన తుంబాచార్యుల తవ్వకు, అది శంక మొదటనే చెప్పితిని. మనవారికి విషయ మక్కఱలేదు. చర్చితి మక్కఱలేదు. న్యన హారము జరిగినఁ జాలును. రాజు లేవిషయ మును వ్రాసుందువాడు? మన దేశములో లేదు. తిక్కనెవఁడు? కాశైత్య యెక్కడ? దీనిని చెలిసికొనుటకే మురువదియైదేండ్ల ప్రాయ మునఁ బితాపురముఁ జేరితిని. “యత్ర నోభయం తత్ర వోధయ” మ్మని విశ్వంఖిలముగాఁ బరిశోధకచేతమునఁ దిగుగుటకు మొదలుపెట్టితిని. దిక్కులేనివానికి దేవుఁడే దిక్కు. సంతర్పణలు, సమారాధనలు, సప్తాహములు, లక్షవ్రతి, కోటివ్రతాజలు, వివాహములు—సత్రిభోజనము, మదినిద్ర. సత్రములో భజించి దేవాలు

యములో నిద్రించుచున్నాఁడను. శిష్ట, నిష్ట, రెండును గుఱరిగివి. పాదగయలో న్నానము, దాని దగ్గఱనున్న మండపములో ఒసము. రాజు రాశైలివస్త్రములో భోజనము. శ్రీరాముఁడు పోదగు లేదేశమునను నొరకుట దుర్బిధ మన్నాడు—గాని పితాపురములో నేను పోద గులు లేనివాడనైనను నీదశట్టనఁ గూర్చుండుటచే పోవకుండ నైతిని. తిరిగితిరిగి పోమరి నైతిని. ఎందుకొనుటయో—కీచే నా మొదటియన్నము మూలఁబడినది. కొన్ని నాల్లికు, అయ్యో! కే కేమియుఁ కేయక మిన్న కున్నాడనఁ: జీవిత మువ్యర్థముగదా యనుకొంటిని. దాపవేళ! విచారింపితిని. పశ్చాత్తాపము కందితిని. ఏమిల భము? ఆయుతాపము వెనుక పట్టినది. నేను గొన్ని నాల్లికుఁ బడమండలలోఁ బంపకొనిన పో నావలన నితములకు నిద్రాధాగ మగుట తటస్థించెను. కాబట్టి రాత్రులు నెన్నెవఁడు దరిఁ తేరియరైరి. ఏమి చెయుదును? వివిక్త ప్రదేశము నెడకొనఁబరిచి వచ్చినది. బట్టలు వర్తకులు రాత్రివేళఁ దాళిములు తేలికొని యింట్లకుఁ పోగాఁ జూచి యే కొట్టరుఁగుమీఁదనో చేరువాడను. వారి సరకులకు గావుగా నుండు నని యెవ్వరును నన్ను నివారించలేదు. ఒక్క నాఁ పోక్కకొట్టవర్గఱ బవ్వలించి వాడెను. నిత్యము నోక్కిరియఁగుమీఁదనే ప్రక్క నేసిన నీ కిది కాదాచిమీ యందు రీమా— కొన్ని నాల్లికు నెన్నెందఱును “ఆచార్యులు గారికిఁ జక్కగ నిద్ర పట్టుచున్నదా” అనియడిగి, క్రమక్రమముగా నొక నిర్తకుఁ జూక చాచు,

యొక్క వ్యాపారి యొకమూటలు కట్టిన నోవే, దానము చేయఁజొచ్చిరి. దానితో నేను వారి గుమ్మములవశం బుమకొనుటకు నమ్మజించిరి గదాయని నిశ్చయించుకొని, నిర్భయముగ, నిరాలోచనముగఁ బడి దొంగలువాడను. అనిరాలోచనమునకు మితిలేదు—నే నేల యిక్కడకు వెచ్చితి ననునంగితిహాస నాలోచనలోనుండి తొలగిపోయినది. ఆలోచన కెక మేటి? ప్రవృత్తములు! ఒకవాఁటిరాత్రి— ఏతావుననులేక ఒక్కఁటితావురములోమాత్రమే దొంగకు గుచినస్తువు “ఖండామండియుంపలు” భోజనాసారము రెండు దొంగినవి. మిగిల్చిన జీమలు పట్టుచు. దాచుకొనుటకుఁ బెట్టియా జేవరూ! పైటఁ దావు లేనందున లోపల దాచితిని. ఇంక ఏద్ర యెట్లు పట్టును? ఎన్నియగవ్యమంత్రములు! ఎన్ని వాతాపిండిస్తోత్రములు! చాల నేవు పనిచేయలేదు. సగమురాత్రికి ఏద్ర పట్టినది. అందుకైత్రమిసకల పచ్చినది. ఎక్కడికో ఒరుగత్తిపెట్టుచున్నావంట. ఇంతకమపు! దానికిఁ దగినతిండి తిని యెట్లు పరుపెట్టుచున్నానో నాకే వింత! ఎవ్వరో ముందఁ బరుగెత్తుచున్నారు. వారివెనుక నెక్కడికి వెళ్లవలయునో—మార్గము తెలియక నేను—నన్నుఁ దడిచుకొనివచ్చుచున్నాడని యాయన భయమునఁ బరుగు—ఆయనగనఁబడకున్న దారి తెలియజే వాని వెంటనే పోనలయునని నేను బరుగు—కలలో నాలో నేనీ పరుగెత్తుచు నెవ్వకొందను—నెవ్వతోఁ బరుగు జరుగునా! కలకుఁ దుద మొదలుఁ తెలియదు. “అహో కైవమా! యింత

చిత్రకళరా యిది! తెల్ల వాఁడునప్పటికి మఱియి నేమో! మఱవకున్న నాకలలు విరుచుఁ గూర్పుండుట కెవ్వరున్నాను?”—ఇట్లు స్వప్నములోనే యనుకొనుచుండఁగా నొక్కసిద్ధయోగి శ్వకుఁడు కనఁబడి, “భయపడికును, స్వప్నములు లోకు లాన్ధతో వినునట్లు నేను గావించును. పూర్వము నేనవ్యాసుఁడు సంజయునకు యుద్ధములో జరిగిన వృత్తిఁగియు పాలికొని నచ్చి శ్వకరాష్ట్రునకుఁ జెప్పటకై, నీవు మాచినను జూడకున్నను—ఏమూల నేవారి కెవ్వరితో యుద్ధము జరిగినది—ఎవ్వరి నెవ్వరు చంపినది—ఎవ్వఁడో నెవ్వ రేమి మాటలాడినది తెలియునట్లు వరమిచ్చినాఁడు. అట్లు నీకు కిస్వన్నములో నేమి చూచితివో యది నీవు కొంతమఱచిపోయినను, చెల్లినాఁటి లేచి తెల్లకాశితము! పుస్తకము, నీనపుఁగఁగిక పుచ్చుకొని, తిరుబావాన్లు కోనేటివదుమనున్న మహావముగఁ గూర్పుండితివా, జరిగినది, నీవు మాచి పోయినది—అదాకులుకలుపుకొనుటకు స్వప్నములోఁ దోఁచుకున్నను, గొప్పకొన్న నీవు తెల్ల చూడని ప్రదేశములోఁబని, నీ వెఱుంగని పురుషులు, వారి వృత్తాంతములు తేటతెల్లముగాఁ దోఁచునట్లు వరమిచ్చెదను. ప్రతిదినమునకు స్వప్నములు వచ్చుటకుఁ గారణము లగఁగచుచున్నవి. మూఁడుమిక్కిలి నీకేవలఁ బరుచేసి లోకోకొకరివని ప్రసిద్ధవశయుట కుత్సాహయున్నది కాఁబట్టి యీరాత్రి యేచిత్రకళకలలోఁ దోఁచునో యను నుబలాట మొక్కటి పుట్టుచుండును. అందువలన నేనో కలయని

మాత్రము రాకపోదు. వచ్చినదానిని జనుల్కు
రించి, లోకమునకు రుచిగా నుండునట్లు, నీవు
పండితుఁడవు గాకున్నను—నీచదువు నేనెఱిగి
యున్నను—నీకలమునుండిఁ జేలు వెనలిన పాల్లు
పలుకులైనను— నీ నితశ్రద్ధతో నిన్నుఁ బను
చుచున్న పుణు పాల్లులకు నేను నన్నును—
పదిమంది మెచ్చుకొనునట్లు చేయుఁ గలును. నీవు
మాత్రము శ్రద్ధగాఁ బ్రతిపదము నునయచునా
వ్రాత ప్రారంభింపుము." అని యానతిచ్చి, నా

స్వస్థముతో నా మహాత్ముఁ డనిత్యము
నొందెను. నవ్వచును. నిరక్షరకుఁడీ, కాశీదా
సునకుఁ గాళికా దేవి నాల్కపై నీబాక్షరములు
వ్రాసి యెట్లు పండితుని జేసినదో, అట్లే నన్ను
సిద్ధుఁడ నర ప్రభావమున మాటలాడించు
చున్నాఁడు. కాబట్టి నా పండిత్య మిం
దేమియు నుండదు. యోగిప్రభావమే మిమ్ము
నామూలమున నంతోపవలుచును.

శర నైఘము

దివ్యార్థ వేంకటాచార్యుని గారు

ఆకృతిఁ జూచి చూచి జనులందఱు ని ప్రజతాద్రి వంతు ను
ప్రదేశముతో నుతింపద రదేమి పురాకృతి పుణ్యవైభవ
ప్రాకటసిద్ధియో గద? కరంబును నీదగునున్నితేసి ము
ల్లోకములందు నెవ్వరికి యాధిక మాదము గల్గజాలెడిక.

ఎవలైన సంతోషమును దాల్చి పాదుక కవిబర్హింబులు నిర్గని నుతింప
భవదాగమంబును వాంఛించి నిల్చునే యాచక చాతకం బహరహంబు
విఘ్నమై సర్వదగ్విశదమై మెయునే శ్రీతఘనస్తోత్రగర్జితము జగతి
ఆశాంశములదాఁక వ్యాపింపజాలునే యుదయుంచి క్షీ విద్యుత్ప్రకాశ
మేమియును లేక బ్రతికెద నేమి బ్రతుకు-దానధారలు లేని లుబ్ధులై
గనిన నీవల్ల లోకోపకార మున్నే? ఆకృతికి నేమిలే? శరకంబుదాని!

సామజనాపకారమును సత్సేవదానన యేను మీకు నే
బుద్ధ ఘటిల్లెనని చనిన భాసిలు నాశం గన్నయక జగ
న్నాథ దివాకరాద్భుత ఘనంబగు తేజము నడ్డివైచునీ
చాగమవృత్తితో మొంగునట్టి భవచ్చరితంబు నచ్చునే?

ప్రాచీన విశ్వవిద్యాలయ రాజమగు విక్రమశీల

పులవర్తి కమలావరీ దేవి గారు

పాశ్చాత్య సంస్కారాంతరమే హిందువులు విద్యావంతులైరి యనువారి కీవ్యాసము చక్కని గుణపాఠమును వేర్వేరుగా చాలకాలమునుండి మన హిందూ దేశము అన్ని విషయములయందు వాగరికతను వహించియుండుచున్నది. తొమ్మిదవ శతాబ్దమున ఈవిశ్వవిద్యాలయరాజ మగు విక్రమశీల మగధ నామ్రాజ్యమునకు తెలమానికమై విలసిల్లుచుండుచున్నది. ఇందు గల పుస్తకభాండాగార మహిమ ప్రపంచమున గల యన్ని పుస్తకభాండాగారములకన్న మిన్న. అట్టి అపూర్వమైన పుస్తకభాండాగారమును మహమ్మదీయులు బీహారు దేశమును జయించినపుడు దగ్ధముగావించుట కడు తోచినీయమైన విషయము. నులందా విశ్వవిద్యాలయక్షీణత యారంభమైనదిమొట్టమొదట కీ యా విక్రమశీల యభివృద్ధి నందినది. నీని కీనామము వచ్చుట కక్కడీ ధర్మపురాణశాస్త్రీ బ్రీక్రిందికథను చెల్పుదురు. విక్రమశీలు నను యక్షులొక డాపురవాసుని కడు కష్టపెట్టెడివాడు. వానిని అతీశు ననుభూరు డుక్కడబిడ్డలు బాధలను బోపెను. అందువలన దానికి విక్రమశీల యని పేరు గల్గెనట. ఈ విక్రమశీలా విశ్వవిద్యాలయరాజమును గుఱించి త్రివిష్టవ వాసుల గ్రంథమునం దీకథ గాననయ్యెడిది. తొల్లి ఆచార్యకాంపిల్యుడను బౌద్ధవంశుడు

గలను. అతడు తన తపోబలముచే అణిమా ద్వ్యప్రసిద్ధులను పొందెను. మహాముద్రమంత్ర శాస్త్ర మతనికి కరగత మైనది. ఆమహానుభావు వంశవాడు గంగాతీరమున నొక కొంక నలూకమున నున్న యూవన రామణీయక తిను గాంచి యుచ్చట విశ్వవిద్యాలయము వెలసిన బాగుండునని తెలుచెను. అంతియ గాక అయ్యది సంఘారామమున కనువగు ధర్మమని యతి డెంచెను. మహారాజులు పూను కొనినవో విక్రీ గార్యములు త్వరితముగ నభివృద్ధి చెందునని యాబౌద్ధు డెఱుంగును. కాల చక్రవర్తిభమణమున కాంపిల్యుడు తన కోరిక సిద్ధింపకయే మృతినంది ధర్మపాలమహారాజై జన్మించెను. పరమసాగత, పరమేశ్వర, పరమ భర్తారక, మహారాజాధిరాజ ధర్మపాలచక్రవర్తియే యీ విశ్వవిద్యాలయరాజమగు విక్రమశీలను స్థాపించెను. అయ్యది క్రీ. శ. 810 సంవత్సరమున నిర్మించబడెను. ఆయన పరిశీలనక్రింద 100 గురు ఉద్దండ పండితులు పిల్లలకు బోధనేసెడివారు. ముగ్గురు తనిఖదారులుండిరి. ఇంకను హోమాదు లొనరించుటకు కొంద రాచార్యులుండిరి. రాజాధరణ్యక్రింద నా విశ్వవిద్యాలయరాజమగు విక్రమశీల నాలుగు శతాబ్దములు దివ్యముగ కొనసాగినది. పరీక్షలో కృతార్థులైనవారికి పండితపట్టముల

నొసగెడివారు. అట్టమున గాతే సంతక మొ
నరించెడివాడు. వీరిలో రత్న వజ్ర యనువాడు
పండితనిరున మొనగబడి ద్వారపండితుడుగ
నియమింపబడెను. అతనిని కాశ్మీర దేశము.
వికమలీలకు ఆరుద్వారములు గలవు. ఆచార్య
శతేరి మరియొక ద్వారమునకు మగిపాలు
అను గాఢమైన ద్వారపండితుడుగ నియమింప
బడెను.

ఆకాలమున మిగిలిన ప్రసిద్ధి కెక్కిన ద్వీపం
కరు డను మారుపేరు గల అతీతు డితిని
శిష్యుడే. రత్నకీర్తి, జ్ఞానశ్రీమిత్రును, రత్నా
కరశాంతి, సరసిధి మొదలగువారు మిగిలి
ద్వారపండితులు. విశ్వవిద్యాలయమునకు విద్య
కై వచ్చువారి నీ పండితులు పరీక్షించి ఆయా
తరగతులలో చేర్చుకొనుచుండిరి.

అప్పటి యువాధ్యాయులు లోకమును
త్యజించి భగవానుని సేవయందే నిమగ్నులై
యుండిన బుద్ధనన్యాసులు. వారెల్లరు బ్రహ్మ

చారులు. విద్యాగ్రులే వారి నిష్ఠలు, విద్యాఫల
బుగోగులే వారి సంతోషసంతాప కారణ
ములు. వారెల్లరు సీతినియమబద్ధులు. తమ
చక్కటి సవనలన వారు శిష్యుల కాదర్శ
ప్రాయాలై యుండిరి. గురుకులంధతిని విద్యా
వాసము జరిగెడిది. విద్యాగ్రులు భన మీయ
చక్కరలేదు. ప్రజలును, మహాగాఢులు విద్యా
లయమును తమ దానములచే నుపామరి.
విద్యాగ్రు లెల్లరు నుదయస్నానము గావించి
యుదయించుచున్న సూర్యభగవానునికి నమ
స్కరించి పదనోకంఠుగంటువరకే విద్యాభ్యా
సము చేసెడివారు. ఆకాలమున విద్య మనసు
నకు బట్టినట్లు ఎడయెక్కినపదన నీయుష్ట
దేశమున విద్య మనసుకు బట్టదు. స్వల్ప
ఖర్చుతో నిరాకంఠముగ వారు విద్యా
లయముల నమనగలుగుచుండిరి. భగవదాన
నొల్లటి యాన్న త్యక్తికి నెప్పుడు పొందునో
గదా?

రమణీ మూలకాంతి సంయుగము నిద్రాముద్రతాన్వితమూ
రమణీధ్యాన నిమిలితాక్షియుగశీలసారంధసంవీక్షణీ
కృమశోభ సముపేత మార్యజనస్వాతంత్ర్యార్కచింబ ప్రభా
గమ సంసూచకమై విభాసిలు నుపకాళింబు గీర్ణించెదగా.

దాన్యసీలంబుడధ్యాంతి విదారణ కారణంబైన క్రొక్కానుమెరుము
శీవనంబింకింప నీయు గ్రీష్మము తుది వాక్కులు సుధమ్మగళిరా ప్రకేళ
మచిరభావిలోదయశ్రీ విరాజు నునుకవలలను నిచ్చిన సుమంబు
రాజుర్యటన వాక్యాంతరాని విస్ఫారమై తగు వోపుదారి కేక
యన, పురాసుకృత శలకారమై భావి-విజయచిహ్న మగుచు విత్తిరిల్లి
సర్వసర్వసమయసారసంయుతము-నై గాంధీహాని జనన కాళ మొప్పు.

అది యఖింసంకా మహంబుధిలోన నగాధ పాతాళ లోకంబు దరివి
యాగినిద్రాంతి నున్న భూలోక శల్యాణసంధాయకంబైన తేజ
మున విభాసిల్లు సపూర్వమహాశాంతిమణి; దాని యన్నవైపున వెలుంగ
వడింబుగా పైకి కలిపించి యున్న తేలింది తేలింది వెచ్చివెచ్చి
పుణ్యశ్రమమయ్య ప్రబలమోవిమోహి-తంబు నాహృత స్వాస్థితేజంబు నగుచు
గమంబు పీకపృథుమై తీరమున నిశ్చి-నట్టికాలశరంగము నభినుతంతు.

అది కలశాశ్టనా బమ్మత మార్యజనగంబు ప్రహలశాంతి కా
స్పదమగు చంద్రచింబ మది చల్లనిచైవము గాంధీ, మార్యభూ
వ్యాదయము, దాని వోలి రచియించుచు నున్నది శ్యోత్సా; భూమి నె
ల్లచిశేల, భారతానని కి శాంతియంబుగి మారిపోవగాన్.

అది మహాశక్తి ప్రేమమయైకమూర్తి-ఆత్మలురాతంబు శల్యాణశిష్య
మైన మూడేహదర్పణమందా బ్రహ్మ-లిందుచున్నది ఆర్య ప్రహలశాంతి.

అదిశివోత్ ముఖంబు వెల్లిండె యజ్ఞకుండాగ్ని చల్లారికుండా రగిల్చి
స్వప్తి పాదిన బుద్ధధగవాను 'ప్రణయంబువి' వెండి హృదయవల్లికిని మీటి
స్థిపులు కొల్పెను దుష్టనీతికి ప్రేమ కరంబైన దివ్యభాష్యంబు వ్రాసి
బాహ్యంతరింగ భంజనోపాయమో నభినవ సంప్రదాయము స్ఫురిచి

అరయ బృందానందంబులయందె కాక-క్రోధఘూర్ణితమగు రణతో గోనూర
ప్రేమనీరసంబు నర్పించుచున్న-మోహముం దెన్నగా జగన్మోహముండె.
ఆరసాశలగతమై యున్న యార్య విజ్ఞానమున్ దేల్పు మర్మస్థం బరంబు
ధర్మసముద్రమథనమున కాధారమై నిల్చినట్టి కూర్మం బరంబు
దారిద్ర్యవంక దిగ్ధార్యభూమి ర్విసంఘోర్ధరణము జేయుఁగాని యతడు
కళన నియమ ముక్కుకంబమైనను బగిల్చియు న్నటంబు నరసింహు విరచు
ప్రాస్వతనుడయ్యు ఖంకఖండాంతరములు-నింజీ వ్యాపించగల వామనుం డతడు
అప్రియత దాల్చకయును రణప్రియులగు-రాజులను గెల్పు భగ్గవరాము డతడు.

గర్విసంస్థాపనోత్సాహమై, యేకభార్యానతుంజైన శ్రీరామమూర్తి
సంపాదక మనగిరింబు గంగలో గలుకజాలినయట్టి హృదయంబు
భావి 'సహింసా పరమో ధర్మ' యనుచు గొంతెత్తి చాటుడు బుద్ధదేవు డతడు
భారతమానవైభవము రక్షించెను నారాయణుడు తింతుకారణమని
యనవరాధి తా నయ్యును సావరాధు-లైన జనముల పాపభాంబులై
తాను భోజియించి హర్షాశ్రుధార బొలుక-లునపై నిల్చి చూచెను 'తన' సత్యుడు.

సవయగ సందేశంబన-సవయోగము చెలియబలికెనా డవరా యు
సవతీనన బీజము మా-నవహృదయక్షేత్రమందు నాటకొనెనెక.

ఆయన కర్మయోగ నియమాభ్యసంబున, దేశనామపా
రాయణ హార్యకలుగ విరివెరి భక్తి మతికొ డర్చిన నా
రామూగ గొల్చి, సర్వము పరాత్పరసం దిడ నేర్చు కొక్కట
ధ్యేయముగాగ వెల్పిన యత్నిద్రని గాంధిమహమ్మ గొల్పెనెక.

ఆహాలాహ! మట్లు దేశముల నాహరించు పాశ్చాత్యవ్యా
మోహగ్నిం గడితేసి మ్రొంగెనెక శంభుప్రక్రియా లోక మో
హోహో యందు నుతించుచున్నయది; యయ్యా కేటింగూడి సం
దేశాత్ముల్ కల రందు దేని యిక ముక్తి తెంద కేనాటికెక.

భస్మమును మృతమహిమ బానసముతేసి-దయ్యము నదల్పునట్టి విగ్రంబు నోపి
రాజకీయంబు యోగతంత్రముగ మార్పు-మృతసిద్ధక కేను నమస్కరింతు.

మంగళము నీ యశమునకు-మంగళ మీ ననమహోద్యమంబున కుద్య
స్కంకళము భరతిమాతకు-మంగళ మగుగాక భావి నమస్కరింపకుం.

[illegible]

కువిజ్ఞానము, మానవత్వము అజంతాశిల్ప చిత్రము లని పోలికలు వేయవచ్చును. అజంతాశిల్పమున మృదువైన, సుమారు, సుందరమైన, సునిశ్చితమైన, మానవత్వముల అందము ప్రబలియున్న భావములు, సుస్థిరములయందు నిలు మానవత్వతత్వా ప్రాశస్త్యములు వినుచున్నది. అజంతాశిల్పమున నీ రెముయొక్క దర్శకులులు, ఆచిత్యరచయిముల సౌందర్యము, వానిరూపరేఖా విభాసము, ఆభంగముల నుడికొరిము, నీవకళను సుధరింపరచియు రేఖాబాధిష్టము "the vital flowing lines of their forms" అజంతాశిల్పము మానవ విగ్రహమువందగుల ఉన్నత తేజమును సృష్టించినది. సుశిల్పమునందుండిన ప్రాచీనములైన శిల్పకళావిభాగాలకాగ్రాధముల సుతేజస్వినియొన్నది. అజంతాశిల్పము ప్రాచీన శిల్పములను సృష్టించినది. "స్పిరిట్ బ్యాక్ గ్రౌండ్" (spiritual background) ప్రస్ఫురించుచున్నది. "రాతియందుపరచంగుల"ను భావస్ఫురణము నిపుణముగఁ జూపింపఁబడినది. క్రేమ, అశ, అమాయ, మృగ, పక్షి, కృమము, మానవుడు, ముఖము, నందోమము లోనగు భావపరిపత్తియందు అజంతాశిల్పము మాత్రము విభిన్నముగా నున్నది.

[illegible]

మన భరితఖండంబున ఉజ్జయిని వగరంబను పురవరం బొందు గలదు. ఈపురంబునకు వెలుపల రమారమి రెండు స్త్రీసులుచూరంబున నొక ప్రమదావనం బలరామించుదు. ఇన్యుడి యతిరిమణీయై పుష్పశల సంయుతై నందన వనంబువలె నయనానందకరంబయి యొప్పుచుండు.

ఈప్రమదావనంబున చుండరతర మగు హర్ష్యం బాకటి యుండెను. అందు మధుర వాణి యను నొక వేశ్యాగన సవాసము చేయుచుండెను. ఆయువతి నిరుమాన నొంద ర్యరాలి. సంగీతసాహిత్యస్మృత్యకళల యం దసమానమైన ప్రజ్ఞగలది. కావున విట పుష్పశల లెందతో ఆమె పెంచునేరి అదనుకై వేచి యుంచును. అందుచే ననుదిన మా వారవనిత యింటికి వచ్చుచు బోవుచుండు వారల కిక్కిం చుట కప్రసాధ్యముగ నుండెను.

ఇట్లుండ నీ ప్రమదావనంబు చెంత దేవ దత్తుండును నొక సన్యాసి వాసము చేయుచుండెను. ఇతడు సర్వంగుణిత్యాగము చేసి జన లెండుములతో కాలము గడుపుచు వేశ్యా

గృహంబునకు పోవు విట్లు జూచినపు డెల్ల కంకాగరాయి నొకవోట చేయుచుండెను. కొంతకాలంబున కీ రాక్షసియు నొక పెద్ద గుట్ట యయ్యెను.

ఒకనాటి సాయంకాలమున నీ మధుర వాణి యుద్వేగవనంబున నచ్చట విహరించుచు సన్యాసియుండు పెద్దశాలకవి కేతెంచి చెంగట నుండు రాక్షసిగొంజూచి దేవదత్తుని సమీపించి ఆతనికిం బ్రణమిల్లి, “మహాత్మా, నా సందేహ మును కీర్తనరా”యని విన్నవనముతో నడి గను. “ఆహా! అందులకు నందియ మే” యని మహాత్ముడు బదులు చెప్పి, “స్వామీ! మీ ప్రక్క యీరాళ్లదిబ్బ యే” చెరిసదో సెలవి” డని యావారవనిత యడిగెను.

“యవతీ, ఏమని చెప్పుదు! నీ వొనరించు ఘోర కార్యము” కేమైన మితి యున్నదా? చూడము : నీ నెందరినెసారముల పాడుచేసి : కీముల కిసితివా” యనుచు నారాక్షసిట్లు జూ పెను. నీ నింతపాతకం బానర్చితివా” యనుచు మధురవాణి దిగ్భ్రమ జెంది నేలంబడి ప్రాణం

అని విడిచి. దేవదత్తండును చింతాక్రాంతుడై కొంత కాలమునకు విగతచేతుడయ్యెను.

మరణానంతర మీతని యమకింకరులు బంధించి సరకంబునకుం గొంపోవుచుండిరి. దారిలో స్వర్ణసుఖము ననుభవించుచున్న యమ్మధురవాణిం జూచి దేవదత్త వాక్పర్యము నొంది, “యమకింకరులారా! నేమి యీ పై పరీత్యము, ఎన్నియో కొంపలం గూర్చి, యెందరు ప్రాణిలో నెలుబంధం పాలుకేసిన యీమధురవాణి స్వర్ణసుఖము ననుభవించుటమా? నర్వసంగి పరిత్యాగము చేసి, జుతిపాదులనే కాలంబుగఁబుచ్చుచుండిన నాకు నరక బాధమా?” యని ప్రశ్నించెను. అంత యమకూత లాతని చిత్రగుప్తాద్వైతము దీసికొనిపోవ, “ఓరీ! సనన్యాసంబుకూడ ఏమి సన్యాసమురా నీది? నీవు

సన్యాసించితినిని చెప్పుకొనుటయే కాని విజముగా సన్యాసించితివా? నిజ మైనసన్యాసి యెవఁడు లోకముల లెక్కించుచుండునా? మధురవాణి యింతటి పోవుచుండు విటుల లెక్కించుట యందే మనసు నివ్వియుండిన నె వెక్కడ? నిజ మైనసన్యాస మెక్కడ? శాశ్వతయో శాశ్వతయో కయో పాప మునర్హి, పాపమని యెరిగినతోడనే శిశ్నాత్మాసము నొంది ప్రాణముల బానిస మధురవాణి పుణ్యలోకమునకు దగును. కాని కపటసన్యాసివై యిరులు లోకముల లెక్కించుచుండిన యగ్రముడవగు నీకు నరకప్రాప్తి గాక మరి యేమగు? నని చిత్రగుప్తండు చెప్పి చూడ యమకింకరు లా దేవదత్తుని నరకమున కీడ్చుకొనిపోయిరి.

‘ఒకరు’

తెలుగు వారికి

ఇప్పటినుంచో కరంకరగా నన్నూ ఇప్పటికీ మన వృద్ధులచేత చెప్పబడే పట్టకథానల్లు మనవారి సనాతనము లైన విశ్వాసాలూ, జాతీయమనోవిశ్వాసాలూ అనేక మార్గాముగా లోభించుతవి. ఇవి మనము స్థిరముగా కాపాడుకోవలసిన జాతీయ సారస్వతి సంపద. ఇటువంటివే మన పాతవి కథలూ, పాటలూ కూడను. కాబట్టి నెదరు విశేషము సాంఘిక కల్పనలు నొప్పకుండా, విశుద్ధముగా, దొరికినవి దొరికినట్లు, విన్నవి విన్నట్లు—పంపినవారికి ‘భారతి’ కృతార్థత చూపుతూ, అవి క్రమముగా ప్రకటిస్తూ ఉంటుండ. ఇప్పటి వృద్ధులంతరము గడచి పోతే, తర్వాతి అవి దక్కనము కట్టమై, విస్మృతిపాత్రయములో కరివోవనము నిశ్చయము.

—సంపాదకుడు.

కడచిర శతాబ్దారంభమున నాంధ్రభాష వాఙ్మయము నాధారించి, నిరుపమానముగ భాషాసీమ నొసంగి, యాంధ్ర మహాభివృద్ధికి జరగజేయుటైన ప్రయత్నము శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ నాంధ్రభాషా విద్యను నగరియన జరిపించిరి. వీరిచంద్రజేరిమ త్రాసు (David Brown) కొరవా రాకాలమున నప్పటి కై ప్రభుమత చార్యులలో నొకరుగ నుండెడివారు. త్రాసు దొరవారు తొలుతి కలకత్తయందు విద్యాభ్యాస మునరించి, యా వెనుక నిండ్లందున కేగి, యెట్టి Haileybury యను స్కూలు విద్యాభ్యాసమున బూర్తికావించిరి. వీరు శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ సంవత్సరమున, నవరగా తమ యిరువదియేడవ యేట, రాజనీయోద్యోగియై చెన్నపురమునకు వచ్చిరి. ఆ కాలమున సర్ థామసుమన్రో (Sir Thomas Munro) కొరవారు రాధధాని పరిపాలకులుగా నుండెరి. వారు త్రాసు దొరవారిని తెలుగు మండలములం దుద్యోగము నీయ నియమించిరి. వారు శ్రీ. కె. ౧౮౨౦ నుండి ౧౮౩౨ వరకు పండ్రించేంద్రకాలము తెలుగు మండలములందే యధికారము నిర్వహించిరి. ఇట్లు పనిచేయుటచే నాంధ్రభాషను వారు నేర్చుకొనవలసి వచ్చెను. కావున నిదియే వీరి యాంధ్రభాషాభ్యాసమునకు వీజ మయ్యెను. వీ కేకారణమున తెలుగు నేర్చుకొనవలసి వచ్చినదియు, నట్లు నేర్పినదియు తాము శ్రీ. కె. ౧౮౩౨ వ సంవత్సరమున బ్రకటింపిన తమనిఘంటునం దట్లు వ్రాసివారు:—

“The present dictionary was written to assist myself in learning the Telugu language. On leaving the college in the year 1820, I was sent by Sir Thomas Munro, then Governor to Telugu Districts and was obliged to learn the language of the populace. I was employed for more

than twelve years, chiefly as a magistrate among the Telugus and soon began to frame a vocabulary of the expressions which daily occurred in conversation or correspondence. I had intercourse with all classes, from the learned Pandit or Raja to the illeterate prosecutor or prisoner, Tradesmen, doctors, hunters and sailors, poets and painters, all became my instructors as they fell in my way. Gradually I was encouraged to study the easier authors and subsequently the better poets. In their writings, I obtained solution of many difficulties in grammar and idiom; and though the task occupied several years, I think the object was worth the trouble of attainment.”

త్రాసుదొరవారు తాము తెలుగు నేర్చుకొని నపుడు సహాయముగా నుండుట కీనిఘంటువును రచించిరి మనియు, శ్రీ. కె. ౧౮౨౧ లో కథాకాలను విడిచిన తోడనే ఆకాలమున గవర్నరుగా నుండిన సర్ థామసు మన్రోకొరవారు వీరిని తెలుగు మండలమున నుద్యోగము చేయ నియమించిరనియు, నందుచే తాముకూడ నేర్చుకొనవలసి వచ్చెననియు, తాము పండ్రించేంద్రకాలము తెలుగు మండలములయందీ సంవత్సరమున, న్యాధికారిగా నున్నచూరించుటఁ జేసి తొలు తొలుత సంభోషణయందును, వ్యవహారమునందును నిత్యముపయోగించెడి పదముల గూర్చి వాని నేర్పించినదియు, ఇట్లు వ్రాసియున్నది. ఇట్లు వ్రాసినదియు, పండ్రించేంద్రకాలము నలు పామరుని కంటము గల సకల జనులతోడను, సకల వ్యవహారికులతోడను జరిపినదియనియు గాల్గొనవచ్చును, ఎవరు తమకు సహాయమైన యెడల వారితోడనే ప్రసం

21. 11. 20

గుణములకు పూచీ

అమోఘమైన టూనిక్

ఎ/4 అనగా నేమి?

హీనముననే తోచుదు. ప్రతివారమునకు తోచుదు. ఈ ఎ/4 మందులో ప్రతిస్థితుకు కోటి శీతల క్షణము లుండును. వారమునకు 4 పానులను నెలకు 15 పానులను రక్తమాంసస్థిని నిచ్చును. తేలు, భాతువైపును, రక్తహీనము, బలహీనము మున్నగువానికే సీసంపలునున్నవారికిని ఆరోగ్యవంతులకును కూడ అమూల్యము. సుప్రసిద్ధాబ్జిము, శృంగేరులనుకూడ వాడుచున్నాడు.

సీసా 1 కి వెల రు. 3-0-0 లు.

పొత్తికీ ప్రశ్నకము.

Dr. R. VENKATARAM, M.D, (BIO)
Psychist & Proprietor.
THE BIO-CHEMIC MEDICAL HALL,
Vizianagaram.

“రే డి యం”

చేతి గడియారము

చీకటిలో గంటలను బాగుగా చూపును

5 వత్సరములు గ్యారంటీ.

అందమైనది, చిన్నది, కుండరమైనది, స్విస్ గ్రేట్

మెకానిజమ్ గలది. పరిశుభ్రమైనది మూపును. ప్యాకెట్ మైనది. అతే ఎక్కువగా చేప్పనిలిన పనిచేదు. ఉపయోగించి చూచినచో దాని యొక్క విలువ బాగుగా

తనియును స్పష్టమయివలె పొమ్మ వాపస్యమగును.

నికెల్ స్విచ్ కేస్ రు. 5-8-0

ప్లాటినం గోల్డ్ ప్లాటినం కేస్ రు. 6-8-0

స్విచ్ కేస్ రు. 7-8-0

గోల్డ్ గోల్డ్ కేస్ రు. 9-8-0

ప్లాటినం పోస్టేరియర్లు 1-కి రు. 0-6-0

2 ఒకేమారు అద్దరిచ్చిన పోస్టేరియర్లు లేకుండా పంపబడును.

THE UNION TRADING & Co.,
166, Harrison Road, (L) Calcutta.

ఒక బలవంతుడు

సెనాటోజెనుసు

వందనము చేయుచున్నాడు

అతని చూడుడు—ఎంత భృష్టికరముగా నగపడుచున్నాడు. అతని ఆరోగ్యకరమైన కండనిములు శీతో ఆడుచున్నది. అతని ఆరోగ్యమును అంతించి జమగా అతని గర్వరది నాశనము. విలపించి బలవంతుడు ప్రతి పురుషులందరికీ తమ క్లాఫింసింగుచుండుటలేదా?

ఈ అమోఘమైన ఆరోగ్యము శీతోమందులలో ఒకటి. ఆరోగ్యము, బలమును పుష్టి చేయునట్టి సుప్రసిద్ధమైన టూనిక్ సెనాటోజెనుసు సేవించుటలననే గరిగినది.

మీరు కోరుకంత బలవంతులుగాను, ఆరోగ్యవంతులుగాను లేనిచో సెనాటోజెనుసు సేవించుటకు ప్రారంభించు. వేసవేలు ముంకి గుండు ఆరోగ్యమును, పక్షి వైపును గలిగించి పేమితుకూడ సెనాటోజెనుసు దివ్యమైన ఆరోగ్యమును గలిగించును.

నేటినుండియే సెనాటోజెనుసు సేవించుటకు ప్రారంభించు.

SANATOGEN

నిజమైన టూనిక్ ఆహారము.
అందిన శిశువులకర్డును, బహులన్నిటి యందును విక్రియించబడుచున్నది.
తయారుచేయబడునప్పుడుగాని, లేక ప్యాకు చేయబడునప్పుడుగాని చేతితో తాకబడును.

గాన మానించక కన్ను మూయనిరాజు అంబకొగిటి పంజరంబు చిలుక
కొదమకంజలు దేనకొనుప్పిల్ల వస్తాడు ఊయేలు దిగని భాగ్యోన్నతుడు
“ఉ, ఊ,”లు నేర్చిన యొకవింతచదవరి నలవి వంటినినాటిసాంబమూర్తి
గర్భగండము లెల్ల గడచిన నర దేశి తనయింటి కొత్త పెత్తినపుదారి
ఏమి పనినిండ, భూమికే నేగినాఁజొ-నుడువ నేర్చిన పిమ్మట నమగవలయు
ఏండ్లు గడచిన, ముందుముం దేము కాని-యిప్పటికిమాత్ర మేపాప మెఱుంగఁ దీరఁడు.

ఊయేలుతోట్టి యే ముఁదేశ మిచ్చునో కొనరి యొంటరిగ నూకొట్టకొనును
అంబతో తన కెట్టి సంబంధ మున్నదో యేడ్చి నూడిగము నేయించుకొనును
నరమేశ్వరుని దేమి నరసంబు లాడునో బిట్టుగా కేకనెల్లాట్టకొనును
మూనాల్లలోన నెవ్వడు నేర్చుకొనియెనో “పా”మృన్నదో చిన్నబుచ్చుకొనును
ముక్కునచ్చలారిపోయి ప్రాయము వచ్చి-చదువు సంస్కర నేర్చి బ్రదుకునపుడు
“నాడు పసిడికొన్న, నారత్న”మని తల్లి-పలుకు పలుకు తితఁడు నిలుపుకొనునె.

ననమానములు భోజనము నీర మెఱుంగక పయనించు పురిటింటి బంటసారి
చిక్కు చీకటిఁ జిమ్ము జేనఁడుపొట్టలో నిద్రించి లేచిన నిర్లభుడు
నునుజెక్కినది బోసినోటివత్సలలోన ముద్దులు చిత్రించు మోహనుడు
అత్యంతైన మాతృతీరమధుధార అన్నంబుగా తేచ్చుకొన్న యతిథి
బట్ట గట్టఁడు నిడియాన పట్టునడఁడు-ధానుజీసాత శాలలో నేరినాడు
వారి మామనో! లేదా! మాప్రకృతికాంత-కణపియున్నది వీని కాశలియు నిద.

తనచేతి గొంకకంఠునకు ముచ్చటఁ బెట్టె పలుకలేదనుచు గోపాలు నేయు
పాదుగింటియిల్లాలి నరన చీదఁజు తెంది పరు లన్న భేదభావంబు నూపు
మకరందమునకు నమ్మతిఁ జూపి నోయార దరిఁ జేరి రుచులు భేదములు చెలియు
ప్రతిశబ్ద మీను నుగ్రధ్వజ మాలించి కంపించి తల్లినిఁ గొంగలించు
దాయ లాగురు నొకరు నిద్దులును దప్ప-చేరుకొన్నార లీతని చిత్తవీధి
జగతిపై వీని జాతకచక్రమందు-పొందియుండున దవయశంబో, యశంబో!

చెన్నపురి ప్రాచ్యరిఖిత పుస్తకభాండాగారమున
“విజయనగరదాసామ్రాజ్యపు” అను ౧౯-౧-౫౯
నెంబరుగల “కడిత” మొక్కటి కలదు. తిరుగుతోకలిపిన
మనీవి సరిమి పుస్తకరూపమున ముడిచి వ్రాతరై
యొపయోగపఱచెడి వస్త్రపు సంఘటమునకే “కడిత” మని
పేరు. అట్టి పుస్తకములపై సద్దలపములతో వ్రాసెడి
*వారు. పూర్వము విజయనగరప్రభువుల కాలమున
కడితములను లెక్కల వ్రాయఁట జనుల తరుగుగ
వాడుచుండెడి వారు. సర్కారు కచ్చేరింగును కడిత
ములమీదనే లెక్కపద్ధతిను వ్రాయఁబడినట్లు తెలి
యుచున్నది. “విజయనగరదాసామ్రాజ్యపు” అనునది రెండవ
వెంకటపతిరాయల సంస్థానమునకు సంబంధించిన ఒక
లెక్కలకడితపుస్తకము. లైబ్రరీలోని పుస్తకముల బాపి
తాలో పైకే రున్నను పుస్తకపుటట్టమీద మాత్రము
“కృష్ణదేవరాయరు ఆదినవివరపు” అను పేరున్నది. ఒక
కృష్ణదేవరాయలనుగుండియే కాక రెండవ వెంకటపతి
రాయల కాలమువరకును ప్రభుత్వము సర్విన రాజులంద
ఱినిగూర్చి కొంచెముకనో గొప్పగనో వ్రాయబడియుండు
టచేత దీనికి “కృష్ణదేవరాయరు ఆదిన వివరపు” అను
పేరునకంటె “విజయనగరదాసామ్రాజ్యపు” అను పేరే
చక్కగ సరిపోవుచున్నది.

భాష; లిపి

ఇందలి భాష తెలుగు, లిపి కన్నడము. విజయ
నగరపురాజుల నగరి లెక్కలనేకము లిట్లే తెలుగు
భాషలో కన్నడలిపితో వ్రాయబడి యున్నవి.

విషయము

ఈ పుస్తకమున రెండవ వెంకటపతిరాయల రాజ
ధాని నగరమునందలి కొలులు, పేలులు, పాళ్ళములు

మొదలగువాని విస్తీర్ణము వర్ణింపబడియున్నది. రాజధాని
నగరము పేరీపుస్తకమునందు విచింపబడియుండలేదు.
ఇందుమించుగా నాకాలమున రాజధానులుగనుండిన పుర
ములు మూడు: పెనుకొండ, వేలూరు, చంద్రగిరి. ఈ లెక్క
వ్రాయబడినపుడు మొదటి కందుపట్టణములును రాజ
ధానులుగ నుండె ననుటకు వీలులేదు. ఏలన; పాళ్ళములను
లెక్కవేయు సందర్భమున పెనుకొండయు, వేలూరును
చేర్చినట్టినవి. ఇక విగిరియుండునది చంద్రగిరియొక్క
టియే. కావున నదియే రాయలరాజధానిగ నుండెనని
జేలుచున్నది.

సమయము; సందర్భము

ఇది సదరు పుస్తకమునందే ఇట్లు వివరింపబడి
యున్నది: “పూర్వమును తమ వంశీకులైన కృష్ణదేవ
రాయలచేత యియ్యబడిన దెల్లెయ్యేడు పాళ్ళగార్లకు
ఆనోన్యముమాత్రము నచ్చి నగరికి వెళురు రాకుండా ఘర్షణ
చేస్తావుండేది. శాలివాహనశకం ౧౫౨౬ చెల్లిననర్త
మానం పరాభవసంపన్నగుండు సమదగ్గరవుండున అ
వణీ ప్రతికర్తలను విలిపించి పూర్వమును దెల్లెయ్యేడు
పాళ్ళగాండ్లకు యిచ్చిన భూమినివరం పాతి లెఖలు తెచ్చు
ని చెప్పి (ప్పే)నకు ఆవును అనగి ప్రతికర్తలు భూమికొ
లిచి పాళ్ళగాండ్లకు యిచ్చినది పూర్వం లెఖలు తెచ్చి శ్రీ
వీరవేంకటపతిదేవరాయలకు వినిపించిన భూమినివరం”.
ఇందున్న ఈకడితము శకం ౧౫౨౬ లో రాయలనారి
యాజ్ఞప్రకారము నగరిజుతనగి ప్రతికర్తలు వ్రాసిన కొలత
లెక్క యని తెలియుచున్నది. తెలుగుదేశమున లభించు
పురాతనరిఖితపుస్తకముల సంఘటములలో నిది యొకటి.
దీనిని వ్రాసి యిప్పటికి రమాదమి 3 శక సంవత్సరము
లైనది.

* “పట్టించిన నీలపటపు లెక్కల పుస్తకము.” శ. ర.

దీనివిలువ

శ్రుష్టకము చిన్నదైనప్పటికిని ఇది చరిత్రకరులకు
తల కత్తింగోపయోగమునకు క్రమేనది. కృష్ణరాయల ప్రభుత్వ
ములో నడచినకార్యములను నిర్ణయించుటకు ఈకవితము
మిక్కిలియు తోడ్పడుటగలదు. ఇంతేకాక, ఈకం ౧౪౫౨
మునకు ౧౫౦౭ మధ్యను కర్ణాటరాజ్యమును పాలించి
నరాజులను, వారిరాజ్యకాలములను చెప్పుచున్నది. రెండవ
చెంకలపరిరాములకాలములో విజయనగరమునకు గప్పము
గట్టుచుండిన సామంతుల వామములను, శురుష్కరాజ్య
ములతోడను, పాశ్చాత్యవర్తక సంఘములతోడను రాయ
లగుటల సంబంధమును గొంతవఱకు చదివినవలయు.

ఇందలి చరిత్రాంశములు

౧. “శాలివాహనశకం ౧౪౩౨ అను నేటి శుక్ల
సంవత్సరం అనబోమాసం శ్రీజయంతివాడు కృష్ణదేవ
రాయ మహారాయలు విజయనగరమును పట్టాభిషే
క్షుడై వేంచేరి.” వాంపి విరూపాక్షేశ్వరుని నుసేయం
దలి శాసనములో, కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకమునోత్స
వము గలిగిన ౧౪౩౧ వ శకం, శుక్లవర్షమాఘ శు ౧౪
వాడు జరిగినట్లు విచింపబడి యున్నది.¹

ఈ రెండరికాదులకు శుక్లవామసంవత్సరము
సామాన్యము. వాంపిశాసనములోని ఈకవర్ణము గలిగినది
౧౪౩౧, అనగా అప్పటికి ఈకం ౧౪౩౧ వర్షము చెల్లినది.
౧౪౩౨ వ వర్షము నడచుచుండినది. మనకవితములోని
ఈకవర్ణము వర్తమానవర్షము అని “శాలివాహనశకం ౧౪౩౨
అను నేటి శుక్లవర్షము” అన్నవాక్యమునల్ల స్పష్టము.
మఱియు ౧౪౩౨ గలిగినది ఈకవర్ణమై యుండిన,
“౧౫౦౭ చెల్లిన, వర్తమానం పరాభవసంవత్సరం” అని
యీ కవితమున మఱియొకసంవత్సరమున అజినటి ప్రతికర్త
చెప్పినట్లు, ఇచ్చటను “చెల్లిన” లేక “గలిగిన” అని
చెప్పియే యుండును. కావున ౧౪౩౨ వర్తమాన
ఈకవర్ణ మనియే పరిగణించుట యుక్తము.
ఈకం గడచిన ౧౪౩౨ కాశేరదు. ఏలన,

శుక్లవర్షము ౧౪౩౨ నోనే సమాప్తమగుచున్నది.
ఇందునల్ల, వాంపిశాసనములోను, కవితశ్రుష్టకములోను
సమాచారముబడిన ఈకవర్ణము ఒక్కటియే అని తేలు
చున్నది. అదిమాసం శ్రీజయంతి పట్టాభిషేకమునో
త్సవము నడిపినదనము కాదు. పట్టాభిషేకానంతరము
కృష్ణరాయలు విజయనగరపురమునకు ప్రభుత్వమున ప్రవేశిం
చినది వివరముది అనగా, కృష్ణరాయల రాజ్యాభిషే
కము ఈ ౧౪౩౨ శుక్ల అనబో శ్రీజయంతికి (క్రీ. శ.
౧౫౦౭ అగష్టు నే ౭ ది మంగళవారమునకు) కొన్ని
రోజులకు పూర్వము నడచియుండవలయును.

౨. “ప్రత్యోత్పత్తి సంవత్సరం తయి మాసం ౧౨
నేది కుసుప్పశాహ నిజాంశాహ మీదిక మాచి చేసి చరిగు
దారంవేసి తగ్గిపోయిరి.”

(a) ఇందు మొదట గమనింపదగిన విషయము
దంపయాశ్రీ నడచినకాలము. ప్రత్యోత్పత్తి సంవత్సరం
తయి మాసం లే ౧౨ దిన, అనగా క్రీ. శ. ౧౫౧౨వ
సం. జనవరి లే ౭ ది శుక్రవారం వాడు, రాయలు
దంతుతరలెను. కృష్ణరాయలు తురకలపై తన
రాజ్యాధిపత్యకాలమున వాడవలసినట్లు ఇతిరక్త చెప్ప
బడియున్నను ఏడరువాడి నడచినకాలమును నిరారణ
చేసి చెప్పటకు దను వాఘారము లెవ్వియు లేకుండెను.
క్రీ. శ. ౧౫౧౨వ సంవత్సరమున నొక్కపర్యాయమును,
క్రీ. శ. ౧౫౧౩వ సంవత్సరమున నొక్కపర్యాయమును
కృష్ణరాయలు దిశాపురరాజ్యముపై దిండు వెడలి
రాయమాదిగుగణమును ముట్టడించి స్వాధీనపరచుకొ
న్నట్లు ఘరిష్టా ప్రాసీయున్నాడు.² మూనిగు ౧౫౧౨వ
సంవత్సరపు ముట్టడిని తలపెట్టలేదు. ౧౫౧౩ వ సం
వత్సరపు ముట్టడిని మాత్రము విపులముగ వర్ణించి
యున్నాడు. ³ “ఈ రెరువులిగా నవ్వరివార నిజమా
నిర్ణయించబాలను” అని నూయలు వదించెను.⁴ ఈ
అంశమును క. వి. లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు గొంత
వఱకు చర్చించి, ఘరిష్టాయే నిజమును బుక్కుచున్నా
డని సిద్ధాంతము చేసినారు.

1. Arch. Rep. 1908-9, p. 174. 2. Sewell: Forgotten Empire—p. 127. 3. Ibid 4. Ibid.

“ఇట్లు నన్ని కావ్యమున గుఱించి లోకోక్త-
సారి మాత్రమును, ఛేరిస్తామతమున గుఱించి లోకోక్త-
సారియు, గుఱించి లోక రేణవసారియు రాయలకును
కావ్యమైవ్యములనును యుద్ధము జరిగి విజయలక్ష్మి రాయ
లనే పరించెను.

“అలోచించిదాడగా ఛేరిస్తామాటయే విజయని
తోచుచున్నది.”

ఛేరిస్తా చెప్పినట్లు గుఱించి లోకోక్తరాయలు
అదిగో శివమిదిగి చండుచెడినది నిశ్చయముని యా
కడితము రుజువు నేయుచున్నది.

(b) రేణవనివయము సంపద మాత్ర ఛేరిస్తానర్థం.
ఈ సంపదమాత్ర ఛేరిస్తామతము పరిశోధకులనేములు నిర్ణయ
వలపట్టుచుంది. తెలిపట్టుచు వారు పైతము కానిని సంపద
ర్థముగ నర్థింపక విడిచిరి. తత్కారణమున దాని ఛేరిస్తా
నిష్పత్తి గొంచెము విపులముగ వ్రాయుచున్నాము. పై
నువాహింపబడిన కడితపుస్తకములో రాయలవారు
“కుమరవశానా, నిజాంకావాల మిదిగి మాచీ చేసి” నట్లు
చెప్పబడియున్నను, “మాకు సంస్తానాల వారిమీద
కార్యం చేసి”, “మాకు సంస్తానాలవారిని పునదీక్షిం
కొని” అని వాక్యములచే రాయలతో యుద్ధముచేసిన
రాజులు ముగ్ధుని పుష్టిచుచున్నది. కుమరవశానిజా
మకావాల గాక, రాయలతో కార్యముచేసిన మూడవ
ప్రభువు ఏమగువానియని రాయవాచకము, కృష్ణరాయ
విజయములపట్ల చెలియున్నది.

కృష్ణరాయలు యుద్ధయాత్రకు వెళుటనని కొం
దలుముండుటకు ‘యేదుల వాహుతో’ చెప్పగా, సభివారి
యేదుల నదికు కృష్ణరాయల పరాక్రమమును చూడక
రించెను. లోపల కళింకపకును ఇగిరతురుమృప్రభు
వులకు ఉత్తరములు వ్రాయించి వారి “సాగోర్దము”ను
సంపాదించుకొనినను.

తే. “అనుచు బ్రజ మెప్పుగాగ వాహ్యముల బరికి
యంతరంగంబులో జల నికుప రేంప

చెగిల్లుచు జాలు లంపించె గోల
కొంపకు నిజానువాచకము వ్యవహార.

గా. “అమాసిండ్లదునిల నేకమున సా
హర్దంబుతో దావే
వామేయధీరకార్యనిర్వహణ కొ
ర్యాగూఢి విన్నంతనే
సీమక దుర్గములందు గోలలును వి
స్తీర్ణింక ధావ్యపుక
సానుగ్రు ల్పనుసాగ్య వెందిరినితాం
తస్యాంతిచాంచలులై.”

రాయవాచకమునందుగూడ పైవిషయమే చెప్ప
బడియున్నది.—

“యేదుల వాహుతోను యాపరాయములు
యొగుకకాయగా ఆగ్రహపడి.” “కర్ణాటకంవారు సుంగ
భీష్మ దాటింబ్బిరా యావరకున్న యాశ్వనాయకు
దమ్ము, నరసనాయకుండున్ను, వీరనరసింహరాయలనా
రున్ను యేలినందుకన్నా కృష్ణరాయలవారు యేలేది
యేచున్నది” అని అన్నందులకు దొండోపండితులు
మొదలైనవారు “రాజసీతి అని మొనకురాను, గనక
పుండ్రీప్రయత్నములు పుంపగా దైవసహాయం యేతీకో
తెలియను గనక నిజాంకావాలవారున్న కుతపనములకవా
రున్ను విజయనగరాననుండి కాగితములు వ్రాసి పిచ్చిచే
విని ఆలోచనపరులై యిక్కడికి కాగితములు అంపి
తమతమపరుల స్థలములు పదిలపరుచుకొని యాదహ్ను
రికలతో వున్నార.”

కుమరవశానిజామకృష్ణరాయలు ప్రత్యేకముగ
దండయాత్ర బయలుదేడలేదు. డి. కి. గుఱించి కు
ప్ర్యావమే రాయల దిగ్విజయయాత్రకు బయలుదేడెను.
మొదలు తిరుగుబాటుచేసిన ఉమ్మడివారుగంగరాజుపై
నందఃచెడితను. కుమరవశానిజా యీప్రభు విజయము
లను సంగ్రహముగ నిట్లు నర్థించియున్నాడు: “అనంత
రం మోక్తిహారుమత్తన నుమ్మహును శివముద్ర స్థం

1. లక్ష్మి. వ్యాసా. పుట 22. 2. కృష్ణ రా. వి. [ద్య. ఆ. ౧౨౦-౧౨౧]. 3. Andhra Academy Journal, III—p. 37.

బులనెవం గంగరాజు నోడయల నోడించి తెదీయకలం బుల నా(కా)జంబులు బలియించి, శ్రీగంగవట్టుగాంబునీ ఓంచి యక్కడినుండి గ్రక్కన నెక్కటిమాకల వెక్క పపు బరాక్రమక్రమల దిక్కులు గ్రక్కనల సంకులసంధ కైన్య నాయకులను పంకుల నాయకులం గటాక్షించి సం కల్పితాపంబు మిటకు రయంబున విజాపురంబు గడి దుగ్గంబుల చాయం జనుదెంచునననంబున".¹

కృష్ణరాయలు ౧౫౧౩ సంవత్సరమున శివసము ద్రమున నున్నట్లు పెనుగొండరాజ్యములోని బుక్కపట్టణమువంతును నొకకలకాపనములై చెలియుచున్నది. కావున నెక్కువకే ఉన్నట్లుగు దుగ్గమును గొని నంబునలయును. శివసముద్రపు ప్రభువును గెలిచిన పిమ్మట విజాపురగడియగులను సమీపించువఱకు రాయల నెదుర్కొను కేత్రు వెవ్వడును లేడు. కావున నాసంవత్సరమే విజాపురరాజ్యపుగడియగులను తీరననుటయం దసంధన మేమియై లేదు.

తురుష్కప్రభువులతోడి యుద్ధము :

ఇక్కేరినుండి స్వకైన్యముతో రాయలు విజాపురపు పరుగులపై నడిచెను. "పరుగులల వుండిన నుగియనుమృలనున్న దుగ్గ లవుండే రాణులనున్న నిర్వహించలేక విడిచి పారిపోసాగిరి." అప్పుడు రాయల వారు రాయచూరు, మురేళ్లు, అద్దంకి, ఆవని మొలగు దుగ్గములను సాధించి, వానియందు శ్యాముల నంది దివియొక్కటిగా సారి గోలకొండ పరుగులపై నడిచెను. ఇట్లు తురుష్కప్రభువులతో గొప్పసంగ్రామము సంఘటిల్లెను. ²

కృష్ణదేవరాయలు దిగ్విజయ ప్రయత్నములను పట్టుచున్నాడని యెఱిగి యేదులభానుడు గోలకొండ కుంభవంబుననను, ఆముదానగరపు నిజాముశాహును ఉత్తిరములు వ్రాసి వారినిపోర్లమును బదిపెనని యింకను పూర్వమే వ్రాసినట్లుము. ఇప్పటికి ఆసాహర్లము వికటశక్తిగ మారుచుచే ముగ్గురు కురుష్కరాజులును

కలిసి స్వకైన్యములతో రాయలను నిర్జించుటకై కృష్ణను దాటివచ్చిరి. వారి సైన్యమునందు లక్షగుడ్డములును, వేయియేనుగులును ఉండును.

తురుకల దుష్కృత్యములు:

"వారి కిమలో మురేళ్లవార్లు లోకొచ్చి మూదాబడిలకు మూదాబడివుండే గ్రామాలు కొల్ల పెట్టిదిన్ని పాతకలు గోధించి ఘాన్యపనములు యెత్తే దిన్ని గృహస్థులయిండ్లలో జొచ్చిపోయి మును వంక దాచియుండిన నంవాన నిత్యములు యెత్తేదిన్ని పూర్లు పల్లెలు కాల్చేదిన్ని పవలం, ప్రామల, మేకల, గొర్రెలు, గురాలున్న పట్టుకవచ్చి కాగుకు నకటిగా ఆమేదిన్ని" అని వేసులు రాయలవారిలో విన్నపము చేసిరి.

అప్పుడు రాయలవారు చాల ఆగ్రహపడి, "ధిరి! తురుష్కలలి చెంతకు తీరిక యంత వచ్చెనే కలగోలంగి పోయెదదగాక మదీయబంబుమందర" వని హుంకరించెను.

న మ ర వ భ:

తల్ మేడమే కార్యము లేజుగు నిర్ధారణవేయుటకు దండనాయకులను రప్పించి రాయ లొకపథము గూర్చెను.

లే. "అవును కొలవయి కొలిచిన యమరనాయ

కులను మన్నీల నందఱ లిలంచనంపి

పకలబహుమానము లొనర్చి జవవరేణ్య

డల్లకురకల వృత్తాంత మెల్ల దెలప".³

ఈ పథయందు కేరు గల నాయకులందఱును గూడిరి. అందు ఆర్యేటివారు, తొరగంటివారు, గొల్లూరివారు, నండేలవారు, అవుకువారు, వెలగోటివారు, రాబెలవారు, తురువకోరలను, బోయలును ఉండిరి. ⁴ అట్లు వూడిన సేనాప్రముఖులతో రాయలు కురుష్కప్రభువులు గృష్ణదాటివచ్చి రని చెప్పి, "వారలలో పెన్నుసాని రామలింగ నాయుడే నెలిచి, "తురుకలు కృష్ణ

1. కృ. రా. వి. ఆ. 8: 6. 2. Rep. of Epi. 1913. B 180. 3. Jr. Andhra Academy, Vol. III. 4. I bid. 5. కృ. రా. వి. 8: 12. 6. I bid. 3: 13. 7. కృ. రా. వి. 8: 58 - 59.

వేదాంతమును దెలిపివేసి పాఠ్యమును దిగినందులకు యేకమతమును నడుపవలెనని, అని యడిగెను. అందుకు రామలింగ నాయుడిచ్చిన జవాబు: "తురకల కార్యములనుగా యెంతమాత్రము దేవవారి ప్రతాపమువల్ల దెలిపివేసి తగినోసేను. అప్పుడు భేరితాడనం శేరి నడిపేను తురకలు మూడు తగలవారును పటాపంచలై విరిగి యధాయధై తమకమఫలాలకు పోయ్యెట్లు శేరేను. యిదిగాక యాగ్రీమకాలాన దగదగ్గులకు తాళివొండు నిలువలేదు." 1

రాయలందుకు సంతసించి అతనికి "పట్టిలు యిచ్చి" అందెను. అటుపిమ్మట రామలింగ నాయుడు తనవీరమునకు బోయి తన యనుచులకు కమ్మవీరము బిలిపించి, రాయలవారు తనకు వీరతాంబులము నిచ్చిన వార్తను తెలిపి, "కమ్మవీరవారికి బ్రతుకును ప్రతిష్ఠలను కీర్తిమాలలను" కలుగజేయునని ప్రోత్సహించెను. అప్పుడు "అయన సంతరించిన యెవలైన చివ్యుల వారును రణపెండ్లికొనుటలై అని మీది దృష్టిచేత రామలింగనాయుని వెంబడిసి" 2 నడచిరి.

తురకల ప్రయత్నములు:

తురకలు రామలింగనాయుడు కమ్మ సర్దారులతో తమపాశ్యముపై నడిచుచున్నాడని యెఱిగి, "దెలిబాద్ద సంక్షోభంతో విరుక్తుల రౌతులు అనంత వేలము వారిని చుట్టుకనిండు సంక్షోభకంగురాలు పదిహేను వార్తను అనుభవించుకవుండె మహాత్ములు వెయ్యింటి కిన్ని యారీరిని దెలిబాద్ద వుంచి యూదుతెగల తురకలను తమతమ పాశ్యములతో ఆయత్తపాలుతో బాగ్రతకరిగి యుండి"రి. 3

యుద్ధము:

మొదట కొంతకాలము తురులయుద్ధము నడచెను. అప్పుడు " ఒక్కమొగి రక్కసు లనందగిన వెక్కసపు మొక్కలపు తురుప్పులు ధానుమక కాళిం బడరం" 4 జనుంచిరి. అనగా, తురుప్పుల ధాటి కోగ్యతక యా

తురుల సంగరమున హిందువులు విరుగగా, వారిని వెన్నంటి తురుము, రాయలపాశ్యములకు తురుకు దళము సత్వరముగ నచ్చుచుండెను. వారిని జూచి రామలింగనాయుడు రాయలతో నిట్లనెను:—

"పరాకు రాకు రాకు మందు బారసీకధూపకుర చిరాకు మీర దట్టమెన కింగిటిలకోరులక జిరాకు రాల వేసి దాసి చిల్లపాలు జేయుచుక నిరాకరించి మించి వచ్చు నేర్పు జూచితే నృపా." 5

అని వారిని చూపి, "నేను యీ తురక మూకలతో చొచ్చి నైవ్యమును తురుకులు తురుకులుగా నరికి దేరాత్రాళ్లు తెంచెను. అప్పుడు మీరు జయభేరి వేయించి, మన నైవ్యముతో తరిమిపెరిచి, తురుకులు చెల్లాచెవులై తమ సీమలకు జేరుదురు" అని చెప్పి రామలింగనాయుడు బల్లమును నేలబూని, పదివేలకమ్మబల్లమువారు వెంటనడుగు తురుకల నైవ్యముపై పరితెను. ధూరమైనసంగరము నడచెను. కడపట రామలింగనాయుడు తురకలదెలిబాతాళ్లును తెగగొసెను. దానిని జూచి కమ్మరాయలు పెద్దయేనుగు వెక్కి జయభేరి వేయించి, ౬౫,౦౦౦ గుఱ్ఱములతోను ౬,౦౦,౦౦౦ పదావీరగంబుతోను, ౩౦౦ ఖుటల యేనుగులతోను నొక్కపెట్టున మహమ్మదీయ నైవ్యముపై బడిరి. తురకదండు విరిగి చెవరి పారజొచ్చెను. ఇంతకు కృష్ణానది నిండి పారవారంభించెను. తురుక నైవ్యము రాయలసేనావాహినిని, కృష్ణావాహిని కిని మధ్య చిగుల్కూని పాడికొనులోని నక్కవలె చిడిగెను. 7 పాతశేషులు దళదళల బారిపోయిరి. ఈవిధమున కృష్ణానైవ్యము, సయ్యుక్తములకు త్రైరాజ్యబలములకు వధించి జయమును గైకొనెను. ఇది రాయల జయములలో మహాముఖ్యమైనదని తలపవలసి యున్నది.

ఈసందర్భమున నొకవిషయమును గూర్చి యెచుక వింతింపవలసియున్నది. ఆముక్తమూల్యులలో కృష్ణరాయలు దా నొకయేదులభానుని పెంపించిట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు:

1. Jr. Andhra Academy, Vol. III. 2. Ibid. 3. Ibid. 4. కృ. రా. వి. 2: 29. 5. Ibid. 3: 30. 6. కృ. రా. వి. 8: 87. 7. Ibid. 3: 31.

మ. "అటుక నోటకదటికా ఘోరపుటి
 బాల్య స్థరాసాని పు
 చ్చలునో దున్ని చలచ్చుమాగజమదా
 సారపురిక గీర్తిపు
 మ్మలనస్యం దిడి యోధాటి భరిరా
 కట్టింది తో దృష్టి కే
 దులభానోగ్రకపాల మర్థపచారి
 ద్వాకాంగల కేరీకికా."

ఇందు గృహరాములచే వధింపబడిన యేనుల
 భావోన్మత్తత! కృష్ణరాయల రాజ్యకాలములో, అనగా
 శ్రీ. శ. ౧౫౮౫, ౧౫౩౦ల మధ్య, విజాపురమున నిద్దరు
 మల్లములు ప్రభుత్వమునొనర్చు ఫిరిస్తాగ్రంథములన
 వెలియుచున్నది:

యూసుఫ్ అదిల్ ఖాను—౧౫౮౫ మొదలు
 ౧౫౯౦ వఱకు.

ఇస్మాయల్ అదిల్ ఖాను—౧౫౯౦ మొదలు
 ౧౫౩౪ వఱకు.

ఇస్మాయల్ అదిల్ ఖాను కృష్ణరాయలచే
 ౧౫౭౦ లో పరాజితుడయ్యెనే గాని చంపబడలేదు.
 అతడు శ్రీ. శ. ౧౫౩౪ వఱకు, అనగా రాయలుమరణా
 నంతరము ౫ సంవత్సరములవఱకు, జీవించియుండెను.
 యూసుఫ్ అదిల్ ఖాను ౧౫౭౦ లో మృత్యునందినట్లు
 ఫిరిస్తా వ్రాసియున్నాడు. కృష్ణరాయలు శ్రీ. శ.
 ౧౫౯౨ వఱకు చండయాత్ర చేసెనటలేదు. ఇతడు సింహాస
 నము నధిష్టించినది ౧౫౯౫ వ ఆగష్టు తే ౭ దికి ఇం
 చుక పూర్వమున. రాజ్యాభిషేకానంతరము ఒకటిన్నర
 సంవత్సరములవఱకు రాజకార్యముల నరయుచు రాయలు
 విజయనగరమునం దున్నట్లు మూనిస్ వ్రాసియున్నాడు.
 అనగా ౧౫౯౦ వ సంవత్సరము కడపఱకు రాయలు విజయ
 నగరమున నుండెను. తరువాతి దినపై దినగటచిన ఉమ్మ
 త్తాయగంగరాయలపై దాడిచేసెను. ౧౫౯౧ లో నరిడు
 శివపముద్ర ప్రాంతముల నున్నట్లు కొనసములు పల్క
 చున్నది. శివపముద్రమునుండి శ్రీరంగపట్టణమునకును,

అన్నటినుండి యిక్కేరి మీదుగా విజాపుర పరమప్రతే
 కములకును రాయలవండు పడిచెను. అప్పటికి ౧౫౯౧
 వ సంవత్సరము చేల్లెను. ౧౫౯౨ వ సంవత్సరము జన
 వరిలో కృష్ణరాయలు విజయనగరమునకు వచ్చి ఆశు
 గ లేది వాడే మరల స్వదైన్యమును గలకొనుటకై
 పురము విడిచిపొయెను.

ఇందువల్ల రాయలపశ్చాత్తాపము చిలియుచున్నది.
 ౧౫౯౫ ఆగష్టు ౭ తేది మొదలు, ౧౫౯౭ జనవరి ౯
 తేది వఱకు రాయలు యూసుఫ్ అదిల్ ఖానుతో పారా
 దులు కవికాశము లేదమట స్పష్టము. అందువల్ల, అతడు
 ఫిరిస్తాచెప్పినట్లు ౧౫౯౦ లోనే మృతిచందుట నిజమే
 కృష్ణరాయలతో యుద్ధములో మృతిచందుట సాధగదు.
 కృష్ణరాయలు డింబమునకై అదిల్ ఖానుని పంపిణిచిన తన
 గ్రంథమున వ్రాసి అందజేసిని కాపె పనువిషయము
 నమృతగిది కాదు. మఱియు, శ్రీ. గి. లక్ష్మణరావు
 పంతులుగారన్నట్లు కృష్ణరాయలు వధించినది అదిల్
 ఖానుజేగాని అదిల్ ఖానున గాదు. యూసుఫ్ అదిల్
 ఖానును "౧౫౮౫ లో స్వతంత్రుడై 'యూసుఫ్ అదిల్
 ఖాను' యన్న బిరుదునును ధరించెను. కాని యింకను బహు
 మునిముల్తానులు చేరునకై నను నుండుటయునను, కృష్ణరా
 యలు పారికి సాయము చేయనియునని తలంపుచున్నం
 దునను, స్వామిద్రోహియైన యూసుఫ్ అదిల్ ఖానుని
 'కాఖా'గా, అనగా నొకస్వతంత్రరాజుగా, నొప్పుకొనక
 ఒకానొక భావముగా నెన్నుటయే రాజనీతియనుటకు సం
 కేపము లేదు." ౭ కావున కృష్ణరాయలు తనగ్రంథమున
 జేర్చినది "యేనులభానుడు" యూసుఫ్ అదిల్ ఖా
 ననుటయే సమంజసము. నిజముఖాపాల చరిత్రకావ్యము
 ఆకేక అల్లా తిబాతిలా. ౩. ౩౭ "బుద్ధి" ఇ ము అసీర్
 అను గ్రంథమున పలుమాడు విజాపురరాజ్యస్థాపకుని
 "యూసుఫ్ అదిల్ ఖా"ననియే జేర్చినయొన్నాడు.
 కావున, అతడు "అదిల్ ఖాను" యను చేరు మార్పు
 కొనినను సమకాలికు లతనిని "అదిల్ ఖా"ననియే పిలుచు
 చునచ్చినట్లు నోచుచున్నది. ఈకారణములవలన, రాయ

లచే సంపదించి యేనులభానుకు విభావుర రాజ్యస్థాపకుడగు యూషన్ ఆదిల్ ఖాన్ నేనుచూసవచ్చును. ఇందుకు ఒక ఆక్షేపము కలదు. యూషన్ ౧౫౧౨ లో కృష్ణ రాయలచే యుద్ధములో నిహతుడైన ఆతడు ౧౫౧౦లో మృతినొందినట్లు ఫెరిస్తాచాయలు యొట్టు పంధించియును ఈ ప్రశ్నకు తమ సమాధానము లక్ష్మణరావుగారే యిచ్చియున్నారు: "అతడు మహమ్మదీయ పక్ష పాతి. కావున నొకమహమ్మదీయముగైతరు హిందూ రాజుచే జచ్చెననుచు యాతని నెవ్వరు మోసపరి." 1 కావుననే యూషన్ ఆదిల్ ఖానుడు వాస్తవముగ ౧౫౧౨ లో కృష్ణరాయలతోడి దురమున మడిసినను, దానిని గప్పిపుచ్చుటకై యాతడు ౧౫౧౧ లోనే మృతినొందినది ప్రాసీవాడు. ఫెరిస్తావాసిన యబద్ధప్రచారలలో యీ యబద్ధ మంతగ పరిగణింపదగినది కాదు.

3. "కలుబరిగవద్ద విజయస్థంభం వేయించి." కృష్ణరాయలు కలుబరిగను జయించినవిజయము మను చరిత్రలోను ఆముక్తమాల్యదయందును వచింపబడి యున్నది. కృష్ణరాయవిజయమందును ఈ దండయాత్ర ప్రస్తావము గలదు:

తే. "కల్పగిరికొలమిద లగ్గులకు నెక్కి

కార్య మొనరించి జయలక్ష్మి గాంచి యెటలు
మండి తన రాజ్యమున గల్లు వొరపుమీలు
మంచిదేనట్లంటు రీక్షింప నంది." 2

ఇది రాయలు ప్రతాపదుద్రగజపతి మానుమ వివాహమైన పిమ్మట జరిగినట్లు కృష్ణరాయవిజయము చెప్పుచున్నది. కాని యిది పొరబాటు. రాయవాచకంలో కలుబరిగ దండయాత్రను గూర్చి యట్లు చెప్పబడి యున్నది:—

"కృష్ణరాయలవారు ఉత్తరాదిత్యురకలకార్యం బయంచేసుకొని కిమ్మకై నిరిగి తిరుపతికి రాంగా కల్వణ కలుబరిగ కొలలవారు గరిగెరులై కొలమిదనుండి మాతలింగా ఆవార్తలు రాయలవారు విని యెదిరి తెగ

వారిది అడుగగా ప్లేచుల తెగవారు వుంన్నాకు గనుక కొలమిదికై అంధులముగించెమని కలుబరిగకొలమిది తెట్టింది మానుమక్కాలు సుకియలగా కొలమిదాంచి ఆ కొలమిదవున్న యజమానుణ్ణి చేపట్టుగా పట్టుకొని ఆరువేల సురాలవారినిన్ని సురాలనున్న ఏకవాసగా బట్టుకొని ఆ కొలమిద తాణ్యం నజ్జరి కల్వణరావును వుంచి తిరుపతికి వచ్చి..." 3

కలుబరిగ దండయాత్ర, యూషన్ ఆదిల్ ఖానుని చంపిన దండయాత్రలో చేసినదేకాని, వేరుదండి యాత్ర కాదు. ఈ విషయము, "మానుమేంట్లు దిండు చేసి మాడుసంస్తానాల వారిమిద కార్యంచేసి కల పరివెనద్ద విజయస్థంభం వేయించి మాడుసంస్తానాల వారివద్ద పనుడి రీసుకొని మను... రిప్పించుకొని విజయ నగరపట్టణం ప్రవేశించి" యను కవితములోని వాక్యముల వల్ల తెలియుచున్నది.

రాయలవారు తిరుపతికి పోవుటకు పూర్వము ఈ దండయాత్ర వదిలెను. రాయలు తిరుపతికి వెళ్లినది శ్రీ. శి. ౧౫౧౪ లో. కావున కలుబరిగ అంతకు ముందే గెల్వబడెను. మన కవితప్రస్తుతముగో మానకల ప్రియుద్ధమును ముగించుకొని, "శ్రీమంతు సంపత్తిగం చిత్రిమాసం శ్రీరామదేవిమంగళ" విజయనగరమును తిండి, ఆదినము గజపతిమిదికి దండువెదలివెట్లు చెప్పబడియున్నది. శ్రీమంతు సంపత్తిగం శ్రీ. శి. ౧౫౧౩ లో పరిపూర్ణమైనది. ఇంతకుపూర్వమే కలుబరిగను రాయలు స్వాధీనము చేసుకొని యుండవలెను. కలుబరిగ స్వాధీనము చేసుకొని విజయనగరము వచ్చుటకు పూర్వము అతడు మాడుసంపత్తిరములు దండుచేసెను. అనగా రాయల ప్రభువు దండయాత్ర ౧౫౧౧ లో ఆంధ్రమై ౧౫౧౩ లో ముగిసినట్లు తోచుచున్నది. తిత్తులూపే పూర్వ దిగ్విజయయాత్ర ఆంధ్రమామెను.

కలుబరిగను రాయలు గెలిచె నన్న విషయ మొక్కటి దక్క, ఈ దండయాత్రనుగురించి మన కేమియును

1. లక్ష్మి. వ్యా. పుట 88. 2. కృ. రా. వి. 4: 140. 3. Jr. Andhra Academy, Vol. III. 4. 153 to 55 of 1889.

ఇంతవఱకు తెలియుచుండెను, కలుబరిగడ రాయుల నెదిరించిన శత్రువు నిజముకావాయనియు, అట్లుగ మన సంగ్రామ మైనవెనుక, ఆంధ్రవీరుల మహాపరాక్రమ ప్రదర్శనమువలన, విజయలక్ష్మి రాయులను విరించెననియు, రాయులు వైద్యపుటగ్రభాగమున నిలిచి శత్రువులతో గయ్యము నేయువాడనియు, యుద్ధగంగమున తన సైనికుల వాగుల నరసి వారి సాకర్వములకు నిలయు నేర్పుటులను సర్వగా చేయుచుండు నాడనియు మన మీ క్రింద కలుబరిగె యుద్ధకర్త నవల్ల తెలిసికొనుచున్నారము;

1. కొన్ని దినములకు కల్వణం కలబరిగి మీద యుద్ధపన్నును నీ సమస్తమైన జూగీరువార్లను పిలిపించగా కలబరిగలనుగ్రామంలో వున్న ముగిలి దన్ను మినాను తన బిమియ్యముతో కూడా విజయనగరానికి కృష్ణ రాయులవారి సముఖానకు పోయిన తదనంతరం రాయుల వారు వైద్యముతో కూడా ప్రయాణమై కలుబరిగిమీదికి వెళ్ళగా సమస్తమైన నిజములు ఆకలుబరిగి దగ్గరికి భారీభాజాలు సోమంగా పూడివున్నందున రాయులవారు సమస్తమైన వారిని పిలిపించి యీ యుద్ధమందు దెనుకకు తిరుగక లడాయిచేకే శత్రుపలాయనం చేస్తే మీకు సకల బహుమానాలు యిప్పిస్తున్నారము అని పిర కంకణాలు లంబూలాలు యిచ్చినంతలోగా లడాయి! ఇదియు అయి యుద్ధము శేరుగా అత్రుకు బహుమంది పర్వారులు పాసా ముగిలి చన్నుచునాయుడు సోన్నలాపురం పొందేవారు యింకాపా లేలవారు సహా సోకస్తుకై యుద్ధానకు నడచినంతలో అగాధయొద్ద ప్రసరినే అయి కృష్ణ రాయులవారి ఖా విరిగినందున రాయులవారు చయ్యొత్తి ఘల్లున కూరి యీనను కనుండు యవ్వరు యెదురెక్కి శత్రుపలాయనం చేస్తూవున్నావో వారికి సకలబహుమానాలు నియములు యిప్పిస్తున్నామని చెప్పినందున ముగిలివన్నుచునాయుడు యింకా కొంతమంది సర వార్లతో కూడా కురుమ్మలవారి లవ్గురుమిడికి యెదురెక్కి

శత్రుముగొని నష్టావుంపిన నిజమున ఖా లమిడికి మారి చిత్రాస్వాతి సంధిం దిచ్చుగా యుద్ధముచేసి మిందటిరోపు విరుగకొట్టినందున యావత్సేనా యోకరాశిన మారగా నిజములఖానా విరిగి కానావారైమై పోయినందున కలబరికెలా? అరాచకవైజమెత్తించి జయ భేరి నేయించి ఆవిడటల సమస్తమయిన జాగీరుదారులను సరవార్లను పిలుపించి నోపునపులు విచారించి జయముపట్టియిచ్చి ముగిలి చన్నుచునాయుణ్ణి విచారించగా భారీగాయములతో పురాంతరమందు పడివుండగా ఖాసాకృష్ణ రాయులవారు పోయి జయములు కట్టించి తినుడిరాదగ్గరనే చేరానే యింది కాపాడి స్వస్థమైనమీదట ఖాజాతో కూడా విజయనగరావకు పోయి సకలమైనవారికి కలవుయిచ్చి కడవకొలను మెకా ముగిలి చన్నుచునాయుణ్ణి చూచి పాల్కీ, వుభయచామరాలు, ఖాసా పట్టుకున్నట్లుం, కర్లితురాయి, వుదాను, పానదా, గండపెండేరం, విశాని, ఒంటెమీద నగారా మొదలయినదిరుదులుఅయినత్రారు మండలికనగంబ, భూస్వమించాసవాధ్యక్ష అనే పేరు యిచ్చి కడవకొలను గ్రామపర్వంత్రం వుండే అరణ్యం యిచ్చి పంపించినందున చన్నుచునాయుడు అప్పగింపుని గ్రామావకు చెప్పెను."

ర. (A) జగపతి గజపతి యునుదానికి అక్షరవ్యత్యాసమువల్ల ఏర్పడిన గొప్పము. గజపతిరాజ్యముపై రాయులుచేసిన విండయాక్రీ మప్రదర్శనము. అయినను ఆరంభించు శత్రు విజయనగరమునుంచి బయలుదేరిన తోర్రు ఇంతవఱకు మనకు తెలియును, అవిజయము ఇప్పుడేగడితమువలన దెలియుచున్నది. అది శ్రీముఖసంవత్సరం ద్విత్రిమాసం శ్రీరామదిశమియులు, శ్రీరామదిశమియునులు నింక! శ్రీముఖ సంవత్సరం శకం ౧౮౩౬, క్రీ. శ. ౧౫౧౮ నకు సరిపావుచున్నది. కావున కృష్ణ రాయుల భార్యదీగ్విజయమాత్ర ఆసంవత్సరముననే ఆరంభమైనది.

1. దీనిని లోకలక్ష్మికొద్దునుండి తమ యువతరగార్థము వ్రాసి తెచ్చుకొని యున్నను, వాకు అనురాగ నే సంతసముతో వాప్రియమిద్రులు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశేక్సగారు ఇచ్చిరి. కావున, వారికి విండవములకు సమర్పించుచున్నాడను. 2. L. R. 39—p.12.

(B) "జగపతిపూర్వ లక్ష్మీదేవిమూర్తిని వాచా లాచేసుకొని" అన్న మాటలకు కృష్ణరాయలు వివాహము చేసుకొనిన గజపతిమూర్తి పేరు లక్ష్మీదేవియని స్పష్టముగా నిలియుచున్నది. అమె పేరు వాచప్రతివాదముల కాస్పష్టమై యున్నది. భుజ్జాయని భువారాధనాదీ! తోహాహారీయని రాయవాచకము. నాదిండ్ల గోపముం ద్రియొక్క "భద్రదాం మధద్రా మిని పొందినేను." అన్న వాక్యము నాధారముచేసుకొని కొందరు అమె పేరు "భద్ర" యనెనున్నారే. మనశీతములో అయ్యు పేరు లక్ష్మీదేవియని యున్నది. పగ్యునియముల యందు విశ్వసనీయ మగు నీగడితము కృష్ణరాయలు వివాహమాడిన గజపతిమూర్తి పేరును గూర్చి తప్పు నలుగురా?

౧. కృష్ణరాయలు శకం ౧౪౩౨ కుక్ల సంవత్సరం ఆనటి మొదలు, శకం ౧౪౫౨ "విశోధిసంవత్సరం కార్తిక నలవతియంత్రం ౨౧ సంవత్సరం ప్రభుత్వం చేరి." అనగా రాయలు శ్రీ. క. ౧౫౦౧-౧౦ మొదలు ౧౫౨౧-౩౦ వఱకు రాజ్యముచేసెను. కడితియునందలి రాయలరాజ్యకాలము కానవములను పరిశోధించి పంజీ కు లేర్పఱచిన కాలమునకు ఇంచుకంతయు భేదములేక లక్క-గ సరిపోవుచున్నది. ఇదియే దీనివిశ్వాసపాత్రని శోకగోప్పనివర్చనము.

౨. కృష్ణరాయల మరణానంతరము విజయనగర రాజ్యము చేరిన రాజులనుగూర్చియు శింకా దిన్న పట్టిక గలదు.—

1 అమృతరాయలు యేరినయేండ్లు ౧౨ (౧౫౩౦-౪౨) సరిక తిమ్మరాజు యేరిన నెలలు ౪ (౧౫౪౨-౪౩) సదాశివరాయణ్ణి మందర బెట్టి రామరాజుయేరిన యేండ్లు— ౨౨ (౧౫౪౩-౧౫౫౫)

పంచపాడుకావాలలో రామరాజు పరాశకురై స్వస్తి మ్రుదా ఆయను గనుక ఆ సమయమునకు అనాంతరం యేండ్లు— ౫ (౧౫౬౫-౧౫౭౦)

తిరుమలరాయలు పెనుగొండలో పట్టముగట్టు కొని యేరిన యేడు— ౧ (౧౫౭౦-౭౧)

శ్రీరంగరాయలుయేరినయేండ్లు ౧౪ (౧౫౭౧-౮౫)

దీని, కానవపరిశోధనలపట్టికతో బోల్చి చూడము:

కృష్ణదేవరాయలు ౨౧ (౧౫౦౧-౧౫౨౦)
అమృతరాయలు ౧౨ (౧౫౩౦-౧౫౪౨)
మొదటి వెంకటపతిరాయలు ౬ నెలలు—౧౫౪౨
సదాశివరాయలు(రామరాజు)౨౨(౧౫౪౩-౧౫౬౫)
సదాశివరాయలు(తిరుమలరాజు)౫(౧౫౬౫-౧౫౭౦)
తిరుమలరాజు— నెలలు ౧౧ (౧౫౭౦-౧౫౭౧)
మొదటి శ్రీరంగరాయలు ౧౪ (౧౫౭౧-౧౫౮౫)

ఈ రెండుపట్టికలలోని రాజులయొక్క నలున క్రమమును, వారిరాజ్యకాలమును ఇంచుక భేదము లతో సరిపోవుచున్నది. తిండుభేదములు రెండు. చక్క-గ యోదించిన నవి భేదములు కావని యంద రఱుంగ గలదు. మొదటిపట్టికలో సలకం తిమ్మరాజు ఏరిన నెలలు ౪ అని యుండగా దానికిప్రతి రెండవపట్టికలో మొదటి వెంకటపతిరాయలు ఏరిన నెలలు ౬ అని యున్నది. అన్నిటిరాయలపుత్రుడు మొదటి వెంకటపతి. తిండి మరగకాలమున నరికు పడినాడు. తత్కారణమున నరికి మేనమామయగు సలకము తిమ్మయ వెంకటపతిరాయ లకు ప్రతిగ రాజ్యము సేయుచుండెను. కొన్ని నెలలు గడిచినపిమ్మట సలకం తిమ్మయ తన మేనల్లుని వార్యతపి తానే రాజ్యము వాక్రమించుకొనెను. తరువాత అరియ రామరాజు ప్రభృతులు తిమ్మయపై తిరుగుబాటుచేసి యాతని విధించి సదాశివరాయలను రాజుగా చేసిరి. అమృ తరాయల మరగకాలము మొదలు సదాశివరాయల రాజ్య రంధ్రమునందు వాక్రమముగ రాజ్యముచేరినవాడు సలకము తిమ్మయ యగునచేసెను. వెంకటపతిరాయలనంద యందలి రము అరిడే రాజగుటకు ప్రయత్నములు సల్పుచు కొన్ని రోజులు రాజ్యము సేయుటచేతను, సలకముతిమ్మరాజు రాజ్యకాలముగ అమృతరాయ సదాశివరాయల మధ్యకాలము పరిగణింపబడెను. ఇక కాలపరిమితి యొక్క భేద

1 ప్రాకట సమాచారము చేయుచిన తారీఖులు చేసు చేసినవి.

మంత్రక పాటించునది కాదు. అప్పుడెరాయల నాగ
దాసంతరము వెంకటపతిరాయలు ౬ నెలలే రాజ్యము
చేసియుండెను. అదిని పదాంతము నెమ్మదిగా ౨
నెలలు రాజ్యము చేసియుండెను. దాసములకు బట్టి
అప్పుడెరాయల రాజ్యంతమునకును, సనానినాగల
రాజ్యాధిభువకును మధ్యను మోడము ౬ నెలలే
యని నిమ్మర్ల చేసి చెప్పటకు వీలు లేదు.

రెండవభేద మేమనగా— మొదటి పట్టికలో తిరు
చులరాజులు ౧ సంశ్లేషము ప్రభుత్వము చేసెను. చెల్వ
యందుగా రాజప్రతి రెండవపట్టికలో ౧౧ నెలలే రా
జ్యము చేసెను. తప్పబడియున్నది. ఈరెండవపట్టికలోని
కాలమున కందు భేద మున్నట్లును, రెండవపట్టికలోని ౧౧
నెలలున్న లోకమరికొత్తుకు బట్టి నిగారించబడినది. అది
కరీరికొత్తుకంటే ప్రస్తుతపు కరీరమే మొక్కను
విశ్వసనీయమని మా యభిప్రాయము.

౩. “పార్థివ సంవత్సరమందు... శ్రీ వీరవెంకట
పతిరాయలు రాజ్యాధిపతియై” రాజ్యము చేయనాగం
కొండెను. ఈకాలము తెప్పబడినది. అయితప్పటికిని
రాజ్యము చేసి మంత్రముగ ననుకొనెను. ఈకరీరమును
రామలక్ష్మణుడ ప్రకారము వ్రాసినది “౪౪౦ ౧౫౬౬
తెల్లిన కల్పమాసం పరాధాసంవత్సరమును.” అదిగా పరా
ధాసంవత్సరంలో కేకం ౧౫౭౩ వ సంవత్సరం నడచు
నూండెను. ఈపరాధాసం ముందున్న పార్థివాని వెంకట
పతిరాయల రాజ్యాధిపత్యము జరిగెను. అది కేకం
౧౫౦౬ నకు, అనగా శ్రీ. క. ౧౫౦౪-౫ నకు సరిపోవు
యిన్నది. కాపాముల ప్రకారము వెంకటపతిరాయలు
రాజ్యమునకు వచ్చినది శ్రీ. క. ౧౫౦౫ లో.

౪. ఈకరీరమున ౩౩ పాశ్యములు పేర్కొన
బడినవి. వానిని ముఖ్య శ్లోమ పరిరాయలు ఏర్పకరి
రెను. ఈసంవత్సరమున పాశ్యములుగా నేనా ముఖ్య
మనిమా కనుకొనవలసి యున్నది. ‘పాశ్యము’ అనుమాటకు
శ్లోకాత్మకమిదిగా ‘పాశ్య’, ‘పాశ్యగాని పుట్టుము’,
‘చెల్వ పట్టుము’, ‘పాశ్య’, ‘పాశ్యపట్టుము’ అను
వైదు అర్థములు వ్రాయబడి యున్నవి. వీరియం కే

యర్థమును విచ్చటి పాశ్యమునకు సరిపోదు. ఇది రాజ
ధాని నగరములోని భాగములు. పాశ్యగాంధ్రు రాజ
ధానిని నచ్చినప్పుడు వారుందు స్థలమున పాశ్యము లను
కొంద నన్న వదియును సరిపోవుట లేదు. ఏలన—

- తిరుమల తాతాచ్యులపాశ్యం
- రాయలపాశ్యం
- కుదపకామనారిపాశ్యం
- నిజాముకామనారిపాశ్యం
- యేలూరికామనారిపాశ్యం
- కలపరిగనారిపాశ్యం
- భరంగివారిపాశ్యం
- మండవారిపాశ్యం
- ఇంగిరీసువారిపాశ్యం
- యేసుగులపాశ్యం
- కంపలపాశ్యం

ఇత్యాదులన్ని పాశ్యమున, ‘పాశ్యగాను రాజధానిని
నచ్చినప్పుడు వారుందు ఉనికిపట్టు’ అని యర్థముచెప్పకొను
ట సరికాదని తెలియుచున్నది. మరెప్పటికీ, నిజాము కహారు
లును, భరంగీ, యింగిరీసులును రాయలకు కప్పముకట్టు
నుండిన పాశ్యగాంధ్రు కాదు. గొల్లపాశ్యం, కంపలపా
శ్యంలోనివాలును ఈతరగతిలోనికి చేర్చబడినారు.
కావున ఈకరీరమున ‘పాశ్యం’ అనుమాట ‘ఉనికిపట్టు’
‘చెల్వ’ అన్నియార్థమునం నుపయోగించబడినదిమలు నిశ్చ
యము. పానుంకే ప్రభువులు, పరరాజ్యములకుండి చెచ్చి
రాయనాదులు, విశేషవర్తకులు, రాజగువులు, కం
పల మంగల మొదలగు కార్మికజనులు, తాత్కాలిక
ముగిసే, కార్వరిముగనో ఉండుస్థలమునకే గాక, రాయలు
నాటి యునికిపట్టునకు గూడ ‘పాశ్యము’ అనుమాట
చెల్లుచున్నది.

మూ ల ము

శాలివాహనశకం ౧౪౩౨ అగు నేటి
శుక్లసంవత్సరం ఆవశిమానం శ్రీ జయంతి
నాడు శ్లోమ దేవరాయ మహారాయలు విజయ

నగరమూను పట్టాభిషిక్తుడై పేంజేరి. ప్రజా
 తృప్తి సంవత్సరం తయిమానం తె ౧౨ ది
 కుత్సపశాహ బహుశాహమొదికి కూచీ చేరి
 వెలిగుజారంకేరి ౧౨ పోయిరి. మూడుయేండ్లు
 నూడు పో మూడుసంవత్సరాలూన కాద్యంజేరి
 కలలరి నెడన్ విజయస్థంభం కీలించి మూడు
 సంవత్సరాలవారిన్ పంకి తీసుకొని ముగ్గు...
 జో(?) లింగచ్చుకొ విజయనగరపట్టణం ప్రవే
 శించి పూడ్డి శ్రీమఖనంవత్సరం చిత్రిమానం
 శ్రీరామచేశమి జగతిమూడ నండ్లుచెత్తి త
 లికపో ౧౨ జగతికుమార్తె బుక్కి దేవమ్మ
 వారిని పానాలాచేసుకొ విజయనగర పట్టణా
 నకు వచ్చి రాజ్యప్రతిపాలనం చేసిన వివరం.

* * * *

యోక ఛత్రాధీశ్వరుండు శుక్ల సంవత్సర
 వారధ్యం విరోధిసంవత్సర కాల్పిక నెల పరి
 యంత్రం ౨౧ సంవత్సరం ప్రభుత్వం చేశిరి. అనం
 త్రవరమూర్తి విశ్వశివసంవత్సర మారధ్యం పాళిక
 న సంవత్సరంవరకు యేండ్లు...కు యేలిన
 రాయపట్టాలు...కు వివరం:—

అచ్యుతరాయలు యేలిన యేండ్లు ౧౨
 నలికెలిమ్మరాజు యేలిన నెలలు ౪
 నదాశివరాయగో ముంగురి జట్టి రామరాజు

యేలిన యేండ్లు ౨౨
 పంచపాదుశాహులతో రామరాజు పరా
 జయిలై స్వగళస్థుడు ఆయానుగనుక ఆ
 సమయమందు అవాంత్రం యేండ్లు ౫
 తిరుమలరాయలు పెనుగొండలో పట్టము
 గట్టుకొని యేలిన యేడు ౧

శ్రీరంగరాయలు యేలిన యేండ్లు ౧౨
 పాళికావసంవత్సరమందు శ్రీమఖనంవత్సరే
 శ్వర రాజాధిరాజ రాజురి మేశ్వర శ్రీ వీర
 ప్రతాప శ్రీవీర మొక్కటాతి దేవరాయలు
 పట్టాభిషిక్తుడై పృథ్వీరాజ్యాసత్వం యేలుతూ
 వుండగా

* * * *

పూనకమందు తమ పంకికులును కృష్ణరా
 యునాచేరి యియ్యబడిన జెత్తై యేను పాళ్య
 గా కు ఆర్యోశ్వరపాళికా వచ్చి నగరికి వగరు
 రాకుండా ఘుఝణ చేస్తూ వుండేది. శాలి
 నాహాశికం ౧౫౨౬ చెల్లిన పర్తిమానం పరా
 భవసంవత్సరమందు తమ దగ్గర వుండిన అ
 నాగేంద్రతికతలను పిలిపించి పూన్వకామందు
 జెత్తై యేనుపాళికాండ్లకు వచ్చిన భూమి వివ
 రం పాతలెఖలు తెమ్మచి చెప్పి (ప్రే) పరికు
 అపుడు అనాగేంద్రతికతలు భూమి కొలిచి
 పాళ్యగాండ్లకు వచ్చినది పూర్వం లెఖలు చెప్పి
 శ్రీవీర మొక్కటాతి దేవరాయకువినిపించిన
 భూమి వివరం:—

రర అడుగులగడను కొలత యీ నలభై
 నాలుగు అడుగుల గడను.

పడమరకొట పెనుగొండ గెవుది (ని?)
 సహా—గుంటలు ౫౦౦ కు వివరం:—
 నడభావి ౧ కు గుంటలు ౨౦
 చాదభావులు ౯ కు గుంటలు ౧౨
 అంతుభావులు ౧౦ కు గుంటలు 3౨
 యిండ్ల అడుగులు గుంటలు ౪౬౪
 అంతు గుంటలు ౫౦౦.

నడిమికోట పడకొండపై స్థితి యుమ్మడినర	మగ్గి కొంటూరు యీశ్వరుని దేవళం గకు		
లింగమూర్త్యులు (?) కట్టించిన పాతకోట గ కు	గుంటలు	౨	
గుంటలు ౧౨౦౦.	గోపినాథస్వామి గ కు	గుంటలు	౫
తపశిలు:—	అగస్త్యేశ్వర దేవళం గ కు	గుంటలు	౫
కోనేరున (?) కు	కన్యకల దేవళం గ కు	గుంటలు	౩
వెంకటపతిరాయలు కట్టించిన పుణి గకు	దుర్గాదేవి దేవళం గ కు	గుంటలు	౪
గుంటలు	కోట అగడత	గుంటలు	౪౧౯
చింన్నపుప్పరి గకు	అంతుసహా	గుంటలు	౫౦౧౯.
నడభావులు ౨ కు	పెటలు:—		
చాడభావులు ౩౨ కు	రాయపేట గ కు	గుంటలు	౩౫౦
సోమేశ్వరుని గుడి గ కు ప్రాకారం సహా	కృష్ణాజుమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౫౦౦
గుంటలు	నోబొకొమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౨౨౦
యింద్ర అడుగులు	వెంకటాజుమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౫౫౦
అంతు	వెంకమ్మపేట గ కు	గుంటలు	౫౨౦
తూర్పుకోటకు	దళవాయిపేట గ కు	గుంటలు	౫౨౦
తపశీలు:—	చిక్కరాయలపేట గ కు	గుంటలు	౬౩౦
ముత్తావారిగు (?) దిద్దగర కృష్ణస్వామి	చింన్ననాయకునిపేట గ కు	గుంటలు	౩౨౦
గుడి ప్రాకారం సహా	నడిమిపేట గ కు	గుంటలు	౩౪౦
దక్షిణామూర్తి గుడిగకు	రంగవతిరాజు పేట గ కు	గుంటలు	౪౫౦
కేశవ స్వామి పెరుమాళ్లు గుడి గ కు గుంటలుగ	గుంమడికాయపేట గ కు	గుంటలు	౧౪౦
చంద్రశేఖర యీశ్వరుని గుడి గ కు	గోపిదేవి పేట గ కు	గుంటలు	౨౧౦
గుంటలు	అంతుపేటలు గ౨ కు	గుంటలు	౫౪౯౦
వినియక దేవళం గ కు	పాళ్యాల వివరం:—		
కాళికాదేవి దేవళం గ కు	మొర్రోటివారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౨౧౦
నడభావులు ౩ కు	చామలవారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౩౦౦
చాడభావులు ౨౫ కు	అంజెవారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౧౦౦
యింద్ర అడుగులు	పానరవారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౫౫౧
అంతు	అప్పకువారిపాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౧౪౦
అంతుకోటలు ౩ కు	రావిళ్లవారి పాళ్యం గ కు	గుంటలు	౧౨౬౦

కూరపాడి అయప్పనాయని వారి

పాళ్ళం గ కు గుంట ౩౧౦

మొమ్మసానివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౧౨౦

మాకరాజువారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౫౦

మల్లువారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౧౧౦౦

మల్లెవారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౧౦౦

జగజీవవారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౪౨౦

చిరిరాయలపాళ్ళంగకు గుంటలు ౭౦౦

తిరుమలతాతాచార్యులవారి పాళ్ళం

గ కు గుంటలు ౧౪౦౦

రాయలవారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౫౦౦

కుందనాథులవారిపాళ్ళంగకు గుంట ౧౨౦౦

నిజాముశాహువారి పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౧౩౫౦

యేనులశాహువారిపాళ్ళంగకుగుంటలు ౧౧౦౦

పొత్తరాజు తిమ్మరాజుపాళ్ళంగకు

గుంటలు ౩౬౦

మహారాడిగహజిరాజుపాళ్ళంగకు

గుంటలు ౨౦౦

గొబ్బూరివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౩౫౦

వాగతిమెంగమరాజు పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౩౪౦

రాచనేటినాయకుని పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౨౪౦

చెజీవరదప్పనాయనిపాళ్ళంగకు

గుంట ౭౨౦

తంజావూరివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౭౩౦

మదిరవారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౬౭౦

చివరంవారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౬౫౦

కాకంటివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౭౮౦

సరపా(?)రాయకునిపాళ్ళంగకు

గుంటలు ౧౨౦

కలవరిగెవారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౧౦

ఫరంగివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౩౬౦

వలందవారి పాళ్ళంగకు గుంటలు ౧౮౦

యంగిలీసువారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౧౦

శాయనాచార్యులపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౨౦

కొండ్లరెడ్డితీర్థనాయని పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౭౩౦

వినుగొండమెంగమనాయని పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౨౪౦

కందనూలు గోపాలరాజు పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౧౧౦

పెనుగొండ కోనేటినాయని పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౪౧౦

చిత్రకంటివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౫౦

రత్నగిరివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౬౦

పాపానాయనిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౨౭౦

తిరుగొండ రామానాయనిపాళ్ళంగకు

గుంటలు ౩౧౦

వీరలేటి అక్కప్పనాయని పాళ్ళంగకు

గుంటలు ౪౮౦

యిక్కేరివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౩౮౦

మల్లసూరివారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౪౨౦

శ్రీరాజువారిపాళ్ళంగకు గుంటలు ౩౮౦

నేలూరుబొండ్లనాయనిపాళ్ళంగకు

గుంటలు ౩౬౦

వెదురుగొంజ రంగవనాయని పాశ్యం	యెనుగులపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౨౦
౧ కు	గుంటలు ౧౭౦	బెస్తపాశ్యం గ కు
కృష్ణగిరివారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౧౦	తాళ్లపాశ్యం గ కు
యిదువారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౫౫౦	కురత్తిపాశ్యం గ కు
పాళాలబసవరాజువారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౨౦	గొల్లపాశ్యం గ కు
గుమ్మినాయని కరికబోయిని పాశ్యం	గుంటలు ౨౬౦	సోతప్పనిపాశ్యం గ కు
౧ కు	గుంటలు ౨౬౦	కంసలపాశ్యం గ కు
వేకయోధిరాల త్రిమ్మానాయని	గుంటలు ౧౮౦	మంగలపాశ్యం గ కు
పాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౮౦	తుమ్మలపాశ్యం గ కు
బొటకొండమనాయనిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౬౦	సుంహపాశ్యం గ కు
శ్రీకృష్ణబాబీవారిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౧౫౦	అంచులపాశ్యం గ కు
వెటగిరికృష్ణవనాయని పాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౫౦	కుమ్మరపాశ్యం గ కు
బురగాలకృష్ణవనాయనిపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౨౭౦	వేదరపాశ్యం గ కు
అడవిగోమరవనాయపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౨౧౦	దివిటిపాశ్యం గ కు
తోటపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౬౮౦	తొట్టెగొర్రెలపాశ్యం గ కు
బండ్లపాశ్యం గ కు	గుంటలు ౩౦౦	గోసంగులపాశ్యం గ కు
		అంత్తుపాశ్యం ౭౭ కు
		అంత్తుకోటలు, అగడ్త, పేటలు,
		పాశ్యాలు సహా

ని స్పృహ

ఎవ్వరో మీర లిది యేల యీ విపాద
భావనలైన జీవిత ప్రాంగణమున
నిలిచియున్నాను, ఆశల నింపుకొన్న
హృదయములతోనే - దేశ మెప్పుడు మీ మీద -
నాకు తెలిసినది - ఈ భవనాన నిలువ
నచ్చియున్నాను కాబోలు;—

అన్నీరు కృష్ణమూర్తి గారు

ఎవ్వ రంకిరి మిమ్మిట కీవిపాద
వనధిగిర్యోభ్యుల దృవబాగ్నిలోన
కతనలోకమ్ము విడనాడి కట్టుకొన్న
నాడు జీవిత సాధమునకు మహాత్ము
లెవ్వ రుండి—
మరణ మన్నను నాకు సంబరము గాన
భస్మ మయ్యెద నీ బడబాగ్ని శిఖర.

చేసినట్లు - చిత్రలేఖ

రక్త కచ్చాయ చిత్రములు

(SNAP SHOTS)

౨. హుస్సేన్ దురాన్ తోటలో కట్టబడినవారిపై

౩. పల్నాడులోని ముస్లింలపై

౪. అలహాబాద్ నగరంలోని ముస్లింలపై

౧. 'ఆంగ్లేయ శక్తి అనుకూలము, భారతీ వదిలినాము' (మొదటి బహుమానము)

౪. సావాసకాండు
(రెండవ బహుమానము)
శ్రీ అబ్దుల్ కరింబాద్ సావాసకాండు చిత్రము.

౫. వానలో
(మూడవ బహుమానము)
శ్రీ బాదు బాపిరాజుగారి చిత్రము.

౬. మొదటికట్టడము
శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రాగారి చిత్రము.

౭. కుత్తాశం జూపాతము
శ్రీ జి. సుబ్రహ్మణ్యం గారి చిత్రము.

“నన్ను మఱచినను దేశమును మఱవవద్దు”

(కీ. కే. అన్నపూర్ణా దేవి చరిత్ర)

ద్రోణరాజు లక్ష్మీదాయశ్శు గారు

అసమాన సేవ క్రి, అన్నపూర్ణాదేవి, అసాధారణ

రసకార్యదీక్ష, వివిధభాషాపాండిత్యము అట్లు మునుపటి నాటి ఆంధ్రదేశమున కీ కాక యాచార్యులకు సేవమునకు వచ్చింది ప్రశంసాపాత్రులయి, శ్రీ మహాత్మా గాంధీజీలవలన నూతన వింతాదేశమునందు చేరవలగల పుత్రికారత్నములలో యువతీయువకుల కనుకరణీయమగు తీవ్రతదర్శములు గలదని క్లాసిఫికేషన్ ఆన్యోన్యములారు, కీ. కే. మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవి.

జననము

అన్నపూర్ణాదేవి ౧౮౯౧ సం. మార్చి ౩వ తేదీన ఏలూరుపార్లమెంటు శ్రీ కలగర రామస్వామిదాసుగారికి, శ్రీ కృష్ణమ్మగారికిని ఏకపుత్రికయై జన్మించెను. నేడది మనకు పండుగదినము. అన్నపూర్ణాదేవితము పుట్టిన మొదటి రోజున ప్రాంతముగూర్చి చెప్పుట ఆనందము గాదు. సామాన్యముగా తరించుచునే చిద్దల కీర్తనలను కాలమునని మనలో ననుభవించినట్లుగా. ఏమహాత్మాపుట్టిన వారితమును తలపించినట్లుగా తరించిన సర్వముగా కన్పట్టినావచ్చును. అట్టి యువకులుగా ఏమింపగలరాదు. వారు తొలుతనుండి శ్రీ విద్యలో, తొన్నటి, అన్నపూర్ణాదేవితము మొదలగు వివిధములం దధికాధరముగల సంస్కారక్రియలు, క్రియాపరులు, వివేకీలురు. అందుచే వాడుపిల్ల యనిన అత్యా యమకౌతు రిలింగువలనలేగాక, వీరు తమ గాంధీజీవులకు గొప్పవిద్యార్థిగానే తన, శ్రీశక్తి ఎంతో ఉన్నట్లుగా సాయాసంప నీశ్వరుల వసాకాళి విచ్చేసిన యానందించి. వీరికిలే మాతాపితృగర్భమును శ్రేష్ఠముగ నిర్వర్తించువా రరుదు.

విద్యాభ్యాసము

అన్నపూర్ణాదేవి విద్యార్థియై ఉన్నప్పుడు మన ఏలూరులో శిశురక్షకులు ముగించి, గుంటూరు మిమికావారి కాలానాల్లో ఉన్నప్పుడు చదివెను. విద్యుల విశ్రులప్రాంతాసముచే వారామెను కలకత్తాకు బంప నిశ్చయించిరి. కాని రామస్వామిగారు భాగ్యవంతులు గారు. అన్నపూర్ణ తాత లభయులు అధికారులే. రామస్వామిగారు ప్రాజ్ఞులగుటచే వారి వంతుల వ్యాపారమునకును, అయినను వ్యవసాయమునకును అనుల వ్యాపారముచే ను ౧౦ లు పండ్రియు, కట్టుదిట్టక పనే ను ౫ లు పండ్రియు నిచ్చి పూర్ణాదేవి విద్యాభ్యాస చేయనిశ్చయించిరి. ౧౯౧౧ లో కలకత్తా గొంపోయి నువ్రట్టిప్రాంతామిత్రులచారకు అను శ్రీ పే ముగ్ర సంగ్రహగారి ప్రాంతావారికామోదనాలలో ముందరగా రమ్మలో చేర్చిరి. అకాలమున ను ఆంధ్రవిద్యార్థియు లేకు: సంగ్రహగారికి వీరిపుత్రికె మమ్మ తిలకింపగా దేరియే తోడి తెలుగుచారిక.

అన్నపూర్ణ అక్కడ ౫ వ ఫారంముకు వదిలి మంచి సాంస్కృతిక, విద్యావంతు వాడైనను. ఆమెకు ఉన్నవాలనో నలవలెనేకేక శ్రీ మహాత్మాము కాంతా చెప్పెను. ప్రాచీన భాకతాత్మకము వారించి తప్పదునని నొందెడిది. తీవ్రమునకు ఆస్పత్రియలయిన కీదులకు ప్రాంతాదేవి చేర్చబడిన. ప్రకృతిగురూకు కన్నీరు నుకలెడిది. వాత్సాక్ష్యుల యావ్యాధ్యమునకు మన మంగడిచి. మహామహులచరిత్రలు సదా పఠనీయములు. దేశమునకు సా ప్రాంతా వాగ్దానములతో, లేనో, ఆత్మసాక్షి గావించు కొనెడిది.

ఇంకలో ననారోగ్యము ప్రారంభించినందున నింజోకి తిరిగించెప్పెను. విద్యుల చేన్న పురిలో ప్రయివేటుగ

చదివి మూలభూమిపరికిన నిచ్చెను. స్వతంత్రగ్రంథ రచనచే భవ్యభవచేసి విద్యాపూర్తి గావించుచోటి, ౧౯౧౩ లో "నీతారామము" అను రామాయణాంధ్ర సాము సర్వశ్రేష్ఠముగ విరచించెను. అది హైస్కూలు బాగానులకు చదివేయ వలెనది. "చామరస్వస్థము" సరళాదేవికృత సాంఘికనలును వంగభాషనుండి ఆంధ్రీ కరించెను. సర్వజనములభముగ శ్రీ విధుశేఖరకావ్య గారిచే విరచించబడిన "వివాహమంగళము" ననుచదిం చెను.

వివాహము

౧౯౨౧ సం. లో మేనమామయగు శ్రీ మాగంటి బాపీసీను, బి. యె. గారికి శ్రీ అన్నపూర్ణాదేవిగారికి మహాశివభవముతో ఏలూరున వివాహము జరిగినది. సంఘ సంస్కారులకు మార్గదర్శకముగా స్వయంచర వద్దతిని నీవివాహము జరుపబడెను. మంత్రిములు తెలుగులో, పురోహితములు బ్రాహ్మణ్యేన ప్రవేశములు శ్రీ కామరాజేంద్రకటాచలపరయ్యగారు. ప్రేక్షకులు శ్రీ పాలపర్తి సరసిరామము, ఆంధ్రరాజీ పోసాపాళిగారు, వంగభాషా ప్రముఖులగు శ్రీ ఉమేశ్వంద్రవిద్యారత్న మహాశయ ప్రభృతులు. ప్రాచీనభారత స్వతంత్ర స్వయంచలక్ష్మి మరల కనులపండువు గావించెను. సముజ్వలమున నొక యుదాత్తస్పృహ సర్వాంగీకముగ నెల్లర నున్నేక్షుల నొనర్చి, పార్వప్రవృత్తమానసముల జయజయధ్వానము పట్టించెనది. "శ్రీయమ, మమమ, విమమ, బ్రాహ్మమ, సభలకలంబు, బాధలరహిత్య శ్రేయశంక," మహి రాసురాగము గల అనుపూలదాంపత్య మెవ్వరికి మదా నహము గాదు?

అన్నపూర్ణాదేవి యన్నటికి తిరిదండ్రులవలెనే బాపీసీనుగారును ముఖ్యులు. భర్తృధర్మమును శ్రేష్ఠ ముగ నిర్వహించిన మామయ్యులు. వారి మేల్పాత్రకంఠ్య స్థుల కన్నుల కిష్టంబునలును లేను. ఈ మాయ వా నొకడ మును ఉచితముగ దక్కించుకొనెను.

వివాహసంతకము కొలది సమయముకే బాపిసీను గారు స్వగృహముకావ్యముల జదివి కవిత్వ చేయుచున్నది

అమెరికానుఁ బయనమైరి. విజయవసు పాశ్చాత్యులు మనకన్న నెన్నియో విషయముల నభివృద్ధిలో నున్న మాట వాస్తవము. వారికడ మనము నేర్చుకొనుటకు వచ్చుచు నున్నది. ముఖ్యముగ శిశువుల విద్యాభ్యాసము వారి సామర్థ్య అంశ నేరేని మనము మనకు కొనియివారు.

పాశ్చాత్యవిద్యాసంతకము మనమును పాశ్చాత్యుల ముగా మారిపోక పొందువులమని జ్ఞాపకముందుకొనిన శింతాంతరవిద్య అనుపయోగము కాదు. కాని కొలంబో దాటుంగనే బారతన్న మును ములించినో ఆ విజ్ఞానము నేర్వకుండుటయే ఎంతయో మేలు!

"నన్ను ముట్టించినను దేశమును ముట్టవలయును" అని భర్తగారివద్ద దేవి వరముఁ గైకొని వారిని విశేష యాత్రకుఁ బంపెను. అది వరమే గాదు; హెచ్చరిక! శపథము!! అక్క!!! విద్య! విద్య! విద్య! విద్య! తానును నడుగఁదలంచి, ౧,౨౦౧ చెలగల దుస్తుల కొని, ౨౫౦-రీసలకొట్టును విద్యాభ్యాసేన, విద్యాభ్యాసేన చారమునకు ముందు నేర్వలసినవిధు లెఱుంగ శ్రీచెలి సరోజినీదేవిగారి గృహమున ౩ మాసము లుండెను.

అనహాయోజ్యమము

ఆది ౧౯౨౧ సంవత్సరము. పొందూదేశ్వరిద్రావీ నూతనకళాకంఠము, దిగంఠములు ప్రతిధ్వనించునట్లు శ్రీ నాగభీమకొన్నయో వివాహమునందుకు పోకొనెను గన ప్రాయోగము. స్వరాజ్యస్థితి, స్వాంత్య శ్రీ పు గలవారెల్ల రంధరి ఎలుగై తి వాటెను. దేవి కిది ప్రత్యే కాభ్యుదయమయ్యెను. ఎందుకే శిశువ్యాభ్యాసము? ఏది ముందు? నేర్వచ్చాభ్యుధానల చండుభ్యుదయన నామోదన్న ప్రత్యేకములను స్వరాజ్యకళితము. అభ్యుదయస్థితి వే శ్రీ నాగభీమకొన్నయో వాయువ్య మున స్వరాజ్యసైన్యములో చేరెను.

ఇంతినుండి అమె చీవరిమున నీవాత్యాగప్రదర్శి నీవే. నీతోబాట్రావమెన్ను భారతదామి కావేల చేసిన నీవే నీరునమానము. ఈ పద వాకోబాటి శిష్టగములు భుజములుఁ బాట్టి, పట్టెను, సానునా, నీగజ్జ కాది

ప్రజాసేవకు ప్రాముఖ్యత పెంచుట మహాత్మాగారియై, మన కాపారాట్రమున తిన్న గాయములనుండి మఱి కొలుకొ లేకపోయెను.

అన్నపూర్ణ కేసు పిరాంగవయే కాదు. సర్వ విధముల చేస్తున్నారని తలచుకొన్నవారుగల పక్షముల ప్రాప్తి. హోదానుకూలత వనరులనుండి సర్వముల; దీనిని కొలుకు కనుగొనుటకు మహాత్మాగారులు, సుమారుభక్తి, వినియోగదేవులు, సర్వసమర్థము గల ఉత్తమభక్తివగు రాయ; వ్యవస్థాపక; సామర్థ్య; ఉత్సాహ; అత్యంత సహనశీల; ఉత్సాహములు అమెను పెట్టుట సామర్థ్యము ఇన్నిటికీ మించిన నిరాడంబరతయు. ఎంత భోగినియో అంత త్యాగిని యైనది. కనుకనే మహాత్మాగారు “భారత పునఃస్థాపనా” వారు గల పుత్రికాకర్తను ముఖ్యోపాధ్యక్షుల ముఖ్యులని పొగడినాడు. సదా సమర్థింపఁదగిన యోగ్యతాపత్రముగదా యది ?

౧౯౨౩ లో శ్రీ బాపినీదుగారు చదువు ముగించి స్వదేశమునకు వచ్చిరి. అప్పుడామె సిద్ధపఱచి స్వదేశి దుస్తులు గొంపోయి, అటనే పనికి ఖద్దరుదీక్ష నిచ్చి విదేశీకూట్లు, బూట్లు, హోట్టు అన్నియు సాగరమునఁ గలిపించెను. శత్రులను త్యాగదీక్ష నిచ్చి భారతసామ్యుల వలన ధన్యమైనది మాతృభూమి ! !

బార్యభర్తలు చిరవియోగ సమావేశసౌఖ్యము కొంతయైన ననుభవించకమున్న ఆమెను మరల జమ్మ చేపెను. అప్పుడా దంపతులు కలకత్తా వెళ్లిరి. ౧౯౨౪ లో ఆమెను కుమారుడు కలిగెను. పుత్రోత్సవ మతి చే భవముగఁ జేసిరి. అందఱు “భోటాగాంధీ” యనిరి. మహాత్మా మహాత్మ్యమును బట్టి ఖద్దరు కానుక పంపి దీనించెను. కాని ఖద్దరును కట్టికొని క్రైస్తవ్యశ్రేణులఁ బరీక్షింపఁ గాఁజోలు, ౨౩ వ యేజుసనేతా విచ్చిన దిద్దను తానే గైకొనెను. పుత్రోత్సవము గలంచుచున్నను ఆమెకర్తవ్యము సేయలేదు. కాని ముఖ జమ్మచేపెను. ౧౯౨౩లో వారు ఆరోగ్యము పడినరాదీమాత్రము వెళ్లిరి.

అటల వామె “శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస లీలామృతము” ౩ భాగములు వంగభాషనుండి అనువదించెను. “నారి” యను స్వతంత్ర గ్రంథరచనకు బూని, భారతపు మన “ప్రీతిసము, ప్రీతి సము” సమ్యక్సంప్రదముగ నిరూపించుచుఁ గొంత వ్రాసెను. “హృదయోచ్చాస” మను గ్రంథ మనువదించెను. అరోగ్యము కొంచెము బాగుపడినది.

౧౯౨౩ సం. మార్చి ౧ లేది దేవినీమల చిర తపః కలమను “కూర్చి లక్ష్మీదాయి” యనునయిదంత. మార్చిసౌఖ్యము మనపార నొండకమున్నె నానాగోగము మరల విజృంభించె. ఎందఱో వైద్యులు! ఎన్నియో వ్యాధిగ్రస్తులు! తిరియింతులు, శత్రునాగు ఆమె కిచ్చిన స్వేచ్ఛతో నేడే నేడు ముగియవలయు! కాని దీనిను మృత్యుచే గెలిచినది. ౯-౧౧-౨౩ లేది ఉదయము ౬ గంటలకు (ప్రభవ సంవత్సరము ఆశ్వయుజ కు. చతుర్దశి) అవివాళముగ ఆదేవి పవిత్రాత్మ నశ్వరలోకము వీడి పరమప్రియుడగు పరమేశ్వరుని జేరెను.

ఆ బాల్య పీఠ వారసుణి అదినవాంధవి అత్యుదేశము కొలుప అత్యుత్సాహ మొనర్చినది. ఆది నిజముగా పర్వదామ. ఆదేవి అభ్యర్థము లదిలోకసాధారణములు. ఆ భగవంతుని సాధ్యుడే ద్రవ్యశయములు మహావీరమైనది.

ఉన్నత శ్రీ విద్యాలయనిర్మాణము, శిశుపాఠశాల, అనాధతరణాలయ స్థాపనము, వీధులపెన్నుభయన భాదీప్రతిష్ఠ, నిమ్మ బాగున్నరణము, వివాహసంస్కారము, స్వరాజ్యసంపాదన—వ్రాయుటకు విన్నవించుములే కాని విద్యమార్గమును కంచితసామ్యత్వముల విశ్వాదీవితములు బలిదానము కావలయునో! ఎందఱో దేశభక్తుల పవిత్రరంధిరముచే జన్మభూమి స్థానిరము కావలయునో! ఎందఱో యువరాజు వీరుల ప్రాజ్ఞునియాలచే స్వరాజ్యసాధనప్రారంభములు నిర్మింపఁబడవలయునో!

ధీరసాధ్యులులయం దగ్రేసరయై, బాలికలకు విద్యార్థులు, పాఠకుల సాధ్యులు, వీరులను త్యాగినియై, కార్యమారులకు త్రయంబకము, కీర్తిరాసులను వివాహమత్యము అధికముగ ప్రదర్శించి, అన్యాయము

అట్లా, నాకు ముఖ్యమంత్రిగారినుంచును మార్పునానాకలిచిన
మొదటి పరిష్కారము: తీసి, పట్టణాభివృద్ధిని ప్రోత్సహించుట
పునాది వైచిత్త ఆస్తి ప్రార్థనలై గమ్యరాలు.

హరిమయ మొనర్చెను. అఖిలదేశాధిపతి చూడఁబడి
యగు అన్నపూర్ణాదేవి హరియే మహాత్మ్యఁడనియు,
మహాత్మ్యుడే నీకయ్యెను, నీకనియే విష్ణునియనియు
జాచరించి, "మహాత్మ్యగాంధీ" తాతకపతనమున ముక్తి
సంపాదించి.

[illegible]

“అన్నపూర్ణా దేవి జాతీయ పాఠశాల”
(ఏలూరు)

దేవి స్మారకచిహ్నముగా గృహనిధ్య, పరిశ్రమలు,
వాణిజ్యసామగ్రిలు మొదలైనవి స్మారకసంఘము
వారు ఏలూరున ప్రెహతలాలను స్థాపించివారు. అది
ఈశ్వరి శివార్చనమును, విష్ణునికీర్తనము, అభి
రూపణ మొనర్చుచుండును. సోమయ్య, పద్మిని చిహ్నములు
(గురుగార !

మహాత్ముని ప్రశంసావాక్యములు

‘నాగరిక సంస్కరమున తెజవాడలో జరిగిన
మహాసభా’ వేదమున ఖడ్గము ప్రసాదించుట
పైను ముద్రాపమున ‘పెను, దీనిన’ పెను, జాగరమున పెను
అను నీ ప్రాసమును పంతులుగారు అప్పటి ప్రసాదము
మున సంధర్శించిరి. ఆనాటి సమావేశమున ఖడ్గము గురించిన

దామె యొక్క తెలివితేలి, నామె భావన ముగియకుండానే
 యాభరణములను, చేతిగాజులను, వశరములను మొట్టమొ
 దట సర్పించిన దామెయే. “నా తలిదండ్రుల యనుచు
 నొందిలివా” యని యాభరణములను దీసియిచ్చు సమయ
 మన నామె నప్పిలిసి. “నా తలిదండ్రులు నన్నె పుడు
 నడ్డు పెట్టెరు. నా యిచ్చవచ్చినట్లు చేయింతురు,” అని
 యామె బహుుచెప్పెను. అన్నపూర్ణాదేవి ఆంగ్లమున
 ధారాళముగ ప్రసంగించెను. ఆమె కలకత్తా బ్రహ్మ
 చారికా శిక్షణయమున విద్యాభ్యాసము గావించెను.
 ఆ మహాసమావేశమున నామె వాల్సుమూల కేసి, ఆభరణ
 ములను, కానుకలను ప్రోగుచేసుకొని తెచ్చెను. వాట
 నుండి ఆంధ్రవీరరాజ్యమునకు వాల్సుమూల, శుద్ధిమణి,
 రత్నమై ఆర్యసమర్పణము గావించెను.

ఆమె మరణమువలన భర్తచాలినే గాను, కేవలము
ప్రతినమనోహృద్వయ్యులు భావించుచున్నాను. భాగవద్వి
ద్యంబులలో పనేమియు నామృతములును భావించుచున్న
గల భాగ్యము నాకు కలదు. వారందఱలో నీమెయే
సత్కులమురాలు. ఆమె నిశ్చలభక్తితో, భూషణ
వదలి, దేశసేవ గావించెను. ఆమెను బోలీ భారతవారి
మహాశిల్పము పరిశ్రావ్యమయ్యె, పరిశ్రావ్యమయ్యె, ఆమెను
బలముననే తమభిర్లల వసుసూచకులు, పన్నాగ్యవర్తన
గను గావించవలయునని నాయభిమతము. నాయదేశము
సనుసరించి దేశసేవాకారణముననే యామె తన కరీరము
కుష్ఠింపజేసికొనెనని బావినీమగారు నాపై మోసిన
నింద సమంజసముగానే యున్నది. ఆమెవలె యువతీ
యందఱుల నేలొని దేశకారణములందును ప్రాణమునప్పుడను
కావించిన గాని భారతదేశము మరల పూర్వమువలె పరి
శ్రమై, స్వతంత్రము కానేరదముట నిస్సంశయము. అంత
దైన్యము, అంత శీత్రశక్తి, అంత విశేషశక్తి కలదియు
అంతాభిమానముగ భావించుగ నిస్సంశయము నేగ్గున
ముట విధాయకముముట నిర్దినాదము. *

రెండు గాంధీజీ కిరీటము, ముగ్గురు పురస్కారములు, మొగముపయి వ్రేలాడు పీచువంటి తెల్లని వెండ్రుకలు, చేతిలో రవకంటే కొంచెము పొడవైన కర్ర కలిసి, చాలనున్న పచ్చనిపండుటాకు ఆమె. ఊరిచివర నొక నుడిపెలో కాపురము. ఇంటిలో తాను, చిన్న ముగ్గురు పిల్లలు.

ఈరికి పడమట నొక కొండ యున్నది.

సాయంత్రాలపు లేత యెండ. చేతికర్ర పట్టుకొని, మీది మెట్లుల కిరస్సు తగులుతో అన్నట్లు పండ్లనీర మునో ముడుపలి గుగుబ కొండవయికి ప్రావమన్నది. ఇరుప్రక్కల నన్ను వృక్షముల చామడియకముగానీ, పక్షులకలముగానీ ఆమెనాకర్షించుటలేదు. చుగ్గరనుభ్య కిరస్సు పెత్తియింకెంత హాకమో యని చూచును. పయికి పోవుకొలది నూర్యరళ్ళి పేదవీక్రములయిన ఆమెకెల్లని వెంట్రుకలపయి బతుటచే హిమవస్పర్యత కిభరముచిరె అవి రోజురోజు ప్రకాశించుచుండెను. పయికి పోయి నలు వంకల మాడకయే దక్షిణముగాపోయి ఆమెఒక బండవద్ద నిలిచింది. అది ప్రయలుబంధం నుండి వచ్చింది. కొంచెం నూడిని చెదకిట్లు బండవంకయు మరల మరల పరిశోధించి, పడమటవైపు తిరిగి ప్రాద్దు జాది గృహస్థులు రా లాడెను.

ఈమె యిట్లు బండచుట్టు ఏమో చెదమట ఒక దినము ఆ ప్రాంతమున గొర్రెలు మేపుకొను బాలురుచూచి, ఆమె వెల్లినతర్వాత యేమైనా దాచిపెట్టినదని బండ చుట్టు త్రవ్వచూచిరి కాని యేమీ అగపడలేదు. మరుసటి దినముమాడ ఆ వృద్ధురాలు ఆట్లు వచ్చి చెదమట చూచి బాలురు ఆమెచుట్టు చూగి, "ఏమీటవ్యా, పెతుకున్నావు దినాన" అని అడిగిరి. ఆమె ఉత్తరము యిప్పుక వెల్లి పోన చూచే కానీ బాలురు ఆమెను పోనివ్వక బలవంత పెట్టిరి. అంత ఆమె "ఏమీ లేదు. నాయనా వినండి. మా గొర్రెలకు కొంచెం పండ్లనున్నవి. వాటిని తిరిగి, ఆమె తనకు ఉరికి పడమటవైపునుండి కొండవయి దక్షిణ భాగమునందు ఒక పెద్దబండ ఉన్నది. దానిపయి ఎప్పుడు రక్తవందువులు పడుతో ఆరాత్రి పెద్దప్రళయము వచ్చి యీ ఉరు గొట్టుకొనిపోవును. మీరు లేచి పోకలయును. జాగ్రత్త అని చెప్పెను. మారండ్రాగారికి వారి తండ్రి చెప్పెనట. ఇట్లు ఎన్ని రోజులనుండియో వచ్చుచున్నది.

అందుచేత ప్రతిదినము సాయంత్రము నేను వచ్చి యీ బండను చూచిపోవుచున్నాను" అని చెప్పెను. బాలు రందరు గొల్లన నవ్వుచుండ, ఆమె వినిపించుకొనకుండ నిలిచిపోయి.

బాలురకు ఆమెను తనూనాచేయకలెనని పుట్టినది. మరుసటి దినము ఆమె వచ్చువేళకు ఉచ్చులువేసి కొన్ని పప్పుల పట్టి వచ్చింది. ఆమెను విడిచి - బండ చుట్టును ఏమో ఆ పట్టుల కేమి తెలియును, ఎట్టి రవ్వలను అట్టి కేమి పుట్టించెనో చూడవచ్చునని భావించుచు - బండ నందయు రక్తనిక్రమము చేసిరి. తాము ఒకమూల దాగిరి.

ఎప్పుటివరె ముసలిది వచ్చెను. బండ రక్తయములై ఉండుట చూచెను. ఆమెకుండె లదిలెను. కీరము కంప మెల్లెను. ఇంక ఆక్కడ నిలువలేదు. ఒక్క విజయన ఇంటికి మరలినది. గుండె బాదుకొనుచు, యేడ్పును, ప్రళయము వస్తుంది. ఉరంతా లేచిపోయి అని అతడును, పిచ్చియై తినదానివరె ఇంటికి పరుగెత్తి, పండ నట్టి మాటకట్టి నెత్తిన పెట్టుకొని, మనుమరానినీ తీసుకొని, ప్రళయము తన్ను వెన్నంటి వచ్చుచున్నట్లే చూచెను. ప్రళయము తీసుకొని ఆమె చుట్టు రప్పలే యికిరలకు నిలిచి జరాయి మాడ చెప్పలేదు. ఉరి ప్రక్కన కొండపైనున్న కిలియంబువము చేరిన తర్వాత ఆమెనున్న స్థిమితవడెను.

బాలురు తమ యర్జును సఫలమైనందున గర్వ పడిరి. బాలుర తెలివిన మెచ్చుకొను పెద్దమనుష్యులు కొందఱు; 'బలే తనూనా' అని కొందఱు; 'ప్రావము' అని పశ్చాత్తాపము కెందువారు కొందఱు. ఇరుల పొరుగు వారు భుజించి వెన్నలబయట పండుకొని, ముసలిదానికై వచ్చి తెల్లవాటి ఆమెను పిలిచిని రావలెనని అనుకొనిరి. ఉరంతయు ఆమె ప్రశ్నగ మే చేయుచు, పిండి ఆరపోసి నట్లు వెన్నల కాయుచుండగా, పడుకొని నిద్రపోయిరి.

అంతా ముగ్గురు పిల్లలు ముగ్గురు పిల్లలు, చిచ్చుకొట్టి కుట్టుకొని పునాది కింద. పిచ్చుకొట్టారము తేగను. ఇండ్లకప్పులు ఎగిరిపోయెను. అందఱు శ్రీ, నానా అందరి. జాగ్రత్తము గట్టి ఉండెడి. ముగ్గు నది. కుంభవృక్ష ము కురిసినది. ఇండ్లు వాకెళ్లు మారినవి. ప్రవాహములో కొట్టుకొని పోయినది.

పుష్కరాలుమాడ ఉరిలో అలలులు విసెను.
(జుహను మ్యాగజైను నుండి)

వినరించి న్నాయవలదా ?

అంతకుముందు కృష్ణుని పేరును గురించి ప్రశంసించుచున్నాడు. ఇప్పుడు కృష్ణుని విశ్వసనీయతను ప్రశంసించుచున్నాడు. అంతకుముందు కృష్ణుని పేరును గురించి ప్రశంసించుచున్నాడు. ఇప్పుడు కృష్ణుని విశ్వసనీయతను ప్రశంసించుచున్నాడు. అంతకుముందు కృష్ణుని పేరును గురించి ప్రశంసించుచున్నాడు. ఇప్పుడు కృష్ణుని విశ్వసనీయతను ప్రశంసించుచున్నాడు.

అట్టి మాటల కర్తము సుబోధము కాదనెడి యాత్మనా

నాకొక కల్పము. కాని వ్యాఖ్యానా సేవములకు కష్టముల గ్రంథముల యర్థము గ్రహించుటకు వ్యాఖ్యానముల పరమము గావలసియే యుండును. కాన ఆ యిట్లుండిని వ్యాఖ్యానముల దీర్చుచున్నవానియందును, వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నవలెవుల కష్టములుగాలక క్షులచేఁగూడి, మూలార్థములను గూడ నేయఁబడక రచనలు వ్యాఖ్యానము కాదు.

యతిప్రాసనియమములను బాటించుట కలవాటు పడియుండు వా రాంధీకరించువపు డొక్కొక్కనొక గొంతెము క్లిష్టముగ వర్తమాన్తరి యగుచుండును. ఒక వాడుకలో యాశయము నొక భాషలోనికి యన్వయముగ యతిప్రాసములతోఁ జేసికొనినావలెనన్న, మనకువపు తెలిసిపోక పుట్టి, సాధారణపుల కల్పకమ నీచిన్ని తిప్పజేమా! గ్రంథము మొత్తముమీద బాధిపద్యములను లన్నిటికంటె గణితపదులు లోపమును. "సంస్కృతము గుగరుము. దాని తెలుగున దుగ్ధమును." అను తెట్లు? సంస్కృతముఁ దెలిసికొనలేనివారి యుపయోగముకై తెలుగు నేయఁబడినది. అట్లేనాకే సంస్కృతి మెంత సులభముగ వాఁనను గుగ్ధము పోకదా. అట్టివాడే యీ తెలుగును జూచి మూలకర్త హృదయమును తెలిసికొనవలసినవారు. క్లిష్టముగ నున్న నొకొండుక సర్వక్రియ మొనర్చి తెలిసికొనవచ్చును. అవసరియగు లగుచో క్లిష్టము, అన్వయములు మున్నగువానిచే నింపుకయుం

క్షేయము గావన్న సంస్కృతములోని యాశయము తెచ్చుచున్నవాని సాధమునకున్న తెలుగులో వ్రాయుట పాపాచార్యములకేర్పడవ నాన్వయము ను దానికేర్పాటు తమునందువలె నగ్రహార్యము కాదు కదా.

యతిప్రాస నియమములను బాటించి విషయమును దుష్ప్రవాముఁ జేయ నేల ?

వాడెబడిన చర్చములే మరల వచ్చుచుండుటయు, సదృశాత్కరములు వచ్చుచుండుటయు నందమని తొల్లిఁజి వారి యాశయము. అది యతిప్రాసనియమముచేఁ గొంత కాపాడఁబడునని వా రనుకొనిరి. అయ్యయిప్రాస రసాగి యిప్పుడును గొందఱు కుండవచ్చు. యతిప్రాసములు భాగవత కొకింత వనికిరావచ్చు. కథిలపద్రములు శివార్చనా వనాశయము కొంతకే యుద్ధములలో బర్హములు కీలకము ముక్తభక్త శేషాదువు కావచ్చును. మూలములు విడఁ బాలునివాగ మయ్యఁ దొల్లి ఁటివాఁలు ముగియవచ్చు గ్రంథములు వ్రాసిరి. ఇప్పు యతియలవాటు అన్వయములముఁ బ్రతిబంధక ముననే "యన్ని మున్నగుకేరవా నా శిల్పవా మపాకచే" అని చెప్పవచ్చుకే యన్ని మున్నగు నొకనామ రచయిత కాపాడింప వలసినవచ్చును.

—అన్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

పరిదేవనము

అల్లంరాజు రంగనాయకులు గారు

నాటి నడికేయి వెన్నలపాట తేనె
సోనల మునిగిపోవు నా శూన్యపుటెడ,
నృత్య మొనరించు నీపాద సీరజములఁ
గొలిచి, తనివోని కాఁగిలింతల నొకింత
మైమఱచి యుండ, లోలోన మామకిన
హృదయసరసిఁ గలంచి న న్నివియోగ

వేదనానలజ్వాలల వేగిపోవ
నదలి యెట కేగితోయి, జేవా! హృదీశ!
అది మొదలు మూలములల నొదఁగియున్న
మూఁగతలఁపులు బ్రతు కెల్ల ముసరుకొనఁగ
మరిగిమరిగి దుఃఖించి సామ్రె కృశించి
క్రుంగిపోతి నిందాఁక; నెబ్బంగి నింక
మోతు నెడఁ బాటుబరువు, నామ్రోతు లెడఁదఁ
గారుచిచ్చులఁ గాలు నెడారిదారి?

శ్రీ గాంధీ దంపతులు

మోహన్ దాస్ కరంచంద్ గాంధీ

మోహన్ దాస్ కరంచంద్ గాంధీ

గాంధీమహాత్ముని షష్టిపూర్తి మహోత్సవము

భారతదేశమునం దంతటను అక్టోబరు 2-వ తేదీన జరుగబడెను.

—:0:—

మోహనదాసు కరంచంద్రులు గాంధీజీ జీవితచరిత్రము

కుటుంబము

గాంధీ కుటుంబమువారు మొదట పచారదినుసులను అనగా కిరాణీ సామగ్రిలను విక్రయించుచుండి యుండుదురు. ఈ వస్తువుల వత్కొనువారిని సుజరామలోన, కాశీయవాడులోను గాంధులందురు. మహాత్ముని ప్రవీణమహానుజును అర్చన శిష్యులై మహాలాను కాశీయవాడులో కొన్ని సంస్థానములలో మంత్రులుగానుండిరి. మహాత్ముని పితామహుని పేరు ఉత్తమచంద్రులు గాంధీ. అది వాడుకలో పితా గాంధీగా పరిణమించినది. ఇతను రాజకీయశ్రుతిలనల పోగుబందరు దివానుపనినివనలి నావాఘము సంస్థానమున కేకను, అతడు వనాలునకు ఎడమ చేతితో సజాము చేకూర్చెను. అటులేల చేసితివనగా కుడిచేయి యిదివరకే పోగుబందరుకు సమర్పించబడెనను. పితా గాంధీకి ప్రభువు కళకలములనవలపురువు ప్రభులు కలిగిరి. ఆమె నివాసమున ముగ్గుల వలదు మరల వివాహము చేసుకొనెను. ఆమెలన నిష్కర్మ పుత్రులు కలిగిరి. వీ రాదుగురిలో వైభవ వాడన కరంచంద్రులుగాంధీ (కథా గాంధీ)యను, ఆరకు వాడన తులసిదాసుగాంధీయును ఒకరి తరువాత నొకరు పోగుబందరుసంస్థానమున ప్రభావానుభవముగా నుండిరి.

మహాత్ముని తండ్రి

మహాత్ముని జననము కథాగాంధీ రాజకోటలో రాజుల ఆజ్ఞలను పరిష్కరించునట్టి రాజసాహిత్య వ్యాఖ్యానమున నొక విద్యార్థుని కర్తగానుండెను. కొంతకాలము రాజకోటలోన, పిమ్మట నాంకేశ్వరులోను దివానుగానుండెను. వివిధానుభవము రాజకోట నా రాయనకు పించెను నిన్నుచునే యుండిరి. ఇతడు నాలుగు మారులు పెండ్లి యాడెను. ప్రభువు ద్వితీయ కళకలములకు చెరి యొక కుమార్తెయును, నాల్గవ భార్యయును పుత్తలీబాయికి ఒక

కుమార్తెయును, ముగ్గురు కొడుకులును పుట్టిరి. ఈ మెల్లీ మహాత్ముని జనని. మహాత్ముని మొకనిష్ఠాత్ముడు. మహాత్ముని తండ్రి కులాధీమాని, సత్కృషియును, మారుడు, ఉదారుడుగాని కోపిసి; లంఛనాండి కాదు. ఇంటను, బయటనుగూడ నిష్కలపాతి యగు న్యామనీయుడు. సంస్థానముపై గాఢమగు నభిమానము కలవాడు. ఒకసారి పొలిటికల్ ఏజెంటు రాజ కోటసంస్థానాధిపతి నమమానింపగా కథాగాంధీ ఆవిధేయుని తిరిగించెను. అతడు నమమాని కోరుకుపగా నిరాకరించెను. అంతట కొన్నిగంటలసేపు కథాగాంధీని కారాగారమున నుంచినను విడింపలేదు. విరళ కాపాత్కాన్యుడు కథాగాంధీని వదిలివేసెను. అయినకు భగవద్భక్తి మొందు.

మహాత్ముని జనని

పుత్తలీబాయి పరమసాధ్వీ. మిగుల దైవికంత కలది. పూజచేయుచుండ నొకనాడును భుజించియోరుగడు. నిష్కలమును విష్ణ్వలయమునకు పోవుట ఆమెకు న్రుతము. చానుంట్లపుత్రులమును దీక్షగా యాచిష్ఠ్యమును పలికెను. పెక్కునోములను నిర్విఘ్నముగా కోవిది. జన్మకోవిదిను ఆమె చాంద్రాయణపుత్రమును వివాహదేను. రెండుమూడు కోవిలుగూడ ఆమె సులభముగా విశ్వాసవాసము జననించుచుండెను. ఏకభక్తములు, భాగవతాదులు, మారులుని జూడకుండా భుజింపకపోవుట మన్ను పుష్కలనియరుముల నామె పట్టుదలతో జరగేగ్గును. ఆమెకు నిష్కలహర్షవాసము మొందు. సంస్థానవిషయము లన్నియునుగూడ నామెకు తెలియను. రాజులు మన్నునవారుగూడ నామెకు ప్రశంసించుచుండిరి. ఆమె తనతో మహాత్మునిగూడ రాజాంకితపురమునకు తరుదుగా గొనిపోవుచుండెను.

జననము

మహామత్తుగారి అనుచరుల పోగుబడినది. మహామత్తుగారి భార్యగారు మహామత్తుగారి కనివారము 2-10-1889 నాకు మహామత్తుకు జనించెను.

బాల్యదశ

ఏ కింద మహామత్తుగారు పోగుబడినారు. మహామత్తుగారు, తండ్రికి రాజకీయసంపాదనము గుర్తించెను. మహామత్తుగారు పోక ప్రైవేటుగాలులో పనిచేసి, అటు నుండి సభ్యులనుగాలులనును నీవుగా పోషకులునందును ఆకమించెను. పోషకులును పనిచేసి మహామత్తుగారి పండ్లం జీవించెను. మొదటినుండియు మహామత్తుగారు సభ్యులగుచు. బిడ్డయినపుడునునును నిపులలో కలియునాడుగాను. ఇట్లు, పోషకులపై నిర్భరములు కరుగను. ఇట్లుగో మోషామోషినిచ్చునేమో యని యతిడు పరుగునడుచుగాని గెన్నుకును వదులులు లేనే లేదు. ఒకటి-రి పరిమిలో పుగనున్న బాలునిపలకు మోచి వ్రాయునును సోపాధ్యాయును సన్న చేసినను కూడ మహామత్తుకు సమ్యక్తంపలేను. అట్లుగని ఆరును ఆపలేయునుగాను. పెద్దలపట్ల చాలభక్తి గోరములు కలనాను. వారికోపము లెనిచేపులు బడినను వెంటనే మరచి పోవును. సోపాధ్యాయములను తప్పు పోషకుల గ్రంథముల పెన్నుడును వదువువాడు గాను.

వివాహము

1881-లో మహామత్తుగారు పదమూడవయేటనే శ్రీమతి కస్తూరి బాయి గారినిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. అప్పుడాయు తండునాము ప్రధానము చేసెగాని పెండ్లిజరుగక మునుచే ఆకస్య రికపుడును మృతిచొందిరి. మోషా ప్రధానము ఏదవయేటను, పెండ్లి పునూడవయేటను జరిగెను. మహామత్తుగారు కిద్దరన్నలున్నాగని యిదిభక్తి కే శోపపడెను. పెద్దవాని కదిచేతనే పెండ్లియనది. కందుల అన్నయ. మహామత్తుగారు, మహామత్తుని పెదతండ్రి గోరునెడును ఏకము పోషాగ్రమున వివాహములు నిర్వహింపబడెను. కిద్దరన్నలను మహామత్తుగారు పెదతండ్రిలు (తండ్రికి పెద్దతండ్రిలు)గానుగోరునెడును నే యీ మూడు వివాహములు నేకకాలమున జరుపబడెను.

వివాహము పోగుబడినారు. రాజకీయముండి అంచె నుగ్రములబడినారు. మహామత్తుని తండ్రి పోగుబడినారు. మహామత్తుగారు బండి పోషాగ్రముండి చాల గాయములు పొడెను. కాని వివాహము పొపబడినారు. మహామత్తుగారు శ్రీమతి కస్తూరిబాయిగానును సమవయస్కులు.

గార్హస్థ్యము

మహామత్తుగారు భార్యగారి వ్యవహారమున శ్రమిలెను. కస్తూరి బాయిగారిని మరలగాను, అమాయక, వ్యవహార, పట్టు నిలకలను. మహామత్తుగారు ఆమాయక విద్యుదీవును. పరుగినిగనిల కానిని భగవంతుడే కాపాడు సమవయము మహామత్తుని కిదిర మున నిరంజనమును నిర్వహింపనునునేయుండెను. రెలింగ్రండును ఏకమున లేనను గోరక మహామత్తుని కర్మభియగా నుండెను. బాల్యమున విధించెను సంప్రదించునూడ కర్మభియగోషాంధ్య గారియొద్ద నిర్వహించెను.

పితృనిర్యాణము

మహామత్తుగారి పునూరణయేట పితృనిర్యాణము కలిగెను. అప్పుడు మహామత్తు విభక్తిభక్తిలో పితృనిర్యాణము. అయినే శ్రీమతి కస్తూరి బాయి తోలియాను నిర్వహించునూడు.

సీమకు ప్రయాణము

మహామత్తుగారు 1887 లో పెట్టికడలేనను పరిమిలో కెగ్గెను. ఏమట్లు భార్యగారును కస్తూరిబాయిగారుకాదేలో ప్రవేశించెను. కాని కస్తూరిబాయిగారు వివాహముండి బాల్యము పరిమిలో ముపులుకు 4-4-1888 న లేదని బాల్యమునుండి పీనుగులో మహామత్తుగారు అంగులేశమును బయలుదేరినను, అంగులేశము నందునూడ మహామత్తుగారు బాల్యమున ప్రవేశమును పరిమిగా కాపాడుకొనెను. బ్రహ్మచర్యమును. ఏకపక్షి ప్రవేశమును వివపులను నిలిగెను. అట్లు లగిరెను బాల్యములో. ఇప్పుడు బెంబిలులోను వదిలెను.

బాల్యపు పట్టుము

10-6-1891 న లేదని మహామత్తుగారు బాల్యపు పట్టు మునుగబడెను. 11 న లేదని ఇంగ్లండు మోషామోషాగారు నమోగు చేయబడెను. 12 న లేదని మహామత్తుగారు అంగులేశము నుండి బయలుదేరినను.

మాతృవియోగము

మహాస్మృతు అంశ దేవునినం నుంపగానే మహాస్మృతియే
గమ్య శీలిగను. కాని అతడు బాంబాయి చేరువగు నుంచి కా
నియము తెలియదు. అప్పుడు అతని క్షేమ సాధన దొరికి
చేను. మిమ్ము 1891-లోనే మహాస్మృతు బాంబాయిలో
స్వామివాదిగా పనిచేయు వారంభించెను. మిమ్ము రాజకోటలో
కొంతకాలము స్వామివాదిగా నుండెను.

దక్షిణాఫికాకు పెళ్ళుట

తానా అధ్యక్షాకం పెసీవారిచే నియమింపబడి 1893లో మహాత్ముడు కనీడొక్రకాకు వెళ్ళినాడు. అప్పుడు జరిగిన మహాత్ముడు మహాత్ముడు ప్రేమరు నవినవాడే భారతీయులపట్ల ప్రేమకాదు మామూలున్న విధమును మహాత్ముడు కనకశియాయ్యను, అప్పుడు భారతీయులను పూలీని పో చెప్పడు. భారతీయ వ్యవస్థను పూలీని చెప్పకలంబు గాని మహాత్ముడు పూలీ వానియైన విడుచుకోవలసింది. అప్పుడు అలపాక నగవులు పకలికెనుగాని మహాత్ముడు కనీడొక్రకాలో నన్నంకాలమును కలదిగ న పడింతునుంచెను. మహాత్ముడుకి ప్రేమలేదుగా చెప్పుకున్నాడు క్రిందలోను, మహాత్ముడు నల్ల వారికిని తెల్ల వారికిని కల ప్రేమను ముదిరి పుట్ట మొదటి. మహాత్ముడు చాల వచ్చుకొనుటకు పాల్పడినాడు. అందుచేత భారతీయుల గౌరవమును నిలువ జెల్పించుటగానుకొని కృత్యమొనర్చెయ్యెను. భగవద్గురూమున మహాత్ముడు నిశీవార్తమున అప్పుడేనుగాని తానాను గూడ పరమగురూపకలిగినాడు. ఏమైన 1894-లో ఏటి భారతీయులు కోరికపైని మహాత్ముడు భారతీయుల పాళ్ళులకై పోరాడవారంధీంచెను. మహాత్ముడు మూలకోట్టాలో వ్యాయవాదిగా పనిచేయుటకు ముగ్రముకోట్టాలో ఆనుమతిని చేపగా పొంది పాళ్ళులకై తీర్మానగా ప్రతినిధింపినను గూడ ముగ్రము కోట్టాలోనునుమతిహోసంపిరి. ఆపం"నందే మహాత్ముడును మూలముంపియను కొండ్రెను చేర్చుకొను వానికి కొన్ని దేండ్లపాటు కొందరివద్దగా నుంచెను. తెలంగాణలో నుంచి ప్రాజెక్టును చేర్చుకొనెను. 1895 న సంగమమున మహాత్ముడు ముగల భారతీయమునకు వచ్చెను. భారతీయమున కనీడొక్రకాలోని భారతీయులనుగూర్చి అధికమును ప్రవారము గావించెను. అంతాముగ

భీష్మోపనిషత్ సమీక్షాగారిని దర్శించెను. ఆ తరువాత బహుశా
 1900వ సంవత్సరమున నుపన్యసించెను. పూనాలో లోకమాన్యసింగ్ పాల
 కృష్ణుని (గోఖలే) సందర్శించెను. మదరాసులో జి. ముబ్రహీ
 య్య య్యరు, కా క్తరు ము బ్రహ్మయ్య య్యరు
 గార్లతో ముచ్చటించెను. కలకత్తాలో సురేంద్ర
 నాథుని, సర్ ప్యాకీసాహెబ్ ముక్తీ, మహారాజా బాగోరు
 గార్లు మున్నగువారిని, పత్రికాధిపతులను సందర్శించెను.
 విష్ణుని ఆలయములో మరల విశ్వేశ్వరకాళి బహులు దేవులు
 18-12-1896 న మహాత్ముడు పుట్టించుచుండే దర్శనమొనరినది.
 ఆపుడనే తొలి పోరాటమునకు చాల దోర్లద్యమునుచూపిరి. మూడు నా
 యులు పోరాటమునకు పోవుచున్న మహాత్ముని కాపాడాలి
 నన్నెను. దైన్యవిహీనులు గల పోలీసులు సాధించుకొనలేదు.
 భాగ్యము ఆపుడు మహాత్ముని ప్రాణములను కాపాడెను.
 అంతర్జాతీయ మహాత్ముని కిద్దరు పుత్రులు జనించిరి.
 1901 న సంవత్సరమునకి మహాత్ముడు స్వకారాగతించుకొని
 పరిత్యజించి బ్రహ్మచర్య మవలంబించెను.

అందుచేయుదమున గాయములు తగిలినవారికి

సేవ చేయుట

1. అనుభవము ద్వారాను ప్రతిభావారిని యెఱుఁగ
వలయును. అనుభవము ఇంద్రియ అనుభవము వల్ల
వచ్చును. అనుభవము వల్ల వచ్చును వల్ల వచ్చును వల్ల
వచ్చును.

స్వ దేశాగమనము

[illegible]

మరల దక్షిణాఫ్రికా వెళ్తుంటా

మహాత్ముడు మరల పొంబాయినా ప్రార్థిస్తున్నాను
వారంధిందేను గాని నంటనే మరల దక్షిణాఫ్రికాకు
పోతానని చెప్పేను. 1903 లో మహాత్ముని ప్రాణాలు పోయిన

p. 35

స్వరాజ్యపక్షము

మహాత్మాజీ చెరసాలలో నుండిగా, కానవసభప్రకారముగాగూర్చి దేశబంధం దాను కట్టేయవారు 1922 డిసెంబరులో గిడుగులో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభలో మహాపాదించిన తీర్మానము నెక్కడిను. అంతట వారు స్వరాజ్యపక్షము చేర్చుచిరి. 15-9-23 న బ్రిటీష్ జరిగిన స్వయం కాంగ్రెసులో వారి వామమహాత్మాజీగారి మాటలప్రకారము కానవసభప్రకారమున కనుమతి యిచ్చుట డెను. 1923 లో కాంగ్రెసులో జరిగిన కాంగ్రెసు మహాసభలో ఆతీర్మానము స్థిరపడుట డెను. 1924 జనవరిలో వారు కానవసభలో ప్రవేశించిరి.

మహాత్మాజీ అన్వేషణ - విమర్శలు

విరవాడ చెరసాలలో మహాత్మాజీను అపెండింటికి అనువాదం కలిగిన దనువార్త 13-1-1924 వ రేదీని బ్రిటీష్ యొద్దందున దేశమట్టుకేనట్టుకేనెరి. పూనాలోని సామాను బ్రాహ్మణులకు మహాత్మాజీ పంపించిరి అందు కన్నులు మాడకుగారు కష్టపడినట్లు గావించిరి. ఈవాదం కలిగిన దనుకొనెయవసలే ఆరేండ్లు పూర్తికాకపోయినను బ్రాహ్మణులకు కొరకొండనే కొరకనమువారు మహాత్మాజీ విమర్శించెరి. 10-8-24 న రేదీని మహాత్మాజీ వైద్య కాలను వదిలి బొంబాయికి చేరుచు నున్న సమయానికి ఆరు ఆరోగ్య స్థానమునకు వెళ్లెను అందు మోక్షం కలుగడెను, అందుకుండగా నేమరల ఎందుయింకిగా విశేషం పరీక్షలు వ్యాధిములను వ్రాయ వారంభించెను. తను చెరసాలలో నుండగా దేశము నందు కలిగిన మాడ్కు లంతరింపకున మహాత్మాజీ తిరువు, అప్పుడు మహాత్మాజీ మహాత్మాజీ చాల దింతించెనుగాని మరల ఆనవాయాద్యమును నిర్వాచిధానమును గూర్చియే పట్టుబట్టి వ్రాయుచున్నాను. కాని దాను పక్షమువారి ప్రయత్నముల బట్టి నిరోధమును కలిగింపలేదు. 1924 జూను నెలలో ఆచారవాదానులో భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసభ జరిగినది. ఆసభలో మహాత్మాజీ తీర్మానముచే ఆహ్వానింపబడెను. కాని ప్రజాప్రాయము ప్రతినిధియగుగా నున్నదని మహాత్మాజీ గ్రహించి స్వరాజ్య పక్షముతో రాజీ పూర్వకమున తీర్మానమును మరల వామోదించుటెనని సభాపతిని కోరగా ఆ తీర్మాన మువాదించబడెను. సభ్యులలో చాలమంది కష్టస్థ

రాజీయము నుండి వామోదించుట చేసి ఆసభలో వెల్లడి యగుచుచే మహాత్మాజీకు ఆధికమును సంతోషము కలిగెను. క్రమముగా కాంగ్రెసు రాజకీయములను త్యజించి ఖద్దరు విషయమున పనిచేయ వారంభించెను.

రక్తపువ్వులు

పూనా ప్రాంతమున సంచారము జరుగుచుండగా రక్తపువ్వులను మహాత్మాజీ కాన్స్టిట్యూషన్ ప్రబలమున వస్వస్థం కలిగినది. అప్పుడు మహాత్మాజీ అందు సంస్థాపాధిపతిచే సత్కృతిపై కొద్దిసేపా లడు నిశించెను. పిమ్మట మైసూరు సంస్థానమువారి సభ్యుల పై కొని కొన్ని కెలుపాటు నంది కొండలపైని పిమ్మట బెంగళూరులోను నిశించెను.

21 రోజులు ఉపవాసము

దేశమున హిందూమహాత్మాజీకు కలహములు ప్రబలట చే పైకమత్రియమును కలిగించుటకొరకు 18-9-24 మొదలు డిబ్బిలో 21 రోజులు మహాత్మాజీ నిరకనదీక్ష బూనెను.

అనవాయాద్యమును విరమించుట

28-10-24 న రేదీని సభ్యులు కలలుపట్టెమును మరిల ప్రయోగించెను. మహాత్మాజీ ప్రకారముగా మున్నువారిని ఆరెట్టుచేసిరి. అప్పుడు మహాత్మాజీను స్వరాజ్యపక్షమునకును విశేషాధిక జూచెది. ఈ విశేషాధిక తీర్మానము 1924 డిసెంబరులో మహాత్మాజీ అధ్యక్షతలొంద బెద్నాములో జరిగిన కాంగ్రెసుమహాసభలో స్థిరపడుట డెను. కాంగ్రెసుసంఘములు స్వరాజ్యపక్షమునకు విశేషపబడెను. 16-8-25 న దేశ బంధు దానుగారు బ్యారికొందరి, స్వరాజ్యపక్షమున రెండు చీలిక లేర్పడెను. తుమ్మిల విజయముతో భిలాఖరు సమస్య పరిష్కరింపబడెను.

అధినివేశ స్వాతంత్ర్యము

1925 డిసెంబరులో కలకత్తాలో పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారి అధ్యక్షతలొంద జరిగిన 48 వ కాంగ్రెసుమహాసభలో నెహ్రూ నిరీక్షక ఆహ్వానింపబడుటకు మహాత్మాజీ పలుకుబడియే ముఖ్యకారణము. మహాత్మాజీ మరల రాజకీయములందు ప్రవేశించి అధినివేశ స్వాతంత్ర్య తీర్మానము మహాపాదించెను. దీనిని బ్రిటీషువారు 31-12-29 న రేదీనిగా నెరవే

నవంబర్ 1-1-30 న జేరిన పంపాగ్రామీణుల సమావేశమున
ప్రకటించినది నీ కేసు ముచే నెనుగాన నాటి రాష్ట్రమును, కల్యాణా
నివేదికయనుగూడ నామోదించుట.

నవంబర్ 1-1-30 న జేరిన పంపాగ్రామీణుల సమావేశమున
ప్రకటించినది నీ కేసు ముచే నెనుగాన నాటి రాష్ట్రమును, కల్యాణా
నివేదికయనుగూడ నామోదించుట.

నవంబర్ 1-1-30 న జేరిన పంపాగ్రామీణుల సమావేశము

మహాత్ముని ముఖ్యవిద్యుత్ ప్రధానముల సర్దుదు నిల్ల
భాయి పత్రముగాను మహాత్ముని సలహా ప్రకారము నాయు
కర్తవ్యము నహించి నవంబర్ 1-1-30 న జేరిన పంపాగ్రామీణుల సమావేశమున
ప్రకటించినది.

అఖిలభారత తంతుకారక సంఘము

1925 లో మహాత్ముడు ఆ. భా. తంతుకారక సంఘ
ము నేర్పరచెను. దేశమునందంతటను కాళానంబుము నేర్పరచు
టయెను. ఇట్లగు కర్తవ్యమును ఆభివృద్ధికిని. ఈ సంఘము
న మహాత్ముని దేశమునందంతటను సంచారముచేసి ధనమును
పనుకొన్నచున్నాడు.

రాత్నము

రాత్నము యిది కాదు రాజకీయకార్యము. భారత కామగ్రామీణుల
యేకులా యిది గొప్ప హిందూజనానాథ కామగ్రామీణుల కామగ్రామీణులు గాని
వసుకులా యిది కాదు స్వేచ్ఛామోసనకామగ్రామీణుల కామగ్రామీణులు గాని
నూలుపో గిది కాదు సూక్ష్మ భారత కామగ్రామీణుల కామగ్రామీణులు గాని
కాదు కా దిది కిదుమహాకారకము . కల్యాణానివేదిక ప్రకారముగా
కామగ్రామీణుల నవీకరణ - భవముముఘము ఘుఘుమూరితము గాని.

అఖిలభారత తంతుకారక సంఘము మహా
త్ముడు సంచారముగావించెను. మైసూరు రాష్ట్రమునందుగూడ
సంచారముచేసి. ఇప్పుడు సంయుక్తరాష్ట్రములందు సంచారము
చేసి మునగించుచు కామగ్రామీణుల కామగ్రామీణుల కేగి కామగ్రామీణుల
మునుండి 28-9-29 న జరిగిన భారతకాంగ్రెసు స్థాయిపంపు
సభ కారకు లక్ష్మీ చక్ర.

అఖిలభారత తంతుకారక సంఘము

1929 డిసెంబరులో అఖిలభారత తంతుకారక సంఘము మహా
త్ముడు రాష్ట్రమునందుగూడ, పంపాగ్రామీణులనుగూడ మహా
త్ముడు ఆధ్యక్షునిగా నెన్నుకొనెనుగాని మహాత్ముడు సంగీ
కరించలేదు. 28 జేరిన లక్ష్మీలో జరిగిన భా. కాం. స్థాయి
సంఘములో గూడ మహాత్ముడు సంగీకరించనందున పండిత జన
మాలలు నెవరూగాని ఆధ్యక్షునిగా స్థాయిపంపుచుచు
రెన్నుకొనిరి.

పట్టిపూర్తి దినము

2-10-29 లేది నాడు మహాత్ముడు కామగ్రామీణులను
చాలు భూమిని రాజగారి ఆధిక్యమున నుండిరి. దేశమున
మహాత్ముడు జరిగినది పట్టిపూర్తి దినము సుదగ్గరను వారి
స్థాయిపంపు కొడుకు ప్రార్థనలు గావించబడెను.

కల్యాణ శ్రీ రాజా వర్మచార్య వేంకటేశ్వర రాజగారు

మహాత్మాని యావదిక్రములు

మహాత్మాని యావదిక్రములు

పి. వి. కేశవమూర్తి పండితుడు

కొత్తూరు ప్రభుత్వ పాఠశాల ఉపాధ్యక్షుడు

దత్తాత్రేయశాస్త్రిగారు

కొత్తూరు ప్రభుత్వ పాఠశాల

కొత్తూరు ప్రభుత్వ పాఠశాల

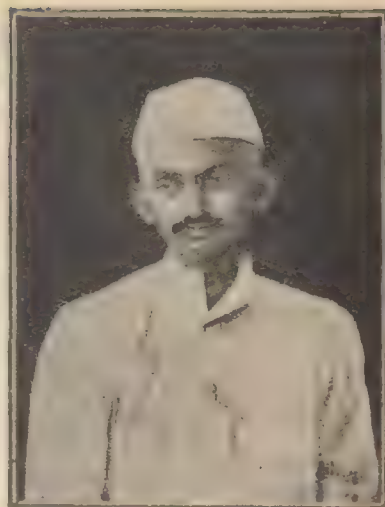

బాల్కృష్ణ గా
ప్రజ్ఞాసుచేయచున్నప్పటివైఖరి

మహాత్ముని
పాశ్చాత్యవాగరకతావైఖరి

గాంధీబోపీని ధరించిన వైఖరి

ఆశ్రమవాసియగు గాంధీ

మహాత్ముడు-యంగుళిండియూ పత్రిక సంపాదకుడు

సర్వసత్వో ప్రత్యక్షమను చదువుచున్నది

చిరువగవుతో సమస్య-రించుచుంటు

పెమ్మసానివీరతిమ్మానాయుడు

[illegible]

పాప భద్ర దేవ మహానాథులువారి కాలం లో
పాప రేఖ తిమ్మానాయకు (రా
యలవారి మూర్ఖులనుండి) నూజిగ్రామానికి
వచ్చి గ్రామంలో క్లిష్ట ఆచరిణం చేయించి...
20 మంది శిష్యులని ప్రామకొని క్లిష్టలో తమ
యిల్లుకట్టించి గ్రామంపై చేరుకుంటూ పాలం
క్లిష్ట చేసుకొని అనుభవించుకుంటూ ప్రాజేను.
పాప రేఖ తిమ్మానాయకి కొమార్తె నేనమన
తన యిలవేల్పు వీరభద్రుని చేసుకుంటే
కొమారుడు కలిగివట్టుతే నీ పేరు పెనునూ
పున్నామని చెప్పి చిత్తమన్న భక్తి వార్యకంగా
వీరభద్రస్వారి నేన చేసుకుంటూ ప్రాజేగా
కొన్ని దినములకు శ్రీస్వామివారి అనుగ్రహం
వల్ల కొమారుడు కలిగెను. ఆ కొమారుడి పేరు
వీరతిమ్మానాయదని పేరుపెట్టి శ్రీస్వామివారికి
నకలనై భవములున్న జరిగిస్తున్నాడేను. అప్పు
డు గ్రామానకు వచ్చి మం వకకొనుమీద నక
పూరు తమకట్టి పేరు పెంకటాపురి అనే
గ్రామం కట్టించి భావి తొవ్వించెను. శిర్వాత
కొన్నాళ్లకు ఆపాప రేఖ తిమ్మానాయకి కా
లంసమీపించేటప్పటికి తనకుమారుణ్ణి పిలిపించి
మహాదేవభట్ట కు మారు పేరు చెప్పి

రాజులు పోషించి లోగడ రాయలవారి అజ్ఞ
తీసుకొని మీరింతిగానున్న మేమున్ను వచ్చి
గ్రామం కోటకట్టించి చుట్టు చెరువలైలు కట్టి
చితియి. పోలు పెనులకి అవుతూవున్నది
యిక్కడినంగతులు రాయలవారివో విజ్ఞాన
చేతునలెననివుంటిమి యింతలో న్నకు కాలం
పరిశక్వమాయనుగన్ను మీతోవున్న హోవో
త్తిని చెప్పితిని గన్ను మీరు బుద్ధిమంతులై
రాయలవారి సన్నిధిపోయి ముందు జరుగ
నిన్నీ కార్యములకు నిర్వాహకం చేసుకోవల
సినదని పుభయులకు చెప్పి తిమ్మానాయడు
స్వస్థుడాయను.....(తండ్రిమాటలను
బట్టి) పుభయగరానకు పోయి శ్రీమద్రాజాధి
రాజు రాజవంశేశ్వర శ్రీ వీరవ్రతాశక్త్యదేవ
మహారాయలు వజ్రహింసనాచీనులై స్పృహివీ
రాజ్యంచేయుమండగా వీరితిమ్మానాయడు కొ
లువుకుపోయి దండం సమర్పించి పరాకాశేను
పెన్నుపాని వీరితిమ్మానాయణ్ని మాతండ్రి
పావుకేళ్లి తిమ్మానాయడు.....అని చెప్పి
సందున అప్పుడు రాయలవారు అనుజ్ఞ యిచ్చి
నది యేమంటే మొదట పావుకేళ్లి తిమ్మా
నాయని కుమారుణ్ని అనిచెప్పి తర్వాత

పెమ్మసాని తిమ్మానాయుణ్ణి అని చెప్పినావు. యీ రెండుపేర్లు యాల చెప్పితివని అడిగినందున అప్పుడు తిమ్మానాయుడు తిరిగి మనవిచేసిన వైసం—పరాకా-లోగడ రాయలవారు మా తండ్రిని పాపుశేళ్ల మీద కొల్లువుంచి వుండగా పాపుశేళ్ల తిమ్మానాయుడు అని పేరువచ్చెను. పూర్వాన్నుంచి మాయంటిపేరు పెమ్మసాని వారు అయినందున పెమ్మసాని తిమ్మానాయుడు అనేపేరు పూర్వంనుంచి కలిగివున్నది గనుక పాపుశేళ్ల తిమ్మానాయుడి కుమారుణ్ణి అని చెప్పితే యేలినవారి కేమి యేలినవారి ముత్రాలు మొదలైనవారి కేమి సులభంగా తెలుసునని తలచి అప్రకారం మనవిచేసినానని చెప్పి కున్నందుకు రాయలవారు చదురున కూర్చు నేటందుకు ఆజ్ఞ చేసిరి. అప్పుడు యీవీర తిమ్మానాయుడు తిరుగా రాయలవారికి దండం సమర్పించి పరాకా—మామూలపురుషుడు అయి వెంకటపతి నాయుడనేవాడు—నెలదిన ముల శిశువు అయివుండగా తల్లి తండ్రి యిద్దరు కాలం చేసినందున వారి యిట్లో వుండే పెమ్మసాని అనే బోనగడ్డే ఆ శిశువును యెత్తి పెంచినందున అప్పుడు పెమ్మసాని వెంకటపతినాయుడని పిల్వబడుకూ వచ్చిరనిన్ని యీ వెంకటపతినాయుడి కుమారుడే మా

తండ్రి అయిన పెమ్మసాని తిమ్మానాయుడు అనిన్ని నాపేరు వీరతిమ్మానాయుడు అనిన్ని వివరించెను.

యితనియందు రాయలవారు కరుణించి వుండగానే మరికొన్ని దినములకు కార్యం ప్రసక్తి అయినందున యీ వీరతిమ్మానాయుణ్ణి పిలిపించి కొంతపైస్యం యిచ్చి నీవు యీ కార్యం శత్రే చేసుకొని రమ్మని తీవు యిచ్చి నందున అదేప్రకారం కార్యభారమందు మెహ న్నతు చేశి జయప్రదం చేసుకుని వచ్చి దండ ములు సమర్పించి నన్ని శిని నిలిచినందున అప్పు డు రాయలవారు కరుణించి యాడకి అనే పర గణా ఘండికోట తుకిడిలో చేరిన తాలూకా జహాగీరు దయచేసినారు.....

.....పిదప రాయలవారి అనుజ్ఞ తీసుకుని వీరతిమ్మానాయుడు యాడక్కిగ్రామానికి వచ్చి శ్రీ స్వామికి దండములు సమర్పించి వున్నానని చెప్పించి తమ యిష్టచైవమైన వెంకటరమణ ప్రతిమె ముందరవుండేట్లున్ను వెనుకతెట్టు తమ కులవైవమైన యాడకి వీరభద్ర అనే పేరు నాగరం అక్షరాలతో నాయుణి మాపలు రూకలు వసానిలు వేయించి రాజ్యంలో నడిచే లాగున చేసిరి.

[స్థానికచరిత్రల నుండి]

డా. ఆచారి అనంధ కన్యగారు
బరంపగంటలో గౌరవి చెంది మేజిస్ట్రేట్‌గా
నియమింపబడిన ప్రథమ స్త్రీ.

శ్రీమతి అలిమేలు మంగతాయారమ్మగారు
మదరాసు జిల్లా విద్యాసంఘాధ్యక్షులుగా నియమింపబడిన.

వేదనాయకం కన్యగారు, బి. ఎ., యల్. టి.

ఈమె చుట్టూ పిల్లరివ్యాసమునకు బాగుగా
భావనతో ఉన్నదిగాలెట్లు. ఇంతవఱకు ఏ ప్రయోగము
ఈవనిగ. యందు విజయము పందియందలేదు.

శ్రీమతి జా. జానుగారు

మనదామి ప్రభుత్వమునకు ఈవనిగా బిల్లు పంపింపబడినది
ఈవని ప్రభుత్వమునకు బిల్లు పంపింపబడినది.

స్వాగతము

అల్లం శెట్టి అప్పయ్యగారు

మందానిలో స్థాన చందనానోకహా విరతి సువాసనావిరతి మొదట;
పరికవ్య మాకందఫల రసాస్వాదనానంద గ్రాహిత కీరబృంద మొదట;
సాంద్ర శరచ్చంద్రచంద్రకా భవళిత విమల సౌభాగ్యభాగము లవెదట;
దర వికస్వర మనోహర బిస ప్రసవ సంవాసితామల సనోనరము లెదట;
నచట సర్పిణి నీకుఁ గళ్యాణరాగ-సలలితాస్మత్ప్రియు క్త సుస్వాగతము
బాగు బాగుని యామోదభరిత మతిని-గైకొనెను నేగ రారమ్ము కవికుమార !

పత్రికా సన్మానము

సన్మాన పత్రము

ఆంధ్ర, కృష్ణా పత్రికా సంపాదకులగు

నాగేశ్వరరావు కృష్ణారాయణులకు

ఇప్పటికిదవరే మైదొడ్డనుండియు ఆంధ్ర కృష్ణా పత్రికల మాలమున యాభివాంధ్ర తీవ్ర వికాసమునకై కృషిచేయుచున్న ప్రయత్నములను శోధించి కాకినాడ నాగేశ్వరరావుగారికి, మున్నూరి కృష్ణారావుగారికిని జ్యోతిషాంశులను పోషించునట్టి ప్రత్యేక పత్రములతో ప్రణమిల్లుచున్నాము.

తరతరములనుండియు నఖండముగ తన మహా శక్తిని విస్తరించు ప్రయత్నములను నున్న ఆంధ్రమున నిలయుచు ముక్తకంఠముతో కేటానిన విని యిరువురకును నమస్కారములు.

స్వతంత్రజేతములకుండు వార్తాపత్రికలు రాజ్య తంత్రమునం దత్యంత ప్రధానములుగా గౌరవింపబడుచున్నవి. పరాధీనమగు మనదేశమున నొకవైపున నిరాకావాదులైన శ్రమ నిరాదరణమునకు, మరొకవైపున ప్రభుత్వం దైర్ఘ్యమునకు బాటములే కనీసము ఇరువురిని అపవిత్రమునకు ముగించుచున్నట్టి ప్రతిభాంశులమునకు, ప్రభుత్వం దనములకు, నేతానైతములు వరుసగా, కృష్ణాంశులకు వాంఛితులగునట్టి కృష్ణమున, శాంతిని చేకూర్చిన మీకు నందనములు!

నీర్ధనాతులైన మీ కనే ప్రణామములు. కాల పరిస్థిక్తులై క్రుపపట్టియున్న ఆంధ్రుల మనోబుద్ధులు మీ కరవలచె నుద్దేశములై నవనవోదయాభిగుణుల దనరాదునున్నవి. కాలపురంధ్ర ఆర్థత్వ రంకరకును మీ మనస్సేమయందు కారదాహూర్తి ధైర్యవిశ్వాసములై చిత్రియ్యాములై, ప్రజల్లిత మనసలొందనో, వైరాగ్యకోభిరయ నివృత్తిచే గణపెనో,

కాలముల్లిదై నాదీయ్యాముల కి చిత్రియ్యాముల కి కాని యాంధ్రులు లలింపిరి, తన్నుములైరి.

నాగేశ్వరరావు, కృష్ణారాయణ, నిరంతరాయముగ మీ కొనర్చిన దేశసేవ నుచిరికిని సత్కరింపజాల మని యెఱింగియు, నీశుభ సమయమున మీ సమక్షమున మా యాంధ్రమున జేయునట్టి కృష్ణాంశులములను కృష్ణాంశుల నెఱయిగుర్చునట్టి కృష్ణాంశులములను కృష్ణాంశుల నొనర్చునాక!

జూలై 8-9-1929 } ఆంధ్ర, కృష్ణా పత్రికల సన్మాననంఘము.

శ్రీ రా. నాగేశ్వరరావుగారి కృత్యపత్రము

ఓం నమో ప్రణవాథాయ శుద్ధజ్ఞానైకమార్గదే,
నిర్మలాదు ప్రసన్నాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

ఈ సన్మానభ కథ్యకర్తభారమును వహించిన కృష్ణముగి రా. నాగేశ్వరరావుగారిని, కృష్ణాంశుల ధ్యక్షునకును, సన్మానసంఘమునకును, సదస్యులకును, దేశభాంధవులకును వారు చూపిన గౌరవాదరణములకు నందనములను సమర్పించుచున్నాను. ఆనందసమయమునందు మానవ్యాశ్రియచిరము. బహిరంగముగ సన్మానోద్యమమునందు ప్రమేయము గల మిత్రులకువలెనే కటాన్యముగ సహజేహించిన మహాజనులకును నందనముల సర్పించుచున్నాను. కృష్ణాంశులకు, కృష్ణాంశులకును నేను చేసిన ఘనకార్య మేదియను లేదని నేను భాసుగ నెఱుంగను. కృష్ణాంశులకు నేను చేసిన కార్యము నది లోపభూయిష్టమనియును నేనెఱుంగదును. ఇట్టి సందర్భములందీ సన్మానమునం దహంకారమున కనకాళము లేదని తనవిచేయుచున్నాను. కేవల మాంధ్రసోద

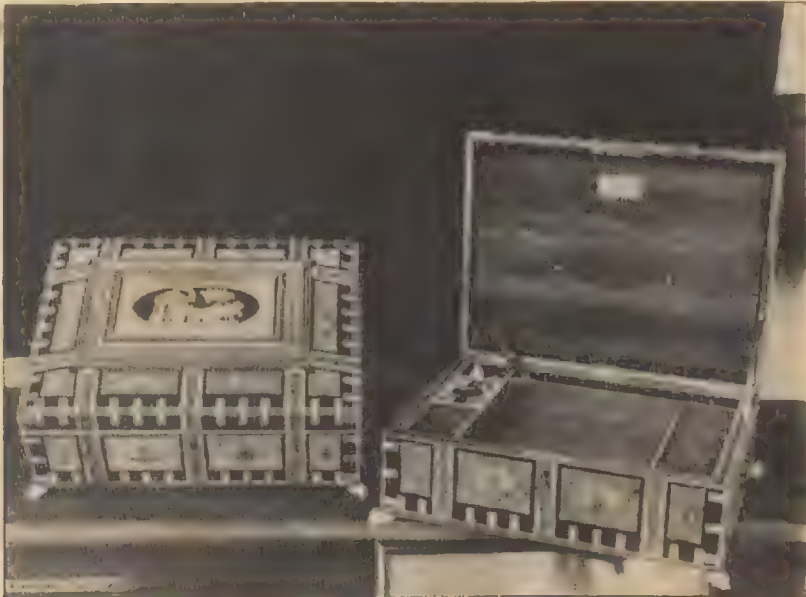
గుల ప్రేమయే దీనికి హాలమనియును, తాప్రయోజక
త్వము గావనియును మనవి చేయుచున్నాను. ఈ సన్మా
నము సావర్యరచననియును, సెందుల కేంద్రరచననియును,
దీనిప్రయోజన మేది యైనదియును సే నూహింపజాలక
పోయినను, ఆంధ్రపత్రికా సన్మానము కృత్రికతమైన
సన్మానము గావనియు, ప్రజాశ్రేయసన్మాన మనియును
నేను విశ్వసించుచున్నాను. ఆంధ్రాభ్యుదయమున కం
దకో మహానుభావు లిరళరంగములందులకె పత్రికానిర్య
హామమునందును పాటుబడి ప్రజాగౌరవమునకు బాగు
లైరి. ఆ మహానుభావులందు రావుబహద్దరు పితకేలింగము
పంతులుగారు సకలవిధములను పూజ్యులు. గౌరవ గ
నంతురమునందు వృత్తాంతిని ప్రకటించిన మహాపా
ధ్యాయ వేంకటరాయశాస్త్రిగారు మొదలు నేటివరకును
సెందకో మహానుభావు ఆంధ్రాభ్యుదయమునకై పత్రి
కానిర్యహామమును జేసియుండిరి. రావుబహద్దరు పితకేలిం
గము ఈ కేటగారు, లలిత వర్తి లక్ష్మీకాంతహామ పం
తులుగారు, చిలుమూరి పితభద్రరావుగారు, ఏ. పి. పార్థ
సారథి నాయకుగారు, రంగయ్య నాయకుగారు,
శేషనారాయణులు గారు, శేషాలపతిగారు, మొదలగు
పత్రికా నిర్యహామములు సన్మానమునకు పాగులు, భద్ర
రావు పంతులు, లలిత వర్తి, లక్ష్మీకాంత, ఈ ప్రకేతి,
దేశమార, ఆంధ్రప్రకాశ, తేజరఖ, దేశాభిమాని,
స్వామయదీక్ష, సమదర్శిని, కాంగ్రెసుపత్రిక, సత్యాగ్రహి,
వింద్రావతి మొదలగుపత్రికలును సన్మానమునకు భాజ
నంబులు. వృద్ధాప్యమునందును సీసన్మానసభ నలకరించు
చున్న స్వాపతి కుబ్జారావు పంతులుగారును, పత్రికా
నిర్యహామమునందు కష్టముల ననుభవించిన సర్వోత్తము
రావుగారును ముఖ్యముగ సీసన్మానమున కర్హులుగా
న్నాను. పితకేలి, పితభద్ర, వింద్రావతి మొదలగు ప
త్రికల నిర్యహామమునందును, రాజ్యాంగ రంగమునందును
పంతులుగారు చేసిన సేవ సన్మానమునకు దగియున్నది.
నేటిసన్మానమున కాంధ్ర కృష్ణాపత్రికలు నిమిత్తకార
ణము కాని యభారథికారణము గాదు. సన్మానమున
కాంధ్రపత్రికా నిర్యహామ లందరును నధికారులు.

బొంబాయి నగరమునందు ౧౮౧౨ వ సంవత్సరమునం దాంధ్రపత్రికను ప్రారంభించినపుడు కలశోపై నను శ్రీ నీమహాసన్మానము నూహించి యుండలేదు. ప్రపంచమునందు ఘటనాఘటన ఫలములను మహాసభావులకును నూహించుట సాధ్యముగాదు. నా వంటి యల్పజ్ఞున కది బొడ్డుగా వసాధ్యము. కాని మహాసంకల్పముగల యింకొకరియైనను శ్రీమదుద్ధరరావుగారి కిది సాధ్యమై యున్నది. ఫలము నైవాధీనము. బొంబాయి కలకత్తా నగరములందు విశేష వ్యాపకముగల దేశీయవార్తాపత్రికలను జూచినపుడాంధ్రాభ్యుదయమున కాంధ్రపత్రికా ప్రచురణానందము గోచరమైనది. రెండవసంవత్సరాది సంచికయందాంధ్రాభ్యుదయమున కిట్లుగా వ్రాసినది. ఆంధ్రమహాభరత లాంధ్రరాష్ట్రానందము నంగీకరించినవి. ఆంధ్రాభ్యుదయమున కిట్లుగా వ్రాసినది. ఆంధ్రాభ్యుదయము పరమానందమునందు ప్రయోగ యోగ్యముగ ప్రసించబడినట్లును, కార్యమునందు సాధ్యమై యుండుట శోచనీయము. దీనికి మన నిద్రావస్థయే కారణము. గతించిన ౨౨ ఏండ్లయందును ఆంధ్రపత్రిక ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు చేసిన సేవను నిర్ణయింపగల యధికారము ప్రజలమీదనే గలదు. ఆంధ్రపత్రిక చేసిన స్వల్పమైన సేవను గొప్పగాజేసి సన్మానించినందులకు కృతజ్ఞతను తెలుపుచున్నాను. ఈ స్వల్పఫలమునకైనను పత్రికానిర్వహణమునందు బాల్గొనిన సేవావరాయణు లందరును పాత్రులు. సేను విమిత్రమానుషుడు, శోపల్లి వెంకటరమణారావుగారు, అదిత్యాడి గోపాలరావుగారు, అంబుపల్లి వారి వారియగునారు, గోపాలరావుగారు, పన్నెవ్వగారు, గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు, చిల్లా శేషరావుగారు, వీరియే అంధ్రాభ్యుదయమున కిట్లుగా వ్రాసినది. పాదకులు, అన్నపూర్ణదేవారు, పనిపాండ్రును సీసన్మానమునకు పాత్రులు. ముఖ్యముగా బొంబాయి యందు పత్రికను ప్రారంభించిన కాలమునుండియును నేటివరకును పత్రికా ప్రచురణమున కిట్లుగా వ్రాసినది. మనము చున్న వారాయణస్వామినాయుడు, పార్థసారథినాయుడు, గోపాలస్వామినాయుడు గారలు మొదలగు

ఆంధ్ర కృష్ణాపత్రికల సన్మానసభ

అధ్యక్షులుగూ శా. సరిసింహరాజుగూ రుప్రస్థాపించుచును
వీరికి ఇతరప్రక్కల ముట్టాడు కృష్ణారావు, కా. నాగేశ్వరరావుసంతులుగార్లు గారు.

ప్రతికాఫిసతులకు కానుకగా ఇచ్చిన వెండి దండపు బెట్టెలు

ఆంధ్ర ప్రతికా కార్యాలయమున 13-వ సంవత్సరపు గణపతిపూజ

నాగు కృత్తిక తిథి కాండ్రము, నాగుదినుసు పత్రికా పున్య హామమందు పాల్గొనెడివారందరును స్నానదాశ్చయము చేత సన్మానములందును జేర్చి పంపించువాడు.

వార్తాపత్రికలు ప్రజాసంకల్పములకును, ప్రజా కీర్తిములకును, ప్రజాశాంతియుములకును ప్రతిబింబములు. పాపాంశ్య శేషము లందునది పాపాంశ్య శేషములందు వార్తాపత్రికలకు గౌరవప్రతిష్ఠలు లేవు. ముఖ్యముగ జేర్చాపాప ప్రతిష్ఠలు గావున లేవు. జేర్చాపాప పత్రికలు ప్రభుత్వ నిర్బంధములకును, ప్రజల నిరాదరణకును పాల్పడుచున్నవి. ఆరంభమునుండియు కాండ్రము నిర్ణయించిన రాజ్యసీమల ననుసరించుట కాండ్రపత్రిక ప్రయత్నించినది. ఆంధ్రప్రదేశ్ములను, ప్రభుత్వ శాస్త్రములను గమనింపక స్వరాజ్యసిద్ధికి కాండ్రముధ్వజమును సంపాదించుట ప్రయత్నించినది. ఆర్థిక పత్రిక యిది పాంథిక విషయములందును సమరసభాషమును గాపాడుట కాండ్రపత్రిక యత్నించినది. కాని సాధనము సాధ్యమును సంభావించినపుడు మరుతేత్రమునందు విజయునకు గలిగిన విషయమే పత్రికా నిర్వాహకులకును గలగుచున్నది. చేసినది న్యల్పము. చేయవలసినది యపారము. చేసిన దానియందును సంకయములు ప్రబలవపుడు గిరు తాపము గలుగుచున్నది. కాని నే దీమహాసభయం బాంధ్రమున పుష్కలములను ప్రకృతిముగ సంపాదించుటకు సంకేహముపూరితము అనినది స్వకర్మకర్మ పాతాళిలను సుస్యక్తమగుచున్నది. ఆంధ్రదేశమునకు దూరపుమైన బొంబయియందు జేసిన యంకురాశోపణ నే కాంధ్ర దేశమునకు వైచ విజయవాచయం బాంధ్ర మహాజనుల సమక్షమున మూర్తీభవించినది. ఈ మహాసభ ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు స్వకర్మ నిర్వహణదీక్షను సమర్పించుచున్నది. ఆంధ్రులకు పుష్కలములను ప్రకృతిముగ సంపాదించుట కాంధ్రమున కిది కృత్యమే, జ్ఞానమే, శాస్త్రమే, మేధామే, సమన్వయము చేయుటయే విశ్వకల్యాణమునకును, ఆంధ్రాభ్యుదయమునకును సాధనములు. అహింసా దీక్ష సహాయమును సత్యాగ్రహమునను మి గాంధీమహాత్ముడు భాగత బాతీయజీవమునందు, ప్రపంచముత్రయమును

మలిన యుగ నిర్మూలమును జేయుచున్నాడు. ఈ మహాసమయమునందు వారి యనుచులపై పనిచేయుట మహాభాగ్యము. ఆంధ్రప్రదేశ్ పత్రికల సన్మాన సమయమున ఆంధ్రాభ్యుదయ ప్రయత్నమునందును గలిగిన పురుషార్థములను బహింసములను గ్రామీణాంధ్రమున గాని ర్వదించుగాక. ఈ సన్మానసభలను సంకల్పించి బహుశ్రమల తోర్చి వానిని జయప్రథమగ నిర్వహించిన ఆచుపల్లి నారాయణరావుగారు మా కృత్తిక తిథి, ఆంధ్రుల కృత్తిక తిథి పాటలు.

శ్రీ ముటూరి కృష్ణారావుగారి ప్రత్యుత్తరము

ఈ సన్మానము, దీర్ఘకాలమునుండి పనిచేయుచున్న నా కారణమున కృష్ణాంధ్ర పత్రికల చేదన జరుపబడుచున్నది. తెలుగుపత్రిక లన్నిటి శ్రేణులు నుద్దేశించి సంకల్పించబడిన పని కార్యసమూహము చప్పినందున నాయనంగీకారము నుపసంహరించుకొంటిని. ఇంతకు నీ సన్మానము చేయటము అభిమానపూర్వకమైనదే కాని తెలుగుపత్రికల శాఖిష్టానికి సంపూర్ణమేదీ కాదును నిస్సంకయము. తెలుగు పత్రికలలో గొంతెంతకు ఆంధ్ర పత్రిక తప్ప, ఇక నేనియు నీవకర కలిగి ప్రవక్తననములుగ లేవని దెప్పుట యవసరము. తెలుగు పత్రికల ప్రాస్థాపితికి ప్రజలు బాధ్యులు కారని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది. విద్యాలయమును, సంస్కారమును పత్రికా నిర్వహణమునకు బానుకొనక పోవుటచేతనే పత్రికలకు దేశములో దగిన వ్యాప్తికాని, పలుకుబడి గాని, లేకున్నవనుట నిజము. వైకృతాస్త్రమునందు సుశీలమైన గాని వాల్తరులు ప్రాప్తి కు చేయుటకు యోగ్యత కలుగదు. వ్యాయాసములను వారి కాస్త్రము నందు కొంత పొందిత్యమును, తిర్చియమును బొందినగాని వారికి పట్టాలు పట్టువు. తీర్చుట నీత. డి. శివరాము విధింపబడినది. కాని నీదివి గ్లనులకు నెట్టి కల్యాణము అవసరము లేదు! ఒక అచ్చుకూటము, ఒక తేలు కాశితము, ఒక డొంగులను సమకూరిన చాలును, పత్రికాధిపత్యము సిద్ధించును. పత్రికానిర్వహణము చాల భాగ్యతో

నూడిన కాగ్యము, భాషాప్రభుత్వము, గానాకాశము, భాషాశీతము ఉన్నచాలవు. క్రమముగలదులై పరిపూర్ణములను, భాషావాహికములైన మరి నూడులను నుల్లింపగల సరికల్పమును, ప్రజల నిజములతోగలములను, నిరూపణ చిత్తవృత్తులను పరీక్షింపగల భాషావాహిక, ప్రపంచ పరిదానితములను బహింపగల విశాలవృత్తి, దేశభవిష్యము నుపశాంతింపగల గంభీర విశ్వాసము, పత్రికా రిపతలము ఆలసముగొనిపడిన లక్షణమును. నీవి మన్నితకంపము గావలసినది విగ్మలమైన సృష్టినిగతి. ఈ లక్షణములు పత్రికా నిర్వాహకులలో జాలవలెను గొరవడియుండుటచేతనే, తమను పత్రికలు కొంతగానంతి గోరవలెను బొందుట లేదని చెప్పినందున పత్రికాధిపతులు మన్నించెదరు గాక!

పత్రికల యుపకృతితోపాటు, అపకృతినిగూడ నలచుకొనవలయు పత్రికా వ్యాప్తి తనంతట తేజావలన దని చింతించుట కవకాశముండదు. ఇక్కాలమున ప్రజావాదోధునియనును, ప్రపంచ పరీక్షావముననును, సామాన్య విద్యా వ్యాపనమునకును పత్రిక యొక సాధనములగు సందేయము లేదు. కాని వాచాత్మికవ్యాపనముగ, నీ వేర్వేరినది కొన్ని కష్టములను గలవు. పత్రికా పాఠము మాలమున జ్ఞాని పుష్పమున జ్ఞానిభాషాలోకము క్రమముగ విడుదలగుచున్నది ఏమిటను కలియని విషయము కాదు. ప్రజలలో గ్రంథావలోకనము చాలాదును. అక్షరాస్య తేజోవతి నిమిషములైనను వేధావులను, జ్ఞానసంపన్నులను రచించిన జాతీయ గ్రంథములను బహింపక తాత్కాలిక పరిపాటును గల్గింపు పత్రికలను జనువు అభ్యాసముకట్టి దేశమునందు వ్యాపించుచున్నది. కొందరు యువకులు బలము, పుష్టి విద్యుభోజనమును మాని, విహ్వలాపల్యమును బరిశోల్పుకాఫీ పర్యాయుడే కేంద్రముగ జేసికొని అక్షిప్తవ్యాసములలోననుచున్నట్లు, ఆసక్తిగల్గినది చిత్తసంస్కారమునకును వోపకము సృష్టిపరచుచునది బ్రత్యక్షముయందుగ బుద్ధిచాపకృతములను పత్రికలను పారాయణము చేయుచుండుటచే చిత్తి విగ్రహములను బోనవలె సంభవించుచున్నది. పత్రికాపాఠము ప్రజలలో గొంత ప్రభావము

నకు బాధుపడుచున్నది, స్వతంత్ర చింతనా పటిమను బురికొల్పుకాలక ప్రప్రస్థముచే ను బుద్ధి బలపరచుటకే యోగ్యమగు ముఖ్యమందున్నది విహ్వల గొంచెము బరిశీలించిన తెలియగలను. పత్రికలనుభిప్రాయములు పరిశీలము ద్రవ్యప్రమామలతో నూడిన క్షణికభావములుచే యని దరిసికొనటకు బదులు, అవి శరసాచరింపవలసిన ప్రమాణ వాక్యములగు జనసామాన్యము స్వీకరింపబడుట ను సందర్భములు కల్పింపవలెనున్నది. పత్రికలు ప్రజాభిప్రాయ వ్యాప్తికరమునని బుద్ధిగలమున్నట్లు కనుపొనావ్యాపించియున్నది. ప్రజాభిప్రాయ మనునది వాస్తవమున పుట్టినది సత్యమునను భావము కాదు. పత్రికావిధానము తప్పుకొనెను. గాని పక్షము మొక్కయెను, తాత్కాలికనిర్ణయము సర్వజనామోదము బడయునట్లు చేయుటకు వారి ప్రాశస్త్యమును స్వతంత్రము ప్రబలతో నిరూపించుటకు బదులు, దానిని ప్రజలపై దుద్ది, వాడుకమున్న విధానమునను యను వ్యామోహమును గల్పించుట పత్రికారచనా నైపుణ్యముగ నెంచవలెనున్నది. అర్థమగు తది చేసినోజేసిన పక్షపుణ్యమున విప్లవ్యమును భావించి మాపక్షపక్ష వేర్వేరు లాసను నట్లు పత్రికాధిపతులు స్వీకరణప్రాయములను ప్రజాభిప్రాయముగ బ్రతిపించి పత్రికలలో మూరేంచుట ప్రచారకర్మమునకు విశ్వసంపదమున్నది. ఇది పత్రికలలంపించుచు “మెప్పుడిది” పద్ధతి. ఈ మెప్పుడి జము మామమున పత్రికాపాఠకులలో స్వతంత్రతలోన నాకీ క్తి కుంటుండకదివ్వదు.

ఇంతియకాదు. పత్రికలు సర్వ సామాన్యముగ చేయులోని ఆయా పక్షముల వాక్రియముగొనియే ప్రవర్తిల్లుచున్నవనుట జోకవేష్యము. ఒక పక్షమునకే సంబంధించిన పత్రికయందు స్వపక్షమును బలపరచుటకై కొందరు వ్యాయామములచే నిర్వ్యాసము మునుపకుని ఆచరణను స్ఫురింపజేయువృత్తి యొక్కమగనో తక్కువగనో పత్రికాధిపతియొక్క రచనా నుత్కృతినిబట్టి సహజముగ ప్రయోగ్యమగుచున్నది ఈ పద్ధతిలో ఆలోచనలు, అభిప్రాయములు, కొన్ని సందర్భములలో అసహ్యములగునాడ ప్రయోగింపవలెనుచే సరియైనది

కలుగజేసి నుండుకాలము పత్రికాప్రపంచమునందు కనక
 చూచిన గాంధీమహాత్ముని ఒక "యంగ్లీషుగియా" తప్ప
 ఈ రాజనీతినుండి తప్పించుకొనని పత్రిక యింకాకటి
 కలనా యని సంకేతముండునని విచ్చుచున్నది. పాశ్చాత్య
 దేశములలోని పత్రికా రాజములు మితిమీరి రాజ్య
 దురహంకారములను, బానిశ్యమును బరికొల్పి గతి
 యూరపీయను మహాపాపములను గాంధీమహాత్ము
 లయ్యనని ఒక యాధునిక పత్రికాగ్రామము వాదించుచు
 నప్పుడు పత్రికల యవకృతి నిట్టివి. యూరపీయకొన
 విచ్చును. మన దేశమునందు రాజనీతి పక్షక్షేపములు
 శేవలము రాజనీతియుగ నుండక, కుల కక్షలుగను, మత
 కలహములుగను బహిమించుటకు గొంతెనడుమ దేశ పరి
 స్థితులు గారితములైనను, పత్రికలకు గూడ నీ సుత్పత్తి
 కొంత వాఙ్మత కలవని యొప్పుకొనకలెప్పుడు. పత్రిక
 హిందూశాసనములో ఉన్న హిందీ పత్రికలే హిందూ
 మహమ్మదీయ కలహములకు హిందూశాసనముని గవన్న
 మెంటువారు ప్రకటించిన విషయములో కొంత పథ్యము
 కలదు. మన ప్రాంతములలో కులక్షేపములుగను పత్రిక
 లెంతవఱకు గారణములో యోజించిన, పత్రికాప్రచార
 విధి దేశమునకు గూడ కెంతకు సంక్రమించిననా యని
 దేశ శ్రేయోభిలాషులు సంశయపడవలసియుండును.

యూరపు అమెరికాలలోనిలె పత్రికా ప్రకటన
 మీ దేశములో నింకను కర్తవ్య వ్యాపారముగ బహిమించి
 యుండలేదు. పత్రికాప్రకటనను కష్ట ముబాధముతో
 వ్యాపార పద్ధతి నవలంబించి, పత్రికల వ్యాపారమును, బహుశ
 ప్రచారమును గూడుననుటకు సంభవములేదు. కాని,
 ఆ పద్ధతివలన పత్రికాస్వాతంత్ర్యమునకు భంగకరము
 లగు పరిస్థితులు తీర్చుకొన సంభవించును. పత్రికలు
 ధనికులకు, పాపాకారులకు, పట్టుబడిదారులకు అన్య
 దుపాయినయెడల నని యెంతెంతకు బ్రహ్మపర్యాయక
 ము లగుటచే అవికాళము కలవో యోచింపుము. పత్రికా
 సంపాదకుడు తన కుద్ధాంతికరణ శ్రద్ధ తిరిపట్టి వ్యా
 శ్వాసము చేయుటకు వీలుండదు. పత్రిక యజమానుడు,
 రాజపాక్షకులను సంకంపలేయని ఇచ్చిత ప్రాతిపదిక
 వ్రాయవలసియుండును. ఇటువలె స్వదేశ సంస్థానాధిపతుల

చేయుటచేసిన పత్రికలు కొన్ని తమ తొల్లింటిస్వతంత్ర
 త్ర్యము గోలుబోయి, కూలి కట్టి ప్రాతిపదిక ప్రకటించుచున్నవియు
 ఒక మెరుగని కాదు సంకల్పముతో
 గొన్ని బంగారీ పత్రికలు గవన్న మెంటు సప్టికే
 లోబడి, అన్యకారణములను నష్టమునర్చుకొనినవి. వివిధ
 పంపులవారు వారి వారి ప్రత్యేక ప్రయోజనముల
 కొఱకు చేరు చేరు పత్రికలను కట్టుకొనిన కట్టుకొందు
 రుగాక. కాని బహుభుక్త ప్రజల చేరున నడుపునట్లు
 ప్రకటించును, తమాషాకర విధనాధ్యులతో ఏజవొం
 దులతో, ఏదెంత వాఙ్మతలతో అన్యము పావులు
 వాత్రము విచారకరము. అట్టి పద్ధతిను దేశమునకు
 గూడ క్రమముగ సంక్రమింప వలెననియించే నీవిష
 యును నూడెంతవలసివచ్చుచున్నది. పుత్రతంత్రులైన
 పత్రికాధిపతుల చేతులలో నున్నప్పుడే, స్వాతంత్ర్య
 భంగకరములగు పరిస్థితులు తీర్చుకొన సంభవించు
 నందును, ఒకవారు పత్రికాకార్యాలయమునకు వచ్చి
 అక్కడకు చేరు ఈ త్రితంత్రులైనవలన బరికొందిన మీ
 యంత్రము తరియగలదు. "నాదేఖను బ్రకటించ
 నందున నా చేరును నందానానుబద్ధకమున కట్టివే
 యును" అను ఉత్తరములు చాల తరుగున వచ్చుచుం
 దును. "మా సంఘములకు బ్రతికూలములైన కాలులను
 ప్రకటించుచున్నందున మా హిందూమత మీ పత్రికను
 బహిష్కరింప జేయవలె" యని యెరింగును వ్రాయువారు
 కలరు. సాధారణముచేతకో, స్వసంఘాభిమానము చేత
 నో, పలుకుబడి గల ఒక ప్రభుత్వ వ్యాసము ఖండిం
 చలనమి అనవలెనప్పుడు, అట్లుచేసిన పత్రికకు బ్రజలలో
 బహుబడి కలదు, సంపాదకులు తిన్నరేమో యని
 యెరుగు ఒక క్షణము; ఏదేదేఖనుని వ్యాపకా ప్రకటన
 గుర్తము గాకపోయినను వానిని ముద్రించక పోయిన వాని
 యాచార పావులేమో యను బంకు ఇంకొక ప్రక్క;
 బాపల నీధులు లేకపోయినను బహుభుక్త ఒక యధికా
 రికో, ఒక ప్రభుత్వకో, ఒక ధనికుకో, ప్రకటించుచు
 ప్రాతి మెప్పుబడులులయునను స్త్రోత్రాభిలాష యింకొక
 దిక్కుగ; ఎంతి రోమముతో ఎంతి మోటుగ దిట్టును
 వ్రాసిన ప్రజలు తమ క్షేర్యసాధనములకు అంత మెచ్చు

కావలసిన కీర్తికాంక్ష ఇంకొక విధముగా స్వాభిమానము చేతనో, స్వప్రకృతిని సుస్థిరముచేయుకొని విపక్షమును ఖండించుటలోనో లేదని మనాభిప్రాయము కను దములను వీటి భావోద్దేశమునకు లోనను చిత్తవికారము ఒక వంతు, పత్రికాధిపతులను బాధించుచుండు విషయము లని వారిలో గొంతయందొకనను అనుభవక సేద్యములు.

ఇంతయు నిట్లుండ, పత్రికలలోని అద్వైత యజ్ఞమంటులు కూడ పత్రికాధిపతులను బాధించు విషయములలో నొకటి. పత్రికలు ఏ యధికారితో నైన బ్రతుకుటకు ప్రకటనలే ఆధారములను సంగతి దెల్లము చేసిన విషయము. వర్తకవ్యాపారములను బ్రకటనము నవిన విధానములలో నొకటి. ప్రజల దృష్టి నెట్లులైన నాకర్షించి తమ వస్తువులను గొనునట్లు చేయుటయే వారి లక్ష్యము. ఇందు నిమిత్తము ప్రకటనదారులు తమ వస్తువుల ప్రోత్సహమున వర్ణించుటకు గావ్యసము కర నంతయు జూపెదరు. ఏట్టి యతిశయోక్తులను వ్రాయుటకైనను జంకరు. కృత్రిమములైన మోగ్యతా పత్రికలను ప్రకటించుటకు వెనుదీయరు. అట్లుముగ నీ దేశములో నే పత్రికయందు అధిస్థానో లేకపోయినను, జేషుధులు వ్యాపార ముతీయించినది. వీరిలో నేని మోషములో, వీరి గుణముగలవియో, పత్రికాధిపతులు వివక్షణము చేయలేదు. కాని ఈ ప్రకటనలు చాల విరకు లేవలయు ప్రజలకు ద్రవంపకేయటకు అతిశయోక్తులతో వర్ణింపటకు ననుసంగతి తెలియనిది కాదు. కొన్ని సంవిధ్యములలో వీనిభాష జూనియోకరముగ నుండుటయు కద్దు. కవులు గ్రంథకర్తల వంటి సంస్కారులే దెట్టి మోషామియు లేక తమ రసనలను నూర్చి అతిశయోక్తులతో వర్ణించి ప్రకటించుకొనుచున్నప్పుడు, జేషుధులగు వివాదకేవుల పిర్లతో, పురాణేతిహాసాలంకారములతో, చిత్ర విచిత్ర కీతుల వర్ణించి, ప్రజల విశ్వాసము నాకర్షింప గడంకుటలో నాశ్చర్యము లేదు. గాంధీ మహాత్ముని "యంగ్ ఇండియా" లోపలే నీ అద్వైత యజ్ఞమంటులను బూర్తిగ విసర్జించుటయే సర్వోత్తమమైన పద్ధతి. కాని యీ పద్ధతి

నవలించిన పత్రికలన్నియు మూలబడిక లేవు. ఈ ప్రకటనలలో నీ గ్రంథములు పతవార్తములలో, ఏకంపెటలు మోషములో, ఏమందులు కృత్రిమములలో, వివక్షణ చేయుట కష్టపాద్యము. ఇట్లుంటే నీ విషయములో బ్రతికాధిపతుల కట్టిబాధ్యతయు లేదని గాదు. పత్రికల యధికారులలో అద్వైత యజ్ఞమంటుల బాధ యుకటియని నూచించుటకీ యీ విషయము తెలుపబడినది. ఇక రసంధునించితి రసపోగీ పత్రికలను గ్రీగలునైన నాడవిన అధిర్భవచలసించని లేదు.

ఈ యపచారము లనివార్యములు కావు. పత్రికాధిపతులు తమ వ్యాపారము నుర్తించిన కొలది, అధికారులును, సంస్కారులును పత్రికా నిర్వహణమునకు బాదుకొనిన కొలది, దేశములోని రాజకీయ సాంఘిక పరిస్థితులు పరిమార్చునట్లు ప్రభావితై బాగిరిత మైన కొలదీని, పత్రికల పలుకుబడి, వాకరణశక్తి, స్వాతంత్ర్యదీప్తి హెచ్చునే కాని తగ్గ నేరవు. ప్రస్తుతము దేశమునందు ప్రతినిధుల పరిస్థితు లధికముగ నున్నందున తక్కిన సంవల వలెనే పత్రికాసంస్థయు గొంత వికృత రూపము దాల్చియున్నది. స్వాతంత్ర్యమే పత్రికలకు బ్రాణము. స్వాతంత్ర్యసంస్థాపనయే పత్రికల లక్ష్యము. పత్రికాశక్తియందు, ప్రతి సంఘమునందు, ప్రతి జాతియందు స్వాతంత్ర్యోదయమును నెట్లు నాశం క్రించెనప్పుడు, అందరికీకా సమన్వయము జరుగక చేక సంబోధము కలుగుట సహజము. దేశమునందు నిత్రాణములయున్న కొంత భాగము నుగ విజృంభించుటతోచనే ప్రతిష్ఠాశక్తియు దెవ నాశనము బ్రతిపింపకలెను. ప్రతి సంఘము సేవ సేవము నాగ్రమింప జూగును. ప్రతి జాతియందు సేవ సేవతోచనే బ్రకటింప వలసిందియు. అంతట ప్రారబాటులకు కట్టుపడిన పూర్వార్థచార పరాయణ రీసంవలనమును జూచి భీతిల్లుట సహజము. వారి నిరోధమే కులకతులకు, సంఘవైషమ్యములకు గారణ మగును. ప్రభుత్వ స్థాపకులును అగ్రజాతియందై కత్తి కాసనములకు గడంగెదరు. దీనికి ఖలికముగ రాజుద్రోహము, పుష్కలకములైన పాద్యవిషములు బహువిధములు. ఇటు కటి పూజలు, విగేయతలు, గౌరవములు నిలువనేరవు.

క్రిష్టిభావములు విష్ణుస్మృతిపాత్రములనై నీచి భయం కరరూపము దాల్చును.

ప్రాతకట్టడములు కూలిపోవును. వెనుకటి యధి కావముల కన్న ముందు. ఎక్కడికావినను, కావం, అంబుజి, అంబుజు, వ్యాసం, ఉత్తరము బహిష్ట పము లగును. కంఠములో కెక్కడకు నీకర్మము. నీమిలి నిగిలు మన్నుట్టు కన్నులును. ఏ ప్రతిపాదముతో నిద్రా భంగము లేదని భావించునాడు. ఇటువంటి పరిస్థితులను సంఘ మొక్కమాడుగ జాగరిక మగుటచే అధికారధి కా. నము, కావరాశి క్రమము, విక్రమము, విశ్వము, ముందుగాండ్ల కర్మంగములు బయల్పెట్టెటలు పూజము. ప్రాతక్రియలలయిక, తూర్పుపడమరల రాశి, క్షుప్తి సమర్థుల సంపర్కణ, సాలక పాలితులవైరము దేశమున అలాగేవైరము కల్గించును. గలిసియునున్నవి. వీర మంతయు కలిగియు గలిపించుచున్నది. భరితలంపము లో గడలనిప్రాంతము లేదు. పరితర్జనము నొందని తీవన ప్రకటనము లేదు. పర్యవేక్షించుటలగును తీక్రమంప సమర్థు లగుచున్నవి. అన్నివిశ్వప్రతి సాంబాదేశ ములచే కలిమ్యు లగ్నంబగునను బడుచున్నవి. ఒక వైపున దేశముయొక్క చిరంతన సభ్యతా స్వరూపము సస్యేషింపవలసి యున్నది. ఇంకొక ప్రక్కను భారత జాతీయ విశ్వవిద్యులు కలిగించి కల్పింపగ సాధనవిధా నములను గమనించవలసి యున్నది. అనైక్యమునండి నైక్యము, వైమనైక్యమునండి సామనైక్యము, అశక్త్య నుండి సంపత్తిపాత్రికి, అంభర్మమునుండి భావ ప్రతిభి అశ్చ న్యుక్తము సేయుట యెట్లు? రవీంద్రునివంటి కవి పుంగవులు, అరవిందునివంటి జ్ఞానయోగులు, గాంధీ మహాత్మునివంటి కర్మచీదులు, జగదీశచంద్రబోసుని వంటి ప్రకృతిజ్ఞానములు ఈ జాతీయపాత్ర మధన మునకు బూసుకొనివారు. భారత సామ్రాజ్యలక్ష్మి కేసరీమహా తా నెందుకంటే ప్రతిష్ట క్ష మునున్నది అమహోదయము ఒక్క ధనిధాన్య మునకే కాక అగస్త్యన కంఠము గాగ్య బోయక వై వెలయుగలము. ఇది కవుల బాంధవికావ్యము కాదు. పత్రికల అధిక వికాసము గాదు, ఇది కేవలము ప్రకృతి, సాంఘమున్న మానవలన

వము. ఈశ్వరవిభావోద్భవ వైర విశ్వరూపము కానియెడల నీ కదలికలు, ఈ కలహములకు, ఈ విక్రమములకు, ఈ యావేషములకు అగ్రము లేదు, ప్రయోజనము లేదు, సాఫల్యము లేదు. ఉపకారము మందు నీకల్పి చ్చుచున్నను. వర్త పాపము మందు గాలి నుమాత్రము లేదు. నీతికల్పి త్రిమంబు కల్పించును. ఫల సిద్ధి మందు బుసుసుదేశములు వాడి రాలిపోవును. శిశూ దియము మందు ఇల్లి ప్రభువేషన నొందును. అట్లే నూతన భారతజాతీయవాదమునకు క్ష నేమి కేసుకల్గి ప్రతి సంఘము అనేదన నొందుచున్నది. ఆ యావేషనయే రాజ్యాంగముమందు వ్యవస్థాపకవిశేషము. ఆ యావేష నయే సంఘముమందు ఒక వైమనైక్యము. ఆ యావేషమే మతముల యంతరకలహము. ఆ యావేషనయే పత్రికల యపకృతి. ఇందుమునుమాగ ముమున చెల్లినాటులు రాలిపోవునట్టి యపరాధము లన్నియు రాలిపోగలవి. అన్నివారలలకీ వైర, ప్రమాద కల్గిన వైర, వివికభావం కల్గివైర, విద్వంస భావంకల్గివైర, అకరాంబుకల్గివైర, ఏక భావ విభాతీయ విద్వాంసకీ అపరాధము ఏ కాక, సన్నిహిత క్షుప్తిపరివర్తలందు స్వతంత్రమునున్న ప్రతి స్వర్థయందున, ప్రతి యపరాధమునందున, ప్రతి తిరుగు బాటునందున, అంభర్మముగ, అపరాధమున, స్పందించు చున్న ప్రాణకీర్తి యని హృదయము చేసికొనిన, నీ వాస్తవప్రతి లింకంబువామనికి బిమ్మడి, ప్రాణాగిని అనందినాగినిధి కోలూకించు భారతజాతీయ కన్యాయాహూన్య వాహ్యవప్రతికల్ప వెలయుగలవు. ఈ విద్యా సము తెలుగుపత్రికల కట్టి యాతీన్యాన బయట నొండు గాక!

నీ. మోగుచున్నది విశ్వమోహనలోక క ర్యాగ కంత్రి ముక్త గానరవము కదలుచున్నది దేశ గర్భ గర్భిత తీవ నోదారణను తెల్ల పాదుకదలి ధ్వనియించె గగనంబు భాత్రీజన స్వర్ణ యుగసమాప్త్యనంపు యోగ మునురు ఓలగంబున్నవి ఉర్వి నేరెడు రథ కృత్రింతరు తెల్ల పంధ్రుమున ఈ లయాకృతిలాస వా నే మహమ్మ ఇదెలుకో యాపగల్గు సంది త్త్వగతియ లేచ్చుకోలేరు గావోలు తెలుసువారు అలమ్మకొన్నట్టి యోగమాయార్మకేసి!

క్రమగూర గంజ

శ్రీ శ్రీ యతీంద్ర నాథ దాసు

[ఇతడు ప్రభుత్వమువారి చర్యలకు నిరసనను చూపుచు నిరంకుశ పరావర్తితమై తైలవండు ప్రాగా ములు వాసి దేశముకొలుకు ప్రాగా మర్పించిన నీరు వినియ్యెను. ఇతని నిరసన సంపాదకము కలకత్తాలో జరిగినప్పుడు శ్రీ శ్రీ దేశబంధు దాసుగారి మరణ సంవర్షమున జరిగిన ఊరేంపు టుక్సనముకంటె గొప్పగా లక్షలకొలది ప్రజలు పాల్గొనెడిమయి నీరు కొలుప అక్రమధారలు కాన్పించి ఊరేంపు టుక్సనమున 12 సంవత్సరాలలో దాసు ప్రభావము గావించి నీనీమాటలన్నిగా దేశమున ప్రదర్శించుచున్నారు.]

యతీంద్ర నాథ దాసు

ఇరువదియైదేండ్ల ప్రాయమున, మానవుడు తన స్వతంత్రతను నిరూపించుకొనుటకు విడుదల ప్రవేశించుచుండగా, కలకత్తాలోని నోక మామిదాళయ ముఖ్య నెగ్గమునగ చరమావసరముతో రెన ప్రాముల

కర్పించిన మహాకేసుడు యతీంద్ర నాథ దాసు. యతీంద్ర నాథుడు బెంగాలీయురగుడు. 1920 సం. న సహాయనిరాకరణోద్యమము వాసింపబడిన కొంతమందిలో నొకరిని ఎంచుకొన్నది. యతీంద్ర నాథునివ్యవహారముననే మిగుల ముత్యపాముతో పరిశ్రమ మొనరించెను. అతె డిట్లు కాతేజీబో మువ్వమానీ రాజు గొప్పయ్యమనెనటమొదలై ధీర్ఘము లేకుండెను. కాని యతీంద్రుని యుత్సాహము, కాన్య దీక్ష, తిర్మకయోగ్రామమును ధిక్కరించినదై చివరి. ముట్టు మొదటిసారి 1922 సం. న నీరకు మాడువెలల శిక్ష ననతి ధరించి కారాగృహమునండి మిగుల ననాలోగ్యముతో చెలువడెను. కాని యాయవారోగ్య మారని యుత్సాహము శేమాత్రము భంగపరుపలేదు. కొంచెము దేహస్థితి కుదుటబడగనే మరల యతీంద్రుడు రాజకీయరంగమున జరిగెను. ఈసారి మరల కాతేజీబో ప్రవేశించి విద్యార్థి నుచుండిన విద్యార్థి ప్రభావమును కొనసాగించుచుండెను. ఇట్లుండ నమాంతముగా బెంగాల్ అర్థి నెప్పు వచ్చిపడినది. ప్రభుత్వమువారి యుచుచున్నందున నురియ్య కుత్తిని నెన్ను చుచోన్నది కామాధిగ్రుని సంకల్పమువలన మరల మన యతీంద్రుని పోకెను. 1925 సం.న మొదలయ్యి 1928 సం. కెట్లెందు కలసింనుమించుగ నొకమాడేండ్లకాలము మరల కారాగారవాసము. ఈకాలముననే యతడు రాజకీయవ్యంగిత్వములకు తన సోకర్తములను ప్రభుత్వమువారి దిబ్బలులేదని గానుగ తెలిసికొనెను. ఈ మాడేండ్లలో ప్రభుత్వమువారి గీరుల నెన్ని శిక్షతో తిప్పి. యతీంద్ర నాథదాసు మహాపాపాన మైచునొందుకైలులో నొకసారి క్రియపరచిం కేందెంబుతో వాటనట్టింపు రాగా, కుదరాతనితో ప్రయోజనము దిసి యతనిని మర్పించెను. అయిదకారి యతని ప్రకటనలెచ్చెను, కాని బాధిము లేకపోయినది.

శైలుసూపరిం తెం దెంటు. తనయెడల జూనియర్ ముప్పై రై నమునకై కొన్నాళ్లు నిరాశాశ్రయమునుండి, యా యభి కావించి క్రమమునమున్ను కలిగి, యతీంద్రవాగుడే తనకు విజయమునెను. 1928 సం. ఆక్టోబరునెల 29 నేనది మరల శైలుమంజులము క్రి కలిగినది. కాని శైలులో కొన్ని వాగుల ననుభవించినను యతీంద్రవాగుని ముత్యపూమునకునాత్ర ము లెగులు లేమందెను. శైలునందు రొగ నీ కాండ్రామయ్యచో నుండులలో నుండినది. నుండియుభక్తవైవది. తలం గూర ములకు నానునది కాండ్రామయ్య కొక్కటి; పాపునిం ద్రియమిది పుట్టెను: ఇన్ని విధముల నాజీయ్యవహాము లతో సంబంధముగలయతీంద్రవాగురాదు కావేనో? చివ్వి. విద్యాభ్యాసాని నయ్యెను. ఇంక నాయునకుని ప్రభుత్వము నాగిచ్చుట్టి విజయము కట్టు: ఇట్లు కొంతకాలము జరుగగ నే లాహోరుకు బ్రకేను నచ్చుచేసినది. తరువాత ముగిసిన పో నునారి పరిశోధనలచే ఉత్తరహిందూస్తానమునకును నుడిచిపోయినది. తుమరికోననలలో యతీంద్రవాగును పోలీసువారి యనుగ్రహమునకు పాత్రుడగుటలో నింక నాభ్యాస మేమున్నది? 14-6-29 నేనది అచ్చయెటకీ యతీంద్రవాగురాదు అయిపోదు శైలులో మరలబడెను. రాజీయనిర్బంధముల నిరాదరణ ఇంతకుమున్నే యతని పృథ్వయము గాల్చి వైచుచుండెను. అందుచే లాహోరు శైలులో బ్రవేశింపగ నే యతడు ఈయన్యాయమును తొలగింప బ్రయత్నించుటయే, దీనికి నిరోధము బూను టయే. తన ప్రధానకర్తవ్యము నెత్తయింనుకొన్నానిం. అతనితో దిద్దికొనునాద విధియే యత్రాచయము సంభ కరించిరి. వెంటనే యుపవాసము బారంభమైనది ఆ యన్యాయ మంతరించినగాని భోజనము ముట్టచుని వారందరును స్వప్తముగ బాటిరి. వారములు, పక్షములు గడచిపోయి, విచారగమూడ నిలిచేయవలసిన యవసరము తిట్టించువరకు ప్రభుత్వమునా రాజులకు నెవ్వచ్చి నోనీయలేదు. తుదకు కేసు విచారణకే యవకాశము నుండిపోయినప్పుడు, శైలిను కొద్దిగానే తీసికొనిం చుట్టయే యపాగ్యమై పోయినప్పుడు, వానిలో కొందెము కనపడిక పట్టివది. సమాధానమునకు ప్రయత్నము బాధంధ మైనది. శైలుపరిశీలులను విచారించుట కొక విచారము

సంభుము నియమింపబడినది, యతీంద్రవాగు నెటి మర నులు లేకయే విడిచిపుచ్చుటకు నాధానము నావించ బడెను. అంతలోనే అతీంద్రవాగు నానునది మాని వైచిరి: కాని ప్రభుత్వమువారు మరల మామూలు పాటయే పాడ వారంభించిరి. బామి విచ్చిననేకాని యతీంద్ర వాగు నుండి వెట్టుటకు కొలు లేనది. ఇట్లు ప్రభుత్వము వారసంబధముగ బ్రవర్తించినప్పుడు యతీంద్రుడు తన యభోజనప్రయము విడిచివెట్టువా? బామి నిచ్చుట కనుక అతీంద్రవాగునెడల నానునది నానునది నుడిచిం చువచ్చునా? కాని యతని నానునది లాహోరులో ప్రభుత్వమున కేమి చేయవచ్చు? భారతదేశమున ప్రభుత్వ ప్రభుత్వమువారి ప్రతిష్ఠయెదుట నిర్యాస్యుడను నొక భారతీయయునకుని ప్రాణ మేపాటిది? ఇంత మొంది నివనా? ఇంత పట్టుమునగా? నానునది లాహోరు నానునది బామి విచ్చుచేయ? ప్రభుత్వ ప్రతిష్ఠము నుండునా? కేమి? యతీంద్రుని ప్రాణము లొకమూలనుండి యెగిరిపోవునున్న వి. ప్రభుత్వమువారికి దానితో చని యేమున్నది? దుకా గమంతయు దొంగల కప్పగించి, యజమాని యాజ్ఞప్రకారము “తలుపులు బాగ్ర త్రపెట్టి”న నేవనినెదె, వారు పై ముంకే యతీంద్రవాగునీ పోయివైచి ప్రాణ ముండునది విచ్చి శైలుమీద పడిపోవుదురో యని ఆ విషయమున కట్టుదిట్టముల గావించుటలో మిక్కిలి తన్మయులై యుం డిరి. తుదకు ఈ కోలలకుక్క-పవాసమున కనంతరము యతీంద్రవాగుని ప్రయము అంతరింపజేసెను. తీసికొని యునది యతీంద్రుని ప్రాణము: దుప్పినిచ్చునది: ముండునది ప్రభుత్వ ప్రతిష్ఠము నెట్టిది నెవ్వచ్చి? చుక గావించునది వది. యతీంద్రుడు పోరాడినది తన పొకగ్యుల కొరకు కాదు ప్రత్యేకముగ నధికారులు తనకు కొన్ని సదుపా యము లొప్పించను అతడు తనపట్టు బీడడు. లేక మరి మోస్త్రానికొనునది సంబంధించునది కా వనినది. ఒక బాటి మరియెడ బాటిని వెలుపు భూమి ముగిసిన న్యా యమును నిరీగంగమున, పూచియన్నానీ ప్రతి తీంచు టయే, పాధ్యవైవంత తీరనిరసనభావమును దానియెడ బ్రకటించుటయే దాని యశేయము. పాధ్యవైవంత తీరముగ నిన్యాయము నుండిరింక తీయవలయే. కాని తన

మానవుడు, మౌనమానవుడు నిశ్చయంగా యునున్న కిం
వలనాకము లేదు. సాధించు ప్రయత్నము మాత్రము తన
కర్తవ్యము. మహామోక్షము కర్తవ్యవిధ్యమందీర్తుడు వారి
జీవితమున గల పట్టుం బాలుడు. ఆకర్మశ్రేయ విధికాక శ్రీ
యను పద్ధతినాకము వారికి మార్గమిది. యతీంద్రుని
కార్యదీక్షకు క్షమవచ్చిన సభ్యులను ము లక్షించి తీరవలసి
వలె. ఆనాడుత్యగము బోకమున కంతు ప్రజాపయో
గ్యమే. ఆ కార్యదీక్ష, ఆనిష్కాన్యకత, ఆ బాధామధుర
సంస్కృతి, ఆతీరిత చుట్టుకొనంబును శివసామ్యమును
విశిష్ట మువలంబునంబు మే మతీంద్రునాగ నె అర్హులవిజ
యములే మౌనమానవుల మాకర్పణము కాకుండునను?

ప్రతివాదిభయంకరం రంగాచార్యులు.

శారదాపట్టము

రాయసాహెబ్ సారవిలాస శారదాగారు భారత
కావ్యవిభాగం పరిపాలనగా 'పాల్ఘరివాదా నిషేధ
కానము' ప్రభుత్వము తోడ్పాటుతో పభులలో
ఓరిగురు ఆనుమోదముగను, గురగురు మాలము ప్రతిపాల

పరిపాలన శారదాగారు

మగను పీఠుచేయగా మున్నె శతాబ్దముల 23వ శతాబ్ది
అంగీకరింపబడెను. మౌనమానవులుగా ముగిసి వారిలోను
పెద్దలు కొలదిరు కావ్యవిభాగము సంగీకరించెయం
జిరి. గుర వంశులోపు బాలికలను, గుర వంశులోపు

బాలిగలను వివాహమును నిషేధింపబడెను. భారతాలోపు
వంశము వీరము ముగిసెననుండి ఆకర్మ బోధితి మున్ను.
ఈ పీఠు పీఠుకాన్నియవారిలోను శాస్త్రమును
అంగీకరింపబడెను. వారిలోను వారిలోను వారిలోను
గుర వేదవి రంగములను దాని మున్ను తియ్యము కంతు
కము చేసెను.

కాంగ్రెసు అభ్యుదయము.

శివసామ్యము ముగిసెననుండి ఆకర్మ బోధితి మున్ను.
ఈ పీఠు పీఠుకాన్నియవారిలోను శాస్త్రమును
అంగీకరింపబడెను. వారిలోను వారిలోను వారిలోను
గుర వేదవి రంగములను దాని మున్ను తియ్యము కంతు
కము చేసెను.

జవాహర్ లాల్ నెహ్రూగారు

అంగీకరింపబడెను. వారిలోను వారిలోను వారిలోను
గుర వేదవి రంగములను దాని మున్ను తియ్యము కంతు
కము చేసెను.

ఆంధ్రమహాకావ్యముల కొకమనవి

ఆనందాచార్యుల కృతికావగత వ్యాసము. క్రామశైలి 30 పుటలు. 'యస్, యస్. కాస్త్రీ అండ్ సన్స్, హేలుపాక, (వియా) యలమంచిలి (విశాఖపట్నం శిల్పాలయం 0-2-1 తపాలాబిళ్లలు పంపి ప్రతిని చదివేయవచ్చును.

శ్రీ మాచి నరసింహముపంతులుగారు అననూయాచరిత్రక కవివర కన్నడో వ్రాసియుండిన వ్యాసము 1912-13 మే చివ్వు కవిత్రయముగ ముద్రాణముచేసి ఇందు నక్కని సరళభావముగో కాంక్షముగ ఆంధ్రమహాకవిని తమ ఉన్నత పవిత్రస్థానమును బొందు, తమ బాతీయస్వత్వమును సుర్తింపుడని, మాధాచారములను చాందసములను విడిచిపెట్టుడని, అలిబాల్య వివాహములు మానుకొని, సన్యాసినిగా మారగలుగేమని, సద్విధి కలిగి యుండుడని-వెప్పిన బోధలు కలవు. పాశ్చాత్యవాగ్ధికత యనినను వ్యాసోపామున బహుండవలయుననియు నిందు 1-2 బోధించెను.

గృహస్థశ్రమ తత్త్వము

శ్రీరామతీర్థస్వామి ప్రణీతము. ఆనువాదములు తత్త్వసందర్భాన్నివారు. ఇది శ్రీ సహ్యాంధ్రములలో మొదటి ప్రమాణము. క్రామ 20 పుటలు. వెల 0-3-0. బంధములను స్తంభములముఖమున క్రామము, వియా కొల్లూరు, నంటూరుకల్లా ఆది వ్రాముడెను.

ఇందు వివాదములను గృహస్థశ్రమము మనకు ప్రతిబంధకము కాకపోగా తస్యంగల యాశ్రమముల కన్నెంతో పోలెను. వివాదములై గృహస్థుల వెలయగలదు! అను మూర్తిమును కనుగొనగలదు! మధురకైలిలో, ఈ పనులతో, ఉదాసారములతో

వైరాగ్యబోధకముగ వివియించిరి. మరుకారమును ఆహారమును విడిచి వ్రేలి స్వహిసేనను, గృహస్థునిను వివ్యాత్యతో రుపావ్యమును సుర్తించి మోహితహితులై గర్భితనియును గవేపులయే ముక్తిమార్గముగ యిందు వివరించుచున్నది. ఆనందమును సరళముగనే యున్నది.

జ. బ్ర.

గ్రామపునర్నిర్మాణము

కోట భాష్యునిగారు, కొంకణి గుమ్మరాముని, పేదమరి సత్త్వనారాయణమూర్తి గార్లచే విరచితము. రాజమండ్రి, రాజన్ వెనెన ముద్రితము. క్రామ 01 పుటలు. వెల తెలియదు

గత సంవత్సరపు ఆంధ్రవిద్యార్థి సభాతీర్థానము కమిషన్ చేసిరి. బలపురలో కొంతగ విద్యార్థులు గ్రామములలో ప్రజాసేవము, సమయమున గోరాలమును, బొంబాయి, ముంబయి, కాశీ, ఆగ్రేయపురము, ఉచ్చిరి, చక్రిపట్టు, వెలిచేరు, రాజనరము, పేరవరము, క్రాంతిపేట ప్రాంతములను పరికిన ప్రజాసేవకార్యక్రమములను తీసికొని పుస్తకముగా ప్రచురింపబడినది. ఇందు విద్య, భాండాగారములు, పత్రికలు, ఖడ్గము, పరపతి సంఘములు, పంచాయతులు—వీని యవశ్యకతయు, సాంఘికమరాచారములు తొలగిపోవలసిన యవసరమును గూర్చిన యుపన్యాసముల సారాంశము కలదు. జ. బ్ర.

కర్మఫలము

ఒకవానినీతిని నమసరించి బలుగు పాపయ్య కాస్త్రీగారిచే వ్రాయబడినది. అనకాపల్లి, మున్యముద్రాయంత్రమునుండి వెలువడినది. వెల 0-0-1.

సరళమైన పద్యములలో ౮ పుటలుగ వ్రాయబడిన యీ చిన్ని కథ మంచిదీరియు, సమత్కారమును గలది.

450

... నిరుపాది చేయబడుచున్నది. ... సర్వమును విజృంభింపజేయుచును, సాధనములకును-పరాయణునికే ధనప్రవాహమును పంపవలసియున్నది నిర్వాగ్యులగు భారతదేశము. సరియగు ప్రభుత్వవిధానమును, ఆర్థికనిర్మాణమునుపరచియుండల 3౨ కోట్ల ప్రజలకును చున భరతమతమునుగా భోజమిది వస్త్రాచ్ఛాదనము చేయవలదు. ... చున్నది: దొరలు, ఇతర దేశపు బండిపోతులు కొల్లగొనిపోవుచున్నారు, మనల దరిద్రులుగ విడిచి.

... యువకుని ప్రతివాదన జరుపబడకపోయినను, కాశ్మీరుముగ (scientific) నిర్దృష్టభింధనము కాబాలకపోయినను, ఈ గ్రంథమున కర్త ఉత్తమాధిప్రాయములను— ... మాత్రే సమయము, క్రొత్తనిర్దాంతమే అవశ్యకరణముగను ఎందు తొందరపాటు గల నవీన భాగశీయులకు తప్ప, నేటి యా కృత్రిమ గర్భావరోధ నిర్దాంత మెవ్వరికిని నచ్చుటను సంగతి వందలంగీకరింతురు. జ. బ్ర.

సంగ్రహణము (సాంస్కృతికవిజృంభణము)

గ్రంథకర్త:—దేశము: (?) దేశభాంధ్య (?) ... ౧౧౯ వేలము. తెలుగు ౧-౨-౧. శ్రీకాశీరములపై ముద్రింపబడినది.

ఇది దేశభింకముల నాటకము. ... తేను. దీని యితివృత్తము పౌరాణికము. ప్రస్తుతకాలమున పౌరాణికగాళ వసువరించి వ్రాయబడిన నాటకములు వందలకొలది కలవు. ఇవి వాఙ్మయమున కొనర్చుచునకార మధికముగ లేదు. అతిలోక స్త్రీపురుషుల కథల నిరూపించుటగాని, నిర్వహించుటగాని పరిపూర్ణ మొకటియై కాదు. ప్రత్యక్షములు, అంతర్ధానములు, ప్రసక్తి పులనట, దేవతలు, రాక్షసులు, ఇట్టివి ప్రపంచకక్షాన మునుగాని, రెవ్విజ్ఞానమునుగాని యభివృద్ధిసేయక మనుష్యుల వాత్సల్యములుగను, సహృద్యులుగను చేయబాలు

... గాదు.

ఇందలి కథ స్త్రీపురుషుల కల్లరికి తెలివితే. గంగలో పార్వతి స్నానము చేయబోవ గంగ బలమును కారణము తెప్పకదే వాించును. పార్వతి వివదు. “వేసే నీకు సవరిస్తే నీవతి శిశం తెక్కి. తాండవమాడి నీగర్వ ముడచున్న వాడేరు మందాకినిగా”దని గంగ ప్రతిజ్ఞ చేయను. నారదుడు కుతంబ్రముల బన్ని యిరువత్వములకు రనుబ్రావచలసిన పగను కల్పించెను. గంగను గొనివచ్చి ... అంత నారకు రెవ మారంభించెను. గంగ లేమిచే దేవతలు తల్లడిల్లి విస్మయ కరణుజోచ్చురి. పాలసమద్రము మళింది అన్పురము పొందువని ఆ దానతిచ్చెను. దేవదానవులల్లు చేసిరి. శివుడు గరళము మ్రింగి యున్నప్పుడయ్యెను. పార్వతి విచారించెను. మగ దేవుడు గంగను శివునికి వైద్యముచేయ బంపిరి. అది తెలిసి పార్వతి ఆమెను ... విష్ణుశ్వరుడు గజావనుడయ్యెను. భగీరథుడు ...

ఈ యితివృత్తమునకు సహజమును విపరీతములు రిప్ప చేరమియును శత్రు. కైలి గ్రాంథికము. పద్మములు, పాటలును అలివిస్తారములు. ప్రాకృతికత (naturalization) ను గోరవలసిన యీ కాలమున నిట్టిది చాలవట్టున కనవలయు. అవసరమునచోటగూడ గ్రామ్యము వాడవలసినది. ఉదా:— ౫ అం. ౩ రం. పాత్ర పోషణ రిక్కిగ నున్నది. యుద్ధము (struggle) యొక్క వివిధవికలు భాసన్నవి. కైలి మలధముగను, దీనుల దిందుగ నున్నది.

... కృష్ణానందము, ... కృష్ణానందము, ... కృష్ణానందము.

ಮೊಹಿವಿ

గ్రంథము:—కామమూలమును సామంతమును
 నమ్మిపైజ, గు ఘటము. నెల రూపాయి. శ్రీమార్గ
 గర్భ గ్రంథమాలా ద్వితీయ మనుమము. అట్లైయును.
 గ్రంథమును పై ముద్రాంశము చేయు.

ఇది ఆయురంగములవాటకము. పౌరాణిక కథ.
ప్రస్తుతమునాటి యిహుద్దులమును నాటినా. పౌరాణిక,
విశ్వాసము, వక పౌరాణము, వక పౌరాణము నది
మానవులకంటె నధములైన వారిని దుర్మార్గులుగా
జూడక వారిని దేవులుగా భావించి వారి పర్యటన
వారి యింట మనకొలమువారికి తగదు. ఇట్టివి పురాణ
కాలమునకే చెల్లును, కావున నిష్టికళలు నురించి వాటక
ములు, పౌరాణికములు ప్రాచీనముగా, విశ్వాసము
సమంజసము గాదు. ఇట్టివి మన ప్రపంచమునను
గాన, విశ్వాసమునగాన విశ్వాసము. ఇట్టి యిహుద్దు
త్వములను గ్రహించుటకంటె ప్రస్తుత ప్రపంచమునను
సంస్కరణ విషయములో, ప్రపంచిక విషయములో,
లేక మరేదోరకములను విషయములు గ్రహించి వాటక
ములుగాన, ప్రపంచముగాన ప్రాచీనముగా
నెము.

ఇందలి కథ యెల్ల కలిగినదే. ఈ క్షాంతిగడుని యేకా
నిశ్చయముగా నీ క్షాంతిగడుని యేకా
యునును విచారించుట. రాజాదులకృతచరమును భంగప
రచుటకు బ్రహ్మ మోహినిని పుచ్చించుట. రాజా మోహి
నికి లోబడి, తనభార్యను పుత్రుడను ధర్మాంగదుని
మరచిపోవుట. వారదుడు కురింధ్రములు పన్నుట. ఈక్షాం
గదుడు తన కొడుకునైన జంపెడముగాని చరమును తేయ
మాననని చెప్పుటచే మోహిని ధర్మాంగదుని శంకిత పర
మును గోరుట. విషాదపీఠి. ఈక్షాంతిగడుడు తనప్రసన్న
గా నీ క్షాంతిగడుని ప్రసన్నముగా నీ క్షాంతిగడుని ము
లకు పంజేము బంధి పరిగినదే.

ఈనాటికనుందలి వ్యతిరేకములు బాగున్నవి. వ్యతిరేక విషయములు (conflicting elements) కూడా. పంచమాంకముందలి వివాదరస మనన్యసాధ్యముగ నున్నది.

శ్రీరస్తు పొంగి పొరలుచున్నది. ఈనాటికేమందు పాటలు లేని లోప మేమియు గానరాదు. వారకుని పట్ల నోకటిరెండుపాలు లున్నను ప్రమాదము లేదు. పద్మములు కొంత మధుకముగి మున్నవి. నవవంతుల వాళ్ళ అలంకారములు లేవు — కులధముగను, మధురముగ నున్నది.

1. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 2. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 3. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 4. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 5. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 6. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 7. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 8. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 9. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.
 10. சென்னை, 6 செப்டம்பர் 1947 கி. பி.

ಪೆ ೨.

వైతరణి (The Vaitarani)

ఇది ఆధునిక సాంస్కృతికమునకు, పరిశోధనమునకు
కును సంబంధించి, ఊర్ధ్వతీక్షేణమునంది ప్రచురింపబడు
చున్న ఒక్కటే అంగరూపపత్రిక.

మార్చి ౧౯౩౩నాటి సంపు. ౩, పంచిక ౩ మాట
నచ్చినది. విద్యాధరసింగ్ దేవు, బి. ఏ. గారిచే సంపా
దితమై; యా. యా. సాహసగారిచే ఇవ్వబడియి.
కట్టకనుండి ప్రకటింపబడుచున్నది. దెవ్వివేదాన ౩౬
పుటలు. సం. ౧౦౮౩ ౩ యా.

ఈ సంచిక యందు వ్యవసాయ వ్యవస్థగూర్చిన వ్యాసములు

ജ. പ്ര.

గృహలక్ష్మీ-దన కానరాచిక

అనుకూలముగా నిర్ణయము చేయవలసివచ్చినదిగాను
 నిర్ణయము చేయబడినదిగాను.

ఇందును కురారు ౫౧ వ్యాసములును కరి
ప్రేగా ప్రేగా వ్రాసినాడు, అందును వ్రాసినది
విని విషయములపై వ్రాయుట అనందింపబడిన విష
యము. పునఃపూర్వము శ్రీమద్భాగవతము ప్రక
టింపబడినది, అందుచేతను దీని, అప్పుడు, వి
యవశము, కవిప్రార్థనము అను శీర్షకమున యీ
వ్యాసములు దశరాకు సంబంధించినది తెలియుచున్నది.

సమస్తములను అనుభవించుటకు అనుభవముతో నుండిన అనుభవమును
 చూపుచు. అని మంగళిప్రభువులకు వోదించుటకు మాత్రము
 విద్యుత్తు చాచుచును కనుపరుచుచున్నది. వ. అశ్వయుజమా
 నాశి (శ్రీ) మనుభవము నుండిన అనుభవమును
 అశ్వయుజమానముగాని (అనుభవ) అనుభవమును
 ముద్దా విశ్వవాదంగాని భూమతి సందేహము' వందలి
 భావము మేలైనది. కీ. శ్రీ. అశ్వమాంబుగాని భీమకుం
 బుమను వృత్తాంతకథనము చదువుచున్నది. వి. సరస్వతి
 గారు శ్రీ వ్యాసమునియనుభవమును (శ్రీ) వ్యాసమున
 చేసెను. రామమూలసారాయలు గొప్పవారిపితైషియని
 నూరినచ్చి కృష్ణమూర్తిగారు వ్యక్తపరిచిరి. కృష్ణ
 వేదము' అను పద్యములు ఇంపుగా నున్నవి. వదిలి
 వదిలివచ్చుచున్నగాని 'విద్యుత్తు' అనుభవము
 తమగ నున్నది. అట్లుగి నీరయ్యగారు కారదాదిలు సభ
 తేటించు చాందసపండితులకు సీతవోధ చేసిరి. బాగర్ల
 గారు అనకమ్మగారు 'శ్రీ' - వ్యాసముని ప్రవేశము
 నుండి ప్రాచుర్యము దాటిపోయి, అనుభవము 'శ్రీ' ము
 రించి, శ్రీ భార్యగారు, మాతగాను, గృహిణిగాను
 ఉండుట ఉత్తమముని ఒప్పుకట్లుగ వోదించిరి. ధ. లక్ష్మి
 వేదము' అనుభవము ప్రవేశమును (శ్రీ) వ్యాసముని
 అనుభవము ప్రవేశమును అనుభవించుటకు అనుభవము
 వ్యాసమును వ్రాసి సందర్భమునకు దూరమైన అధిక
 ప్రవేశమును చేసిరి. ఇంపుకే శ్రీ విద్యాసమునియనుభవము
 పరిచయముచు వ్యాసముకంటే ఉచితముగనున్నది. వాగలిం
 గుల వాదముచు ముగిసిన 'ప్రవోధము' శ్రీ వ్యాసముని
 అనుభవము నేటిని వోదించును. ముంబలక్ష్మి వేదముని
 కృష్ణము, సీతావ్యవహారములు అగ్రములు.

సంపాదకీయాలోననలో దుర్గాపూజా తత్వము
 గొప్ప ప్రాచుర్యము శ్రీయే శ్రీ శ్రీయమాంబి అనుభవము
 అనుభవమును అనుభవము. అంపు కృష్ణావ ప్రవేశము
 ననుగూర్చిన ప్రశంసావాక్యములు గలవు. వివాహానంత
 రాత్రి అనుభవముగొప్ప కీర్తివాక్య 'ప్రభుత్వము' వారి వాద
 భుక్తము మాత్రము మాత్రము అని వ్రాసినవారైనను, నేడు
 అధిక సంఖ్యగల సభ్యులచే కీర్తించు అంబీలోను, శ్రీ

కాన్పియలోను వ్యాసమునికు సంపాదకీయములు
 ఆనందిదాయకము.

గ్రంథాల చిత్రములును, అనేక సాధారణచిత్ర
 ములును కలిగి యీ సంచిక గరిగి పుటలతో వోప్పారు
 చున్నది. ఈ సంచిక నెల ౮ అకాయి. జ. బ్ర.

ఇప్పుడు

'ప్రదర్శన త్రియం'. గ్రంథకర్త: భువిపాటి
 కామేశ్వరరావుగారు, రాజమండ్రి. వ్రాసినది గరిగి
 పుటలు. 'ఇదరుణేలు కాగితముతో', కంది అచ్చుతో
 చాలా ముచ్చటైన మాడ్చు. ము ౮ అ.

'బాగుబాగు', 'ఎప్పుడూ ఇంతే', 'కాగితములు'
 అను మాడుప్రదర్శనాల సంపుటము ఇది. ఇది 'భాగతి'
 లో ప్రకటితములైనవి. ఈకాలపు ఇతివృత్తాల్లో
 ఇప్పటి తెలుగువారి పోకడలు కొన్ని విద్యుత్తు
 క్రింద ప్రదర్శనాల సంపుటము కావట్టి 'ఇప్పుడు' అని
 దీనికి పేరు పెట్టినారు.

ఓర్వలేము, సార్వభౌమత, అక్షైక్యము, ముఖ్య
 ముగా కీర్తి సంపాదించడానికి పేరాన మొదలైన అవ
 లంకములను అనుపీశనచేసే వ్యంగ్యప్రమాసనా రిరి.

క్రొత్తగా తెలుగువాద్యముములో వ్యాప్తి, విల
 మము అనుభవించు, భిమకృష్ణముగాని ఉచితముగా
 ఉన్న హాస్యవాద్యములో ఇది ఒక క్రొత్తమాడ్చు.
 ఇంకా హాస్యవాద్యము వ్యాప్తి సమగ్రముగా ఎప్పుడీ,
 పరిష్కారము కాని ఈసమయములో ఇటునింటి రచనలు,
 కాన్పియలోని ఉన్న, అనుభవము వ్యాప్తి పరిశోధనా
 నికి వోడుచుచువి.

భావుకహాస్యముతో ఒకసమగ్ర మందరమైన
 కాన్పియ కీర్తివాద్యముగా కీర్తివాద్యమును. మ
 రతములో ఎక్కడా ప్రతిఫలించదు. రెండును గుర్తులము,
 కృత్రిముము, సంకరము విను హాస్యప్రసక్తి కనబడుచుంది.
 దొచిర్తిము లోటు. ప్రకృతిలో ఉండే సంకరలు అధి
 కముగా మాత్రము వ్యంగ్యములములో అనుభవించుట
 అయినా, సాధ్యమేరకు సంపాదకీయము మొదలైనవి.

వ్యంగ్యమున కేర్పరచుచు—పరిపూర్ణముకాదు. పాత్ర పోషణలోనూ, సంభాషణ క్రమములోనూ మాదా సమంజసత తక్కువగా ఉన్నది ఈ ప్రహసనాలలో.

రక్తి మొదలుపెట్టిన ఒకపుటలోనే మంత్రి మైహా తుంది, విరహమైన కల్పవలసల్లా, వెగమైన సంభాషణలల్లా. మున్నితమైన, కళానివృత్తమైన హాస్యము కంటే వాచాలత చాలా అధికముగా ఉన్నది. దాదాపు అన్ని పాత్రలూ ఈ ప్రత్యేక లక్షణానికే కట్టుబడి ఉన్నవి. మధ్యకరముసంఘములో సాధారణముగా నాడుకొనే హాస్యపు సకట్టు—పారిగిరిపోయినదిన్నీ— అయితమై, సందర్భశుద్ధిపూడా పాటించడము లేదు. శిష్టహాస్య పరిధానముగా నాడుకొనబడిఉన్నది. పలు పరిసరపు రసకళామయ అందముగా ప్రయోగిస్తూ, ప్రసంగమునాటికి సాధారణ స్వభావాన్ని విరచించుకొని ఉంటుంది. ఆపాదనానాటికి, సాధారణానికి మధ్యా లోలుపర మనొంది రదియిత కళాసంపదని వేర్పినాడు. ధన అకేర్తిని గమనింపనియని ఆర్థురిశ్యాసము ఈరచనను ఆసహించి, సరిఅయిన ప్రాధికనంపాదనానికి ప్రయత్న లోపము కలుగజేర్చుచున్నది. దీనిల్ల అనందముకంటే విరుగుదల ఉన్నది. మధ్యానానాటికి, సాధారణానికి మధ్యా కంటే సంభాషణలోను క్రమపరిణామము కొనవపడి ఉన్నది. ప్రదర్శనరస విరిచేత తగినంత సాంపుగాని, పోషణగాని కాంచలేదు.

రసకర విరికి లేకపోలేదు. అయితే అది విశిష్ట రీతిని, తీరుసమ్మేకనములతో, స్రయంక్రమ కాలేదు.

సాప్రహసనాలు ఒకసంఘానికి ప్రదర్శనోత్సవకలి కలిగించుచున్నవి. సుఖంపూ పూజలూ పునాదులూ వ్యవస్థాపనా: వీలగునై వాస్తవము చేతనే ఒకసంఘానికి కలిగించుచున్నవి. అయితే ఏ సుఖములోను పలుకుకొను చాలదు. హాస్యము కాని వ్యంగ్యముకాని నాటక, సంవాది కానిసంఘటనలకలము మనసులో మిగులుతుంది, ఇది ఒకటితో నది విలే. కనుకనే కళానిర్మాణముగా ఈసంఘటనము ఉన్న తనాసము ఆక్రమించుకొనడానికి అర్హమా?—అంటే,—కానినాలి.

కొం. జ.

స్వీకారము

వేమన

సర్. ఆర్. వేంకటరత్నమునాయుడుగారిచే పొడింపబడిన వ్యాసములు. రార్లపల్లి ఆనంధకృష్ణశర్మ గారిచే విరచితము. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ గ్రంథమాల వారి రెండవ ప్రచురణము. ౩ ఉపవ్యాసములు. క్రాసు పైజా. ఆగి ౬ పుటలు. నెల ౦-౮-౦.

శ్రీత్యాగరాజస్వామి

గానరిద్యా వికారద-రామభక్తాగ్రణి చరిత్రము. కన్నులము. తానూనాను కవితాకళానిర్మాణానికి గ్రంథ మాలి వారి సవిత్ర వాస పుస్తకావలిలోని 1929 చాక్ నెల ప్రచురము. సంపాదకుడు: యం. రామరావుగారు. క్రాసు ౪౦ పుటలు. విడిపుస్తకము నెల ౦-3-౦.

శ్రీ. మమూరధ్వజ నాటకము

విజయకములు. గ్రంథకర్త ఆశ్వర్థరావుగారు, కలుగొను. ౬, బుచ్చయ్యశెట్టి ఆండ్ సక్, బల్లారి, గ్రంథ విక్రేతలు. డెమ్మిపైజా ౯౦ పుటలు. నెల ౦-౧-౦.

బ్రహ్మసూత్రసారస్యగ్రహ విమర్శనము

ముట్నూరి గోపాలదాసుగారిచే రచింపబడి ప్రకటింపబడియె. కాకినాడ ఆల్ఫర్డ్ పబ్లికేషన్స్ ప్రెస్ సంఘముద్రింపబడియె. డెమ్మిపైజా ౫౮ పుటలు నెల ౦-౮-౦.

శ్రీ భద్రాచల రామదాసు

మార్పరి: శ్రీ డి. యస్. శర్మగారు, తెక్కెలి. పల్లివెదుర్లు: వేంకటరామ్ ఆండ్ కో, ఏలూరు. క్రాసు ౪౦ పుటలు. నెల ౦-౪-౦.

ఉమాకాశీత్రమాహాత్మ్యము

(నిర్వచనము)

ఇది బ్రహ్మవైవర్తపురాణాంధర్వరమైన సంస్కృత గ్రంథమునందే నెలకొని పాదమయ్యకావ్యముగా తెగియె

శ్రీమదాంధ్ర కాశికమాసత్సవము
(పురాణము)

ఇది కృష్ణానది కొవ్వొత్తు బోర్డు ప్రామాణిక
అంశపరిమితులు కి' అనిపెట్టి జగన్నాథాస్త్రి
రచించింపబడి, ఏయారు రామా తుద్రాక్షరకా
అన్వృత్తింపబడినది. ఆస్త్రియైన గా పు
ల గూపాయి.

ముత్యాలసరములు-చిన్న కథలు

గ్రంథకర్త: కీ. శే. నరసింహ చంకల అప్పారావు
 బి. ఏ., ఎఫ్. ఎమ్. యు. ప్రకాశిణం: నరసింహ
 రామదాసుగారు, విజయనగరం పోస్టు. క్రాసు
 గురించి పుటల గ్రంథము. నెల తెలియదు.

పిందు మత్స్యజనకములు, కాసులు, లహరీరాజు
 వ్యక్త, దామోదర కీర్తియనీ, అవతల్లలపాములు, జో
 లంగరెత్తుము, కోరుకోండ, దిందులంగరు, మనిషి-
 విక్రమునందెద్దుబాటు, మోక్షరేమిటి-యను కథలును
 దీనిపై నిమగ్నము రాజోపునందిగజో ప్రక
 థము.

శ్రీ జగద్గురు శంకరాచార్యకృత స్తోత్రముల కను
ము. కామ గిరి పుటలు. వెల ౨ అణాలు.

శ్రీ వాల్మీకిమహర్షి ప్రణీత శంకరాచార్యులు
రూపు ప్రసవస్థగ్రంథము శాంధ్యికాగమము. క్రమము 3 వు.
పు. ౧-౪-౧.

గ్రామపునర్నిర్మాణపు తరగతులు
ఉపన్యాసములు

[illegible]

ప్రకాశములు:— యస్. సుబ్బారావుగారు,
కొత్తూరు, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా.

భీమావ్యాపారము (Life Insurance)

గ్రంథకర్త: యస్. సుబ్బారావుగారు, ఆగ్నే జరు
అండ్ ఏజెంటు, ఆంధ్ర ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,
కొచ్చూరు, పట్టణ కోవావరమ్మ.

క్రాసు ౯౬ పుటలు. వెల ౧-౪-౧. అనేక భాషా
చిత్రములున్నవి.

శ్రీ రఘురామ శతకము

గ్రంథకర్త: కల్వకొలను వేంకటప్పయ్యకాశ్రయ

గారు. సుంటూరు, శ్రీ వేంకటేశ్వర మండ్రాక్షకళాశాలలో
ముద్రింపబడియె. క్రాసు ౨౧ పుటలు. వెల తెలియదు.

శంసవిజయము

ఇది యొక ప్రాచీన గ్రంథము. గద్యపద్యాత్మిక
మైనది. కర్త: పొటిబండ పురుషోత్తమ కవిగారు. గాదె
కోటికాశ్రమానికి సంబంధకవ్యమున ఇది ప్రథమ భాగశీగ్రంథం
మండలి తృతీయ కుసుమముగ నెలువడినది. క్రాసు
౧౪౬ పుటలు. సక్కిని శేషరు. వెల ౧ రూ.

పూణిక్యవీణ

అష్టావధాని వడ్డది సీతారామాంజనేయులు గారు (కవితానమితి)

శ్రీరతనాలవీణః గోనుమీ యది నీయది; దీనిపై శ్రుతుల్
దీరిది పాడుకొమ్ము గురులిలల; దత్తేనవామృత స్రవం
తీరణదూర్చికామృదాలనిర్మలవోలల నూగుచుగ, నహ
ప్రార సరోజనైకకయి హాయిగఁ దేలుచు హంసవాహినీ!

“మణి స్వీకరము.”

సముద్రమున సత్తత రూపము

మార్కటానామ ప్రయోగమునకు విశ్వామనిరి 'ప్రకృత శక్తి' స్వీయింక క్షేత్రము ౮ తిరు సత్తత
రాంధ్రా వీణియం తీగులములలో నొక విశేషముగ్రీవ యందు ఉంచునను.

సా భి ప్రాయ వి శే ష ము లు

మహాత్ముని జీవితసందేశము

పర్యవసాదభర్తృం చరః స్వాధ్యాయాన్మాప్రమదః।
ఆత్మాన్యమిద్రమం కరమహాత్మ్య ప్రమాదింశం మహాత్మ్య
సంస్కర్షణః శాస్త్రాన్మ ప్రమాదింశం కర్మాన్మ ప్రమాది
త్యం కులాన్మ ప్రమాదింశం భూతైవప్రమాదింశం।
స్వాధ్యాయప్రమాదింశం శాస్త్రాన్మ ప్రమాదింశం శాస్త్రా
కార్యభ్యంతప్రమాదింశం మార్పిడేకో భవ మార్పి
డేకో భవ ఆధార్యదేకో భవ ఆధార్యదేకో భవ యాన్మ
పహ్లావి కర్మాణి తాని నీరహస్యాని నో ఇతరాణి
యాన్మస్యాకంఠం సుధరితాని, తాని ర్యమోపాస్యాని
నో ఇతరాణి ।

యే శీవాత్మచ్ఛేదకం సోక్తాన్మానాః। కేమం
ప్రమాదపేషప్రశ్నాన్మ తస్మాత్ కేమం తస్మాత్
కేమం ప్రమాద కేమం ప్రమాద కేమం కేమం కేమం
కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం
కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం

యే శీవాత్మచ్ఛేదకం సోక్తాన్మానాః। కేమం
ప్రమాదపేషప్రశ్నాన్మ తస్మాత్ కేమం తస్మాత్
కేమం ప్రమాద కేమం ప్రమాద కేమం కేమం కేమం
కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం
కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం కేమం తస్మాత్ కేమం

తథా లేఖ వర్తేథా। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః।
ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః।
ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః।
ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః। ఏష ఆదేశః।

ప్రపంచకల్యాణమునకై మహాత్ములకారణము
గను సర్వసంగపరిత్యాగమును జేయుచు ప్రజారంభ
నమునకు పాత్రులగుచున్నారు. సామాన్యులకు

స్వప్రయోజన పరాయణత్వము సహజమైనటులు
మహాత్ములకు పరిహిత పరాయణత్వము సహ
జము. సామాన్యులకు పశుబలుము పరిపాటియై
టులు మహాత్ములు కాత్మబలము సహజమగుచున్నది
సామాన్యులకు భోగ మారాధ్యమైనటులు మహ
త్ములకు త్యాగ మారాధ్య మగుచున్నది. సామా
న్యులు క్రాగహము సహజముగ గలుగునటులు
మహాత్ములకు విగ్రహము సహజముగ గలుగ
చున్నది. సామాన్యులకు బాహ్య విషయముల
ప్రమాణ మైనటులు మహాత్ములు కాత్మవిషయముల
ప్రమాణము లగుచున్నవి. ఒకటి తనలాభము, తన
వారి లాభము, దేశనవానికి మానవ లాభము
విశ్వలాభము. సామాన్యుల యాచరణము సరంజ
మునకును, మహాత్ముల యాచరణము శాంతికి
సాధనము లగుచున్నవి.

మహాత్ముల యాచరణములు సామాన్యుల క
దర్శములై పురపార్థసిద్ధికి సాధనము లగుచున్నవి
మహాత్ముల యాచరణములు భిన్నసంస్కారములుగ
జనులకు వారుతలచినటులు గోచరంబగుచున్నను
దైవసంపన్నులు వారిభక్తులకు వారికోరికలకనుగు
నముగను ప్రత్యక్షమగుచు భక్త్యాభ్యవయమును జేయ
చున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు, బుద్ధుడు, క్రీస్తుమొదలగు
దైవసంపన్నులు భక్త్యాభ్యవయమును జేసిన వి
మును ప్రపంచచరిత్ర సహస్రముఖములను చాట
చున్నది. గాంధీమహాత్ముని దివ్యచరిత్రమును
మహానీయుని దివ్యచరిత్రమును సంస్మరింపజేయ

న్నది. తైత్తిరీయోపనిషత్తునందునితావల్లి తెలుసున్న సత్యసర్వాదేశోఽదేశానుశాసనములు అంధీ మహాత్ముని గురుత్వమున కనురూపముగ నున్నవి.

గాంధీమహాత్మునకు 60 ఏండ్లు నిండినవి. దేశసంబంధములను అట్టివారు మానాదిని జయంత్యవములు జరుపబడినవి. ఆ యత్సవముల దన్ని తములవారును, మతములవారును, జాతులవారును గాంధీమహాత్ముని గుణ సంకీర్తనమును జేసిరి. అన్న వస్తుదానములను జేసిరి. సభలను, సంకీర్తనలను జేసిరి. గీతములను బాడిరి. బోధలను జేసిరి. విచిత్రములను ప్రచురించిరి. ఖద్దరును విక్రయించిరి. మహాత్మ్యము లన్నియును ధర్మసంస్మరణమును లుగజేయుచున్నవి.

గాంధీమహాత్ముడు శ్రీనివాసశాస్త్రి గారికి తికచక్రవర్తి; డాక్టరు సుబ్బారాయునిగారికి సంస్మరణప్రియుడు; పత్యమూర్తిగారికి రాజ్యాంగవీరుడు; హోస్సుగారికి మానవసేవా పరాయుడు; రోమెయిను రోలెండుగారికి ధర్మమూర్తి; జనిదేవిగారికి త్యాగసంపన్నుడు; లోకమునకు సంతిదూత; భారతీయుల కవతారమూర్తి. సర్వావ్యరూపుడైన భగవంతు నెన దేవిధముగ నారాచెదరొ వారల కావిధమున ననుగ్రహించునాడు.

యే యథా హం ప్రవక్ష్యే తాం శ్రీకృష్ణ భటా వ్యూహాః, మమ వర్తమానవర్తనే మమహ్యః పార్థ! శత్రుః.

గీత. అ. ౪, శ్లో. ౧౧.

వర్తమానకాలమునందు లోకమునందంతలను ఘోష ప్రతిధ్వనిల్లుచున్నది. ఆస్తికులు నాస్తి

కులు, విదంకుశాధికారులు స్వరాజ్యకాములు, సామ్రాజ్యకాములు శాంతియులు, పూర్వాచారప్రియులు సంస్కరణప్రియులు, కండితులు పామరులు ధర్మప్రతిజ్ఞలను జేయుచున్నారు. స్వాధ్యమునకును పరార్థమునకును, భోగమునకును త్యాగమునకును, దైవసంపదాకును ఆసుర సంపదాకును సర్వప్రపంచములను ధర్మరాజులు చేయుచున్నారు. అధికారావధికారులు చేయుచున్న ధర్మప్రపంచములు ప్రజలకు మహాసాధనములు గలుగజేయుచున్నవి. కర్తవ్యము మూలము దుర్గాహ్యముగ నున్నది.

రాజ్యంగవిశారదులు స్వరాజ్యము పరమధర్మమని చాటుచున్నారు. ఆర్థికవిద్వాంసులు భౌతికభాగ్యములు ధర్మార్థము లని నమ్ముచున్నారు. సాంఘికసిద్ధాంతములు సంఘ సంస్కరణము పరమప్రయోజన మని ఉద్ఘోషించుచున్నారు. మతప్రియులు మత సంరక్షణము పరమార్థ మని ఘోషించుచున్నారు. ఆచారప్రియులు పూర్వాచారసంరక్షణమే ప్రధానధర్మ మని వాడులాడుచున్నారు. ఆసురబలప్రియులు సామ్రాజ్యకాములు కల్యాణసాధనము లని నమ్మించుచున్నారు. వ్యక్తిమునందలి వలయమునం దన్నిస్థలములను భీష్మమై కేంద్రమునకు సమానదూరమునం దున్నను, కేంద్రముమాత్రము స్థిరముగ నున్నది. కేంద్రధర్మాధారములేని ప్రత్యేకధర్మములు నైమిత్తికధర్మములైనను, నిత్యధర్మములు గా జాలవు. వర్తిమానవిమానదశయందు ధర్మసంరంధమునందు సంశయమును వీర్చి నిత్యమైన ధర్మోపదేశములను చేయగల ధర్మాత్ములు ధన్యులు. అట్టి

సర్వాత్మీయముగా గాంధీమహాత్ముడు లోకాదరణమును బడయుచున్నాడు. వారి లోకాదరణమునకు వారి ఆత్మీయసర్వారాజ్యమే మూలముగనున్నది.

ధర్మరాజునకు భీష్మ దుర్తిమధర్మ మాత్మీయధర్మమును విషయమును విశదముచేసెను:

తే. "మీ మహావిధానిగా విస్తరిల్లు

ధర్మములయం దొకండును దలంపి

లంబు లే దాత్మీయమైతియైన

ధర్మ ముత్రమ నుండు తత్త్వము లధిక."

గాంధీమహాత్ము డాత్మీయధర్మమందు ఆధ్యాత్మికతను తేలిన ధర్మవిద్వేదము భీష్మకు ధర్మరాజుకు తేలిన ధర్మవిద్వేదమున కనుమానముగ నున్నది:

"వాస్తవంగాములం దాధ్యాత్మికము లవగా వైతికముగ; భీష్మకున కర్మము నీతి; ఆత్మీయత్వతో ఏనీతి పాలించుటనదో అది ధర్మము..... నేను తలపడుచున్న, ఆభిమాన గలించుచున్న, మరకము వ్రాసుకొనినీతి, ప్రయోగ మార్గానుగాము లని నితరుల కిందు దారి బత్రము దొరకగలదు.

నేను కేవలము సిద్ధాంతములను అవగా తత్త్వములను గాని వ్రాయుటకు దీనిని ఆత్మీయత వ్రాయన. కాని యీ సిద్ధాంతములందీ బహుశా అన కాశ్యముల యితిహాసమును వ్రాయునోరుచున్నాను. కావున నే యీ వ్రాయుచున్నాను. సర్వ ప్రయోగ వారి మాలుకే రుందిని. ఇందు సత్యముకన్న భీష్మ ములవలకు అగ్రంసాత్మీయ రాజధనియమలగు, నీది ప్రయోగములను రాగలవు. కాని సత్యమే నా కన్నిటికన్న గొప్పది. మరయు దీనియందు నెట్లు విస్తరింపనమా నేను కలదు. ఆత్మీయము మూలముగా నాకన్యకమే కాదు: భాగ్యవ్యక్తిమూడి. ఆత్మీయము కేవలము నా కిల్పనాగతసత్యమే కాదు: అది స్వతంత్రము, చిరస్థాయి; అవగా సాక్షాత్పర బ్రహ్మము.

నాంబు లేలు వ్రుండుచురుగాక! సత్యమునకే సదా యునురుగాక! ఆత్మీయప్రమాణమందే సత్యమయొక్క ప్రమాణము వివరకొనవలడుగాక!

నేను నిండు మమ్యుకతో ఎవనిని నాయాత్మవిద్వారుల కేలికగా తలచుచుంటినో, మరయు ఎవని యుత్పాదలు నేను తినుచుంటి నమౌనుచుంటినో, అలవాదీ నే నింతవలకును వలసలే యుంటి నను నీదింత సత్యము నన్ను నోలుచున్నది. నీదికి కావలగు దానికాక నీ యని నాకు: దీనియు నీ కాని నీని నింతవలకు నిర్మాణము చేయజాలనున్నాను."

ఆధ్యాత్మికధర్మము విశ్వమై సకలధర్మముల కాధారభూమియు నున్నది. సత్యావ్వేషణమునకును, సర్వావ్వేషణమునకును ఆత్మీయముచేయుచున్న గాంధీమహాత్ముని జీవితాత్ర మానవులకు సంక్షిప్తనయోగ్యముగ నున్నది. జీవితాత్రను సత్యావ్వేషణమునకై ఆహుతిచేయుచున్న మహాత్ముని పాపవశాత్తే పాపాత్ములకు సర్వావ్వేషణమునకు సాధనభూతముగ నున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు వీజయున కాత్మీయతాత్కారమునకు కర్మయోగము నుండేసిచెను. మిథభగవానుడు నుభవిచ్చక్రీ విశుద్ధహేవనమును, జీవకారణమును లోకమున కనుగ్రహించెను. ఏనుక్రీస్తు మానవతరణమునకు ప్రవేశితత్వమును, త్యాగసాధనమును ప్రసాదించెను. ఆ మహాత్ములు లోకోద్ధరణమును, వాల్మోద్ధరణమును నాత్మోద్ధరణసాధనముననే చేసినట్లు మునకే గాంధీమహాత్ముడును నాత్మోద్ధరణసాధనమున లోకోద్ధరణమును, వాల్మోద్ధరణమును చేయుచున్నాడు. ప్రపంచము ధర్మముమీద నాధారపడియున్నది.

ధర్మము భౌతికము, వైతికము, ఆధ్యాత్మీయము అను మూములను విశ్వమును ధరించుచున్నది. విశ్వము ధర్మముమీద నాధారపడియున్నది. పాశ్చాత్య దేశములందు భౌతిక ధర్మ ప్రస్ఫుటీ ప్రసర్ధి మానమై ఆధ్యాత్మిక ధర్మప్రవృత్తిని ప్రంభింపకొనెను.

భారతి దేశమునం దాధ్యాత్మిక కర్మవృత్తి నివా
 వర్ధిల్లాలై భౌతిక ప్రయోజనములకు నిరస
 యోగమైనది. భారతీయుల కార్మిసంస్కరణము దుస్త
 రమై భౌతిక కర్మమును దురారాగ్యమునఁ జేర్చి కృష్ణ
 దుపదేశించిన కర్మయోగము, బుద్ధ దేవుడు పదేశిం
 చిన అహింసా కర్మము భగవద్గీత మునకు దూరస్థము
 లైనవి. కర్మవిరేక్షణము నివృత్తిమైన ఆధ్యాత్మిక
 ప్రయోజనములనుండి అనివృత్తిమైన భౌతిక ప్రయో
 జనములకు మరలినది. అనివృత్తిమైన భౌతిక ప్రయోజన
 ములను సమకూర్చుటకై నను సంకల్పము, సంస్కా
 రము, సాధనసంపత్తి స్తంభించివి. స్వల్ప ప్రయోజన
 ములు మహాఫలము లైనవి. సకలవ్యవస్థలందును
 ఆత్మవలంబన మంతర్ధానమై, పరావలంబనము
 పరమప్రమాణ మైనది.

ఇట్టి విషమదశయందు భారతి దేశోద్ధరణము
 నకు గాంధీమహాత్ముడు కార్యరంగమునందు
 తనకు భారతి దేశ సాధ్యాత్మమునకు శుభదీప్నా
 ముగ నేర్పడినది. విద్యావంతులు, విద్యాధులు,
 వండితులు పామరులు, శ్రీమంతులు సామాన్యులు,
 స్త్రీలు పురుషులు, బాలుకు బాలికలు గాంధీమహా
 త్ముని యుపదేశముల ననుసరించి అన్యోనీకోధ్య
 మును జేసికొనుట కుక్రమించిరి. గాంధీపేరు మూల
 మూలమును వ్యాపించినది. శ్రీ రామనామసమ్మర
 ణమువలెనే గాంధీనామ సంస్కరణమును ప్రజలు
 చేయుచున్నారు. గాంధీసంచారములందు లక్షల
 కొలది ప్రజలు పాదాక్రాంతులై ఖడ్గదంపిణి కాను
 కలను సమర్పించుచున్నారు. అగ్ర దేశసంచారము
 నందు ప్రజలు చూపిన భక్త్యుత్సాహములు గాంధీ

మహాత్ముని మాహాత్మ్యమును సహస్రముఖముల
 చాటుచున్నవి.

గాంధీమహాత్ముడు వర్తమానయుగమునందు
 భారతి సంస్కారమునకును, విజ్ఞానమునకును అన
 తారమూర్తిమై వెలుయుచున్నాడు. గాంధీమహా
 త్ముడు కర్మయోగి, విరాగి; మహాదాత, యాచ
 కుడు; జ్ఞాని, ఉవ్వోగి; నాయకుడు, అనుచరుడు;
 సత్యవాది, స్రయవాది; స్వాతంత్ర్యప్రియుడు, నిరుత
 కన్యారాధకుడు; అంగ్లభాషాపండితుడు, హిందీ
 ప్రచారకుడు; మానవ కేవలకుడు, స్వదేశవ్రతపరా
 యుడు.

సద్గుణములన్న జైన గాంధీమహాత్ముడు కేవ
 లము భారతీనాయకుడే గాక లోకనాయకుడు,
 లోకోత్తరపురుషుడు హిందువులు, మహమ్మదీ
 యులు, క్రైస్తవులు, బౌద్ధులు, పాశ్చాత్యులు,
 ప్రాచ్యులు మహాత్ముని గుణశీలముల నారాధించు
 చున్నారు. గాంధీమహాత్ముడు నిస్సహాయస్థితియందు
 నిద్రించుచున్న భారతీయులను మేల్కొల్పి ఆత్మ
 సహాయమును నేర్పిన మహాయోగి.

ఇద్దరే వాల్మీకీ ౭౭ త్కావం వాత్సవ మనపాదమేత్,
 ఆత్మని హ్యోక్త్యనో బద్ధ వాత్సేన రిభు రాత్మనః.
 గీత: అ. ౬, శ్లో. ౫.

ఆత్మవిశ్వాసమును, ఆత్మసహాయమునే సహాయ
 నిరాకరణయోగము, సత్త్వాగ్రహయోగము, సత్త్వా
 గ్రహయోగము మహత్తిరమైన ఆత్మయోగము. ఇ
 మ్మహాయోగాభ్యాసమును సకలజనులు చేసి కాను
 తార్థములనుబడయుటకు రాటము, ఖడ్గదంపరమసాధ
 నములుగ నున్నవి. రాటము దర్శింపనారాయణులకు
 కామధేనువు, శ్రీమంతులకు యోగచక్రము. రాట

మును, ఖద్దరు ధారణమును భారతీయులు కాశ్యశక్తిని ప్రసాదించుటకు పరమసాధనములుగ నున్నవి. సర్వజనసౌలభ్యమైన స్వారాజ్యసాధనము నారాధించి గాంధీమహాత్మునిసంకల్పమునుసఫలము చేయుట భారతీయులకు పరమధర్మముగ నున్నది. గాంధీమహాత్ముని ప్రప్టిపూర్వ్యత్వసనమయమునందైనను ఖద్దరుకీటును బూనుట గాంధీనామసంస్కరణమునకు ప్రయోజనము. కర్మయోగములేని జ్ఞానయోగము జీవనూత్రను జేయుటకైనను ప్రయోజనకరముగాదు. దేహయూత్ర చేయజాలనివా రాత్మయూత్రను చేయజాలడు. ఆత్మయూత్రను జేయుటకై గాంధీమహాత్ముడు పూనిన మహాకీటులో శతాంశమైనను భారతీయులు పూనినయెవరి ముప్పదికోట్ల భారతీయులకు దర్శభమైన కార్యము గలబడదు.

భౌతిక బలాభిమానధర్మముల కధ్యస్తమైన లోకమున కాశ్వబలమునందు విశ్వాసము గలుగుట దుర్భటము. ప్రపంచప్రవృత్తియందాగ్రహము సుఖము, నిగ్రహము దర్శభము. ప్రవృత్తియందాకర్మకనుకూలమైన ఫలము గలుగుచున్నది. హింసకు ఫలము హింస. ప్రేమకు ఫలము ప్రేమ. ప్రపంచవిలయమునకు మూలమైన హింసాధర్మమును లోకమారాధించి హింసాఫలము వనుభవించుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు త్రికరణశుద్ధిగను అహింసాధర్మము నారాధించుచున్న విధమును వారితీవయూత్ర విశదము చేయుచున్నది. బుద్ధభగవానుడు 2,500 ఏండ్లకు పూర్వము ప్రసాదించిన యుత్తిమధర్మమును గాంధీమహాత్ముడు లోకకల్యాణమునకై పూరించుచున్నాడు. ఆ వివిధధర్మవ్యాపనమును జేసి ప్రపంచమునందు శాంతిని స్థాపించుట మహా

భాగ్యము. ఇట్టిమహోదయసమయమునందు జనమెందుటయును, లోకోత్తరపుగుఱు జ్ఞాన గాంధీమహాత్ముని సాంగత్య సంభాషణ సంసేవన లాభమును బడయుటయును, లోక కల్యాణమునకై ఉడుతభక్తిచందాన గాంధీమహాత్ముని కీటును సఫలము చేయుటయును మహాభాగ్యముగ నున్నవి. ఈ మహోదయసంవత్సరము ననుభవించుట కధికారియును బడయుటకు, భారతీయులు ఖద్దరును, సత్యమును, అహింసాధర్మమును సేవించుటకు, భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత!

ఆ. దంఠియదుగులోపఁ దక్కిన జంతువు

యెలు నడుగు లెల్ల నదని యందు

నల్ల ధర్మగోటు లన్నియు లోపన

నిర్ధరా యహింస కింత విజయము.

సకలధర్మములును అహింసాధర్మమనందొదిలియున్నవి. బిరులు తన కెన్ని చెడుగొను జేసెను నితరులకు చెడుగు జేయుకుండుట పరమధర్మము. ఇట్టి పరమధర్మమే అహింసాధర్మము. ఈ పరమధర్మ స్వరూపము మహాత్ములకు ప్రత్యక్షమై సామాన్యులకు సుఖగ్రాహ్యమగుచున్నది. ఉత్పన్నమైన ఆశ్వధర్మమును నుద్ధరించి భరతవర్షమును, లోకమును నుద్ధరించుటకు గాంధీమహాత్ముడు చూపుచున్న మహాత్యాగము వారికమరత్వమును గల్పించుచున్నది. ఆశ్వమాహాత్మ్యమును ప్రత్యక్షముగ సంపర్శించుచున్న వారైనను, ఆత్మప్రసత్తిని బడయుటకు గాంధీమహాత్ముడవలంబించిన కీటువిధానము నవలంబించి పురుషార్థమును సార్థకము చేయుదురుగాత! భగవంతు డాశ్వబల సంపన్నుడైన గాంధీ

మహాత్మునకు లోకకల్యాణమునకై ఆయురారోగ్యముల నొసంగి కాపాడుగాలె!

* * *

శారదావివాహశాసనము

భారతజాతీయ జీవితమునందు శారద వివాహ వయోనిర్ణయశాసన మొక మహాఘట్టముగ నున్నది. పూర్వము రజస్వలానంతర వివాహము లుండినను, ప్రస్తుతము బాల్యవివాహములు వ్యాపనమునందున్నను, పండితులు, ప్రజలు, శాసనకర్తలు నిర్ణయించవలసిన విషయము పురుషార్థమునకు మూలాధారమైన ధర్మము. ధర్మనిర్ణయమునకు పురాణనవీన సందర్భములు ప్రయోజనకరములుగావు. బాల్యవివాహమునకును, రజస్వలా వివాహములకును హద్దుపద్దులను నిర్ణయించుట యసాధ్యము. దేశకాలపాత్రముల ఫిత్తిగతుల ననుసరించి యివి మారుచున్నవి. అన్ని దేశములకును వయోనిర్ణయ మొక రీతిని లేదు; భరతవర్షమునందును భిన్న సంఘములందు భిన్నరూపములను నున్నది. వయోనిర్ణయము నైమిత్తికధర్మము గాని నియతధర్మము గాదు. దేశకాలపాత్రాను రూపముగ మారుచున్న నైమిత్తికధర్మములను కొన్ని సంఘములందును, దేశములందును మార్పుటవలన నిత్యధర్మమునకు హాని గలుగదు.

నైమిత్తిక ధర్మములను ప్రాచీన కాలమునందు మతాధిపతులు, ధర్మసూత్రకారులు నిర్ణయించుట కధికారులుగ నుండిరి. వర్తమాన యుగమునందు రాజ్యధర్మము సకలధర్మముల నావహించినది. సాంఘికమతధర్మములకు రాజ్యాంగధర్మముల హిద గల యధికారము గలిగినది. సాంఘిక

నిర్ణయములు, విద్యావిధానములు, ఆచార వ్యవహారములు, నైతికవ్యవస్థలు రాజ్యాధికారమున కంతర్గతములయినవి. మతధర్మములను సకలజనులకును వారి మతానుసారముగ నవలంబించుట కధికారము గలదు. కాని నీతిబాహ్యములైన మతకార్యములను సయితము రాజ్యాధికారము ప్రతిపేధించుచున్నది. నరబలులను, సహగమనమును, వ్యభిచారగృహములను, ద్యూతాలయములను రాజశాసనములు ప్రతిపేధించుచున్నవి. అనిపేధములను సకలజనులును పాలించుచున్నారు.

మతసాంఘికాచార వ్యవహారములు కలిసి మెలిసియున్న దేశములందు వీనిని విడదీయుట దుష్కరము. భరతఖండమునందాదికాలమునుండియును నాధ్యాత్మిక నిర్ణయములందు జిజ్ఞాసువులకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము గలదు. అవైత్తికులు, వైత్తికులు, చార్వాకులు, శాక్తేయులు మొదలగు మతస్థులు వారివారి మతానుసారముగ బ్రహ్మన్వేషణమును జేయుట కధికారులై యున్నారు. సాంఘికాచారములను మతధర్మములతో మేళగించుటయును, మతగ్గాని ఘోషపెట్టుటయును అనుచితము. యూరపురాజ్యముల వలెనే ఈజిప్టు తుర్కీ దేశములు సాంఘికధర్మములను, మతధర్మములను వేర్వేరుచేసినవి. లోకమంతయును నవలంబించుచున్న మార్గమును భరతవర్షమును నవలంబించుట యుగధర్మమున కనురూపముగ నున్నది. లోకమంతయును నవలంబించుచున్న నైమిత్తికధర్మము భరతవర్షమునకును నైమిత్తికధర్మముగను పరిణమించుట నియతధర్మమునకు ప్రతిబంధకము గాజాలదు. నిత్యధర్మస్వరూపమును గ్రహించుటయే శారదవయోనిర్ణయ

శాసనమునందలి ధర్మాధర్మములను నిర్ణయించుటకు సాధనముగ నున్నది.

నియతధర్మము నిత్యమై విశ్వాసమునుధరించుచున్నది. అనియతధర్మ మనిత్యమై విశ్వమును హరించుచున్నది. పురుషార్థములకు సాధనమైన స్త్రీపురుషసాహచర్య సాగత్యములకు కీలకము వివాహము గాని వయస్సుగాదు. పురుషార్థమునకు నియతధర్మమైన వివాహమును కామవరము చేసి భోగమునకై వినియోగించుటధర్మగ్నానికి సాధనము గాని ధర్మాభ్యుదయమునకు సాధనము గాదు.

~~సాధనమును, సాధ్యమును~~ సత్యము, జ్ఞానము, అనందము. అసత్యము, అజ్ఞానము, దుఃఖమును సంసార ప్రవృత్తికి ప్రయోజనములుగావు. వివాహసమయమునందు వధూవరులు చేసెడి ధర్మప్రతిజ్ఞలను పాలించుటకై సత్యము, జ్ఞానము సాధనములుగ నున్నవి. తెలియకచేసెడి ప్రతిజ్ఞలు సంసారప్రవృత్తికి ప్రతిబంధకములై, పురుషార్థములు నిరుపయోగము లగుచున్నవి. ప్రకృతియందు విపర్యాయభోగమునకును, సంతానప్రాప్తికిని నియతధర్మము గలదు. ప్రకృతి సిద్ధమైన నియత ధర్మము ననుష్ఠించుటయే సత్యమైన ధర్మానుష్ఠానము. నియతమైన ధర్మమార్గమును విడిచి అసహజమైన ధర్మమార్గము నవలంబించుచు ధర్మగ్నానిని ఘోషించుట యధర్మము గాని ధర్మము గాదు.

ధర్మసాధనమునకు శరీరము మూలాధారముగ నున్నది. ఆరోగ్యరహితమై రోగభూయిష్టమైన శరీరము ధర్మారాధనమునకు నిరుపయోగముగ నున్నది. దేశావృతమైన అనారోగ్యము, శిశు మరణములు,

ప్రసవమరణములు, అకాల మరణములు, దార్శల్యము, బాలవైధవ్యములు బాల్య వివాహములకు దుష్ఫలములై వెలయుచున్నవి. వివాహప్రతిజ్ఞలను తేయుటకు యుక్తవయస్సులేని వధూవరులు ప్రతిజ్ఞలను తేయుట యధర్మముగ నున్నది. సాంఘిక నైతిక మతధర్మముల సత్తిక్రమించని వివాహవయో నిర్ణయము సదాచారముగాని దురాచారముగాదు. ప్రపంచమంతయును నవలంబించుచున్న మార్గము భారతీయులకును నవలంబనయోగ్యముగ నున్నది. ధర్మాభ్యుదయమునకై వివాహ వయోనిర్ణయశాసనమును తలపెట్టి విజయమును బడసిన హరివిలాస శారదాగారు భారతీయుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. సామ్రాజ్య శాసనసభ్యులును ప్రజల కృతజ్ఞతకు పాత్రులు. ప్రభుత్వసభ్యుడు క్షీరారు గారు చూపిన దీర్ఘదృష్టి ప్రశంసనీయముగ నున్నది. రాజప్రతినిధి అక్టోబరు మొదటితేదీని శారద శాసనమునకు సమ్మతి నొసంగి స్వధర్మ నిర్వహణమును చేయగలిగెను. శాసనరూపమును దాల్చిన తరువాతనైనను సనాతన ధర్మప్రియులు వాదప్రతివాదములను విడిచి దేశాభ్యుదయమునకును, ధర్మాభ్యుదయమునకును శాసనమునకు స్వాగతంబు నొసంగుట విశేషము. వయోనిర్ణయశాసనము భగవదనుగ్రహము వలన సార్థక మగుగాత!

*

*

*

కాంగ్రెసు సభాధీపత్యము

జవాహరిలాలు నెహ్రుగారిని లాహోరు కాంగ్రెసునకు అధ్యక్షునిగను కాంగ్రెసుస్థాయిసంఘ మేక గ్రీవముగ నెన్నుకొని స్వధర్మ నిర్వహణమును

జేసినది. దేశము సహజముగను గాంధీమహాత్ముని వరించినది. సత్యప్రియుడైన మహాత్ముడు దేశవరణమును నిరాకరించుట సహజముగ నున్నది. అధికారవ్యామోహము, స్వార్థపరత్వము స్వధర్మనిర్వహణమునందు గాంధీమహాత్మున కితరనాయకులకు వలెను ప్రతిబంధకములు గాజాలవు. గాంధీమహాత్ముని సంకల్పము దేశారాధనము, దైవారాధనము గాని స్వార్థారాధనముగాదు. కపటనాయక నామధారుల మాయోపాయములతో నిమిత్తము లేకయే మహాత్ముడు సభాధిక్షత్వము నారంభము నుండియును నిరాకరించుచుండెను. గాంధీమహాత్ముని లక్ష్యము దేశారాధనము గాని స్వార్థారాధనము కాదు. ఆత్మార్పణము చేయుటకు సత్కార్యహదీక్షను ఆరాధించుచున్న గాంధీమహాత్మునకు ప్రాపంచికలాభములు సమ్మోహమును గలుగజేయవు. కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసమావేశమునందు గాంధీమహాత్ముడు చేసిన వ్యాఖ్యానము వారి నిష్కల్మషహృదయమును విశదముచేయుచున్నది. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు సత్కార్యహము పరమసాధనమని గాంధీమహాత్ముడు విశ్వసించుచున్నాడు. గాంధీమహాత్ముడు స్వరాజ్య ప్రస్థానమునందు, తనకు అనుచరు లుండినను, లేకున్నను, సత్కార్యహదీక్షను నవలంబించుటకు సంకల్పమును గలిగియున్నాడు. నిగ్రహమును, ఆత్మవిశ్వాసమును లేనియవజనులకును, నాయకులకును సత్కార్యహప్రస్థానమునందు విశ్వాసము లేకపోవుట సహజము. ఈ విషమపరిస్థితులందు యవజనులకు ప్రియుడైన జవహరిలాలు నైహూగారిని సభాధిక్షినిగ గాంధీమహాత్ముడు నిర్ణయించి సమ

ర్థించుట వారి సత్యప్రవృత్తికి అనురూపముగ నున్నది. నైహూగారివరణము నిరంకుశాధికారవర్గమునకును, వారిపోషకులకును భయసంభ్రమములను గలుగజేయుట సహజము. కాని గాంధీమహాత్మునకు రాజ్యతంత్రాలోపణము చేయుట యనుచితము.

ప్రజాహృదయమునందు దౌర్జన్యరహితమైన అసహాయోద్యమమునందు విశ్వాసము పోయి దౌర్జన్యమార్గమునందు విశ్వాసము కలుగుటకు బాధ్యులు నిరంకుశాధికారులు గాని శాంతికాముడైన గాంధీమహాత్ముడు కాదు. ప్రపంచమునందు శాంతినిస్థాపించుటకై విశ్వప్రయత్నములను జేయుచున్న లేబరు ప్రభుత్వము భరతవర్షమునందు వ్యాపించుచున్న విషమపరిస్థితులను గ్రహించి విశాలదృష్టిని బూని రాజ్యాంగసంస్కరణములను నిర్ణయించుట భరతవర్షసాభాగ్యమునకును, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యప్రయోజనములకును, ప్రపంచశాంతికిని సాధనము కాగలదు. జవహరిలాలు నైహూగారి అగ్ర్యతక్రింద లాహోరు కాంగ్రెసుజయప్రదముగ జనుగుటకును, స్వరాజ్యసంపాదనమునకు సాధనముగ టకును భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత ! నైహూకుటుంబము స్వరాజ్య సంరంభమునందు శాశ్వతమైనకీర్తిని బడయుగాత !

* * *

ఆంధ్రమహాసభలు

విజయవాడయందు నవంబరు మాసారంభమునందు గూడనున్న ఆంధ్రమహాసభలు ప్రజాహృదయమునందు సర్వతోముఖమైన సంచలనమును

గలుగజేయుటకు వినియోగపడుట ప్రయోజన
కరము. మహాసభల ప్రయోజనము సర్వతోముఖ
మైన ప్రజావికాసము. ఈవికాసమునకు సాంఘిక
విధములు, వ్యక్తిప్రయోజనములు, పదవులు ప్రతి
బంధకములగుట కార్యసిద్ధికి ప్రతిబంధకముగ బరిణ
మించుచున్నది. విజయవాడకు ౧౧ ఏండ్లతరువాత
ఆంధ్రమహాసభలను జరుపగలభాగ్యము గలిగినది.
చిరకాలానంతరముగలిగిన యవకాశములను విజయ
వాడ పౌరులును, శిశ్విమకృష్ణామండల వాసులును

సార్థకము చేయుటకు వారి యావచ్ఛక్తిని వి
యోగించవలసి యుందురు. గాంధీమహాత్ముడు జ
హరిలాలు నెహ్రూగారిని కాంగ్రెసు సభాపతినిగన
నిర్ణయించుటయందు చూపిన నిగ్రహము, సహ
నము, త్యాగము, దేశసేవాపరాయణత్వము ఆంధ్ర
మహాసభల నిర్వాహకులకును స్వధర్మనిర్వహణము
నకును, జ్ఞానోపదేశమునకును, విజయవాడప్రతిష్ఠన
కాపాడుటకును సాధనమగుటకు భగవంతు డన
గ్రహించుగాత!